МИХА ГОЧУА

ИАНҬАМҬАҚӘЕИ ИЕИҬАГАМҬАҚӘЕИ

Аҩбатәи ихарҭәаау аҭыжьра

Иеиқәиршәеит, аҧхьажәагьы иҩит
Сергеи Зыхәба

Аҧҳәынҭшәҟәҭыжьырҭа
Аҟәа 2010

ББК 84(5Абх) 6
Г 57

Миха Гочуа. Ианцамҭақәеи иеиҭагамҭақәеи.
Аҧҳәынҭшәҟәҭыжьырҭа. Аҟәа, 2010. – 224 д.

Аизга еиднакылоит Миха (Михаил) Дырмит-иҧа Гочуа иажәеинраала «Дыгә ижьира», ақьаад ианиҵаз аҧсуа жәлар рашәақәа ртеқстқәа, Вл. Маани иареи иеиҭаргаз А. М. Горки ипиеса «Аҵан», Д. Гәлиеи иареи иеицеиҭаргаз «Игор ир ирыхҳәаау ажәа».

Аҧсуа литература аҭоурых интересс измоу аҧхьаҩцәа ирызкуп.

© «Аҧҳәынҭшәҟәҭыжьырҭа», 2010

АПАТРИОТ ИАША, АШӘҞӘЫҨҨЫ

Иахьатәи абипҧара иатҵанакуа аҧсуа ҧхьаҩцәа Миха (Михаил) Дырмит-иҧа Гочуа ихьӡ иныҵыҩ-ааҵыҩноуп ишырдыруа. Гагра иҟоуп иара ихьӡ зху амҩа, аха уи мацара абазхо дызусҭаз адырразы?

Иаҧҵамҭақәа акыр игәыгәҭажьуп, акьыҧхь рымбеижьҭеи акраатҵуеит. Сара, абарҭ ацәаҳәақәа зыҩуа, 1962 шықәсазы еиқәыршәаны иҭсыжьыз Миха Гочуа ианҵамҭақәеи иеиҭагамҭақәеи реизга, иахьа шьҭа ус аламала аҧхьаҩ иҧыхьашәом. Ашәҟәыҩҩы ихьӡ амырӡразы, ҳлитература иалеигалаз, аинтерес зцәымӡыцкәаны иҟоу, иақәнагоу ахәшьара аҭаразы, хымҧада, иахәҭаны исыҧхьаӡоит уи ашәҟәы харҭәааны аиҭаҭыжьра.

Ишдыру еиҧш, аҧсуа литература аҭоурых аҿы, ҳара ҳмилаҭтә шәҟәыҩҩцәа рхатә оригиналтә ҧҵамҭақәа инарываргыланы, аҵак ду рымоуп аиҭагамҭақәагьы. Дырмит Гәлиа инаиркны иара иахьанӡагьы, шамахамзар, ҳашәҟәыҩҩцәа зегьы аханатәгьы рхатә ҩымҭақәа аҧҵо, аиҭагара аусгьы гәыгәҭарыжьуам, еиуеиҧшым ажәларқәа рлитературақәа рахьынтә, илыҧшааху аҧҵамҭақәа еиҭаганы, аҧсуа литература аладырбеиоит. Убас аиҭага ҟаимаҭқәа ҳлитература иалазгалақәаз, абри аус хацзыркқәаз дреиуоуп Миха Гочуа. Иара ихаҭагьы ажәеинраалақәа иҩуан, насгьы ажәлар дрылаланы ашәақәа ртеқстқәа ақьаад ианиҵон, еизигон, аха зегь реиҳа ҳлитература аҭоурых ишьҭа зланиҵаз дзыхьӡаны имҩаҧигаз аиҭагамҭақәа рылоуп.

Иҳаҩсыз аҩажәатәи ашәышықәса ҩажәижәабатәи ашықәсқәа раан, аҧсуа литература аҿеибаркны ашьҭыҵра ианаҿыз (1937 шықәсазтәи арепрессиақәа ҟалаанӡа) ирҿиаратә усура хациркит усҟан иқәыҧшӡаз апоет, аиҭагаҩ ҟаимаҭ, апатриот иаша Миха Гочуа.

Михаил Дырмит-иҧа Гочуа диит 1906 шықәсазы, Гагра араион Лӡаа ақыҭан, анхаҩы иҭаацәараҿы.

Миха Гочуа иаб Дырмит Гочуа иаамҭала ҳаҭыр зқәыз, унеишь-уааишь ҳәа зарҳәоз, ибағьаӡа инхоз, зчеицьыка ҭбааз аԥсуа нхаҩын. Иҩны анеи-ааи агӡамызт. Миха данхәыцыз инаркны ауаа рыбзиабареи, изланхоз, иаарыкәыршаны иҟаз иблахкыгаз аԥсабара ссир абзиабареи илаҽны изҳауан.

Миха Гочуа раԥхьаӡа Лӡаатәи ашкол дҭалеит, нас иҵара иациҵеит Калдахәаара ақыҭантәи ашкол аҿы. 1925 шықәсазы Аҟәа аԥсуа рҵаҩратә техникум дҭалеит. Атехникум даналга, 1929 шықәсазы аусура далагеит академик Н. И. Марр иинициативала еиҿкааз аԥсуа бызшәеи алитературеи ракадемиаҿы. Араҟа аус иуан маӡаныҟәгаҩыс, насгьы уи академиа апрезидиум далахәын.

1931 шықәса сентиабр мзазы Миха Гочуа иҵара иациҵарц азы Москваҟа дцеит. Уа дахьнеиз, иара дҭалеит Аредакциа – ҭыжьырҭатә институт. Аха ари аинститут аҿы шықәсык еиҳаны дзаанымгылеит, ачымазара ихьыз иахҟьаны Москва нимыжьыр ҟамлеит. Дхынҳәны Аҟәа данааи, маҷк ичымазара аныхҽы, 1932 шықәсазы Миха Гочуа Аҟәатәи ақалақьтә Совет аҿы аиҿкааратә хәҭа еиҳабыс дарҭоит. 1933 шықәса маи мзазы, Акомҿареидгыла Аԥсынтәи аобласттә комитет ахь диаргоит. Уа дагьыҟарҵоит акультуреи апропагандеи рыҟәша еиҳабыс. Иара абри ашықәсан, сентиабр мзазы Миха Гочуа аррахь иԥхьеит. Аррахьтә даныхынҳә, 1935 шықәсазы, дҟарҵеит усҟантәи аамҭазы Аҟәа урыс бызшәала иҭыҵуаз агазеҭ «Комсомолец Абхазии» аҭакзыԥхықәу редакторс.

Абас дышқәыԥшыз акрызҵазкуаз амаҵурақәа шныҟәигозгьы, инапы злакқәаз шырацәазгьы, Миха Гочуа аҵара имаз иазирҳарц иҭахын. Иара дашьҭан дызҭагылаз аамҭа иақәнагахашаз, иашьашәалаз адырра ҳараккәа, адырра ҵаулақәа иауырацы. Убри аҟнытә, 1936 шықәса март мзазы еиҭах Москваҟа дцеит, дагьҭалеит Ажурналистика акоммунисттә институт. Абри аинститут аҿгьы Миха Гочуа шықәсык еиҳа дзаанымхеит, деиҭачмазаҩхеит, насгьы иҭаацәа ахныҟәгара рцәуадаҩхеит, лымкаалагьы 1937 шықәсазы, иаб Дырмит иԥсҭазаара даналҵ ашьҭахь. Дгьыжьит Аԥсныҟа.

Ара дахьааиз, игәабзиара маҷк ианеиӷьха, иара убри ашықәс азы Аԥҳәынҭшәҟәҭыжьырҭаҿы анапхгаҩы ихаҭыԥуаҩыс аусура далагеит, ҵыҭрак ашьҭахь иара уа директорс дҟарҵеит.

1941 шықәсазы афашисттә Германиа Асовет Еидгыла ианақәла, Миха Гочуа ихатәгәаԥхарала Аԥсадгьыл ахьчаразы афронт ахь дцеит. Ашәҟәҭыжьырҭаҿы аус ахьиуаз аброн ҳәа изышьҭаз иман, аибашьра дымцаргьы ҟалон, аха иашьцәа еиҳабацәа хҩык еибашьра ианца (иара урҭ зегьы дреиҵбын), иаргьы даанымгылеит.

1941 шықәса анҵәамҭазы ақалақь Севастополь ахьчаразы хыцәнамырха аӷа хәымга иҿагыланы иеибашьуаз асовет ар дрылан. Ари аибашьра мцабыз ду аҿы зықьҩыла аӷа ируаагьы, ҳара ҳтәқәагьы ҭахеит. Миха Гочуа ивагылаз иҩызцәа зегьы ивыршьааит. Афашистцәа ртанкқәа еижәыланы иааиуан. Аӷа хәымга дшизымиааиуаз шибозгьы, Миха Гочуа аԥсра абла дышҭаԥшуазгьы, шьҭахьҟа дхьамҵит. Апатриот иаша ишиқәнагоу еиԥш, агранат шиҟәынҳәалаз, хаха иааиуаз аӷа итанк иеаҵаижьит. Агранат аныҭҟәац, иаргьы дҭахеит, аӷа итанкгьы амца акны иблит.

Ианахәҭаз, ишахәҭаз игәазҭашаз, иҭазҩышаз дҟамлеит акәымзар, Асовет Еидгыла Афырхаҵа ҳәа ахьыӡ заҭәашьахаз, зыхьыӡ адунеи иахыҵәаз Алеқсандр Матвеи-иԥа Матросов иҭахашьа иеиԥшын, уи иҭахашьагьы. Насгьы иазгәаҭатәуп Миха Гочуа фырхаҵарыла иҭахара ҟалеит 1941 шықәсазы, уи ашьҭахь ҩышықәса анҵы (1943 шықәсазы) ауп Алеқсандр Матросов афырхаҵара аныҟаиҵаз (уи ахырԥсаҟага ахқәа ахьыҭҟьоз иеаҿаижьит).

Миха Гочуа ԥсынҵры дук шимоузгьы, иԥсҭазаара заанаҵ ишҿахҵәахазгьы, арҿиаратә ус мацара матаӷа-чатаӷа иеаиҭартә дшыҟамлазгьы, аԥсуа литература аҭоурых аҿы ишьҭа мҩашьо иаанижьит.

Миха Гочуа аԥхьаӡа арҿиаратә мҩа уадаҩ анылара игәазырԥхаз, уи далазгалаз ируакуп иаб иҩнаҭаҿы лассылассы ажәытә жәабыжьҳәацәа инадыркны аҳәынҭқарратә усзуцәа рҟынӡа ауаа ирнеирҭаны иахыҟаз. Уа иаҳауан, иаргьы ихшыҩ злаҵарыз ала ибзианы игәникылон ауаажәларратә ҵакы змаз ажәытәтәи, аҿатәтәи ажәабжьқәа.

Абраҟа маҷк схьаҵуазаргьы, ҩажәак еихысҳәаалозаргьы, аинтерес амоуп ҳәа саҟәгәыҵны Миха иаб Дырмит иххәааны исаҳаз жәабыжьк бжьагаланы салацәажәар сҭахуп. Изакәу уи ауп, 1960 шықәсазы ҽенак Хәыхәыт Бӷажәбеи (уи усҟан Аԥсуа бызшәеи, алитературеи, аҭоурыхи ринститут адиреқторс дыҟан) Иван Ҭарбеи (уи усҟан Аԥсны ашәҟәыҩҩцәа Реидгыла ахантәаҩыс дыҟан) снарԥхьан, Миха Гочуа иҩымҭақәа еиқәыршәаны аҭыжьра иазсырхиарц исыдырҵеит, ишеизызгашаз, иахьысыԥшаашаз уҳәа исабжьеит, амҩа сықәырҵеит. Убарҭқәа инарҷыданы, Хә. С. Бӷажәба исабжьеигеит усҟан Аҟәа инхоз Миха Гочуа иԥҳа Лиалиа дыԥшааны слыҿцәажәарц, Лӡаа сцаны, уа инхоз Миха иашьа Нои Гочуа сиҿцәажәарц. Хә. С. Бӷажәба иажәа ҩбамтәыкәа илықәыршәны Лӡаа сцеит. Нои Дырмит-иԥа усҟан Лӡаа ауахәамаҿы аус иуан. Уа сахьнеиз дсықәшәан, ҳаибадырит, сзызнеизгьы иасҳәеит. Нои Дырмит-иԥеи сареи ааанӡа ҳашзеибамдыруазгьы, иашьа Миха ихьӡала сахьнеиз, схаан исхамышҭуа дсеигәырӷьаны сааигәыдиҳәҳәалан, абасгьы сеиҳәеит:

– Сашьа иӡбахә ала уаханы Аҟәантәи уахьааиз, иара иԥсы ҭаны дааизар еиԥш исыԥхьаӡоит. Умыццакуазар, уаха уаҳҭаз, ҭынч ҳаицәажәап, сашьа иӡбахәгьы исылшо ала издыруа уасҳәап.

Сиқәшаҳаҭхан, ауха иҩныҟа сигеит. Сахьнеигаз иԥшәмаԥҳәыс Қсениа сызусҭаз, сзызнеиз анеилылкаа, уигьы даара дсеигәырӷьеит.

– Нан, уара абра иахьа зыхьӡала уааз сабхәындацәа зегьы дреиӷьасшьон, дуаҩы лашан, – ҳәа лылаӷырӡ хаҟәҟәаала, дгәыкы-ҵәыкуа аԥсшәа салҳәеит, илгәакьоу аӡә иеиԥш.

Абри ауха Нои Дырмит-иԥа исеиҳәаз ажәабжьқәа руак аҵакы абас иҟоуп.

1923 шықәсазы акәу, 1924 шықәсазы акәу, ааԥны мшык азы Дырмит Гочуа исасцәаны иҭаазаап Нестор Лакобеи, Иосиф Сталини, Лев Троцкии. Аԥшәма, ҳәарас иаҭахузеи, иҭааз асасцәа дуқәа ишрықәнагаз иныҟәигеит, игәылацәа ааицирхыраан, ацә ҟьантаз ззырҳәо ишьит, афатә, ажәтә акагымкәа идырхиеит. Аԥшәмацәа ачеиџьыка

дырхионаҵы, Нестор Лакоба днараԥхьагылан, асасцәа имаиы инахарамкәа илеиуаз акәарахь ицеит, ҭҩәырла аԥсыӡ ркырц. Аха, аԥсыӡкра азин ыҟамзаарын, уа аҭыԥантәи хылаԥшҩык дамазаарын. Уи ахылаԥшҩы аԥсыӡ ҳкуеит ҳәа рыҭҩәырҟәа кны аӡы ахыҟә ихыҟәтәалаз хҩык ахацәа аниба (изусҭҟәаз иалидыраауаз), дааи даарзыҭҟьан, – «Шәабатәиҟәоу, абыржәыҭцәҟьа шәыҟәҭны шәца акәымзар, Нестор ихаҭа иҿы сцаны сышәзашшуеит!» – иҳәазаап. Уи ахылаԥшҩы ииҳәази, ихымҩаԥгашьеи арҭ асасцәа акыр иарлыхҿыхзаап, иарччазаап. Уантәи ихынҳәны ианааи, Сталин инициативала, Дырмит иашҭа агәҭаны иҭагылаз аҵла ду ашьапаҿы ацәҟьара кыдҵаны иаҟәзыршәо ҳәа, иара Сталин итапанчала ахысра иалагазаап. Аԥхьа Сталин дхысын, иаҟәымшәеит, нас Троцки дхысын, иаҟәымшәеит, Лакоба данхысгьы иаҟәымшәеит.

– Уажәшьҭа аԥшәма дхысааит, – иҳәазаап Сталин.

Дырмит атапанча анидыркы, аҵыҟьҳәа иааҭирҟьаз ахы ацәҟьара икыдыз агәҭаҵәҟьа иаҟәшәазаап. Арҭ еицлабны ихысуаз ирыхәаԥшҟәозгьы, даргьы рнапҟәа еиныргьеит. Убри аамҭазы Сталин днеин Дырмит днаидгылан, инапы ааникылан, «Абри аиааира злоугаз атапанча ҳамҭас иусҭоит, уара иумаз иахьарнахыс!» – иҳәеит.

– Мап, дад, ус иҟалом, сара сысас иҳәаҭҳа ихыхра азин сымам, аԥсуаа ҳҿы иаԥым, – иҳәан, Дырмит имуит, атапанча имгеит.

Ари ажәабжь иаҳәо аҵара-мцра атәы сызҳәом, аха акыр иҟазшьарбагоуп, аԥсуаа ртрадициатә ҟазшьа бзиаҟәа раарԥшразы. Иҟазшьарбагоуп аԥшәма Дырмит Гочуа Сталин иҟынтә атапанча ҳамҭас ианиоу, «...Сара сысас иҳәаҭҳа ихыхра азин сымам, аԥсуаа ҳҿы ус иаԥым», – ахьиҳәаз.

Миха Гочуа инапы злакыз аусҟәа шырацәазгьы, зегь реиҳа иԥсҭазаара ззикырц иiҭахыз алитература арҿиара акәын. Данхәыҷыз инаркны асахьаркыратә жәа агьама икхьан. Ажәлар рҿаԥыц рҿиамҭаҟәа мыцхәы дрызҿлымҳан, игәникылон. Аклассикатә ҩымҭаҟәа рыԥхьара хҭакны иман. Уаҩытәыҩсак иаҳасабалагьы, знык иадамзаргьы инаиҿцәажәаз дыргәаԥхон, иаб иҩнаҭаҿы аԥсуа традициатә

ааӡара бзиа иауит. Иара аус ицзухьаз, изааигәаны дыздыруаз иҩызцәа уамашәа илаҵәаны бзиа дырбон.

1960–1961 шықәсқәа рзы, иара иҩымҭақәеи иеиҭагамҭақәеи акьыԥхь иазсырхиарц санаҿыз, ихаанны дыздыруаз иҩызцәа аӡәымкәа, ҩыџьамкәа срыҿцәажәан, ргәалашәарақәа ақьаад ианысҵеит.

Миха Гочуа изааигәаз, ибзианы дыздыруаз иҩызцәа руаӡәык – Хәыхәыт Салуман-иԥа Бғажәба абас сеиҳәеит:

– Миха Гочуа гәык-ԥсыкала бзиа ибон аԥсуа литература, излаилшоз ала уи арҿиара дазааԥсон, хыԥхьаӡарала имаҷзаргьы, ихатә ҩымҭақәа рыла, иеиҭагамҭақәа рыла, ажәлар рпоезиа ашәҟәы анҵара, арҵага шәыҟәқәа реиқәыршәара, аредакциа рзурала. Ас еиԥш ашәҟәҩыра иадҳәалоу еиуеиԥшым аусура иаҳнарбоит Миха Гочуа асахьаркыра даара игәцаракны ишимаз, алитературатә бызшәа арҿиара дшацхраауаз. Аҵабырг азы, Миха Гочуа ибызшәа маншәаланы еиҿартәуп, ажәлар рбызшәа иазааигәоуп.

Изласгәалашәо ала, Миха Гочуа иимкьыԥхьыцыз аҩымҭақәеи аиҭагамҭақәеи иман. Зны иара дысзаԥхьеит иеиҭагамҭа – аурыс поет И. С. Никитин иажәеинраала, исхамышҭызар, «Ашьыжь абнаҿы» ҳәа хыс измаз. Уажәыгь сгәаҿы имҿыцәац уи ацыԥхь, ашьыжь аҿыхара, абна асахьа уамашәа илахҿыхны, аԥсы ахаҵаны иаазырԥшуа апоезиатә цәаҳәақәа. Насгьы Миха Гочуа аоригинал «тәыс» иҽаҭаны иеиҭеигомызт, уи еиҭеигон аԥсуа бызшәа ианрааланы, иаҳҳәар ҟалозар, «ираԥсышәаны», аха аҵакы иагмыжькәа, уимоу абеиара ацәмырӡкәа. Исгәалашәоит, алитературатә зҵаарақәа ирызкны «Лӡаатәи» ҳәа ирыҵаҩны Миха Гочуа агазеҭқәа «Аԥсны ҟаԥшь», «Писатель Абхазии» ирниҵоз астатиақәа. Урҭ рҿы иара даабоит апринцип ҕәҕәа змоу, хьаҳәхьачара ҟазымҵо критикны.

Миха Гочуа игәы аартын, аҩыза изы дразын, инаалашьа бзиан, аерудициа ҕәҕәа иман, аҳарамра, аҵашьыцра ҷыдала ицәымғын. Зегь раԥхьа иргылон ажәлар рзеиԥш ус, уи азы ихы деигӡомызт. Миха Гочуа аԥсуа жәлар рҵеицәа иреиҕьу дреиуоуп, дфырхаҵоуп, дпатриот иашоуп. Уи иԥсҭазаара

қәыԥш хьызла-ԥшала асовет жәлар рхақәиҭра ахьчара иахҭнитҵеит. Иара дыздыруаз, иҿцәажәахьаз бзанҵы ргәы дҭытҵәом, дырхашҭраны иҟам».

«Ибзианы исгәалашәоит сара Миха Гочуа ашәҟәҭыжьырҭаҿы аус аниуаз. Иара ианакәызаалакгьы ааԥсарак ҳәа иқәны дыҟамызт. Даара дуаҩы лахҿыхын, – абас дигәалаиршәоит усҟан ашәҟәҭыжьырҭаҿы Миха Гочуа аус ицызуаз ашәҟәыҩҩы Иван Гьаргь-иԥа Папасқьыр. – Миха ажәеинраала бзиақәа зныԥ, ҩынтә рыда рыԥхьара иҭахзамызт, нас апыҟҟаҳәа даҿамхаӡакәа ҿырҳәала иҳәон. Аурыс поетцәа рахьынтә лымкаала бзиа ибон А. С. Пушкини С. А. Есенини рҩымҭақәа. А. С. Пушкин иажәеинраалақәа лассы-лассы ҿырҳәала еиҭеиҳәалон».

Ҵоуп, поетк иаҳасабала Миха Гочуа ишахәҭаз аусуха имаӡеит, аха иаӡазтгьы абаҩхатәра иаша шилаз, ԥсабарала алшарақәа маҷымкәа ишимаз агәра ҳдыргоит ихатә жәеинраала «Дыгә ижьиреи» иеиҭагамҭақәеи.

Миха Гочуа зкьыԥхьра дахьымӡаз ажәеинраалқәа маҷымкәа иман ҳәа ихааныз, дыздыруаз ишырҳәогьы, иҭынханы иҳамоу ажәеинраала «Дыгә ижьира» заҵәык ауп. Уаҩы иааџьеишьаратә, иуникалтәу аразҟы аиуит ари ажәеинраала. Аԥсуа литература аҭоурых аҿы жәеинраала заҵәык ада имкьыԥхьыцкәа, убри ажәеинраала мацарала ажәлар зыхьыӡ рылаҵәаахьоу Миха Гочуа ида даҽа поетк дҟамлац. Иаҳхысыз аҩажәатәи ашәышықәса ҩажәижәабатәи, ҩынҩажәатәи ашықәсқәа рзы «Дыгә ижьира» акырынтә арҵага шәыҟәқәа ирнырҵахьан, усҟантәи абиԥара иаҵанакуаз аԥсуа ԥхьаҩцәа рахьынтә уи ҿырҳәала изҵаз, издыруаз рацәаҩын.

Ари ажәеинраала аԥхьаҩцәа бзиа ирбартә, ирылаҵәартә иҟалеит, иара ишьҭнахуаз атема усҟантәи аамҭазы мыцхәы иактуалтәны иахьыҟаз анаҩсгьы, бызшәа бзиала еихышәшәо, агәынкылара мариахартә иахьеиҿартәыз иабзоураны. Усҟан ажәытәреи аҿатәреи аилыҵра иаҿын. Ажәытә мыцхаҵарақәа ркажьразы, асовет ҳәынҭқарра имҩаԥнагоз аполитика џьбаран, ажәлар рҿгьы имаҷӡамызт урҭ ирықәызбақәоз. Амырҭаҭроума, ақьырсианроума, аԥ-

сылманроума аԥсуаа ажәытә иныҟәыргоз рдинқәа зегьы мап рцәышәкроуп, ишәхашәырштыроуп, икашәыжьроуп ҳәа акәын аҳәынтқарра ишрыднаԥоз.

Ажәытә аԥсуаа ажьира амцаныҳәара аҟьабз рыман. Ари аҟьабз аҭоурых ду амоуп, аиха аус адулара аметаллургиа иадҳәалоуп. Аԥсны археологиатә цхыртақәа излаҳдырбо ала, аԥсуаа ажәытә аахыс аиха аус адызулоз, аихалых матәахәқәа ҟазцоз ажәларқәа иреиуан. Дара рынхашәаҿы ажьира акрацанакуа иҟан. Убри аҟынтә, иԥсабаратәуп ажьира анцәахәгьы дахьрымаз, ажьира ахатагьы иҵыдоу амч змоу акоуп ҳәа иахьахәаԥшуаз. Ажьира ныхак еиԥш иԥхьаӡан, уи иазкны имҩаԥыргоз аҟьабз акәаматцамарақәа рацәаны иацын, аџьмашьтәа шьны уи анцәахәы имцаныҳәон. Ажьираҿы иқәуан ауаа аимакаиҿаккәа анрауаз, хырқьиартас ирыман. Ҿырԥштәыс иаагозар, дгьычит ҳәа аӡәы гәҩарас дыркыр, ажьираҿы длеины акагьы шысымгаз ҳәа дылтагыланы дқәыр, ихы ҿихит ҳәа дыԥхьаӡан, Миха Гочуа зыӡбахә ҳамоу иажәеинраала ишаҳәо еиԥш, «гьычи-қәычи знаԥхауа», «Жәҩантә мчыла еибаркуп» – ҳәа иԥхьаӡан.

Ажьира амцаныҳәара қьабз рудимент ҳасабала, инерциала иахьагьы имҩаԥызгақәо ыҟоуп аԥсуаа ҳҿы. Ажәытәӡа аахыс аԥсуаа ҳҿы ажьира акульт ҳаракны ишыҟаз агәра ҳнаргоит архаикатә ҟазшьа змоу Нартаа ирызку аԥсуа фырхацаратә епос аҿы иаҳԥыло Аинар-жьи ихаҿсахьагьы. Аԥсуа нарттә епос аҿы Аинар-жьи ароль ду инаигӡо, иҵыдоу аҭыԥ ааникыло дахьыҟоу, ҳәарас иатахузеи, машәыршақә иҟамлеит.

Асовет мчра анааи, ажәлар ржәытә дин, ржәытә мыцхацарақәа карыжьырц иазықәԥо иалагеит. Акоммунистцәа адин ианышәомызт. Фцырҟьоуп, аӡәы ицәшәом ҳәа иԥхьаӡаз ажьира акоммунистцәа иандыршәа, агәы тҟьеит:

Аха, акыр шықәса цахьеит,
Дыгә ижьира кыр ишәеит,
Акоммунистцәа еилнаргеит,
Агәашьамхы каԥсаӡеит.

Еиҳарак, рыцҳа, ианшәаӡа,
Данкоммунистха Дыгә иеиҭбӡа,
Наск агәымца афцырҟьа,
Илеит ишиашаз асаара.

Дыгә ижьира шәеит уажәшьҭа,
Ишәеит иуалхәааҩ еихарҭәа:
Агәы еисуа аҧсара-ҧсара
Иҭаршәуп ирасара.

Миха Гочуа ибзиаӡаны идыруан апоезиа ишус уадаҩу, уи ауаа ҧсыҽқәа иқәыҟьҟьаны ишканаҧсо, алакәқәа рҿы зыӡбахә рҳәо арашь еиҧш, «абжьара», «акәадыр аҟә-ҭара» шуадаҩу, аҕәҭәақәа рымацара рзы ишаны ишыҟоу. Ажәеинраала «Дыгә ижьира» аҧсҭазаара иагәылганы поезиатә цәанырра иашала иҩуп. Убри азоуп иара хрестоматиатә жәеинрааланы, ажәлар ирылаҭәаны изыҟалазгьы.

Хыхь ишаҳҳәаз еиҧш, Миха Гочуа асахьаркыратә рҿиамҭақәа реиҭагара аус мацара акәмызт дызҿыз, аха иахьа алитератураҿы еиҳараӡак дызлаадыруа еиҭагаҩык иаҳасабалоуп. Аурыс бызшәа аҟынтә акәын ишеиҭеигоз. Иеиҭагамҭақәа иаарылукаартә иҟоуп испаниатәи адраматург ду Лопе де Вега идрама «Лауренсиа» («Ауаса рӡыхь»). Ицеиҭазгаз Владимир Маангьы иаргьы ҭакҧхықәрала аус шадырулаз ҩашьом. Ари адрама аҧсшәахь аиҭагара даара ихәарҭаны иҟалеит аҧсуа театртә ҟазара азҳараҿы. Уи ҩажәижәабатәи ашықәсқәа рзы акырынтә иқәдыргылахьан аҧсуа театр асценаҿы, ахәаҧшцәа рҿы ахьыӡ ду аманы ицон.

Усҟантәи аамҭазы аҧсуа литературатә бызшәа ахьынӡаҟаз уазхәыцуазар, џьашьахәшәа иеиқәыршәаны иҭыжьуп ари адрама. Иара иаҧхьажәа аманы «Лоуренсиа» («Ауаса рӡыхь») аҧхьаӡакәны хазы шәҟәны иҭыҵит 1940 шықәсазы. Аҧхьажәа рацәак еиҭцыхны ишҩымгьы, агәра ҳнаргоит уи автор Лопе де Вега ари идрама аҭаки, аидеиеи, асахьаркыратә хаҭабзиарақәеи, ҭоурыхтә аамҭас иаанарҧшуеи аиҭагаҩ ибзианы ишеиликаауаз.

Миха Гочуа аиҭагараҿы ус баша-маша ҩымҭақәа дрышьҭамызт, гьама ҳаракыла иалиҧшаауан. Убас илыҧшааху ҩымҭоуп А. М. Горки ипиеса «Аҵан». Ари апиеса ашәҟәыҩҩы дуӡӡа идраматә рҿиамҭақәа иреиӷьқәоу ируакуп. Ибзиаӡаны иаанарҧшуеит уи автор ихаан аурыс џьажәлар зҭагылаз аҧсҭазаара уадаҩ. Аҧсышәала «Аҵан» хаз шәҟәны аҧхьаӡакәны иҭыҵит 1936 шықәсазы.

Иара убас аҧсуа литературазы иалагамҭа бзианы иҟалеит Д. И. Гәлиеи М. Д. Гочуеи иеицеиҭаргаз, насгьы 1940 шықәсазы хаз шәҟәны иҭрыжьыз «Игор ир ирыхҳәаау ажәа». Ари ажәытәтәи аурыс литература абаҟа ду, аҧсуа ҧхьаҩцәа рхатәы бызшәала иаҧхьартәы иахьыҟалаз, ҳара ҳмилаҭтә литература ашьаҿа бзиақәа ируакны иҧхьаӡатәуп.

Миха Гочуа иеиҭагамҭақәа цқьа иҭырҷҷааны иҭаҳҵаауеит ҳәа ҳрылагар, ҧсыҽрақәак, гхақәак уаҩы ирыдибалар ҟалоит. Ҿырҧштәыс иаагозар, «Игор Ир ирыхҳәаау ажәа» аҧсшәахь аиҭагара акәым, ажәытә аурыс бызшәахьтә аҿатә аурыс бызшәахь аиҭагараангьы акыр аимак-аиҿаккәа ахылҿиаахьеит, аламала инаугӡо акы акәым. Ус иҟоу арымӡаа ауадаҩрақәа ҳхаҿы иааганы ҳрызхәыцуазар, Миха Гочуа иеиҭагамҭақәа гхақәак, ҧсыҽрақәак изырцәымцазаргьы, акыр ихәарҭаны иҳамоуп.

Асовет тәыла иаҵанакуаз ажәларқәа зегь рыҟнеиҧш, аҧсуаа рҿгьы ҩажәатәи, ҩажәижәабатәи ашықәсқәа рзы чыдала игәцаракхеит, ахшыҩзышьҭрагьы аиуитафольклортә материалқәа реизгареи, ркьыҧхьреи, рыҭҵаареи аус. Миха Гочуа ажәлар рҳәамҭақәа рахьтә ианиҵақәаз ашәақәа ртеқстқәа роуп. Дара зегьы ркьыҧхьра дахьымӡазар акәхап, иикьыҧхьқәазгьы зегьы апаспортқәа рыцым. Убас шакәугьы иҩашьаӡом имҧсахкәа ажәлар ишырҳәаҵәҟьоз ишаниҵаз, насгьы урҭ ақьаад ранҵаразы Аҧсны ладеи ҩадеи ақыҭақәа акыр шеимидаз.

Михаил Гочуа ифольклортә нҵамҭақәа рҿы иаабоит ахаҵареи, ашәаргәындареи, аҧагьареи, ахӡырымгареи, амаашьареи, аашьареи уҳәа ирызку ашәақәа. Аҭоурыхфырхаҵаратә ашәақәа рҿы иаҳҧылоит азежәтәи ашәы-

шықәса анҵәамҭеи аҩажәатәи ашәышықәса алагамҭеи рзы ҵабыргынгьы аԥсҭазаараҿы иҟаз, ажәлар иналкааны ашәақәа ззыркқәоз аперсонажцәа: Ашәхәаҵаа Шьмаҟ, Салаҟаиа Сԥирдон, Кьахьба Ҳаџьараҭ, Еды Мҷы, Гәыблиаԥҳа Нина, Арлан Едрыс уҳәа уб. иҵ.

Миха Гочуа иҩымҭа ажәеинраала «Дыгә ижьиреи», ифольклортә нҵамҭақәеи, иеиҭагамҭақәеи реизга акыр ихарҭәааны ари аҩбатәи аҭыжьра – иара ихьӡ амырӡра, игәаларшәаара акыр иацхраап ҳәа сгәыӷуеит.

ДЫГӘ ИЖЬИРА

Дыгә ижьира мыц зымҳәауа,
Пату зықәҵо, креилзыргауа,
ӷьычи-қәычи знаԥхауа,
Ирасаҭраҿы итәоуп иԥшуа.
Дыгә ижьира фцырҟьоуп,
Ааигәа инеиз изы цәгьароуп,
Жәҩантә мчыла еибаркуп,
Шьтәаш тәыҩ-дула аԥсы ҭоуп.
Ашьтәа шкәакәа мыцхә излоу,
Зкәац аҵкыс зышша еиҳау,
Зтәыҩа дуу, зԥаҵа шлоу,
Арҭқәа роуп иара зышьҭоу.
Дыгә ижьира ӡәыр дабозма,
Фцырҟьамзи, аӡәы ицәшәозма,
Дгьыл нцәамзи, иԥхашьозма,
Иара ижьрацәара аанарԥшуазма!
Аха акыр шықәса цахьеит,
Дыгә ижьира кыр ишәеит,
Акоммунистцәа еилнаргеит,
Агәашьамхы каԥсаӡеит.
Еиҳарак, рыцҳа, ианшәааӡа,
Данкоммунистха Дыгә иеиҵбӡа,
Наск агәымца афцырҟьа,
Илеит ишиашаз асаара.

Дыгә ижьира шәеит уажәшьҭа,
Ишәеит иуалҳәаа еихарҭәа:
Агәы еисуа аԥсара-ԥсара
Иҵаршәуп ирасара.

Сажәа хсыркәшар сҭахуп иеицырдыруа аԥсуа поет Платон Бебиа данҟәыпшыз Михаил Гочуа изкны ииҩыз ажәеинраала ҟаимаҭ «Збаҟа гылам афырхаҵа» ала:

Ихыҵхыҵны абаақәа аҵәа иҭаԥсоит адгьыл,
Еилагьежь-еилахынҳәуа алҩа ҳантоит.
Аԥсуа фырхаҵа иԥсадгьыл иԥсы адкыл,
Ибла-ҵар уа дгьылгьы жәаангьы еимнадоит.

Абомбақәа цәажәоит ирҿыҵыҳәҳәо амца,
Ахымҩас ҵәаа-ҵәаауа амитә ахгоит.
Аибашьра далашны Аԥсадгьыл ду амҵа,
Игәы еибафо иԥхьоит, аиааираз дықәԥоит.

Еиқәара самсалха улаԥш иазымкуа,
Мцабызла ицәажәо аҕа итанкқәа ҵысит.
Изызо, ихыҵхыҵуа, аԥсабара зызымкуа,
Уажәымзар-уажә уаҟа иблит, иҷыҷит.

Убасҟан асахьақәа ибла ихыххылан
Даамҵырԥааит: аа, иҩызцәа, амра рхаҷҷа.
Иҩымҭақәа дрыԥхьауа, згь раԥхьа дгылан,
Днеиуеит деихаччо уи ибла ҭыҵьҵьа.

Иԥсы алоуп агаҿа, ароуми дахьиз, аха
Аҳауа цқьа далыхәхәа избом изхара.
Илшахьои макьана, амцабз даҩызаха
Уажәоуми дангылаз, даҿуп азҳара.

Ибла ихгылоит Ерцахә ахахәы шла,
Аԥсны шьхақәа раҳ ду, иссирӡа аҟазшьа.
Ерцахә ахы шьҭыхны ицәажәоит жәа-ҟәышла:
Аҳаҳаи, афырхаҵа, уеиҵамхан, сыхьча!

Ахәыцрақәа цеит уи иҿапҳхьа имацәысын,
– Пҳхьаӄа! – ҳәа ажәа-заҵәык уаӄа дахьӡеит.
Абомбақәа икәыршаз гәаҭа днаҭрысын,
Абжьас еиԥш дыԥан атанк дагьазцеит.

Атанк аԥхьагыла гәышԥыла уи аҵа
Ирцәажәеит, ирӡыӡеит, адгьыл зегь бгеит.
«Аламала иԥсы иҭиуам аԥсуа фырхаҵа!» …
Иихәалоз башамкәа ишилшаз дирбеит.

Ирҳәоит, иеиҭархәоит уи ихьӡ гәаԥхарала,
Дгәымшәан азыҳәан хьыӡ дуӡӡа ичаԥеит.
Зныктәи фырхаҵала уи иҭахарала,
Дмыӡӡо наӡаӡа дбаӄа цқьан дынхеит.

Сергеи Зыхәба, афилологиатә
наукақәа рдоқтор
Маи, 2007ш.
Аӄәа – Маиӄәаԥ – Аӄәа

АХАҬЦЕИ АШӘАԤИ

Аибашьра ҟалаанӡа
Аҳәа авырвыр ҟаиҵахуан,
Аибашьра аныҟала,
Аҭрацәҟьа изызҭымхыз, –
Шьмаф Магьба.

Ихы-ихәда мыжда
Ҳарақьыҭа ихнахит,
Ихәамц мыжда
Ҟазауаҭ ҳәа иҵәааит, –
Чызмаа Едыгь.

Ашаԥсыҕ рырԥаргьы –
Хаха ҳәа инеиуеит.
Ҟаҵарбеии Ҭакәымбеии
Ауараш еимаркуеит.

Лаҳлар аизараҿы –
Ажәа-уаара уаԥы изымҭоз,
Базырцьықәа аибашьраҿы –
Захәуа ҭацашәа икыдҳаргылаз,
Аҟәаш аҿы дынҳажьын –
Ажә ақьамса даҳцәашьит
Ахба ҷкәын Ҷыҷын.

Лаҳлара аӡлагараҿы –
Уаԥы изҭымгоз аилымга,
Базырцьықәа аибашьраан –
Зда хаҵа дкылымсыз.

Аибашьраҿы зысалҭыкәхқәа –
Ахарантәгьы уаԥы дцәырзмыжьыз,

Аҳаҳаи ҳәа дрылагьежьны –
Амедалқәа кыр зыҿрыԥсазтәыз, –
Агрба ҷкәын Халыл. –

Жәафынтә иҭӷьауаз
Акьарахә зҳаркыз.
Жәафҩык ырҭаслымны,
Жәафҩык алазшьыз,
Дифа-лԥа Ҳаруан.

АСАЛАӶАИА СԤРИДОН

(*Ачамгәыр иаԥҵаны ирҳәаит*)

1

Ахаҵа ихаҵа Асалаӷаиа Сԥирдон,
Ахаҵараз ихьӡ рҳәаахьан
Аӷәарчаԥан данаахалалоз,
Қәарч икәара истол хиан,
Агәаҩара ииарҭа ӷаҵан.
Кәазан арха зӷамч ӷьарҭаз,
Аусҳәарҭа аԥхьа зҿыхәмарырҭаз,
Иҿышьапхыц аҳәынҵәа иҭнаӷьоз,
Тӷәарчалаа хыбрас рыҩны иақәжьуп.
Иҿы аԥынҵа аԥсыԥ икылӷьоз,
Тӷәарчалаа ԥсҭҳәаны ирхатәоуп.
Асабша ауха иабраа рҿы дҿыжәҭцит,
Амҿышаҿны ашьыжьымҭан,
Ибзыцәашьцәа ҩыцьа иманы,
Избар сыриааип ҳәа амҩа дықәлеит.
Дызқәымгәыӷӡоз иаӷацәа,
Иаԥхьа ииасны амҩа рыкхьазаап,
Ахызаҵә уаа ҩышәҩык зыртәоз,
Иаԥхьа иқәшәаан, ишьҭахь илӷьеит.
Ахы иқәшәааз усс имԥхьаӡеит,
Ашьа илҵыз ҿырӡсаган…

Иуапа хәылда дылаҳәаны,
Ꙩ-лабеидҳәалак дрынҵаны,
Иꙩны дааргеит дҿаҳәаны.

2

Ашьха гәыла дҳәынҷауеит,
Агаҿала ишьҭа ирӡуеит.
Хҭырҧаш зхоу иара дреиӷьуп,
Касыш зхоу идꚍеырбалоит,
Дааиндаз ҳәа зегьы изҧшуеит,
Дызбаз иажәа иазыгәшьуеит.
Иажәа хьы-раӡныла иꙩычоу,
Ахьхьа-хьхьаҳәа иҿыҵышәшәауеит.
Аӷьараҳәагьы дꚍеыжәҵуеит,
Ашҭа аханы кьашьмеи ꚉаиҵауеит.
Ꚏыщьҭыбжьыла ирдыдуеит,
Ꚉамчы шьҭыбжьыла ирмацәысуеит.
Ихьтәы маꚉа, иӷәакьиа ꚉама,
Ихҭырҧа шкәакәа, иꚉаитан еиқәа,
Ишьыгрын еимаа шьацәха-шьацәха,
Иаҳәа хычаҧа, итапанча ду,
Иꚍеыхәа иаҵәа, иххьа кәадыр,
Ираӡны шҧырха, ихьтәы ҵыхәҵад...
Уи дызлаꚉоу шьардак ыꚉоуп,
Адунеи ду ашәаҧыҵьаҧ
Абӷьы ирҿоу мсыр қьаадны,
Изҿоу ахәҵәы калам ҵарны,
Амахә-ашьахә писарцәаны
Уахгьы ꚍеынгьы имтәа-имгыла
Исахьа-ижәла иҭырхырц иашьҭаз,
Дызлашоу зегьы урҭ ирзанҵом.
Ихы-иҿы гәыкы қаруа шкәакәоуп,
Абла бырфын, аꚉанҷ ҵьымшьы,
Ахәда саркьа, аӡара ꚉаитан,
Дыхьтәы ҵьарны сыхәда даханда!
Дбырфын чавран сыкәа дҭанда!

3

Лкәаскьа хәыҷы ԥшӡаӡа,
Фелдышь гәарала икәыршоуп.
Быжь-уаҭахк уи иаҿакуп.
Уаҭах-цыԥхьаӡа акакала,
Быжьба-быжьба шьаҭла еилажьуп.
Бжьра-бжьҵәа быжь-шьаҭла еилажьк
Дыргәыларшәуп Мина Ӷәыӷәа-ԥҳа.
Бырфын шьаршьафк уа илыҵаршәуп,
Бырфын хызак хыхь илықәуп.
Днаҳәы-ааҳәуа дахьыргәыларшәу,
Сыжәҩа цәҟьеит ҳәа дҵәуахуеит.
Ибырфын лыху қылԥадк лышьоуп,
Бымба қалԥадк хыхь иахарԥоуп,
Калош хәы зҭоу дҭагыланы,
Уарҳал хәы змоу дахьықәгылоу
Сшьапы цәҟьеит ҳәа дҵәуахуеит.
Нас узыҟоузеи уанаџьалбеит,
Едрыс мыжда, ухшыҩ цама?
Уҩныжә мыжда зеиԥшроу сымбои:
Чазла ихыбуп, қәныла иҵыршьуп,
Азкәакьҭакгьы саџьанк ижуп,
Ала ааԥса азнымкылауа,
Уҩныжә мыжда ԥҳәыс дақәашьым,
Умӡырхажәгьы рахә ақәашьым,
Ӷәыӷәа-ԥҳа Мина ԥагьа
Дуццап ҳәа угәгьы изҭашәаӡеи!..
Ухьӡырҳәага уфицарцка,
Ушаҳабыз укалам хыш,
Уапажә гынҿаа, аӡаӡа ҟьага,
Усахҭан еимаа ҵыршьы ҵыҩры.
Ухҭырԥа чыхә ду кәмызцәа лых ду,
Уеыхәа хәыҷы ирхысхысуа,
Аӡмах хәыҷы изурхәашьуазеи?!
Ӷәыӷәа-ԥҳа Мина ԥагьа
Дшумыццаша зузымдыруазеи?!

4

Аԥҳәызба мода дшыҟоу уасҳәап.
Лыҵкы ркьаҿны, лқылбад роуны,
Лгәаҳәаԥы ҭыхны, лыжәҩахыр аарԥшны
Аӡә дамбошәа аҽыҵәахны, –
Лышьҭахь иааиуа иҽыргәаҟ длышьҭоуп,
Лаԥхьа игылоу дихьигӡауеит.
Ларӷьа напы лабҷашьк акуп,
Ларма напы газеҭк акуп.
Лхаԥыцқәа папроск бжьакуп.
Сақәла, ҵәаԥшьла лхы-лҿы еибыҭоуп.
Раӡын даҷла лыхәда чаԥоуп.
Раӡын даҷшәа деихаԥсоуп.
Ӡахәа ҟамчшәа деихатыруа,
Лыхәда ҵәыцоуп, лыхцәы сырмоуп.
Амшын қаруа абла лыблоуп,
Амсыр қьаадыш ацәеижь лықәуп.
Ашьха каԥкаԥ абжьы лыбжьуп,
Ашьауардын ахшыҩ лыхшыҩуп.
Дышкәакәаны дӷьаӷьацәамкәан,
Гыларыла дгьаргьалашьцәамкәа,
Деинааланы, дгәкы-ԥшӡаны,
Дгылоуп ассир дкаҷҷауа.

5

Аӡә иццара саргәаҟуан,
Аха дад рыцҳа иуамызт.
Адамиа ҳәа аӡәы иӡбахә саҳауан,
Убри иццара саргәаҟуан,
Аха дад рыцҳа иуамызт.
Ҽнак зны, аа ахы сықәгыланы сшыԥшуаз,
Адамиа ззырҳәауаз дааура збеит.
Дад Адамиа дааиуеит анысҳәа, дад дшәеит.
Ишьамхқәа ҟәарҟәаруа далагеит.
Адамиа даакылсны иаҳәа ду иҟәнызза,

Ихылԥа ду ихазза,
Иҽы ахәда саақәижьын,
Ҩытӡак рыбжьара ҳныбжьалт.
Ауаа ҳахьырбауаз радеда ҳҳәауан,
Ауаа ҳахьырымбауаз аҵәах-саххәа ҳаибагәӡуан.
Ус мацара аҩны ҳнеит.
Аҩны ҳахьнеиз ԥҳәыск даазгеит ҳәа,
Ауаа иреиҳәан чара иуит.
Ҳамгәақәа ԥыжәжәо акраҳфеит.
Акалаҭ азна акәац нхан,
Ҳанҭаԥшы ҿаҵак ҭам.
Ауедра азна аҩы нхан,
Ҳанҭаԥшы цәыкәбарк ҭам.
Ауха ҳахьҩеиз иачас-часуа акы аахалт.
Адамиа, ани закәызеи сҳәан,
Ани апан ауп иҳәеит.
Аҽны ашьжьымҭан ҳсолдаҭцәоуп рҳәан,
Ҩыџьа аакылсны Адамиа дыргеит.

АԤҲӘЫЗБА

Бызбеит, бызбеит, ааигәа бызбеит,
Аарцәы бызбар, нырцәы бызбон,
Мла басыркуам, хьҭа басыркуам,
Хьҭа басыркуам, џьабаа бсырбом.

АҬАК

Ауарбажә ашәҭыц иазнауазеи
Ахаԥыцқәа ирыбжьакны.
Сара исеиԥшу илзууазеи,
Ухҭырԥажә ухагәаны.
Уара иуҩызам илоуҳәозеи,
Уашҭа хымкаа дҭаҵаны.

Ашәуа Бақьыр Гага-чага,
Ара ҕаҕа уамҵаҕаҕа.
Уаатә ќама, ушыц тапанча,
Ухәырма ҧилҭа, улакәымхҳа шәақь…

АҦҲӘЫЗБА ҦАГЬА

Аҧҳәызба ҧагьа маќа ќьаќьа,
Сақәла ҵәаҧшьла лхы-лҿы еибыҭоуп.
Ақәла ижьага кәафҭак лшәуп.
Лара илаҭәоу гәы идылкылом.
Дзымгаша дреиҽырбауеит,
Аха урҭ ла гәы лыдыркылом.

***

Камбашьцәа еимаак еимаас ишьоуп,
Ҽҵыск ацәа шьацҳәас иаҵдоуп.
Џьакьалк ацәа еимсыс ишьоуп.
Иоуразоуроу кәымжәык ишәуп,
Иақәнагахауа кабак аҵоуп.
Жәохә ҧуҭ ицауа хҭарҧак ихоуп.
Еимаа мыжда еимсы зқәашьым,
Еимсы мыжда еиқәа зқәашьым,
Еиқәа мыжда каба зқәашьым,
Каба мыжда кәымжәы зқәашьым,
Кәымжәы мыжда хҭарҧа зқәашьым…
Иаҧш мааит, иќәыд ҿамлеит.
Икамбашь мыцәтәит, ижәзаҵә мхьеит.
Иҽы заҵәы аҕычцәа иргеит.

***

Уан лҭаца дшыќоу уасҳәап:
Лҧынҵа агәаѡара уаса шәкы ҭаҧсуеит,

Лцацха аҵкыҿра уаа хәышә ҭаӡауеит.
Лыхцәы дууп, лызқәа иакуам,
Лхы ҵысуеит, лцәа-лжьы мақаруеит.
Арҵәы дазхьны дахьнадгылаз,
Ҳаҧшьак иҭаз ахәыл лфаӡеит.
Аӡба дакны данаақәгьыжьы,
Аҧҳал шьҭыхны иаалҿыҵалкын,
Азна ӡы лжәит, иагьылзымхеит.
Сан лҭаца дшыҟоу уасҳәап:
Афырҵьан аҧшь абла лыблоуп.
Лыхцәы дууп, лызқәа иакуам.
Лхи-лыхәдеи хызымҭахуп,
Лхәаи-лымси ҽырҩымҭахуп,
Лкапот шкәакәа ахәда ҭыхуп,
Лыкәа наҟ-ааҟ иҟыц-ҟыцӡа,
Ҵәахаҳаушәа илган иҟоуп.
Барфын қалҧадк лышьаҵаны,
Лшьаҵа шьахә ду дҽыжәкьакьала,
Уи леиҧш иҟоу улмацлабын.

АҬАК АШӘА

Хаҵа, хаҵа, хеиҵасаба,
Хылҧа қәацәк, ҵьыка зага,
Иууеи ҵьыма узҟьауазеи?
Ас аҟара узырпатауазеи?
Уара узеиҧшроу ула изамбауеи?
Уалтә ҟамчыжә кны исышьҭухуазеи?
Уалымшә, мгәырхажә удҳәаланы,
Уҽадҳәыс уақәтәан са узсышьҭои?

***

Унан, унан иахатәи ҳасас Цьансыхә рыцха,
Гагра ашыцреиҧш деихышәашәуа,

Амшын ҟыз еиҧш ихәда ҭҳәаа,
Иахатәи ҳасас Џьансыхә рыцҳа,
Адунеи дуӡӡа шәҟәыбӷьыцызтәыз,
Амшын дуӡӡа ажәала иҭазырбаз,
Ҽыхәа иаҵәа шьала изкәабаз,
Ҷоу маҭәала еилаҳәаз Џьансыхә рыцҳа,
Акәаршәы цәгьа аҩны иҩнанацалаз,
Алашыбжьы идәылнагаз,
Аҟарач ижәқәа дыршьит,
Иахатәи ҳасас Џьансыхә рыцҳа.
Иуапа еиқәаҵәа дылаҳәаны,
Ичабра шкәакәа иҿы иақәыршәны,
Деиқәыхьшәашәа дкаршәуп Џьансыхә рыцҳа.
Аҩны уназгар, уан сылшьуеит.
Аҵла уқәысҵар алаҳәа уафоит,
Анышә уасҭар ахәац уафоит,
Сыкәа уҭасҵар ужьы хьшәашәоуп,
Нас уабазгари, Џьансыхә рыцҳа!
Уаҳәшьцәа рыцҳақәа рыхцәқәа ркәыкәны икарыҧсоит.
Уеқәа, укәадырқәа шаны уқәлацәа ирырҭоит,
Уабџьар маҭәа уашьцәа ирыҭоуп,
Иахатәи ҳасас Џьансыхә рыцҳа.
Баҭым дуӡӡа злеиҩеирҭаз,
Қарҭ дуӡӡа збахҭа ҭыҧыз,
Џьансыхә рыцҳа уагьырзымхеит,
Аҟарачыжәқәа.

АШӘХӘАҴАА ШЬМАФ

Ашәхәаҵаа Шьмаф ахаҵа,
Ажәҩан гәыҳарак хыбрас измаз,
Адгьыл дуӡӡа шьапыс изҵаз,
Амра ҭәымҭа блас изхаз,
Ҳәынҭқар иуаа уцәшәаны,
Унацәа, ушьацәа бзарбзаныз џьыршьон.

Маҭа-маҭа урывагылон,
Маҭаԥшьшәагьы ухы дурбон,
Даргьы ӡыӡон уара иуцәшәон,
Уанырҿаҳауагьы рыԥсы цон.

***

Акәара еиқәара, алашьцара,
Шәақь-мцала изырлашаз,
Камбашь кәарак ашьа лазмышьҭыз,
Солдаҭ хыла аҟәарч зыргылаз,
Ашәҟәы ҩымҭа ззаарышьҭыз.
Аинралажә иқәаб ҭымҵкәа,
Сшымнеиуа ҳәа ҭоуба ҟазҵаз.

***

Бускеи Ломеи ҟатак рыцуп,
Мкәаҵь Кәакәана амҩа ирҟәуеит,
Жониа лкамфеҭ астол иқәуп.
Ахылаԥшҩы дахылаԥшуп,
Ҽәарзалиа Баҵа дазымҵасуеит,
Ҽәарзалиа Баҵа ицәҟьара,
Кәарҷиа Естат икыдихит.

***

Ҽәакьиа иԥацәа рхәаҿы
Қәыҵьма бааԥсык ықәтәоуп,
Дара аҳәажәқәа ааибацоит.
Дин змоугьы ирылашәҵала.
Иҿарҳас-цыԥхьаӡа солдаҭк дафоит.
Аҵәыбзы зыхьыз ауасажәқәа
Реиԥш аддыҳәа еилаижьуеит,
Қәыҵьма бааԥсшәа дрықәҟьашауеит
Қьақәа урашәа еилеицалоит.

***

Ахәашаҽены ашьжьымҭан
Иашәақәлацәа ажәа аарыцҳаит –
аҷкәын мыжда.
Иашәақәлацәа шәарыцара
Ҳаиццап ҳәагьы иарымҳәахи –
аҷкәын мыжда.
Асабшаҽены ашьыжьымҭан
Иашәақәлацәа рҽеибаркны иаакылымси.
Амҽышаҽены ашьыжьымҭан
Шәарыцара ҳаиццоит ҳәагьы –
иныҵымҵи.
Амҩабжара ааиҩыршоны
Аҷкәын мыжда иашәақәлацәа –
дрымпыҵампҵси.
Иашәақәлацәа уаҩ даарышьҭит
Абри еиҧшгьы иақәшәагәышьеит ҳәа –
цҳаражәҳәаҩыс.
Ишьҭахь инхаз иашәақәлацәа
Рҽеибаркны иҵагыла –
рҿыҩарымхеи.
Амҩабжара ааиҩыршауаны
Аҷкәын мыжда деиҩаҳаҳа –
инеихамгылеи.
– Ҳаит, абааҧсы иуҵалазеи,
Ашьыжь акәымзи угәырҕьо-уҿаччо –
уандәылҵыз?.
– Сан ажәрацәгьа сыда длымам,
Сыҧсы шҭоугьы сылшәырба –
ҳәа имҳәагәышьеи.
Иуапа хәыҷы дылаҳәаны.

***

Дал аҧсҭа ар анҭырцоз,
Абзарбзанқәа гәырҧ-ҟырҧ дыргон.

Дарыҟәа иқацәа аҳра еимаркуан,
Хылҧацәгьа иҧа дрывсҳақьуан.
Аҭакәажәцәа шыбзаз иржуан,
Рарҧарцәагьы казеныртәуан.
Рҭыҧҳацәагьы аторг иарҭон.

ЗЫҦҲӘЫС ДЫЗЦӘЫҦСЫЗ ИАШӘА

Аҷкәын мыжда иҧҳәыс шәаркы,
Диманы амҩа дшықәыз дицәыҧсгәышьеит.
Сабацари, бабазгари,
Бара шәаркы, сара мыжда
Инеиҭазымҳәаз.
Аҵла быҟәсҵар алаҳә ҟыруеит,
Анышә басҭар, ахәац аҧшьҟәа бысцәырфоит.
Сыкәа бҭасҵар быхьшәашәацәоуп.
Сызқәа бкыдысҵар мцхәы бхьанҭоуп.
Са бсычҳаргьы ауаа брычҳауам.
Нас изури, сабацари сара мцацәа!

ДЫШҦАССИРУ

Раӡны даҷшәа деихаҧсоуп,
Ӡахәа ҟамчшәа деихатырыа,
Лыхәда ҵәыцоуп лыхцәы сырмоуп,
Амшын қаруа абла лыблоуп,
Амсыр қьаадыш ацәеижь лымоуп,
Ашьха каҧкаҧ абжьы лыбжьуп,
Ашьауардын ахшыҩ лыхшыҩуп,
Дышкәакәаны дгьағьацәамкәа,
Гыларала дгьаргьалашьцәамкәа,
Деинааланы дгәкыҧшӡаны,
Дгылоуп ассир дкаҷҷауа.

АЖӘЫТӘ АИБАШЬРА АШӘА

Ахацәа рхацәа раԥхьа игылаз рҩыза, рԥыза
Қәыцьма лажәшәа дрывагыыжьуан,
Ахьшьыцбашәа дырхаԥыруан,
Ашәуа қьақәоушәа дыҩнакьыркьыруа
Аӷацәа рымцабз далагылан.
Аԥсуараз иԥсы иҭиуан.
Аԥсуаа рбираҟ инапы иакын.
Дыҳәҳәон, дԥәааауан, шьҭахьла дцомызт.
Аеԥыхәшә агылара дацгылауан,
Афрангь аҳәа аԥынԥа дацнаӡауан.
Аеиқәа хьышьаш иара дзықәтәаз,
Казақ шьала ишьарыӡсауан.
Иаҳәа казақ жьыла ирышҭыхәуан.
Зда дзахымсуаз аҳәааҿы даннеи,
Иарма шьапы быжь-хык ақәшәахьан,
Иарӷьа напы Ҟазауҭ ҳәа иԥәуан.
Ифрангь аҳәа ӡашәа ирԥәеит.
Аԥсуаа рбираҟ иҩыза иҭаны,
Иеиҳәеит иара иуасиаҭ ажәа:
– «Шәеиха, абаақәа, шәцала ԥхьаҟа.
 Шәышьхәа шәамԥшын, шәымцан шьҭахьҟа!
 Урывагьежьны уҩызцәа еизца,
 Хахоуп, хаха шәнеибацақәа!
 Иахьоуп, аҳаҳаи, аӷьараҳәа,
 Шәыԥсадгьыл Аԥсны шәыԥсы ақәшәԥа!

АРԤЫЗБЕИ АԤҲӘЫЗБЕИ РАШӘА

Иара:

Унан, унан, сабацари
Сызбыргәаҟуеи?!
Кониакымзар уатка бсыржәуам –
Сыԥсыҩыҭкаара!
Баҭкан жьымзар кәац бҿасԥауам –
Сыԥсы зфаша!

Ибҭахузеи, быххь згандаз –
Какашьа мыжда?!
Ԥсырӡха хәыҷыш ԑеилаҳәарҭоуп –
Сыԥсыԝыҭкаара!
Аҟәа аҳалаҿь иԑрыԥшнеирҭоуп –
Сыԥсы зфаша!

Лара:

Унан, уара Чамагәуа ҷкәын –
Узыргәаҟуазеи?!
Уажәа дууп, хара инеиуеит –
Ухы зазымцои?!
Иулымшаша удырыр алшуеит –
Аҷкәын ԥагьа!

Иара:

Уа бара, Какашьа мыжда –
Сызбыргәаҟуазеи?!
Ибҭахузеи, са сбыкәыхшоуп –
Сыԥсыԝыҭкаара!
Шивиотымзар цәԝыча бшәысҵауам –
Сыԥсыԝыҭкаара!

Лара:

Унан, уара Чамагәуа, исҳәарызеи?!
Са субаанӡа ужәцәеимаақәа,
Иушьхаԥалаз,
Сануба нахыс инаушьхыршәшәаны
Ишԥанкауԥсеи!

АХЬЗЫРТӘРАҚӘА

Ҵәаҵәа-ԥҳа ҭанакәажә,
Аршьан-ԥҳа гәҭылса.
Абахә аҵҟа кьача лагә.

Са санбеиҽырбауаз,
Надаада быԥшуан.
Бҽеира сбырбомызт,
Бхы-быхәда хысымҭоуп,
Бгәы абыцаҟь ҽырҩырҭоуп,
Былақәа ҵыркьыҿны бзыԥшуеи?!
Была ҭыцьцьара схыбмырԥшылауа.
Бгәааны быԥан бахьынкаԥаз,
Бышьхәа аҭыԥгьы заҟароузеи.
Уаа шәҩык бышьхәа аҭыԥ инҭаԥсит...
Лышьҭахь ачыра ҳәа гәыгәырҭоуп,
Лызқәа аҟьаҟьара сыԥса лбаарҭоуп...
Уҭра ҟамҵа, цьымшьы нмыжь,
Илалҵауа убаӡауам, ԥуҭк лызхаӡауам,
Ӡаамгаӡакәа ԥҳалк лызхауам,
Чуанк иакуа лфоит, акгьы луӡом.
Аӡҕаб гәлымҵәах...

* * *

Зда схәарҭамыз ҭынхак дсыман,
Хара дгьылк ахьтәы даарцы дыҟан
Ицқәаз аақәеит иара дыҟам.
Амҩа дашәа дааԥса дыҟан,
Издыруада ԥҳәызба гьангьашк
Блаҵархәыла дсыцәхылхызар,
Ои, срыцҳара уи илзымгааит,
Са сихарштҭны ла дылгазар!
Еижьагазаап ҳабзазара...
Убри сҳәеит ҳәа знык дызбандаз,
Иареи сареи ҳнеидтәаларын.
Сгәала дуқәа насхаирштҭрын.

* * *

Аҩашаҽны ашьыжьымҭан
Даара уааԥсеит сгәы иалоуп –
рера!

Ушыҟаху уасымҳәаргьы
Сгәы иауам аҷкәын ԥагьа –
рера!
Уеыхәа хәыҷы умыраапкын,
Аӡмах хәыҷы умырхәашьын –
рера!
Уԥныжә хәыҷы лардла ихыбуп,
Мгьалла иҵыршьуп, ҟәыдла ишьыхуп –
рера!
Уашҭа цәҳәыра рахә аҟәашьым,
Уԥныжә кылԥыхха ԥҳәыс даҟәашьым –
рера!

***

Иуа-иҟәла иҵеибаҳәа иашҭа аԥынҵа
Дааҭаргалеит Кьахь Ҳаџьараҭ.
– Нын, нын, иҟалазеи, сашьа Ҳаџьараҭ?
Ушцаз еиԥшгьы узымааитеи, уаҳәшьа мцацәа!
– Ҳаит абааԥсы, саҳәшьа еибага,
Сара исыхьыз митәыбгома?
Сан дрыцҳауп лгәы лымыбҟьап,
Уи иахьлаҳауа ас бымҳәароуп.
Сан ажәрацәгьа лгәы мыжда
Уиаҟара алшаӡомеи, нас ибыхьзеи саҳәшьа?
– Нан, нан сыҷкәын заҵәы, иҟалазеи?!
Укаруаҭ мыжда ашәӡы ахьыкәкәа иахьыҟәгылаз
Унаганы унанырҵама, нан Ҳаџьараҭ.
– Сан, сан саԥхьа шыҟоу баақәтәеишь, – иҳәеит,
Дызлымгашаз ахы цаҳә-цаҳә зцәа-зжьы иалаз
Зԥызцәа ҵәуа изхагылаз Кьахь Ҳаџьараҭ.
– Нан, Ҳаџьараҭ, уан дукәыхшоуп исоуҳәозеи? –
Лымҳәагәышьеи лара мыжда, ан мцацәа.
– Сан, сан ибасҳәозеи, сан ажәрацәгьа,
Саҳәшьа дынсыжьуеит, ба бысхашҭуеит, сыҟәлацәа
срылҵуеит,
Даара сбыҳәоит сгәы мырԥшаакәа сымԥа сыбҭарц.

– Уа, нан, с-Ҳаԥьараҭ, уан дукәыхшоуп,
Изурызеи уан мыжда, сабацари,
Амҿышаҿны ашьыжьымҭан, уа, Ҳаԥьараҭ,
Ахьхьа-аԥьԥьаҳәа ундәылымҵызи, уан дукәыхшоуп,
Ашьыбжьааира мраҭашәаран са сзы иҟаумҵеи,
Иашәиҳәацәа ишырҳәоз ала усзаарымгеи.
Иашәаҟәлацәа иҵеибаҳәа,
Ашҭа аԥынҵа дааҭаргалт.
Иҿы мыжда ашьапы шьҭышьуа
Акьыр-кьырбжьы иан ажәрацәгьа
илмаҳахи.
Ахыҟә аҿы данныҟәгыла,
Лыҷкәын заҵәы деиҩаҳаҳа –
даарымгози.
– Нан, сыҷкәын, сыҷкәын заҵәы,
Иҟалазеи, уан дукәыхшоуп – ас узфада?!
– Сан, сан, уаҳа бымҳәан,
Уажәы сеиҕьны ҳара ҳгәараҿы –
са сагьҭамлацт.
– Амҿышаҿны ашьыжьымҭан
Угәырҕьа-гәырҕьо ундәылымҵызи –
уан ажәрацәгьа.
Ашьыбжь ааираз ашәиҳәацәа
Ишырҳәазала усзаарымгеи –
уан мцацәа.

КЬАХЬ ҲАԤЬАРАҬ ИЗЫ АШӘА

Аамысҭеи ҭауади дырхаҵахәын Қьахь Ҳаԥьараҭ,
Ешыраа рҭыԥҳацәа хьымацәазла ихиҟьахьан,
Лхаа рарԥарцәа кьарахә хышла еихьигӡахьан.
Абзыԥ рарԥар қаруа лашала еихьигӡахьан...
– Амҿышаҿны ашьыжьымҭан, нан, Ҳаԥьараҭ,
Уҿыхәа хәыҷы уҿеибыҭа унаҟәҭәаны,
Сашәаҟәлацәа збауеит ҳәа акәымзи узыҵыҵыз...

Ашьыбжьааира сыҷкәын заҵәы, Ҳаԥьараҭ,
Уҿыхәа гәеисуа, икьыркьыруа иаакылымси.
«Сан, сан сашьа Ҳаԥьараҭ деибгам сгәахәуеит!» –
– Ас шылҳәауаз уаҳәшьа заҵәы сара шәаркы,
Уеиҩаҳаҳа уаҳзаарымгеи ашәынкыдҵа.
Иуа, иқәла иҵеибаҳәа,
Иашҭа аԥынҵа даатәаргалеит,
Кьахь Ҳаԥьараҭ.
– Нан, нан, иҟалазеи, сашьа Ҳаԥьараҭ,
Ушцаз еиԥшгьы узымааитеи, уаҳәшьа мцацәа?
– Ҳаит, абааԥсы саҳәшьа еибага!
Сара исыхьыз митәы бгама.
Сан дрыцҳауп, лгәы бмышьҭын,
Уи иахьлаҳауа ас бымҳәароуп.
Сан ажәрацәгьа лгәы мыжда
Уиаҟара алаӡомеи,
Нас ибыхьзеи саҳәшьа гәымца?!
– Нан, нан, сыҷкәын заҵәы иҟалазеи?..
Укаруаҭ мыжда ашәӡы ахьынкәкәа иахьықәгылаз,
Унаганы унанырҵама, с-Ҳаԥьараҭ?!.
– Сан, сан, саԥхьа шыҟоу баақәтәеишь, — иҳәеит
Амца иалаз зыԥсы зхыҵуаз, Кьахь Ҳаԥьараҭ.
– Нан, Ҳаԥьараҭ, уан дукәыхшоуп, исоуҳәозеи?.. –
Лымҳәагәышьеи лара мыжда, ан мцацәа.
– Сан, сан, ибасҳәауазеи, сан ажәрацәгьа,
Саҳәшьа дысхашҭуеит, ба бынсыжьуеит,
Сықәлацәа срылҵуеит.
Сбыҳәоит, даара сгәы мырԥшаакәа,
сымҩа сыбҭарц.
«– Уа, нан, с-Ҳаԥьараҭ, уан дукәыхшоуп,
Изурызеи уан амыжда, сабацари…
Амҿышаҿены ашьыжьымҭан,
Ахьхьа-аԥьԥьаҳәа ундәылымҵызи, уан
дукәыхшоуп,
Ашьыбжьааира мраҭашәаран, са сзы иҟаумҵеи,
Ашәиҳәацәа ишырҳәоз ала усзаарымгеи…»

ЕДЫ МҶЫ

Амшын дуӡӡа хьтәы цҳа хызҵаз,
Адунеи дуӡӡа баагәарала икәзыршаз Еды Мҷы.
Шәырхашшашәа уеихаҵәеиуа,
Раӡын даҷшәа уеихаԥсаны,
Еды Мҷы, уаҳәшьа шәаркы,
Уҿхарԥарҭа иӡмах ҭыԥны,
Умҳара ҭыԥгьы ҿ-былгьарҭаны,
Еды Мҷы, уаҳәшьа шәаркы.
Уашәақәлацәа уҟоу џьышьа,
Угәар аҿы шьаԥхыц иадыргоит,
Еды Мҷы, уаҳәшьа шәаркы.
Хәада-цыԥхьаӡа зеиргь ашәа ықәыз,
Ҿыџ-цыԥхьаӡа зҭамха еиҿажьыз
Зхы аԥынҵа саара икамшәоз,
Еды Мҷы, уахәшьа шәаркы.
Ҳҭырԥаш зхоу уҵашьыцуан,
Касыш зхоу зегьы уеиҿырбауан,
Еды Мҷы, уаҳәшьа шәаркы.
Уҿы шьҭыбжьы дыдыбжьыхны,
Уҟамчы шьҭыбжьы иармацәысуан,
Еды Мҷы, уаҳәшьа шәаркы.
Чара-цыԥхьаӡа уашәахә ыҟан,
Еизара-цыԥхьаӡа уажәахә ыҟан,
Еды Мҷы, уаҳәшьа шәаркы.

***

Уа, Ажәеиԥшьаа зылԥха ҳауша,
Мраԥшь бахәаԥшь иаҿазырԥхауа,
Арҭ еицныҟәауа еиԥымхаша,
Зқьы шықәса рахә ззыԥшуа?
Ашьыжь ҭыҵра ашьыбжь ааираз,
Хиамҩа бзиала ҳаиқәиршәарц,

Ҳуҳәоит, ашьыжь жәҩан гәыцқьала,
Гәыхәашьра амҭакәа уҳазтәарц!

Кәҷыҷ Ҩардан иҳәамҭоуп. Ианиҵеит М. Гочуа 1935 шықәсазы.

Икьыԥхьын «Аԥсуа жәлар рпоезиаҿы». Иеиқәдыршәеит Дырмит Гәлиа, Хәыхәыт Бҕажәба. Аҩбатәи ихарҭәаау аҭыжьра. Аҟәа. Ашәҟәҭыжьырҭа «Алашара», 1972. ад.14. Иара убас еиҭакьыԥхьын: «Аԥсуа жәлар рҿаԥыц рҿиамҭаҿы». Жәаҩа томкны. Актәи атом. Иеиқәиршәеит, акьыԥхь иазирхиеит, аилкааратә статиеи азгәаҭақәеи иҩит афилологиатә наукақәа ркандидат В. А. Коҕониа. Аҟәа. Ашәҟәҭыжьырҭа «Алашара», 1992 ш., ад. 70. Ҳаргьы уажәы уантәи иааҳгеит.

АЖӘЕИԤШЬ – ЖӘЕИԤШЬЫРҞАН

Дад, Иуана, зыххь згара,
Дади, дади, о-о-о!
Жәахеи жәибжьи – ҩажәижәаба,
Дади, дади, о-о-о!
Ҽыхәа-ҽага, цәаԥхьаӡара,
Дади, дади, о-о-о!
Имшәызаргьы – ҳацаҟь шьапы,
Дади,дади, о-о-о!
Ҿаҩазаргьы – тәҩа хахазааит,
Дади, дади, о-о-о!
Зыԥсра ааигәам садумыжьлан,
Дади, дади,о-о-о!
Ахәыцы сҿаҳар исцәыҟәнумшьан,
Дади, дади, о-о-о!
Уи еиҳаугьы сцәырацәоумшьан,
Дади, дади, о-о-о!
Изурызи, зыххь згара,
Дади, дади, о-о-о!
Ажәеиԥшь, Ажәеиԥшь, Жәеиԥшьырҟан,
Дади, дади, о-о-о!
Ацәа ԥхьаӡарақәа леивак – ҩеивак,
Дади, дади, о-о-о!
Тәҩа хахазар – ҵыс ҭыҩра змоу,

Дади, дади, о-о-о!
Шьахәоузаргьы – ҷаҧа лкашәа,
Дади, дади, о-о-о!
Бажәзаргьы – леиқәыжь – леиҵажь,
Дади, дади, о-о-о!
Џьма ссазаргьы цәаҧхьаӡара,
Дади, дади, о-о-о!
Қәасабзаргьы ҵыршәы мгәаҟьа
Дади, дади, о-о-о!
Иҳәазаргьы лымҳа храӡаг,
Дади, дади, о-о-о!
Х-дырмыҟәажә – ҳацаҟь шьапы,
Дади, дади, о-о-о!
Цәгьа уанхысуа ахы иҭашәауа,
Дади, дади, о-о-о!
Бзиа уанхысуа – агәы иҭашәауа,
Дади, дади, о-о-о!
Аиха лаба лаҳәоушәа ижьышуа,
Дади, дади, о-о-о!

Шаҷ Чыкәбар иҳәамҭоуп. Ианиҵеит М. Гочуа 1934 шықәсазы. Икьыҧхьын «Аҧсуа жәлар рпоезиаҿы». Иеиқәдыршәеит Дырмит Гәлиа, Хәыхәыт Бӷажәба. Аҩбатәи ихарҭәаау аҭыжьра. Аҟәа. Ашәҟәҭыжьырҭа «Алашара», 1972, ад. 21–22. Иара убас еиҭакьыҧхьын: «Аҧсуа жәлар рҿаҧыц рҿиамҭаҿы». Жәаҩа томкны. I атом. Иеиқәиршәеит, акьыҧхь иазирхиеит, аилкааратә статиеи азгәаҭақәеи иҩит афилологиатә наукақәа ркандидат В. А Коӷониа. Аҟәа. Ашәҟәҭыжьырҭа «Алашара». 1992ш., ад. 77–78. Ҳаргьы уажәы уантәи иааҳгеит.

АҶКӘЫН МЫЖДА

Ахәашаҽены ашьыжьымҭан.
Иашәақәлацәа ажәа аарыцҳаит, аҷкәын мыжда!
Иашәақәлацәа шәарыцара
Ҳиццап ҳәагьы аарымҳәаахи, аҷкәын мыжда!
Асабшаҽены ашьыжьымҭан,
Иашәақәлацәа рҽеибаркны иаакылымси!

Амҿышаҿены ашьыжьымҭан,
Шәарыцара ҳаиццоит ҳәагьы иныҵымҵи!
Амҩабжара ааиҩыршоны,
Аҷкәын мыжда иашәаҟәлацәа дрымпыҵамԥси…
Иашәаҟәлацәа уаҩ даарышьҭит,
Абри еиԥшгьы иаҟәшәагәышьеит ҳәа цҳаражәҳәаҩыс
Рҿеибаркны иҵагыла, рҿыҩарымхеи!
Амҩабжара ааиҩыршоны,
Аҷкәын мыжда деиҩаҳаҳа, инеихамгылеи!
– Ҳаит, абааԥсы, иуҵалазеи,
Ашьыжь акәымзи угәырҕьа – уҿаччо уандәылҵыз?!.
– Сашәаҟәлацәа, сшәыкәыхшоуп,
Хаҵа имыхьыц сара исмыхьӡеит, сгәы зышәышьҭуеи?
Сан ажәрацәгьа сыда длымам.
Сыԥсы шҭоугьы сылшәырба, – ҳәа имҳәагәышьеи!
Иуапа хәыцҷы дылаҳәаны, иашәаҟәлацәа иҵеибаҳәа,
Ашҭа аԥынҵа даатаргалеит.
Иҿы мыжда, ашьапы шьҭышьуа,
Аҿыкьыркьырбжьы иан ажәрацәгьы илмаҳаи!
Ахыҟә аҿы данныҟәгыла,
Лыҷкәын заҵәы деиҩаҳаҳа даарымгози.
– Нан, сыҷкәын, сыҷкәын заҵәы,
Иҟалазеи, уан дукәыхшоуп, ас узфада?!
– Сан, сан, уаҳа бымҳәаан,
Уажәы сеиҕьны ҳара ҳгәараҿ са сагьҭамлацт!..
– Амҿышаҿены ашьжьымҭан,
Угәырҕьа – ҿгәырҕьо ундәылымҵызи, уан ажәрацәгьа!
Ашьыбжь ааираз ашәиҳәацәа
Ишырҳәоз ала усзаарымгеи, уан мцацәа!

Лида Блары-ԥҳа илҳәамҭоуп. Ианиҵеит М. Гочуа. Икьыԥхьын «Аԥсуа жәлар рпоезиаҿы». Иеиҟәдыршәеит Дырмит Гәлиеи, Хәыхәыт Бӷажәбеи. Аҩбатәи ихарҭәаау аҭыжьра. Аҟәа. Ашәҟәҭыжьырҭа «Алашара», 1972 ш., ад. 77–78. Еиҭакьыԥхьын «Аԥсуа жәлар рҿаԥыц рҿиамҭаҿы». Жәаҩа томкны. Актәи атом. Иеиҟәиршәеит, акьыԥхь иазирхиеит, аилкааратә статиеи азгәаҭаҟәеи иҩит афилологиатә наукаҟәа ркандидат В. А. Коӷониа. Аҟәа. Ашәҟәҭыжьырҭа «Алашара», 1992 ш., ад 125–126. Ҳаргьы уажәы уантәи иааҳгеит.

АԤХӘЫЗБА ЛАШӘА

Дзыцәнымхауаз уакы длыман,
Хара дгьылкаҿ дынхауан.
Даарцы дыҟан, амҩа дықәын,
Иҩызцәа лбауан, иа дылбомызт.
Амҩа дашәаны, даапсаны,
Џьара ԥсшьара ҳәа дымҩахытцзар,
Ԥхәызба гьангьашк диниахзар,
Латцыхәала дсыцәхылхзар?!
Уи рыцҳароуп сара сзы,
Уи алаӡашам сара сыԥсы.
Ҳабзазара башахазаап,
Дсымбаргьы схәартәаӡамзаап.

Ҳхатә ҿыла ҳаицәажәауа,
Жәа-ԥсышәала ҳаидгыланы,
Ҿа-гәыбзыгла ҳаицәажәандаз,

2

Ауарбажә, баба, иазууазеи,
Ашәт какаҷ иуҿытцаку?
Сара сҩыза узлышьтоузеи,
Уеи укәадыри еиқәтцаны?

Ухылԥарч баба ухатцаны,
Унымха-хымтцәа уаашьаҩны.
Уҩны еицаҟьа уҩнаны,
Сара сҩыза илзууазеи?

Уоура зоуроу кәымжәык ушәтцаны,
Каба тцыблыхак узатцатца,
Зегь еимырдауа хтырԥак ухатца.
Анымҩа еиԥш угәтатә ҿаҳәаӡа.

Ната Арыш-ԥҳа илҳәамтоуп. Иаништеит М. Гочуа 1935 шықәсазы. Икьыԥхьын «Аԥсуа жәлар рпоезиаҿы». Иеиқәдыршәеит Дырмит Гәлиеи, Хәыхәыт Бгажәбеи. Аҩбатәи ихартәааны аҭыжьра. Аҟәа. Ашәҟәтыжьырта «Алашара», 1972 ш. ад. 249–250. Еитакьыԥхьын

«Аԥсуа жәлар рҿаԥыц рҿиамҭаҿы». Жәаӡа томкны. Актәи атом. Иеиқәиршәеит, акьыԥхь иазирхиеит, аилкааратә статиеи азгәаҭақәеи иӡит афилологиатә наукақәа ркандидат В. А. Коӷониа. Аҟәа. Ашәҟәҭыжьырҭа «Алашара», 1992 ш., ад. 194–195. Ҳаргьы уажәы уантәи иааҳгеит.

АРЛАН ЕДРЫСИ ӶӘЫБЛИА-ԤҲА НИНЕИ РАШӘА

Лкәаскьа хәыҷы ԥшӡаӡа,
Фелдышь гәарла икәыршоуп,
Быжь-уаҭахкны уи иаҿакуп,
Уаҭахцыԥхьаӡа акакала.
Быжьба, быжьба шьалҭа еилажьуа,
Быжьрабыжьҵәа быжь-шьалҭеилажьк,
Дыргәыларшәуп днаҳәы-ааҳәуа,
Уаа, Нина Ӷәыблиа-ԥҳа,
Бырфын шьаршьафк ла илыҵаршәуп,
Бырфын хызак ла илықәуп,
Днаҳәы-ааҳәуа дахьылаиоу,
«Сыжәӡа цәҟьеит», – ҳәа дҵәуахуеит,
Абырфын лых қлаԥадк лышьоуп,
Калош хәы зҭоу дҭагыланы,
Уарҳал хәбаба дахьықәгылоу,
«Сшьапы цәҟьеит», – ҳәа уи дҵәуахуеит.
Узгәароузеи, уанаџьалбеит,
Арлан Едрыс, ухшыӡ цама?
Изумбои уӡныжә зеиԥшроу?!
Чазла ихыбуп. Қәначала иҵыршьуп,
Ала ааԥса азнымкылауа,
Уӡныжә мыжда ԥҳәыс дақәашьым,
Умӡырхагьы рахәы ақәашьым,
Ӷәыблиа-ԥҳа Нина ԥагьа
Дуццап ҳәагьы угәы изҭашәазеи?
Ухьӡырҳәага уфицарцка,
Умҳабыз калам хышкәа.
Аӡаӡа ҟьага ууапа кьанҿаа,
Усахҭан еимаа ҵыршьы-ҵыӡры,

Ухҭарԥа чыхәда, кәмызцәа лыхуп,
Уеыхәа хәыҷы нархыс-хысуа,
Аӡмах хәыҷы зурхәаашьуазеи?
Ҿәыблиа-ԥҳа Нина ԥагьа
Дшумыццаша зузымдыруазеи?!
«Мшыбзиа» исзаҩызазма суццоит аҳәара?
– Ҽа сабҳәеижьҭеи сгәы ҭынчым, сгәы иҭан бгара!
Бгәы иҭазма иара усгьы ишакәхалакь сыбжьарц.
Уажәшьҭа сара иԥхашьазгом ажәлар идсырҳарц,
Мчыла, хаала, ишакәхалакь са сгәы иҭоуп бызгарц!
Бансыцымцагь даеаӡә лахь иалшом схы сырхарц,
Исымоу зегь ҷанхаргьы
Сара сыҷкәын бианхароуп!..
Исымоу зегь ҷанындаз,
Сара сыҷкәын бианындаз!

Гәлиза Ҿәарзалиа-ԥҳа илҳәамҭоуп. Очамчыра араион Ҭхьына аҟыҭа. Ианиҵеит М. Гочуа 1935 шыҟәсазы. Икьыԥхьын «Аԥсуа жәлар рпоезиаҿы». Иеиҟәиршәеит Б. У. Шьынҟәба. Аҟәа. 1959, ад. 241–242. Еиҭакьыԥхьын: «Аԥсуа жәлар рпоезиаҿы». Жәаҩа томкны. Актәи атом. Иеиҟәиршәеит, акьыԥхь иазирхиеит, аилкааратә статиеи азгәаҭаҟәеи иҩит афилологиатә наукаҟәа ркандидат В.А.Коҕониа. Аҟәа. Ашәҟәҭыжьырҭа «Алашара». 1992 ш., ад. 191–192. Ҳаргьы уажәы уантәи иааҳгеит.

УНАН, БАРА, КАКАШЬА

А ԥ ҳ ә ы з б а

Унан, бара, Какашьа мыжда,
Сыԥсы зфаша!
Ибҭахузеи, быххь згандаз,
Сыԥсыҩҭкаара!
Баалеишь, баалеишь зыххь згара,
Сыԥсы зфаша!
Абжьуаа шыҟоу ҳҩыбжьагылап,
Сыԥсыҩҭкаара!

Разын фетонла атрым-трымҳәа,
Сыҧсы зфаша!
Ибҭахызеи, ди, аҧагьа,
Сыҧсыҩҭкаара?
Унан, унан, сабацари
Са сзыргәаҟуа?
Хьҭа басыркаум, мла басыркуам
Сыҧсы зфаша.
Баҭкан жьымзар кәац бҽасҵауам,
Сыҧсыҩҭкаара,
Ибҭахузеи, быххь згандаз,
Какашьа мыжда?!
ҧсырӡха хәычҷы ҽеилаҳәарҭоуп,
Сыҧсыҩҭкаара.
Аҟәа ақалақь ҽеырҧшнеирҭоуп,
Сыҧсы зфаша!

К а к а ш ь а

Унан, уара, Ачамагәуа ҷкәын,
Узыргәаҟуеи?
Уажәа дууп, хара инеиуеит,
Ухы зазымцауеи?
Иулымшаша удырырц алшоит,
Аҷкәын ҧагьа!

А р ҧ ы з б а

Уа, бара, Какашьа мыжда
Сызбыргәаҟуеи?
Ибҭахузеи, Са сбыкәыхшоуп,
Сыҧсыҩҭкаара?!
Каниакымзар уатка бсыржәуам,
Сыҧсы зфаша!
Ча шкәакәамзар ча бҿасҵауам,
Сыҧсыҩҭкаара!
Шивиотымзар цәҩыча бшәысҵауам,
Сыҧсы зфаша!

Лакыруанмзар шьаҭак бзаасхәом,
Сыԥсыԥҟкаара!

К а к а ш ь а

Унан, унан, Ачамагәуа ҷкәын,
Исҳәарызеи!
Са субаанӡа ужәцәеимаақәа
Зышьхарԥалаз
Санубаҭцәӷьа инаушьхаршәашәан
Ишԥанкауԥса!

Алаҟьрым Чамагәуа иҳәамҭоуп. Гәдоуҭа араион Аҷандара ақыҭа. Ианиҭцеит М. Гочуа 1935 шықәсазы. Икьыԥхьын «Аԥсуа жәлар рпоезиаҿы». Иеиқәиршәеит Б. У. Шьынқәба. Аҟәа. Қырҭтәылатәи анаукақәа ракадемиа ашәҟәҭыжьырҭа. 1959, ад. 244. Еиҭакьыԥхьын «Аԥсуа жәлар рҿаԥыц рҿиамҭаҿы». Жәаҩа томкны. Актәи атом. Иеиқәиршәеит, акьыԥхь иазирхиеит, аилкааратә статиеи азгәаҭақәеи иҩит афилологиатә наукақәа ркандидат В. А. Коӷониа. Аҟәа. Ашәҟәҭыжьырҭа «Алашара», 1992, ад. 197–198. Ҳаргьы уажәы уантәи иааҳгеит.

СЫШԤАИЦЦОИ, НАС, САРА!

Иҩны гылоуп,
Ԥҳәыс дыҩнаӡам,
Иашҭа хкааууп,
Рахәык ҭаӡам.
Истол гылоуп,
Чыск ықәыршәым.
Ица гылоуп,
Лапҟьак ҭаршәым.
Иҽы гылоуп
Кәадыр ақәӡам,
Абас дыҟоуп.
Абри абаажә,
Сышԥаиццои,
Нас, сара!

Гәлиза Ꞔәарзалиа-пҳа илҳәамҭоуп. Очамчыра араион Ҭхьына ақыҭа. Ианиҵеит М. Гочуа 1935 шықәсазы. Икьыпхьын «Аԥсуа жәлар рпоезиаҿы». Иеиқәиршәеит Б. У. Шьынқәба. Аҟәа 1959, ад.251. Еиҭакьыпхьын «Аԥсуа жәлар рҿаԥыц рҿиамҭаҿы». Жәаҩа томкны. Актәи атом. Иеиқәиршәеит, акьыпхь иазирхиеит, аилкааратә статиеи азгәаҭақәеи иҩит афилологиатә наукақәа ркандидат В. А. Коҕониа. Аҟәа. Ашәҟәҭыжьырҭа «Алашара», 1992, ад.251. Ҳаргьы уажәы уантәи иааҳгеит.

ДЫШԤАССИРУ

Ба баӡәыкны, мыцхәы бгәыкны,
Мра цаҳәцаҳәаан хыхьтә быԥха!
Фелдышь ԥцәаха, бырфын бырса,
Быхцәы ҟаԥшь гәыҟаҵага,
Алмас еиԥшу быблақәа,
Хрыжь-хрыжь ибҳәо бажәақәа,
Иаҵашьыцуеит бықәлацәа,
Арԥар шьахәқәа ҽырбацәа
Ббара иашьҭоуп иацәнымхауа,
Уахь инеиуеит еицрыхәхәа

2

Даауеит, дааует, ихьӡ сҳәаӡом,
Оф, шьыр-шьыр, сикәыхшоуп!
Даауеит, даауеит Сԥирдон хәаша,
Ишԥазури, оф, гәышьа!
Даауеит, даауеит Иуана хәаша,
Дааигәышьоит, оф, гәышьа!
Даауеит, даауеит ала мура зегь ԥхазҵа,
Шәнаскьа-ааскьа!
Даауеит, даауеит ахәда кылҳәа Петра хәаша,
Оф, џьым-џьым сабацари?!
Даауеит, даауеит зегь зкәыхша –
Оф, шьыр-шьыр исыбаргәузеи!

Алҟьырым Чамагәуа ихәамҭоуп. Ианиҵеит М. Гочуа 1935 шықәсазы. Икьыҧхьын «Аҧсуа жәлар рпоезиаҿы». Еиқәиршәеит Б. У. Шьынқәба. Аҟәа. 1959, ад. 253–254. Еиҭакьыҧхьын «Аҧсуа жәлар рҿаҧыц рҿиамҭаҿы». Жәаа томкны. Актәи атом. Иеиқәиршәеит, акьыҧхь иазирхиеит, аилкааратә статиеи азгәаҭақәеи иҩит афилологиатә наукақәа ркандидат В. А. Коҕониа. Аҟәа. Ашәҟәҭыжьырҭа «Алашара», 1992, ад. 251. Ҳаргьы уажәы уантәи иааҳгеит.

***

– Сан, сара Очамчыраҟа сыргауеит, сана...
– Уан уара уда илымада, с-Саҭбеи...
– Сан, суацәа сықәлацәа бымами, сана...
– Ууацәеи уқәлацәеи уан илыхәарҭам, с-Саҭбеи...
– Сан, сгәарабжьара сызныз бызнымхауеи, сана...
– Угәарабжьара уара узным иазызуазеи, с-Саҭбеи...
– Сан, сҩызцәа ҩыџьа ршьит, ҩыџьа рхәит, сана...
– Уан, мцахәкыдцәала, исылшарызеи, с-Саҭбеи...
– Сан, саргьы убрахь срышьҭарҵауеит, сана...
– Уан, ашәынкыдҵа, уан лгәы зҧужәозеи, с-Саҭбеи...
– Сан, Очамчыраҟа сыргар сымаҭәақәа хынсырҳәуеит, сана...
– Уан, уан дныжьны уцарц иабақәуки, с-Саҭбеи...
– Сан, анхаҩыжәлар схы рықәсҵеит, сана...
– Уан, анхаҩыжәлар урхашҭраны уҟаӡам с-Саҭбеи...
– Сан, Џьгьарда аусҳәарҭаҿ сабуҭ ҟасҵеит, сана...
– О,о,о, уан, уан, дабакыдыҧсылари, с-Саҭбеи?!

Логәуа-пҳа Маниа илҳәамҭоуп. М. Гочуа ианиҵеит 1935 шықәсазы. Икьыҧхьын «Аҧсуа жәлар рпоезиаҿы». Еиқәиршәеит Б. У. Шьынқәба. Аҟәа 1959ш., ад. 186. Ари атеқст азгәаҭақәа рҿы Б. У. Шьынқәба абас иҩуан: «Аменшевикцәа рымчра Аҧсны ианахаҧаз аамҭазы Џьгьардатә Саҭбеи ҳәа Амчбак абна дылан, аменшевикаа рмаҵуцәа ирулакь Саҭбеи дыркит, шьра-ӡра данырсгоз иани иареи еибырҳәоз ҳәа ирҳәо ашәоуп» (иара уа, ад. 319). Ҳаргьы уажәы уантәи иааҳгеит.

***

Ашьхагәыла дҳәынҷауеит,
Агаҿала ишьҭа ирӡуеит,
Хҭырԥаш зхоу иара дреиҕьуп,
Касыш зхоу идҽырбалауеит.
Дааиндаз ҳәа зегь изыԥшуеит.
Дызбаз иажәа иазгәыышьуан,
Иажәа хьы разныла иҩычоу,
Ахьхьа-хьхьаҳәа иҿыҵышәшәауеит.
Ахьхьа-џьџьаҳәа дҽыжәлауеит,
Аҕьараҳәагьы дҽыжәҵуеит,
Ашҭа аханы кьышьмеи ӄаиҵоит,
Ҽышьҭыбжьыла ирдыдуеит,
Ӄамчы шьҭыбжьыла ирмацәысуеит,
Ихьтәы маӄа, иҕәакьиа ӄама,
Ихҭырԥа шкәакәа, иӄаитан еиқәа.
Ишьыгрын еимаа, шьацәха-шьацәха,
Иаҳәа хачаԥа, итапанча ду,
Иҽыхәа иаҵәа, иххьа кәадыр,
Ираӡны ҽԥырха, ихьтәы ҵыхәҵад...
Уи дызлаӄоу шьардак ыӄоуп,
Адунеи ду ашәаԥыџьаԥ.
Абҕьы ирҿоу мсыр қьаадны,
Изҿоу ахәҵәы калам ҵарны,
Амахә-ашәахә писарцәаны,
Уахгьы-ҽынгьы имтәа-имгыла,
Исахьа ажәала иҭырхырц иашьҭазаргьы,
Дызлашоу зегь урҭ ирзанҵом,
Ихаҿы гәыкы қаруа шкәакәоуп,
Ихәы илнагаз сырма шкәакәоуп,
Абла бырфын, аӄанҷ џьымшьа,
Ахәда саркьа, ӡара ӄаитан –
Дыхьтә џьарны сыхәда даханда,
Дбарфын чавран сыкәа дҭанда!

Ианиҵеит М. Гочуа 1935 шықәсазы. Икьыԥхьын «Аԥсуа жәлар рпоезиаҿы». Иеиқәиршәеит Б. У. Шьынқәба. Аӄәа. 1959, ад. 247. Ҳаргьы уажәы уантәи иааҳгеит.

АИҬАГАҚӘА

И. Крылов

АҚӘЫЦЬМЕИ АСЫСИ

Мчызмоу иҿы мчызмам есқьынгьы идуп аара,
Ус ҳазҳәо аҭоурых ҿырԥшқәа акым, ҩбам…
Аха ҳара ҳазҿу ҭоурых ҩрам.
Ажәа маанала уи жәлары ишырҳәогьы аа ара:
Мыш шоуран, кәарак иазнеит асыс изжәуеит ҳәа ӡыхьк.
Уа иақәшәарц иӃазаап амыхьтә.
Ифҩышәо қәыцьма млашьык уи аамҭаз иқәын уирахь,
Асыс иаагәанаҭаз иазыҭрысит хаха,
Аха закәанԥшрак анаҭарц аус, иаҳәеит убас:
– Ишԥоугәаӷьи уара аԥхамшьа, уԥышә мыццқьала
акәара уҭалан,
Аӡаҵантәи аԥслымӡи алыкьи ргыло хыхь
Иурхәашьырц сӡыхь
Ариеиԥш агәаӷьра зеиԥшроу
Сара иусырбап,
Ухы хсырԥап!
– Ақәыцьма хаҿылаша, иснаҭозар азин,
Алымҳаҿы игәаӷьны инасыгӡон, уи аихәлыԥхаара,
Шә-шьаҿак рыла лаӷьа илаҵакны акәара
Сышӡаагылоу, иаԥсамкәа агәы ннархоит.
Аӡыржәтә изхыбааауа са исылшауам архәашьра.
–Ус акәзар амц сҳәоит ауп сара! Агәымха!
Дықәлахьоу адунен, ԥхамшьак
АбриаӃара зҳәаахьоу! Насгьы исгәалашәоит, ҵыԥхцәа,
Абра исоуҳәаахьаз ажәашак.
Уи сыхаара са сгәы иҭцәашам!
– Саҭоумҵан, сиижьҭеи иҵуам макьана шықәсык, –
Аҳәеит асыс. – Ус акәзар, иуашьан.
– Са дсымаӡам ешьа!
– Ма дууан, дуҭынхан,

Ишакәызаалакь шәа ишәыжәлантәыз ԥстәын.
Шәа шәыхьшьцәа, шәхаҭақәа, шәлақәа шәеицәхас,
Са сзыҳәа ацәгьоуп еснагь шәзышьҭоу,
Ишәылшо алагьы сызгашоуп шәызҿӡоу,
Аха уара урҭ рыгәнаҳаракәа ухызгап!
 – Сара сзыхӗьои, исхароузеи?
– Усҭыҳә,
Сшузыӡырҩуаз сааԥсеит!
Иухароу еилсырго аамҭа саным, аласба!
Са сымлашьуеит, уи ауп уара иагьудӡоу харас,
Аҳәан, абна агәаахьгьы иагеит асыс имҵарс.

А. Жаров

АМАДЕН АШӘА

Ишәаҳауоу, – амаден аз агәеисра
Ианыҩуа ҳтәыла ианупуп:
– Аԥыроуп! Аԥырҵхра шьҭыхтәуп!
– Аихеи абҩеи ҩбатәтәуп!..
Имаҷуп, ишьҭыхтәуп! Ишәыррацәа!
 Арҭәага уаԥьаӗқәа рылша!
– Аҿыцҩнқәа рзын – ауасхырра!..
Амаақәа – рзын аихатә ша!..
Амаден аз аԥсыцәгьара еиқәхамкәа
Иаҿуп, иаҿуп, еилашуеит ҳадәқәа рҿы:
– Имаҷуп! Иазхом акәаҭанқәа!
– Ишәхашәмыршҭааит атрактор атәы!..
Иныжьтәым ҳаҩнашәқәа рзарзақәа,
Аха ишәхамышҭааит аҽакы:
– Иҳалшом ҳара абзарбзанқәа
Ҳамамкәа иҳахьчарцы ҳаҩны!
Иҳамазароуп ҳара Ар Ӗаԥшь,
 Ҳаҕацәа рзы аӗамчԥҵаҵа!
– Аԥсақәа ҳамамкәа иҳалшауам
Ҳҭынчра ҳахьчарцы уаҩҵас!

Нахьхьи, агәынхара есааира
Иахьеилашуа, аҵых ахьшам
Ҳашьцәа игылаз риааираз
Ҳаицхыраароуп – хыда ҳматәам.
Џыр ԥҽыхақәа ҳамҭас ианум
Ашьҭахьӡатәи аибашьра
– Ишәаҳауоу амаден аз агәаашьҭыбжь
Ҳтәыла ианҩны игауа!
Ишәырҭәала шәымшәаӡакәа
Амцабз арԥсуам ауаџьаҟ.
Ҩ-цәаҳәарҭәак – ацәаҕәагаз!
Аҳәаақәа рзын – ҩ-цәаҳәак!

АЕПОСИ АПИЕСАҚӘЕИ

ИГОР ИР ИРЫХҲӘААУ АЖӘА*

Иҳақәнамгоишь ҳара, аишьцәа, ажәытә ажәала иаҳҳәаразы Игор иеибашьра атәы, Игор Свиатослав-иҧа. Иаҳҳәарацы убри ашәа уажәтәи аамҭазы ишыҟоу еиҧш, Боиан ишиҳәоз еиҧш акәымкәа. Боиан, иҟалаша зҳәоз, аӡәы ашәа изиҳәарцы иҭаххар, аҵла, амахәҭа рацәа змоуи, ақәыцьма ҳәа адгьыл аҿы иҟоуи, аҧҭа аҵаҟа илеиуа ауарбеи иреиҧшитәуан. Игәалаиршәон, иҳәон анкьа иҟаз аибашьрақәа, аилыхарақәа ртәы. Нас жәа-хьшьыцбак амшын ҟыз гәарҭа ирышьҭеиҵон: изыхьӡоз уи раҧхьаӡа ажәытә Иарослави, акасогқәа рполкқәа рҿаҧхьа Редедиа деиԥызхыз ахаҵа цьбара Мстислави, зеиҕьа дыҟам Роман Свиатослав-иҧеи ашәа рзиҳәон. Боиан жәахьшьыцбак амшын ҟыз гәарҭа ирышьҭеиҵомызт. Аха иҟалаша зҳәоз инацәақәа (ашәа зциҳәоз) арахәыцқәа инарҿиишьуан, нас урҭ арахәыцқәа аҳцәа ахьӡ-аҧша ддыргон.

Ҳалагап, аишьцәа, абри ажәабжь ажәытә Владимир инаиркны, зыхшыԥ баагәара ҕәҕәаны зхазы иҟазҵаз, згәы хаҵа ҕәҕәарала изырҵарыз уажәтәи Игор иҟынӡа, абри аибашьразы ҕәҕәала иҽанеибиҭа аполк цьбарақәа иманы аполовеццәа (аполовцәа) дрықәлеит, аурысқәа рыдгьыл азы.

Убасҟан Игор дхьаҧшны амра лаша данахәаҧш, ибеит: убри ахьтә ир зегьы алашьцара шырхаҧаз. Ус нареиҳәеит ир: «Сашьцәа, ар! Ҳаршьыр еиҕьуп, ҳатҟәаны ҳаргар аҵкыс. Ҳнарықәтәап, сашьцәа, ҳҽы ҭоуҕанқәа, нас ҳанӡааҧшылап Дон иаҵәа!» Аҳ аицрашәара ихшыԥ ицәагеит, абри ацәгьа иазҳәаны иибаз аҵкыс иаиааит Дон ду абара игәы азыҳәара. «Исҭахуп, иҳәеит, сыҧса ҧысҵәарцы аполовеццәа рдәы аҵыхәан, шәара, аурысқәа, сшәыланы исҭахуп схы ҭасырхарацы, ма скәалӡ хылҧала Дон аӡы зжәырцы»

* *Ажәытәтәи аурыс бызшәахьтә еиҭаргеит Д. Гәлиеи, М. Гочуеи.*

О, Боиан, ажәытә аамҭа аҟармаҵыс, гәаныла аҵла уныҟәаҧала-ааҟәаҧало, хшыҩла аҧҭаҟәа урыҵаланы уҧыруа, хьыӡла-ҧшала абри аамҭа аҩганк инеиларсны, троианаа урышьҭа, уҩуа адәҟәа унархысны ашьха унархаланы, абарҭ аполкҟәа ашәа рзуҳәар! Ашәа изҳәатәын Игор, уи имоҭа (абас): «ҧшатлакәым ахьшьыцбаҟәа адә-ду ахь икылзца, ҧсаа гәарҭам Дон ду ахь иҩуа инеиуа»... Ма (абас) ашәа ҳәатәын, Боиан иҟалаша зҳәо, Велесов имоҭа: «Аҽҟәа кьыркьыруеит Сула нырцә, ахьӡ-аҧша рышьҭыбжь гоит Киев»...

Абыкьҟәа адырҳәоит Новгород, Путивль игылоуп абираҟҟәа, Игор иашьа бзиа Всеволод дизыҧшуп, ус иҳәон абри адумпеи аапк Всеволод:

«Уара аӡәк уоуп сара иашьас исымоу, уара аӡәк уоуп лашарас исымоу, уара илашоу, Игор! Ҳара ҳҩыџьагы Свиатослав ҳаиҧацәоуп. Акәадырҟәа рыҟәҵа, сашьа, уҽы ҭоуҕанҟәа, сара стәҟәа хиоуп, акәадырҟәа рыҟәоуп, уахь иҟоуп ҳаҧхьаҟа Курск. Сара суаа курскаа, иҟазоу, кыр иалаҧшхьоу уаа ҕәҕәаҟәоуп: ихәыҷнатә аибашьыга быкьбжьы иашьцылан, акәалӡ хылҧаҟәа ирыҵааӡан, аҧса аҵыхәа дара рзы ицәымҳан, амҩаҟәа урҭ ирдыруеит, аҭаҳараҟәа урҭ уажә ирымбеит, рыхҿаҟәа хиоуп, рхыцҟәа рыххоуп, раҳәаҟәа хуп, дара ракәзар ишаҟьо адәы иҟәуп абга дуҟәа реиҧш, хьӡы злоу акы ҟаҳҵандаз ҳәа, раҳ изы ахьӡ-аҧша».

Убасҟан Игор ихьтәы шькыл ишьапы нкылеикын дҽыжәланы, адәы дныҟәлеит. Амра имҩа арлашон, аҵх иазтәаз адыд-мацәыс аҧсаа арҿыхоит, агыгшәыг рышьҭыбжь геит ааигәа, див абжьгы гоит аҵла аҟәцә аҿы, ирыднаҵоит иазыӡырҩразы ирзымдыруа адгьыл, Волга, Помаорие, Посун, Сурожа, Корсун, уаргьы, тмутараканҭәи анцәахәы! Аполовеццәа илхымыз мҩа ҿыцла еибарыҩны ицеит Дон ду ахь: руардынҟәа аҿҿаҳәа аҵхыбжьон рышьҭыбжь геит ааигәа, див абжьы гоит аҵлаҟәцә, рышьҭыбжь гоит ирҳаз амшын ҟызҟәа реиҧш. Игор ир Дон ашҟа игоит. Абар арыцҳара, аҵар аџьҟәа рахь иҧхьанацоит: абгадуҟәа агәаҩараҟәа рахьтә ирыҟәмаҟаруеит, ауарбаҟәа кьыиуа абаҩҟәа рахь агыгшәыг ирыҧхьоит, абгахәыҷҟәа акәалӡы

ҟаԥшьқәа иреишуеит. О, аурысқәа, уажәшьҭа аҳәаа шәнахысны шәныҟәылт шәара!

Аҵх аухан, ишаӡом, ашәаԥшь алашара нацырҟьеит, алашьцара адәқәа ныхнаԝеит, аҟарматҵыс бжьқәа ҭынчхоит, алаҳәақәа аҟырра иалагеит. Аурысқәа адә ду еиҵҳәақәа кәалӡыла ихыркааит, рхазы ирҭахуп ахьӡ, раҳ изы – ахьӡаԥша.

Ахәашаҽены шьыжьӡа абарҭ иркәаҳаит аполовеццәа рполк фыԝгарақәа, ахҿақәа реиԥш икәалаауа асазан иныҟәлеит, инеизырцеит аполовеццәа рыҳәсахәыҷ-ԥшӡақәа, урҭ ирышьҭархxны ахьы, зыхә дуу абарфын лыхқәа, ажәԝақәыԥсақәа, ашьалқәа, ахамқәа цҳас ихырҵеит абааррақәеи аҳәынҵәарақәеи рҿы, иара убас убрахь ихрыжьлон иқәҵаны иҟаз аполовеццәа рцәашәҵатәқәагьы. Ауахәама бираҟ шкәакәақәа аҟаԥшь рҿыкәыршаны, алаба ҟаԥшь ахәы разныла ичаԥаны – ахаҵа-ҵьбара Свиатославиԥа изы! Асазан аҿы ихарҟәысуеит Олег иҭыԝра ҵьбара. Хараӡа инаԥрит! Уи митә гәнырхаган ахьшьыцбазгьы, ахьшь азгьы, уара аччархә алаҳәа еиқәаҵәа аполовец узгьы! Аҕа дыҭрысны дцоит ақәыҵьма хәа еиԥш, Кончак уи имԝа Дон ду ахь ирхоит.

Адырԝаҽены шаанӡа ашәаԥшь шьаарҵәыра иднардырыуеит ацәылашара, аԥсҭҳәа еиқәаҵәақәа амшын ахьтә иаахалоит, ирхаԥарц рҭахуп ԥшьы мракы, урҭқәа ирылоуп илакьылакьуа амацәыс иаҵәақәа. Адыдра ҕәҕәа ҟаларцы иҟоуп. Хҿаҵас икыдҵәа илеишт ақәа Дон ду ахьтә! Абраҟа аԥсақәа ԥыҵәҵәап, абраҟа аҳәақәа ҿыҟьҟьап аполовеццәа ркәалӡ хылԥақәа иахьақәшәо Каиала аӡаҿы, Дон ду ааигәараҿы. О, аурысқәа, уажәшьҭа аҳәаа шәхыҵны шәқәылт шәара!

Абар аԥшақәа стрибож амоҭацәа, исуеит амшын ахьтә, ихҿаха ирысуеит Игор иполк ҵьбарақәа. Адгьыл агәгәа ахгоит, аӡқәа хәашьха илеиуеит, асаба адәқәа хнаԝоит, абираҟқәа ирҳәоит: аполовеццәа ааиуеит Дон ахьтәи, амшын ахьтәи, зехьынҵьара аурыс рыр ирыкәшеит. Аԝсҭаа хшақәа бжьыла адәқәа хыркааит, аурыс ҵьбарақәа урҭ кәалӡы саԥарла рымԝа ркит.

Адумпеи аапкы Всеволод! Угылоуп аибашьраҿы, ар ахҿақәа рыкәурпҟҟоит, иԥыххаа иқәырҵоит акәалӡ хылԥа-

қәа џыртә аҳәала. Уара, адумпеи, ухьтә кәалӡ хылԥа ухаҷҷо уахьынкаԥо аполовецҵәа рхы фыԝгарақәа уаҟа ишьҭалоит, аҳәа ӡрыжәла иԥыххаауп аварцәа (ауарцәа) ркәалӡ хылԥақәа уара ула, адумпеи аапкы Всеволод! Аишьцәа, хьӡи-ԥшеи зыбзазареи, насгьы заб ихьтәы ҳәынҭқар тәарҭа Чернигов ақалақь, зыԥҳәыс бзиахә, аԥшӡахә Глеб иԥҳаи, лыбзиабареи, лыгәыбзыӷреи зхашҭыз изы ахәра закәызеи!

Иҟан Троиан ишәышықәсақәа, ииасит Иарослав ишықәсқәа, иҟан Олег данқәылоз аамҭа, Олег Свиатослав-иԥа. Уи Олег аԝынтрақәа, ахәшьадрақәа аҳәала ицҟьа игон, ахҿақәагы адгьыл иахьигӡон. Уи Тмутаракан ақалақь аҿы ахьтә ҿышькыл ишьапы анкылаик, уи ашьҭыбжь иаҳауан – Иарослав ду иԥа Всеволод, есшьыжьы Владимир илымҳа ишәаҳауан Чернигов дахьыҟаз. Борис Виачеслав-иԥа иҿхәара аӡбаԝцәа рҿы днанагеит, насгьы аҳаскьын иаҵәара ҭанаҳәҳәеит жыга қәыршәла арԥыс џьбара аҳ Олег игәы ахьынхаз азы. Иара убри Каиала аҟнытә Свиатополк иаб дигеит угортә аҿкәарқәа дрыбжьаҿаҳәаны Киевтәи ацқьа Софиахь, усҟан Олег Горислав-иԥа иаан аиҿахарақәа ирызҳауан, иҭахон амра анцәахә имоҭа имазара, аҳцәа реимаккәа раан ауаа рынҵыра, рырԥсҭазаара кьаҿхон. Убасҟан аурысқәа рыдгьыл аҿы иуарла-шәарланы акәын ишеиқәҿыртуаз ацәаӷәацәа, аха урҭ рцынхәрас ажьабаақәа аҟәараанқәа рхаҟыруан, инеимҵаҵа ашаразы, аҟәараан ӷрақәа ражәа шырҳәац ирҳәон, афатә ахь инаԥырразы. Убасқәа иҟан усҟантәи аибашьрақәеи аиқәыларақәеи раан, аха абри еиԥш еибашьра уаԝы имаҳацт.

Шьыжьы инаркны хәылԥазынӡа, хәылԥазы инаркны шарԥазынӡа амԝасра иаҿуп ахҿа ӡрыжәқәа, аҳәакәа акәалӡ хылԥақәа ԥырххаауеит, ахьхьа дыргоит аџыр-ԥсақәа аполовецҵәа рыдгьыл агәахьы, идырым асазан аҿы. Адгьыл еиқәаҵәа хҟьан баԝла, аҿқәа ршьапы инаҵаԥсо, ашьа ықәршын, аурыс дгьыл иазыҟалеит алахь еиқәҵара.

Закә бжьузеи, закә шьҭыбжьузеи шьыжьӡа харантәы шьыжь-шәаԥшь агыламҭазы исаҳауа? Игор ир иргьыжьуеит. Игәы далоуп иашьа бзиахә Всеволод. Еибашьуан

ҽенак, еибашьуан ҩымш, ахымш раан шьыбжьон икаҳаит Игор ибираҟқәа. Абраҟа азҕы Каиала ахықәан аишьцәа еицрыҵит, абраҟа ашьатә ӡы рзымхеит. Абраҟа рчара еилагеит аурыс хацәа ҕәҕәақәа. Аибашьцәа аҩы иадыршьит, даргьы рхы ақәыртцеит аурыс дгьыл. Аҳаскьын нышьҭаиеит агәы иабылны, аҵлагьы алахь неиқәнаҵан, адгьыл ахь ахы ланарҟәаит.

Абар, аишьцәа, гәырҕьахә злам аамҭа ааит, абар ацәҳәыра амч хнаҩеит! Игылт агәаҕ Дажьдбог имоҭа иполкқәа рҿы, иныкәлеит иҭыпҳаха Троиан рыдгьыл имшын ҟыз мҵәыжәҩаха, Дон ааигәа амшын иаҵәаҿы азы ҭырҽҽо иаахьнаршеит, азы ахьыршо иҟанаҵеит насыԥ злаз аамҭақәа. Аччархәцәа ирҿагыланы аҳцәа реибашьра аҵыхәа ԥҵәеит, избан акәзар, аиашьа аиашьа иеиҳәон: «Абри сара истәуп, абригь сара истәуп.» Иалагеит аҳцәа ахәыц азы «аа аду» аҳәара, дара-дара ацәгьара рзеибауа иалагеит. Убри аамҭазы аччархәцәа зехьынџьара аурыс дгьыл иақәланы еимырҵәон, иҟарҵон рнапаҿы. О, хараӡа иргәылалт ахьшьыцба, аҵаракәа ныхуа, – наҟ амшын ахь! Игор иполк џьбара уаҳа ибзахом!

Инизҿылҭит ишьҭахьала Карина, Желиагьы ҽыла дыҩуа аурысцәа рыдгьыл дныкәлеит ажга амца ныкәырдыдуа тәыҩала. Аурысцәа рыҳәсақәа ҵәуон амыткәма ҳәо. «Уаҳа шьҭа ҳхацәа бзиақәа ҳхы иҳазҭакӡом, ҳагьрызхәыцуам, блалагьы иаабашам, ахьи аразни рԥшӡагас ҳәа уаҳа иаҳзыҟаҵашам».

Иҕызы-ҕызит, сашьцәа, Киев – гәырҩала, Чернигов анасыԥдаракәа рыла. Алахьеиқәҵара нахатәеит аурыс идгьыл, агәырҩа ду налаҳаит аурыс идгьыл. Аҳцәа дара еибафон, рыхәшьад еибаҳәон, егьырҭ аччархәцәа аиааира рнапаҿы иааганы, игьежьуа, инышьҭаԥш-аашьҭаԥшуа иқәын аурыс идгьыл шәахтәны ешьыкьк-еишьыкьк ргон ҩнаҭак ахьтә.

Абарҭ ахацәа џьбарацәа Свиатослав иԥеи, Игори, Всеволоди реимак аиҕарахь ииаргеит, аисра, аибашьра аҟынӡа инеибагеит. Уи хәыцык иааиқәиртәашәа иуит урҭ раб Свиатослав гәыжәлацәгьа, Киевтәи ауаҩ ду, хыла-гәыла

инеилеицеит иполк ҕәҕәақәа рылеи рцыртә аҳәақәа рылеи, дныкәлеит аполовеццәа рыдгьыл: икәаҳаит ахәқәеи аҭаҳарақәеи, ирхәашьит аӡымҩасқәеи аӡиақәеи. Иҭаирбеит аӡырҩашқәеи, абаарақәеи. Аччархәцәа Кобиак агаҿахьтә, аихатәы полк дуқәа рахьтә апшатлакә еипш дрымпыцижәеит: Кобиак дыпсит Киев ақалақь аҿы, Свиатослав иаҳҭнырпар рҭып аҿы, абраҟа алемси, венецианааи, абраҟа абырзенқәеи, мораваи Свиатослав идура ашәа азырҳәоит, гәыбҕан иҭаны ихцәажәоит аҳ Игор, амазара Каиала аполовеццәа рӡы иахьҭаижьыз аҟнытә. Иҭарыжьт аурыс хьы. Абраҟа аҳ Игор ахьтәы кәадыр ахьтә дақәтәеит атәы икәадыр. Ақалақьқәа рҭыӡқәа рылахь неиқәырцеит, агәырҕьара аҵыхәтәа пҵәеит.

Свиатослав пхыӡ гәыҩ-ҿыҩк ибеит Киев ашьхақәа рҿы. «Ари аҵх азы ахәылбыҽха инаркны аатә каруаҭ аҿы шьал еиқәаҵәак сыларҳәон, – иҳәеит иара, – исзырнаҳауан агәырҩара злажжы иҟаз аҩы иаҵәа, атәым дгьыл ччархәцәа ахҿаҭра ҭацәқәа рыла аҳәҳәыҳәа абырлыш сгәы иқәыпсо сыргәбзыҕра иаҿын. Абар шьҭа, зыкәа хьыҵәцароу схан аҭыӡқәа цәҩажәӡа инхеит. Ахәылбыҽха инаркны аҵх лкылшаанӡа алаҳәа цәыхәақәа аҟырра иаҿын Плеснеск адәаҿы. Кисапос ибнаршәыра аҟнытә амшын иаҵәахь иқәҟьа ицон дара».

Егьиарҳәеит аҳ аҳҭнуаа: «Шьҭа, аҳ, агәырҩара ухшыҩ ампыҵанакит: абар раб ихьтәы ҳәынҭқартәарҭа илахыпраан илықәлеит ҩ-хьшьыцбак, ирпшаарцы ақалақь Тмутаракан, мамзаргьы иржәырц рызхара ркәалӡ хылпақәа рыла Дон аӡы ааҭто. Абар шьҭа аччархәцәа расақәа рыла урҭ ахьшьыцбақәа рымҵәыжәҩақәа хдырхааит, дара рхаҭақәагьы еихатәы цәҟьала цәгьала иршьаҳаит.

Лашьцаран уи амш аҽны, ирхылеит ашәшьы ҩ-мракы, аҩшьаҟа мцапшькгьы еихәлацәт, урҭ ирыцны амзаҿақәа ҩбагьы. Олеги Свиатослави алашьцара рхапеит, амшынгьы илҵааҟәрылеит, ахьӡ дугьы ддыргеит убри ала аччархәцәа. Аӡымҩас Каиала аҿы алашьцара алашара нахапеит, бжьас ҭыҩроушәа аурыс дгьыл рҽахьыргӡеит аполовеццәа. Шьҭа ахьмызҕ ахьӡ-апша аҵанарӡит, амчымхарагьы иақәшәеит

ахақәиҭра, Дивгьы адгьыл ахь дылбааҩрит. Абар готтәи аҭыԥхацәа ԥшӡақәагьы амшын иаҵәа аҟәараҿы ашәа аацәырыргеит, ахьхьаҳәа аурыс хьы ашьҭыбжь рго: ашәа ахырҳәаауеит Бусов ихаантәи аамҭа, Шаруконов иҿы ашьаура уаҩы игәы азырхаҵо, ҳара аибашьцәа уажәнатә алахҿыхра ҳцәызт.»

– Убасҟан Свиатослав ду алаҕырӡ алажжы ажәа ихьӡажьха илеиҿшәеит, иагьиҳәеит: «О, сара сыцқәынцәа Игори Всеволоди! Цәыкьа шәалагеит шәарҭ аполовеццәа рыдгьыл асала илаҕырӡышо ишәыртәарц, ахьӡгьы шәхы иашәыргарц, аха хьӡы амамкәа шәыриааит, шәара, хьӡыда икашәҭәеит аччархәцәа ршьа. Шәара шәхаҵа гәыцьбарақәа иҵырлыхуп, хаҵарала еиларҭәоуп, иӡрыжәуп. Аха иазшәырҳаит шәара сара схахә раӡнышра! Дагьызбом сара уажәшьҭа згәамч ҕәҕәоу, ибеиоу, иагьеибашьҩ дуу сашьа Иарослав черниговтәи аҳҭны-уаа ицны, аԥызаҩцәеи аҭаҭарцәеи ицны, сельбирааи атопчакцәеи ицны, ревигааи ольберааи ицны. Урҭ, мшәан кәалӡтә саԥардагьы, рмагә хәыҵәқәа раҳәызбақәа ҩрывҵхны, хаҵабжьыцәгьала аполкқәа ириааиуеит, рабдуцәа рыхьӡ-рыԥша ашьҭыбжь ықәрҩуа. Аха шәа ишәҳәеит: «Ҳаҿызаап ҳа ҳамацара аҽырхаҵара, ҳаԥхьаҟа ишьҭоу ахьӡ-аԥша ҳа ҳамацара иаагап, иҳаҩсхьоугьы еиҩаҳшап ҳамала!» Уамашәа ибатәума нас, аишьцәа, аӡә дҿахар? Ахьшьыцба акранахыҵуа, зҽыҳаракны имҩасуа аԥсаатәқәагьы ажәжәоит, изху аҭыԥ қәнамгак иақәнаршәом. Аха абар арыцҳара! Аҳцәа цхыраара сырҭом. Аамҭақәа зегьы кша-ҳәшаны иҟалеит. Абар Рым аҳәҳәара иаҿуп аполовеццәа раҳәақәа ирыҵагыланы, Владимир иакәзар дхәуп. Гәаҟроуп, лахьеиқәҵароуп иҟоу Глеб иԥа изы!

Аҳ ду Всеволод. Угәы иҭаӡами уԥырны уаарц харантәы — уаб ихьтәы ҳәынҭқартәарҭа убарцы? Уара иулшоит Волга ужәҩақәа рыла иҭырҽҽаны икоуҭәарц. Донгьы кәалӡтә хылԥала иҭутарц. Уара ара уҟазар, атә-ԥҳәыс ахамы лшәызаарын, атәы амал далатәазаарын. Уара иулшоит амцабз зыҿҟьо хҿала ухысларц, Глеб иԥацәа ахацәа ҕьеҩқәа рыла.

Уара, ахаҵа ҕьеҩ Риурик, нас Давид! Шәарҭ шәакәӡами зкәалӡы хылҧа хьӡырккәа шьарӡсоз? Шәара шәеибашьцәа ракәӡами иӡыржәу ҧсала ихәу, доумпеишәа, ибылуа, ирзымдырӡо асакар иқәу? Шәрынгыл, аҳцәа, ахьтәы шькылқәа, згәы ндырхаз ҳаамҭазы, аурыс дгьыл азы, Игор ихәрақәа рзы, Свиатослав-ҕьеҩ иҧа изы!

Галицктәи Осмомисл Иарослав! Уеыҳаракӡаны уахатәоу уара хьыла ичаҧоу уҳәынҭқартәарҭа, угортәи ашьхақәа уеихатә полккәа рыла иҵыргәаны, акрал имҩа ҧҵәаны, Дунаи агәашәқәа нылаҵаны, ахьанҭара дуқәа аҧҭақәа ирхырууааув, аӡбаҩцәа ртәо Дунаинӡа адыди амацәыси злоу уқәаршыҩқәа кьасо адгьылқәа ирнуп, иааууртуеит уара Киев агәашә, уаб ихьтәы ҳәынҭқартәарҭа уахьахатәоу аҟнытә ухысны ирзушьҭуеиҭ ахәақәа адгьылқәа рнаҩс иҟоу асулҭанцәа. Уиеихс, аҳ, Кончак, атәы ччархә, аурыс дгьыл азы, Игор ихәрақәа рзы, ахаҵа ҕәҕәа Свиатослав иҧа изы!

Уара, ахаҵа ҕьеҩ Роман, Мстислав шәарак зқәым, шәыхшыҩ џьбарақәа шәыханы шәыргоит ахаҵара усқәа рахь. Ухалаӡаны уӡсоит уара уҕьеҩха ахаҵа усқәа уанрышьҭоу, аҧша зеаҭаны, аҧсаатә аҵкыс аиааира иазыхианы ихоу ахьшьыцба аапкы аиҧш. Шәҩыџьагьы шәлатинтә кәалӡ хылҧақәа рыҵаҟа шәгәышҧқәа ирыкәыршоуп аихатәы кәалӡқәа. Урҭ ирыцәшәаны ргәы ҭрыст адгьыл, нас атәылақәагьы рацәаны, ханаа ртәылақәа, литваа, латвиаа, деремелаа аполовеццәагьы раҧсақәа карыжьт, рыхқәа карыжьт, рыхқәа рҟәны ирыҵагылт урҭ аса џырлыхқәа. Аха уажәшьҭа, аҳ, Игор изы амра алашара ашәшьы ахаҧеит, аҵлагьы абҕьыц абзиаразы иҿымшәеит! Аӡымҩасқәа Роси Сулеи ирываз ақалақьқәа зегьы ршеит. Игор ир џьбарагьы шьҭа аҧсы узырхаҵом! Дон уҧхьоит уара, аҳ рызҿиҭуеит, ирыҧхьоит аҳцәа аиааиразы. Ольга лҧацәа, аҳцәа џьбарақәа аибашьразы ихиоуп.

Ингвари Всеволоди, Мстислав иҧацәа рыхҩыкгьы, ибзиам ҭыҩрак ихҧрааз шәымҵәыжәҩа ҧсаатәқәам! Аиааира иатәу ҵәҭаҧсарала акәӡами шәарҭ аҳаблақәа еилҳәа

ишыжәга? Ирзыжәуазеи шәарҭ шәыхьтәы кәалӡ хылԥақәа, шәполиактә аԥсақәа, шәсакарақәа? Шәыхҿа ҭарқәа рыла асакар агәашә ылашәҭ аурыс дгьыл азы, Игор ихәрақәа рзы, Свиатослав иԥа ҕьеԥ изы!

Сулагьы уажәшьҭа раӡын гәашәха ахьхьаҳәа иааиқәҭәо ақалақь Переиаславль ахь ацара иаҟәыҵт, Двинагьы ӡҭбаараха аччархәцәа рыҳәҳәабжьы иаҭаԥны иқәышьшьы ицоит зхыԥша цәгьоу аполовчанцәа рахь. Василков иԥа Изиаслав заҭәык аса ҭарқәа рыла рышьҭыбжь иргеит алитовеццәа ркәалӡтә хылԥақәа, иабду Всеслав ихьӡ иҭаирӡит, иаргьы ихьчага саԥар ҟаԥшьқәа дышрыҵагылаз, ашьа-ца шьаарҭәырաҿы алитовеццәа асақәа дыддыргеит, ашьҭахьы акаруаҭ аҿы даныкәырҭа ус иҳәеит: «Аҳ, уара ур, аԥсаатәқәа рымҵәыжәԥақәа нархаркит, ршьа ашәарахқәа идырбзеит!» Дыҟамызт ара аиашьа Бриачиславгьы. Егьи — Всеславгьы, иара даӡәыкны ицәеижьы еибга иԥахылшәеит ихьтәы еимхәыцха ибырлаш ԥсы. Рҿышьҭаркт абжьқәа, агәырҕьара еихсыҕьт, иадырхәоит городенсктәи абыкькқәа.

Иарослави, всеславаа рмоҭацәа зегьы! Рыхқәа лашәырҟәы уажәшьҭа шәбираҟқәа, хьмыӡҕы згаз шәасақәа рҭрақәа ирҭашәҵ. Шьҭа усгьы ишәцәыӡит шәабдуцәа рыхьӡ-рыԥша. Шәарҭ шәус хәашьқәа рыла аурыс дгьыл иқәыжәгало, Всеслав имазара иадшәыԥхьало шәалагеит аччархәцәа, аҭыӡшәа цәгьақәеи аимакрақәеи роуми изыхҟьаӡангьы иҟала аполовецаа рыдгьыл аҟнытә амчмырхарақәа!

Абыжьбатәи, Троиантәла, ашәышықәсазы аҵәы ҭеиԥсеит Всеслав бзиа иибоз аԥҳәызба лыхьӡала. Иҿы дзықәтәаз ишьхәа нарбаны ақалақь Киев днадыххылан, иԥсаԥықәгьы нахьигӡеит Киевтәи ахьтәы ҳәынҭқартәарҭа, дынрыдԥеит урҭ дгыгшәыг аапкха. Аԥх аҿааиԥнашоны Белгородынтә анаҟәа иаҵәа дналалеит, ашьыжь ашаразы дԥагылан, еихала Новгорд агәашәқәа аамыҟьҟьаны, Иарослав ихьӡиԥша цҟьашәҟьа иқәиҵеит. Қәыцьмоушәа днадԥан дцеит Дудутоҟынтә Немиганӡа. Немига ахқәа хсаны нымԥоушәа ишьҭарҵоит, ирлаҳәоит џыртә клакәытла, рыԥсҭазара алаҳәара ианырҵоит, рцәа-ржьы ԥсаҟьаны рыԥсы ал-

дыршәшәоит. Немига акәара шьаарҵәырааҿы бзиарам илаҵоу, аурыс ҵеицәа рыбаҩқәа роуп уа илаҵоу. Аҳ Всеслав ауаа русқәа иӡбон, ақалақьқәа шаны аҳцәа ириҭон, иара уахыла қәыцьмашәа дыфҩышәо адгьылқәа ирзон: Киевтәи арбаҕьқәа рҿыҭбжьы гаанӡа Тмутараканынӡа днаӡон, Хорс ду имҩа еиҩиҵәон қәыцьмоушәа. Полоцк иара изы ацқьа Софиа луахәамаҿы шьыжьныҳәаразы асаркьал иасын, иара Киев дахьыҟаз иаҳауан уи абжьы. Ицәеижь еибага иалаз иԥсы, иаԥхьаҟа дзықәшәашаз иаԥныҩланы еилнаргон, аха лассы-лассы агәаҟрақәа дрыниауан иара. Уи иҟалаша здыруа Боиан ҟәышгьы ԥыхьа еиҳәахьан: «Игызмалугьы, еилҟьа-хԥароугьы, ԥсаатә еилҟьакгьы Анцәа уӡбара изацәшәом» ҳәа.

О, иқьлашт аурыс дгьыл, иагәалашәонаҵы ԥыхьатәи аамҭақәа, ԥыхьатәи аҳцәа! Уи Владимир ҭаҳмада дузрыдчаԥаломызт Киевтәи ашьхақәа. Уажә уи ибираҟқәа шьоукы Риурик итәхеит, егьырҭ – Давид, аха ихарбҕьархеит дара, аԥсақәа рашәаҳәарагьы убас.

Дунаи аӡымҩас аҿы игоит Иарославна лыбжьы, уаҩы изымдыруа кәыкәук еиԥш ашьыжь илҳәоит: «Сцап, скәыкәуха Дунаи ахь сԥырны, исырбааӡап иԥсылацәалыху смаҕра Каиала аӡымҩас аҿы, иҿысрыцқьаап аҳ ицәеижьы ҕәҕәа иамоу ашьаарҵәыра хәрақәа.»

Иарославна ашьыжь шаанӡа ақалақь Путивл аҭӡаҿы лҵәуабжь ықәҩуеит, уи лмыткәма иалоуп: «О, аԥшацәгьа! Избан, абас уфарҭынха аҳ иҕьны узисуа уара? Ужәҩа ласқәа ирынҵаны изырзааугозеи сызҿыгәыкаауа аибашьцәа аҕа ихҿақәа? Иузымхози уара ажәҩан аҿы уҩаҳаракны, аԥсҭҳәақәа рыҵаҟа ақәзаара, амшын иаҵәаҿы аҕба аԥрақәа ырзазо? Иззы, аҳ, сара сгәырҕьара еимхыжәаа ашьац изылаурӡуа?» Иарославна ашьыжь шаанӡа ақалақь Путивл аҭӡаҿы лҵәуабжь ықәҩуеит, лмыткәма иалоуп: «О, Днепр, зыхьӡ ду хара инаҩхьоу! Уара ахаҳәтә шьхақәа ҕәыхны иугеит аполовеццәа рыдгьыл уагәылсны! Уара ишьҭԥаа иума уқәын, иугон Кобиаков ир рҟынӡа Свиатослав иканцьақәа. Дысзаага сара, аҳ, бзиа избо, сызҿыгәкаауа, цәыкьа, сылаҕырӡашақәа изысмышьҭырцы амшын ахь!»

Иарославна ашьыжь шаанӡа лҵәуабжь гоит Путивл аҭӡаҿы, лмыткәма иалоуп: «О, илашоу, илашаӡоу уара амра! Зегьы-зегьы рзы уара уԥхоит, узаманоуп уара! Иззы, аҳ, са сымш сызҿыгәкаауа иеибацәа умрахәага цақәа изыдурбылуа уара? Ӡы ахьыҟаӡам асакар иқәкны изуршабо, рхыцқәа зурҳәуа, еикәарҵәи изыҟоуҵо рыхҿаҭрақәа, избан?»

Аҵх агәҭаны амшын аҽарыцәгьеит, аӡы ҭҳәо еикәарҵәиуа ихылт афырҭын цәгьа еимахәланы. Анцәа аҳ Игор амҩа иирбоит, аполовеццәа рыдгьыл аҟнытә аурыс дгьыл ахь, иаб ихьтәы ҳәынҭқартәарҭахь. Инхәыҵашәеит хәылбыҽхатәи ашәаԥшьқәа. Игор дыцәоуп, Игор дыцәам, уи гәаныла ишәоит Дон аӡымҩас дуи Донец хәыҷи ирыбжьоу асакар заҟароу. Иҽы хиан ҵхагәҭаны. Аӡнырцәтә Овнур атрышә дизаст, аҳ игәы иҽаниҵт уи ала, дцеит аҳ Игор, дыҟам уажәшьҭа. Ибжьы иргеит, ауу ықәгеит адгьыл, ашшаҳәа иааилалеит ашьац, аполовеццәа рқьалақәагьы ааҵысмысит, еигәныҩит. Аҳ Игор аԥшӡеиԥш акаламра дазцеит, кәата шкәакәошәа дынхылеит аӡы. Деиҵас дууаӡа дыԥан аҽы ҭуґан днақәтәеит, дагьынҽыжәԥеит дқәыцьма шкәакәаха. Иҽкынҵа дықәҟьа дцон уи Донец адәқәа рыла, дхалт нас ажәҩан дахьшьыцбаха, Овлур дыбгадуха иҿылеихеит, аӡаӡа хьшәашәа гәышԥыла еимҳәо, идыркареит, ихәыржәеит урҭ аҩыцьагьы рҽы ҭоуґанқәа.

Донец иаҳәеит: «Аҳ Игор! Имаҷымкәа иҟалашт уара узы ахьӡ-аԥша, ахыҽхәацәажәара, Кончак изы агәагара, аурыс дгьыл азы агәеиҵыхра!» Игор иҳәеит: «О, Донец! Имаҷымкәа иузыԥшуп уаргьы ахьӡ-аԥша, уцәқәырԥақәа дрынҵаны ан дахьныҟәугоз азы, уразынтәы ҟәарақәа рҿы ашьац иаҵәа ахьизышьҭоуҵаз азы, аҵла иаҵәа аҵаҟа унаҟә ԥхақәа дахьрылоуҩычаз азы, дахьухьчоз азы аӡаҿы укәатоушәа, ацәқәырԥақәа рҿы уцьнышушәа, хьшьушәа аԥшаҿы.»

Ус иҟам рҳәоит, аӡымҩас Стугна, иҟәыҵәа хәычха ахаҭала, атәым рҩашқәеи акәара хәыҷқәеи алагаланы аҭаларҭаҿы аҽырҭбааны аҟәара хәашь аҿы Днепрахь имҩа

ашәахаит арҧыс-аҳ Ростислав. Дҵәуеит Ростислав иан, уи дылҵәуеит лыҷкәын арҧыс аҳ Ростислав. «Ашәҭқәа дрыцҳаршьан ргәы-рылахь еиқәшьшьы иааилагылт, аҵлагьы алахь еиқәҵа, инкахәыцуа игылт, ахәда акәарҿ асаараҟа ихырхәаны.»

Икаҷкаҷым зыбжьы го: уи Игор ишьҭа ихыланы ицо Гзаи Кончаки рышьҭыбжь ауп. Усҟан аҟәраан еиқәаҵәақәа ҟыруамызт, аҟәраан жәҩашқәа рыбжьы рыхәлацәт, акаҷкаҷқәагьы ҟыжуамызт, аҵла махәқәа иҳәазо ирықәын акәымзар. Аҵларкәыкәқәа рҿыгә-ҿыгә бжьы амҩа унарбон аӡымҩас ахь, аҟармаҵарақәа ашара шааигәоу удырдыруеит акәылкәыҵы ҳәа ашәа ҳәо. Гза Кончак еиҳәоит: «Ахьшьыцба аҭыҩрахь акәзар иахьцо, ахьшьыцба хәыҵы ҳахҿа хьӡырккәа рыла ҳаихсны иаҳшьуеит». Кончак Гза еиҳәон: «Ахьшьыцба аҭыҩрахь акәзар иахьцо иаҳшьаҳап уи ахьшьыцба хәыҵы ҧҳәызба ҧшӡала». Гза Кончак еиҳәахуан: «Ҧҳәызба ҧшӡала уи даҳшьаҳар, ҳара иҳаманы ҟалом, ахьшьыцба ҧшӡагьы, ҳара дҳаманы ҳҟалом аҧҳәызба ҧшӡагьы, ҳала ҭыхрагьы иалагоит аҵарақәа аполовеццәа рысазанраҿы».

Иҳәон Боиан Иарослави, Олеги, аҳцәеи ирхаану ажәытә аамҭа ашәаҳәаҩы аибашьразы Свиатослав иҭыҵрақәа ртәы: «Ихьанҭароуп уара узы, аҳ, ажәҩахырқәа урынгыламзар, аха ахәамц уеизгьы ицәгьароуп хы ухагыламзар, аурыс дгьыл азгьы ицәгьароуп Игор дамамкәа. Амра ажәҩан аҿы илашоит, аурыс дгьыл аҿы – аҳ Игор. Дунаи аҿы аҳәсахәыҷқәа ашәа рҳәоит. Рыбжьы ықәҩ ицоит амшын ихыҩланы Киевнӡа. Игор дҿыжәланы дцоит Боричев ала, Пирогошча иаагамҭа ацқьа Анцәа иан лныха ҭыҧ ахь. Атәылақәа гәырҕьоит, ақалақьқәа лахҿыхуп. Аҳцәа ҭаҳмадацәа рзы ашәа анаҳҳәа ашьҭахь ашәа ҳәатәуп аҿацәа рзынгьы. «Ахьӡ имаз Игор Свиатослав-иҧа, адумпеи аапкы Всеволод, Игор-иҧа Владимир! Нагӡара рықәзааит ақьырсианцәа ирыдгыланы аччархәацәа рыр иракәҧоз аҳцәеи урҭ реибашьцәеи! Аҳцәеи урҭ реибашьцәеи рзы ахьӡ-аҧша!»

А. М. Горки

АҬАН

Апиеса ҧшь-ҿагыларак аманы

Иалоу ауаа:

Михаил Иван-иҧа Костиолов – 54 шыҟәса ихыҵуеит, ашьҭаларҭа ацны афеида алхразы инкыланы измоу.

Василиса Карп-иҧҳа – иара диҧҳәысуп, 26 шыҟәса лхыҵуеит.

Наташа – Василиса длаҳәшьоуп, 20 шыҟәса лхыҵуеит.

Медведев – Василисеи Наташеи раб иашьа, аполициа далоуп, 50 шыҟәса ихыҵуеит.

Васка Пепел – 28 шыҟәса ихыҵуеит.

Клешьч Андреи Митра-иҧа – дслесаруп, 40 шыҟәса ихыҵуеит.

Анна – Клешьч иҧҳәыс, 30 шыҟәса лхыҵуеит.

Настиа – дыҧҳәызбоуп, 24 шыҟәса лхыҵуеит.

Квашниа – ачаџьҭиҩы, 40 шыҟәса раҟара лхыҵуеит.

Бубнов – ахылҧаӡахҩы, 45 шыҟәса ихыҵуеит.

Сатин }
Аҟтиор } – еиҟәлацәоуп, 40-40 шыҟәса раҟара рхыҵуеит.

Барон – 33 шыҟәса ихыҵуеит.

Лука – ныҟәаҩуп, 60 шыҟәса ихыҵуеит.

Алиошка – амагәҟаҵаҩы, 20 шыҟәса ихыҵуеит.

Кривои Зоб }
Татарин } – аҵәаҳә ҟаҵацәа.

Хьӡыдеи жәладеи басиакцәаҟәак.

Актәи аҟәгылара

Аподвал аҳаҧы еиҧшуп, аҭуан хьамҭоуп, иаҵагылоу ашьаҟаҟәа хаҳәтәҟәоуп, алҩаҟ иаганы иҟоуп, аштукатурка ахыҧҧа иҟоуп. Алашара лашьҭуп, ауаа ахәаҧшцәа ахьтәоу аҿынтәи, насгьы хыхьынтә ҵаҟа,

аквадрат ԥенџьыр арӷьарахь иҟоу аҟнытә, арӷьатә кәакь еиҩкаауп ҕәҵаҕала, уа иҟоуп П е п е л иуада, уи ауада ашә ааигәара игәеаҟаҵоуп Б у б н о в ицәартаҕәы. Арматәи акәакь аҟны игылоуп аурыс ԥечка ду. Арма хаҳәтә ҭӡаҟны иамоуп амаҵурҭахь узланеиуа ашә, амаҵурҭа аҟны инхоит К в а ш н и а, Б а р о н, Н а с т и а. Аԥечкеи ашәи рыбжьара каруаҭ ҭбаак гылоуп, чыҭҭә ԥарда ҟьашьык акәыршаны. Аҭӡамц иакәыршаны кыҕәраҵас аҵәартаҕәқәа кыдгәеаҟаҵалоуп. Аԥхьатәи аплан аҟны, арматәи аҭӡаҿы, қды-хҵәахак арыҭәеи ԥсангьари хәыҷыки аланы игылоуп, даҽеакгьы уи инеиҵаны. Аԥсангьари злоу ақды еиҵоуп, уи дадтәалоуп К л е ш ь ч асапатқәа злаадыртуа ацаԥхақәа ирнаало гәаҭо. Ишьапаҟны ишьҭоуп ацаԥха ҿаҳәарак аҭел иахаԥсаны, ҭанақьтәы самоварыжәк амгәа еидырҟьаҟьала, ажьаҳәа, ақлыбқәа. Агәҭаны игылоуп стол дук, ҩ-рымӡк, сқамк, ишәымкәа, иҟьашьны. Астол дахатәоуп асамовар ааигәаара Квашниа, инеилырга-аилырго. Барон ачеиқәаҵәа иҟаҟоит, Н а с т и а асқам дықәтәаны лмышьхәылҵқәа астол иқәҵаны шәҟәы еилажәжәак даԥхьоит. Аиарҭа аԥарда зкәыршоу аҟны деимҳәоит А н н а. Бубнов аҵәартаҕәы дықәтәаны аҵәаҳа ишьапқәа ирыбжьарҕәҕәо, аиқәажә ахаҵо ианиршәоит ахылԥа хьалҵша. Иааигәаара игылоуп анкьа ахылԥа зҭаз коробка ԥжәак, ахылԥа аказириоккәа, аклионка, акьантыжәқәа уҳәа зҭоу, С а т и н аҵәа далҵны дгәаҭеиуа, дҕызуа дышьҭоуп. А қ т и о р, аԥечкаҟны, уаҩы дибарҭамкәа акы даҿуп деимҳәо.

Ааԥынра алагамҭазы. Ашьыжь.

Б а р о н. Нас уаҳа!

К в а ш н и а. Мап-мап, сылашара, исҳәеит, уи аҵыхәала саaигәаарагьы умааин! Уи иалаз сара даара иԥысшәахьеит… Уажәшьҭа шә-даҕаҷиа ӡык суҭаргьы агәыргьын ахь сузнагом!

Б у б н о в *(Сатин иахь)*. Уара узырҕәыруазеи? Сатин дҕызуеит.

К в а ш н и а. Сара зхы иакәиҭу ԥҳәысуп сҳәеит, сара схы саԥшәымоуп, сара аӡәы ипаспорт сеанысҵарц, сара ахаҵа тәыс схы исҭарц – мап! Уи ахаҵа, аҭахызаргьы дамерикатә принцзааит, – иццара амалагьы схахьгьы иаазгом.

К л е ш ь ч. Амц бҳәоит!

К в а ш н и а. Иуҳәо закәызеи?

К л е ш ь ч. Амц бҳәоит, Абрамкеи бареи агәыргьын шәхашәҭцоит…

Б а р о н *(Настиа ашәҟәы аалымҧааны даҧхьоит)* «Абзиаеибабара гәаҟра»... *(Дыччоит)*.

Н а с т и а *(лнапы нархxо)*. Иааг... Исыҭ! Аҳы... Амш умган!

Барон ашәҟәы ҟьо длыхәаҧшуеит.

К в а ш н и а *(Клешьч иахь)*. Уара, абаҕь ҟаҧшь! Уаргьы амц уҳәоит! Уара ишҧаугәаҕьӡеи ари еиҧш ажәа хәымга саҳәара?

Б а р о н *(ашәҟәала Настиа лхы дасуа)*. Бара агаӡа, Настка...

Н а с т и а *(ашәҟәы имҧаа)*. Исыҭ...

К л е ш ь ч. Баҳкәажә дуу џьыбшьома?.. Абрамкеи бареи агәыргьын шәхашәҭцашт... Убри ауп баргьы быззыҧшу...

К в а ш н и а. Ус акәхашт! Нас ишҧа!.. Угәыҕла! Уара уҧҳәыс аҧсраҿы дноуцеит...

К л е ш ь ч. Ҿыбымҭын, бара алажә! Уи бара бус алам...

К в а ш н и а. А-а! Аиаша уаҳар уҭахым акәу!

Б а р о н. Иалагахт! Настка — бара бабаҟоу?

Н а с т и а *(лхы шьҭымхкәа)*. Наҟ уца!..

А н н а *(аҧарда лхы аакылырҳәҳәааны)*. Ишахт! Анцәа дсыма сшәыҳәоит.... шәымҟаан... Шәмеицәҳан шәара!

К л е ш ь ч. Аҵәуара далагахт!

А н н а. Есымша абас... ҭынч аҧсыха сышәҭ.

Б у б н о в. Аҧсра – абжьы аҧырхагам...

К в а ш н и а *(Анна дынлыдгыланы)*. Бара рыцҳа, ари ахәымга иҿы ариаҟара злабычҳазеи?

А н н а. Бысҟәаҵ... Бысҟәаҵ...

К в а ш н и а. Ишҧа! Еҳ бара... зычҳара дуу!.. Бгәы иаҳа еиҕьны иҟаӡами?

Б а р о н. Квашниа! Абазарахь ацара иаамҭоуп...

К в а ш н и а. Ҳцап уажәыҵәҟьа! *(Анна лахь.)* Ибҭахызар, ачаџь ҧхақәа быстап?

А н н а. Исҭахым... Иҭабуп, иаласхузеи сара акрыфара?

К в а ш н и а. Бара хәыцык ыф, иҧхоу – барҧсаҳәоит. Сара ачанах ибзанҵаны инсыжьуеит... Ианыбҭаххалакь ибфап! Уаала, аҳ... *(Клешьч иахь.)* Ааит, уара ахәымга... *(акәыхәнахь дцоит.)*

А н н а *(деимҳәо)*. Ааи Анцәа…

Б а р о н *(ашьшьыҳәа Настиа лышьҭахь лыхәда дагәҭасуеит)*. Баҟәыҵ… Бара агаӡа!

Настиа *(дҟәынд-ҟәындуеит)*. Усҧырцқьа… Сара уара суҧырхагам. *(Барон дшәышәуа Квашниа длышьҭаланы дцоит.)*

С а т и н *(ацәартҭаҕә ақәтәара иҿазкуа)*. Дызусҭда иаха сзыпҟаз?

Б у б н о в. Уара узыҳәа зегьы акакәӡами?..

С а т и н. Ус акәхап… аха сызхырпҟози?..

Б у б н о в. Амаца уасуазма?

С а т и н. Сасуан…

Б у б н ов. Убриазоуп узырпҟоз…

С а т и н. Хаит, алақәа…

А қ т и о р *(аҧечқь ихы ахырҳәаҳәа)*. Егьарааны уҟазаргьы зны уҧсы ааҭырхӡоит…

С а т и н. Уара – уҽадоуп.

А қ т и о р. Избан?

С а т и н. Избан акәзар, ҩынтә уаҩ иҧсы ахыхра азалшом.

А қ т и о р *(ҧыҭрак ҿиҭуам)*. Исзеилмыргеит… Избан изалымшози?

К л е ш ь ч. Уара аҧечқь уаалбааны, ауада ааилырга… Закәытә ҽырҧшқароузеи иаҧшьуга?

А қ т и о р. Уи уара уус алам…

К л е ш ь ч. Василиса даар – уи уара иулырбап зус алоу…

А қ т и о р. Василиса аҩсҭаа дихәхааит! Иахьа ауада аилыргара зуалу Барон иоуп… Барон!

Б а р о н *(акәыхәна дыҩнысны)*. Сара уи аилыргаха сымам… Сара абазар ахь Квашниа слыццоит.

А қ т и о р. Уи сара сус алам… Акаторга ашҟагьы уца уҭахызар… Ауада аилыргара иахьа уара иухәҭоуп… Сара аӡәы изы аус сызуам…

Б а р о н. Ус анакәха, аҩсҭаа уихәхааит! Настиа ауада лыҧссап… Еи, бара, абзиеибабара мцура! Ацәа балҭц! *(Ашәҟәы лымихуеит.)*

Н а с т и а *(дгыло)*. Иуҭахузеи? Иааг арахь! Амшгаҩы! Насгьы – уаҳахуп…

Б а р о н *(ашәҟәы лыҭҩ)*. Настиа! Сцынхәрас ауада еилырга, – исзеилбыргоу?

Н а с т и а *(акәыхәна лхы азырха дахьцо)*. Исымԥссакәа… Угәыҵла!

К в а ш н и а *(акәыхәна ашә аҟнытә Барон иахь)*. Уара уца! Еилдыргап уара удагьы… Аҭтиор, уара иануҳәах иҟаҵа… Уи азы убҕа ԥҵәарым!

А ҭ т и о р. Аа… есҭьынгьы сара… Уи сара исзеилымкааит…

Б а р о н *(акәыхәна аҟнытә алабау (коромисла) наҟ-ааҟ акорзинкаҭәа хшьны ижәҩа иҭәуп, акорзинкаҭәа ирҭоуп ачаҳрыжәҭәа ӡны, касыжәла ихҩаны)*. Иҟала сыздыруам, аха иахьа даара ихьанҭароуп.

С а т и н. Иаԥсазу уара убаронны аира…

К в а ш н и а *(Аҭтиор иахь)*. Уара ауада еилырга, иухамшҭааит! *(Дҭәылцуеит адәахьы, иаԥхьаҟа дишьҭуеит Барон.)*

А ҭ т и о р *(аԥечҭь длыбаауа)*. Сара асаба злоу аҳауа алагаҩагара сцәуадаҩуп, *(ҭагьа-гәдула)* сара сорганизм арыжәтә иабылхьеит… *(Аҵәарҭаҕә дыҭәтәаны дхәыцуеит.)*

С а т и н. Организм… органон…

А н н а. Андреи Митра-иԥа…

К л е ш ь ч. Иҟалазеи?

А н н а. Ана чаԥьҭәак Квашниа исзынлыжьын… Уара иф.

К л е ш ь ч (лара дынлыдгыланы). Бара ибымфаӡои?

А н н а. Исҭахым… Изысҭахузеи акрыфара? Уара – уусуҩуп… Уара иуфароуп…

К л е ш ь ч. Бшәома? Бымшәан… Издыруада дырҩегьых…

А н н а. Уца, иф! Ох, даара сгәаҟуеит… Иааигәахазар ҟалап сыҿҳәара…

К л е ш ь ч *(дынлыдԥны)*. Бымшәан… Издыруада бгыларгьы… Усгьы ҟалахьеит! *(Акәыхәнахь дцоит.)*

А ҭ т и о р *(иаразнак аҵәа иалԥыз иеиԥш ибжьы рдуны)*. Иацы, ахәшәтәырҭаҿы, аҳаҭьым ус сеиҳәеит: уара, иҳәеит, уорганизм — зынӡаск арыжәтә иабылт…

С а т и н *(дыччо)*. Органон…

А қ т и о р *(ибжьы иацԥо)*. Органон акәым, аха ор-га-низм ауп.

С а т и н. Сикамбр…

А қ т и о р *(инапы иқәҟьо)*. Еи, уара иуҳәо башоуп! Сара ҭабыргны суацәажәоит… Ааи, сорганизм рыжәҭәла иблуп. Ус анакәха, сара ауада аилыргара сԥырхагоуп… Сабала аԥсыԥ алага-ϣагара…

С а т и н. Макробиотика… Ҳыы!

Б у б н о в. Уара иубарбаруа закәызеи?

С а т и н. Ажәақәа… Аа, дырϣагьых – транс-сцедентальтәи…

Б у б н о в. Уи закәызи?

С а т и н. Исыздыруам… Исхашҭит…

Б у б н о в. Нас иузырҳәозеи?

С а т и н. Ус… Сгәы ԥырҵәеит, сашьа, ауаа ражәақәа аҳәара… Ҳажәақәа зегьы сгәы ԥырҵәеит! Урҭ ажәақәа акакала исаҳахьеит сара… Имцымкәа зқьынтә раҟара…

А қ т и о р. Адрама «Хамлет» аҟны иануп абас: «ажәа, ажәа, ажәа!» Заҟа ибзиоузеи уи адрама… Уи адрамаҟны сара аԥсыжϣы ироль сыхәмаруан…

К л е ш ь ч *(акәыхәна даадәылԥны)*. Уара аϣмсаг ала ахәмарра лассы уаламгаӡои?

А қ т и о р. Уи уара уус алам… *(Инапала игәы дҭасуа.)* Офелиа! О, сыбгәаларшәа бара Анцәа баниашьапкуа!..

Асцена ашьҭахь, инахараны, бжьы хәаҽек ааϣуеит, ахәаабжь, аполициа иалоу ишәыршәыр бжьы. Клешьч аусуразы дтәоит, ақлыб ахьахьишьуа абжьы гоит.

С а т и н. Бзиа избоит, уаϣы зеилыргара ицәуадаϣу, лассы-лассы имаҳауа ажәақәа… Сара саныцқәыназ… Ателеграф аҿы амаҵ зуан… Сара даара ашәҟәы рацәа саԥхьахьан…

Б у б н о в. Уара телеграфистсгьы уҟазма?

С а т и н. Сыҟан… Даара ашәҟәы бзиақәа ыҟоуп… Ҵϣа змам ажәа ссирқәа… Сара аҵара ду змаз уаϣын… Иудыруоу?

Б у б н о в. Шәынтәгьы… Исаҳахьеит! Аа, уҟан… Закә уаϣ дуроузеи!.. Сара сахҭан ҟаҵаϣын… Схатәы дәқьан сыман… Асахҭанқәа ахьысшәауаз иахҟьаны снапқәа ϣежьӡа иҟан.

– Смашьхәлыҵқәа рӷнынӡа! Сыԥсаанӡагьы уи снапқәа исызрымызәзәаауеит ҳәа сыӷамызт… Урҭ ҩежьӡа ишыӷоу сыԥсуа џьысшьон. Ҳы, уажәы, абар урҭ снапқәа… Баша алымт иаганы иӷоуп акәымзар… Ааи!

С а т и н. Нас, уаҳа?

Б у б н о в. Уаҳа акгьы…

С а т и н. Уара уи зхуҳәааи?

Б у б н о в. Ус… Баша азхәыцразы… Уаҩы адәахьы егьа иҽишәаргьы зегьы иныҵуеит… Зегьы иныҵуеит, ааи!

С а т и н. Аа… Сыбаҩқәа сыхьуеит!

А ҟ т и о р *(дтәоуп, инапқәа ишьамхқәа ирыкәршаны)*. Аҵара – уи башоуп, аус злоу аталантоуп. Сара артистк дыздыруан… Уи аролькәа аарлаҳәа дрыԥхьон, аха дыхәмаруан убасала… Ауаа убриаӷара ихәмарра ргәы иахәон, иҿхагааханы атеатр дырхыџхыџуан…

С а т и н. Бубнов, ӷәрышьк сыҭ!

Б у б н о в. Сара ҩ-капеи заҵәык роуп исымоу.

Аҟтиор. Сара исҳәоит – аталант, убри ауп уаҩы ииҭаху. Аталант ӷазҵо – уи уаҩы имчи илшареи данақәгәыӷ ауп…

С а т и н. Ӷәрышьк сыҭ, нас сара ихасҵоит уара ушталанту, ушфырхаҵоу, ушгәылшьапу, ушприставу… Клешьч, ӷәрышьк сыҭ!

К л е ш ь ч. Усԥырҩры, аҩсҭаа уихәхааит! Уара уеиԥш иӷоу ара ирацәаоуп…

С а т и н. Уара узыргәаазеи? Уара капеикгьы шумаӡам сара издыруеит…

А н н а. Андреи Митра-иԥа… Сыԥсы ҩнаӷәыкит… Иуадаҩуп…

К л е ш ь ч. Нас сара иӷасҵарызеи?

Б у б н о в. Ашә аарты…

К л е ш ь ч. Ибзиоуп! Уара аҵәарҭаӷәы уқәтәоуп, сара – адашьма… Уҭыԥ ахь сара снашьҭы, нас уҭахызаргьы ашә аарты… Уи адагьы сара ахьҭа сылоуп…

Б у б н о в *(ҭынч)*. Сара ашә сзаартра аҭахӡам…. Уи иаҳәо уԥҳәыс лоуп…

К л е ш ь ч *(илахь еиқәны)*. Егьаҩы ирыҳәап, аха…

С а т и н. Схы ауу ҭгоит… Еҳ! Ауаа рыхқәа зԥибаҽҽуази?

Б у б н о в. Уртҭ рыхқәа мацара ракәым иҧибаҽҽеуа, егьырахь цәеижьылагьы еибапҟоиҭ. *(Дгылоит.)* Сцоит, рахәыц аахәара... Иҟала сыздыруам, аха аҧшәмацәа иахьа лассы уаҩ дыҟам... Еилантҵәазшәа *(Дцоит. Анна деимҳәоит. Сатин инапқәа ихы иаҵаҵаны дышьҭоуп иҽырҭынчны.)*

А қ т и о р *(илахь еикәшьшьы, днаҧшы-ааҧшны Анна дынлыдгылоит)*. Ыы? Иаҳа беицәоума?

А н н а. Сыҧсы сызҭкаауам.

А қ т и о р. Ибҭахызар абарҵахь бызгап? Аҳы, бгыл. *(Длыцхрааны диргылоит, ажә-мыжәк нылхарҧаны дигоит.)* Аҳы-аҳы... бҽырӷәӷәа! Сара схаҭагьы сычмазаҩуп... Арыжәтә сабылхьеит...

К о с т и л и о в *(ашә даалагыланы)*. ҧшахьырсра шәцоит акәу? Ах, шаҟа еинаалозеи аҭи ауасеи реиҧш...

А қ т и о р. Уара уҽынасҭха... Иумбои ачымазцәа ахьнеиуа?..

К о с т и л и о в. Уиас амарџьа...

Дныҳәаратә шәак дҟәынд-ҟәындуа иҧынца иҭҳәаауа, аангыларҭа ҩны дныҩнаҧшы-ааҩнаҧшны, ихы арымарахь иаарнааны Пепел иуаҭах аҟнытә акы дазыӡырҩуеит. Клешьч ирӷәӷәаны ацаҧхақәа ирхьач-хьачуеит, ақлыбгьы абжьы ӷырџ-ӷырџ аргоит, дцәыҭцыҧшны Костилиов дихәаҧшуеит.

Уқлыб абжьы цәгьоуп!

К л е ш ь ч. Иуҳәази?

К о с т и л и о в. Уқлыб абжьы цәгьоуп, сҳәеит. *(Ааҭгылара)* Аа... Ани... Сара суазҵаарцы сҭахын? *(Ирццакны ибжьы ныҵакшәа)*. Сыҧҳәыс ара дыҟаӡамзи?

К л е ш ь ч. Дсымбаӡеит...

К о с т и л и о в *(ашьшьыҳәа иҧсы ӡаны иҿынаихоит, Пепел иуада ихы азырха)*. Мызкы ҩ-мааҭк ҳәа шаҟа ҭыҧ уҵакузеи! Акаруаҭ аҭыҧ... Уаргьы хазы утәоуп... Ааи! Хәмааҭк рыхә уҵакуп, Анцәа имаҿоуп, Анцәа! Даҽа мааҭбжак уқәҵатәуп.

К л е ш ь ч. Ашаха схаршәаны схәырны сумшьуеи... Уҧсхаҧсышт лассы, амааҭбжақәа ушрышьҭоу...

К о с т и л и о в. Иумаскузеи? Қьарс исоуазеи? Анцәа илҧха умазааит... Уҧсы ҭазааит уҧсҭазаара уеигәырӷьауа...

Аха сара маатбжак науқәысцоит – ацәымзаркырта аныха азет азаасхәеит... Аныхацқьа амца, иаасхәаз азет быллап, уи азет сара сыгәнаҳарақәеи уара угәнаҳарақәеи ҿнахып... Уара ухала угәнаҳарақәа узрызхәыцӡом... Ех... Андриуша, ууаҩы баапсызаап уара... Уҧҳәыс дҩеит, дцыкәкәеит, уара улеишәаацәгьара аӷнытә... Аӡәгьы уара бзиа уибом, пату уқәитцом... Уусура ашьтыбжь цәгьоуп, ауаа рхы тнаҟьоит...

К л е ш ь ч *(дыҳәҳәаоит)*. Изакәызи уара... Ацтәы сылоуцарцы уаама? *(Сатин ибжьы рдуны дҕызымызуеит.)*

К о с т и л и о в *(даақыць-қыцьны)*. Ех, уара амбатә...

А қ т и о р *(дааҩналоит)*. Абарцаҿы днартәаны дынтa сыҳәҳәеит...

К о с т и л и о в. Еҳ, шаҟа угәы ҳалалузеи уара, сашьа! Уи бзиоуп... Уи зегьы уара иуҧыларцы иҟоуп...

А қ т и о р. Ианба?

К о с т и л и о в. Удунеи ануҧсахлакь – нарцәы, сашьа... Уа иҟаҳтцо зегьы иркапануеит, иахәаҧшуеит.

А қ т и о р. Сара сыҳалалразы, уара абра лыҧха сутандаз...

К о с т и л и о в. Уи сара изласылшарызеи?

А қ т и о р. Суал азбжак, санажьзар...

К о с т и л и о в. Ҳа-ҳа-ҳа!.. Уара есқьынгьы алаф уҳәоит, сыхаара... Есқьынгьы ухәмаруеит... Ауаҩы игәыразреи аҧареи еидкылашьа рымоума? Аразра – уи адунеи иқәу абзиарақәа зегьы иреиҳауп... Са истәны уара ауал иуқәу – уи ишуалу иаанхоит! Ас анакәха, уи уара иушәароуп... Уара уҳалалра сара атахмада хәыда-ҧсада исхьугӡалароуп...

А қ т и о р. Уҵьнышуп, уара, атаҳмада... *(Акәыхәнахь дцоит.)*

Клешьч дгыланы абарцахь дцоит.

К о с т и л и о в *(Сатин иахь)*. Абжьыцәгьа дыбналт... Ҳаҳа-ҳа! Уи сара бзиа сибом...

С а т и н. Уара аҩстаа ида бзиа узбода...

К о с т и л и о в *(дыччо)*. Шаҟа убз цәгьоузеи! Сара шәарт зегьы бзиа шәызбоит... Сара издыруеит шәара сашьцәа ирыцҳау, ибжьаӡу шшәақәу... *(Даалганы, ирласны.)* Аа... . Васка аҩны дыҟоума?

С а т и н. Игәаат...

К о с т и л и о в *(ашә ахь днеины дасуеит)*. Васиа! *(Ақтиор амаҵурҭа ашә даалаххуеит дҿамҟәо.)*

П е п е л. Узусҭада?

К о с т и л и о в. Уи сара… сара соуп, Васиа.

П е п е л. Иуҭахузеи?

К о с т и л и о в *(ашә днадҵны)*. Иаарты…

С а т и н *(Костилиов дихәаԥшуа)*. Иара ашә ааиртыр, лара – уа…

Ақтиор деимсоит.

К о с т и л и о в *(дҳәыҵәы-ҳәыҵәуа, ибжьы ыҵакны)*. Аа? Уа иҟоу уарбан? Уара… Закәызеи?!

С а т и н. Закәызеи? Уара исоуҳәо закәи?

К о с т и л и о в. Уара иуҳәазеи?

С а т и н. Сара ус… Баша исҳәеит…

К о с т и л и о в. Сашьа, иахумырԥацәан… Ахәмаррагьы иахьынӡақәнагоу аҳәаа амоуп… Аа! *(Ашә ирҕәҕәаны дасуа.)* Васили!..

П е п е л *(ашә ааимҭааны)*. Иуҭахузеи? Узыршаҟь-шаҟьозеи?

К о с т и л и о в *(ауада дныҩнаԥшны)*. Сара… Иубома… Уара…

П е п е л. Аԥара – ааугоу?

К о с т и л и о в. Уара уҟны аус сымоуп сара…

П е п е л. Аԥара ааугоу?

К о с т и л и о в. Иарбану? Уаангылшь…

П е п е л. Быжь-мааҭк, аԥара, асааҭ азы, иумаҳауеи?

К о с т и л и о в. Иарбан сааҭу, Васиа?.. Аа, уара…

П е п е л. Уааԥшишь уара! Иацы ашаҳаҭцәа шыҟаз асааҭ усырхәҳаит жәа-мааҭк ҳәа… Х-мааҭк суҭеит, быжь-мааҭк ааг! Улақәа зурҟәыс-ҟәысуазеи? Угәам-гәамуа удәықәуп, ауаа урԥырхагоуп… Аус уздыруам…

К о с т и л и о в. Шьшь! Васиа, умгәаан… Уи асааҭ…

С а т и н. Маӡарахуп…

К о с т и л и о в *(ирмчны)*. Сара амаӡарах сыдыскылаӡом… Уара ишԥоугәаҕьи ус…

П е п е л *(Костилиов ижәҩахыр ааныланы)*. Уара

агәырҩа сзаургозеи, иуҭахузеи уара?

К о с т и л и о в. Аа... Сара – акгәы... Сара сцоит... Уара ас уаныҟала...

П е п е л. Уца, аԥара сзаага!

К о с т и л и о в *(дцоит)*. Еҳ, шаҟа шәуаа хжәаҟәоузеи! Аи-иаи-иаи...

А ҟ т и о р. Ари комедиоуп!

С а т и н. Даара ибзиоуп! Сара уи бзиа избоит...

П е п е л. Уи ара иуҭахузеи?

С а т и н *(дыччо)*. Иузымдыри? Иԥҳәыс диԥшаауеит... Уи уара узилымгозеи, Васили?!

П е п е л. Ани иеиԥш ахәымгаҟәа рзы сыԥсҭазаара ԥхасҭастәуама...

С а т и н . Уара – даара хшыҩла уазныҟәа. Нас Василиса ԥҳәысс даахә... ԥшәымасгьы уҳаушт...

П е п е л. Уи са сзы гәырҕьарам! Сара сыҳалалра аҟнытә смал зегьы адагьы, схаҭагьы аҩыжәра сахҭнышәҵап... *(Ацәартаҕәы дныҟәтәоит.)* Аҩсҭаажә сирҿыхеит... Сара, ԥхыӡ бзиак салан: аԥсыӡкра сшаҿыӡ ԥсыӡ дуӡӡак сԥыхьашәеит! Уи еиԥш идуу аԥсыӡ ԥхыӡла ада џьара иубашам... Сара аҵәгәыр анага-аагара саҿын, сахар иԥҵәар ҳәа сшәон, аԥсыӡ аҭгара сҿаазсырххан... Абар уажәымзар уажәы...

С а т и н. Уи ԥсыӡмызт, аха Василиса лакәын...

А ҟ т и о р. Василиса диԥыхьашәеижьҭеи кыр ааҵуеит...

П е п е л *(дгәааны)*. Аҩсҭаацәа шәынрылабгааит... Ларгьы дыншәыцны!

К л е ш ь ч *(абарԥахьтә асцена даақәлоит)*. – Даара ихьҭоуп... Ацгәы ԥсыцәгьа адәахьы иузкажьрым...

А ҟ т и о р. Уара Анна дзааумгазеи? Ахьҭа лылалоит...

К л е ш ь ч. Уи Наташа акәыхәнахь дылгеит... Лара лышҟа...

А ҟ т и о р. Аҭаҳмада ддәылицара дыҟоуп...

К л е ш ь ч *(дтәаны аусура далагоит)*. Уи егьаурым... Наташка арахь даалгоит...

С а т и н. Васили, ҟәрышьк сыҭ...

А ҟ т и о р *(Сатин иахь)*. Еҳ, иара... ҟәрышьк! Васиа! Абазк ҳаҭ...

П е п е л. Маатк иаҳәаанӡа… Изыҳәо ирласны ирыҭатәуп… Усҭ!

С а т и н. Гибралтар! Адунеи аҟны аҕьычцәа иреиҕьу уаҩы дыҟам!

К л е ш ь ч *(илахь еиқәыршьшьы)*. Урҭ аԥара аагара рзымариоуп… Ус руӡом…

С а т и н. Ирацәаҩуп аԥара мариала изауа, аха ирацәаҩым аԥара зымҟәыҵзышьҭуа… Аусура? Иҟаҵа аус сгәы иахәаратәы. Иҟалап саргьы аус зур… Ааи!.. Издыруада! Аџьа – гәырҕьахәны иҟалар, аԥсҭазаара бзиахоит! Аџьа – уал-дҵаны ианыҟалалакь, аԥсҭазаара тәрахоит! *(Аҟтиор иахь.)* Уара Сарданапал! Уаала…

А қ т и о р. Уаала, уара Навуходоноссор! Изжәып… Ҩынҩажәа нызқьҩык аҩеаршьцәа реиԥш… (Ицоит.)

П е п е л *(дҿырҳасуа)*. Ыы, уԥҳәыс лгәабзиара шԥаҟоу?

К л е ш ь ч. Дызлазбо ала, шьҭа дынхықәгылт… (Ааҭгылара.)

П е п е л. Уара сахьухәаԥшуа, баша аџьа ухы иаурбоит.

К л е ш ь ч. Ишԥазури нас?

П е п е л. Акгьы.

К л е ш ь ч. Акрызласфарызеи нас?..

П е п е л. Иҟоупеи ауаа…

К л е ш ь ч. Урҭ? Урҭ ааума? Ацәҳәқәа, агьалдызқәа… Уаам! Сара – сусуҩуп… Сара урт сахьрыхәаԥшуа сыԥхашьоит… Сара санхәыцыз аахыс аус зуеит… Уара угә иаанагауоу ари сзалҵрым ҳәа? Салҵуеит… Сцәа схысхыргьы салҵуеит… Уаангылшь… Сыԥхәыс дыԥсып… Сара шықәсыбжак ҵуеит ара сыҟеижьҭеи… Шәышықәса ҵуашәа ауп ишысԥхьаӡо, сшахәаԥшуа…

П е п е л. Уара уаҵкыс еицәоу ара уаҩы дыҟам, баша иуҳәоит…

К л е ш ь ч. Исеицәам. Урҭ хьмызӷи ламыси рымам…

П е п е л *(агәхьаа мкцәакәа)*. Изхәарҭоузеи ахьмызӷи анамыси? Магә цынхәрас ушьапы ахьмызӷи анамыси узашьаҵом… Амчреи амали змоу роуп ахьмызӷи анамыси зҭаху…

Б у б н о в *(дааҭалоит)*. У-у… срыхьҭшьит!

П е п е л. Бубнов! Уара анамыс умоу?

Б у б н ов. Закәызеи? Анамысу?

П е п е л. Аиеи, анамыс!

Б у б н о в. Изысҭахузеи анамыс? Сара сбеиам…

П е п е л. Саргьы уи ауп исҳәа: ахьӡи анамыси амал змоу роуп изҭаху, усами? Клешьч ҳара дҳацәҳауеит: ишәымам, иҳәеит, анамыс…

Б у б н о в. Нас уи иҳамиԥсахырц иҭахызма?

П е п е л. Уи ихатәгьы ицәырацәоуп…

Б у б н о в. Ус анакәха, иуҭиуама? Уи, ара иаазхәо уаӷы дыҟам, сара ақьаад жәпа ԥыҽҽқәа аасхәар ҟаларын… Аха иара уигьы уалла…

П е п е л *(бжьага ажәаны)*. Угаӡоуп уара, Андриушка. Уара анамыс азы Сатини ма Барони ирҳәо уаҳандаз…

К л е ш ь ч. Урҭ рҿы сара ҳәатәы сымам…

П е п е л. Урҭ аӷы ржәуазаргьы – уеиҳа ахшыӷ рымоуп.

Б у б н о в. Аӷы зжәуангьы иҟәыышу, ӷынтәгьы дҟәыышуп…

П е п е л. Сатин ус иҳәоит: дарбанзаалакгьы иҭахуп игәыла намыс имазарц, анамыс амазаара аӡәгьы изқьарым, умбои… Уи – ҭцабыргуп…

Н а т а ш а дааӷналоит, уи длышьҭоуп Л у к а алаба кны, ижәӷа асумка хшьуп, ачуани ачаиники имаҟа иадҳәалоуп.

Л у к а. Мшыбзиа, намыс змоу жәлары!

П е п е л (иԥаҭцақәа рҳәуа). Аа, Наташа!..

Б у б н о в *(Лука иахь)*. Намыс змаз уаӷын ҭцыԥхцәа ааԥынранӡа…

Н а т а ш а. Абар – ҿыц, иҳаланагалаз…

Л у к а. Сара сзы зегьы акоуп! Сара ажуликцәагьы пату рықәсҭцоит, сгәаныла аӡәгьы дыцәгьам: зегьы еиқәаҭцәоуп, зегьы ыԥоит… Ус ауп ус, сылашара, ара иабыкәу сҽаахьансраалара?

Н а т а ш а *(амацурҭа ашә ахь лнапы нарханы)*. Анахь уца, дад…

Л у к а. Иҭабуп, аҭыԥҳа! Анахь анакәха, – анахь ауп… Аҭаҳмада иахьизыԥхароу, хьҭа дахьамкуа – уа иԥсадгьыл ауп…

П е п е л. Заҟа ҭаҳмада бзиоузеи иаҳзаабга, Наташа…

Н а т а ш а. Шәаҭкқьысгьы деиҕьуп… Андреи! – уԥҳәыс ҳкәыхәнаҟны дыҟоуп… Уара, уашьҭаншәа даагәаҭ.

К л е ш ь ч. Ибзиоуп… Снеиуеит…

Н а т а ш а. Ма уажәшьҭа ухаашәа улацәажәаларуеи… Уажәшьҭа уи митәык лзынҵуам…

К л е ш ь ч. Иҙдыруеит…

Н а т а ш а. Иудыруеит… Адырра адагьы, уара еилукаауазароуп аԥсра шуадаҩу, ишшәарҭоу…

П е п е л. Сара аԥсра сацәшәом…

Н а т а ш а. Ааи, ухаҵа ҕәҕәазаап…

Б у б н о в *(дшәышәны)*. Арахәыцқәагьы бaауп…

П е п е л. Ииашаҵәҟьаны, сацәшәом. Уажәыҵәҟьагьы аԥсра сазыразуп! Аҳәызба аанкыланы сгәы иналаршьшь… Сыԥсып, ҟыт мҳәаӡакәа! Даара гәахәара дус иҟасҵоит, избан акәзар бнапы цқьоуп…

Н а т а ш а *(дцоит)*. Уара егьырҭ ҿаԥыцла ихыхла, сара сакәым.

Б у б н о в *(инеиҵыхны)*. Арахәыцқәа баахуп…

Н а т а ш а *(абарҭахьтәи ашә дылагыланы)*. Андреи иԥҳәыс лзы иуасҳәаз ухаумырштын…

К л е ш ь ч. Ибзиоуп…

П е п е л. Ҭыԥҳа заманоуп!

Б у б н о в. Хар змам ҭыԥҳауп!..

П е п е л. Сара сзы дзыҟоузеи… аа? Сылҭахым… Зегьы акоуп, уи ара дҭахоит…

Б у б н о в. Уара умшала дҭахоит…

П е п е л. Сара дызсыхҟьозеи, избан? Сара лара дрыцҳасшьоит…

Б у б н о в. Акәыцьма ауаса шрыцҳанашьо еиԥш…

П е п е л. Амц уҳәоит! Сара даара… дрыцҳасшьоит…. Лыԥсҭазаара цәгьоуп ара… Сара избоит…

К л е ш ь ч. Уаангыл, ушлацәажәоз Василиса улбаатеи…

Б у б н о в. Василисоу? Ааи уи лтәы иаармарианы аӡәы илҭом… Ԥҳәыс аапкуп…

П е п е л *(ацәартаҕәы дықәиоит)*. Аҩсҭаацәа шәырхәуп

шәꙩыҵьагьы, аԥааимбарцәа…

К л е ш ь ч. Иубап… Уаангыл!..

Л у к а *(акәыхәнаҿы ашәаны иҳәоит)*. Аҵхыбжьон… Мꙩа убаӡом…

К л е ш ь ч *(асоурахьы дыꙩнало)*. Уԥшишь уигьы дууеит…

П е п е л. Гәҿыӷьроуп…Агәҿыӷьра, изсымоузеи сара! Аԥсы ҭоуп, иҭоуп, зегьы бзиоуп. Иаразнак – ахьҭа аaулсызшәа, агәҿыӷьра аaухаԥоит…

Б у б н о в. Угәы ҿыӷьуама, ыы?..

П е п е л. Еи, еи!..

Л у к а *(ашәа иҳәоит)*. Ех, мꙩа лашарак ҵьаргьы иубаӡом…

П е п е л. Еи, аҭаҳмада!

Л у к а *(ашә даалагылаиы)*. Са соума зызҿуҭуа?

П е п е л. Уара уоуп, ашәа умҳәан.

Л у к а *(дааꙩналоит)*. Бзиа иумбои?

П е п е л. Ашәа бзианы ианырҳәо, бзиа избоит…

Л у к а. Ус акәзар, сара ибааԥсны исҳәоит акәу?

П е п е л. Ус акәхап…

Л у к а. Абар ассир! Сара ашәа бзианы исҳәоз ҵьысшьон. Абас ауп есҁьынгьы ишыҟало: уажәы гәаныла иҟаиҵо бзиоу ҵьишьоит, уахәаԥшыр, ауаатәыꙩса ирцәымӷуп…

П е п е л *(дыччоит)*. Убри ауми! Аиашаҵәҟьа уҳәеит.

Б у б н о в. Гәҿыӷьроуп уҳәахуеит, нас укьатеиах ԥҵәоитеи.

П е п е л. Уара иуусузеи? Алаҳәа…

Л у к а. Уи дарбану – згәы ҿыӷьуа?

П е п е л. Сара соуп, абар…

Б а р о н дааꙩналоит.

Л у к а. Абар ассир! Ана акәыхәнаҟны ҭыԥҳак дтәоуп, ашәҟәы даԥхьоит, дагьҵәуеит! Ииашаны! Лылаӷырӡқәа леит… Аа, бзырҵәуазеи – сыхаара ҳәа сара слазҵааит, лара, – сгәы иалоуп, – лҳәеит! Бгәы иалада ҳәа слазҵааит. – Абар, ашәҟәы иану, – лҳәеит… Абри ауп ауаꙩытәыꙩса дызҿу, аа? Уигьы агәҿыӷь даганы акәхап…

Б а р о н. Уи – бзамыҟәроуп…

П е п е л. Барон, ачаи ужәхьоума?

Б а р о н. Изжәит… анаҩс!

П е п е л. Баҭлыка бжак ықәсыргылап, уҭахызар?

Б а р о н. Уи ҳәара аҭахума… анаҩс!

П е п е л. ԥшьынаԥха угыланы, лаҵас ушы!

Б а р о н. Абзамыҟә! Уара уҭуџьарума? Ма ҩыжәны уҟоу?

П е п е л. Аҳы, ушы! Уи сара сгәы арҿыхоит… Уара уаҳауп… Иуман аамҭакы ҳара ҳҩызцәа, ҳара иҳаиԥшыз уаатәыҩсас ианумшьоз… Убас егьырҭгьы.

Б а р о н. Нас, анаҩс!

П е п е л. Уаҳа закәи? Шьҭа сара уара лаҵас усыршуеит, уара уагьшуеит… Умшуеи?

Б а р о н. Ааи, сшуеит! Агаӡа! Уара гәахәас иуоуазеи, уара уаҵкьыс сара сеицәаны сшыҟоу здыруазар, уара сануеиԥшымз акәын ԥшьынаԥха санургылашаз…

Б у б н о в. Иашоуп!

Л у к а. Саргьы исҳәоит ишиашоу!..

Б у б н о в. Иҳаҩсхьоу – ҳаҩсхьеит, ииаанхеит акгьы иаԥсамыз… Ара аҳ дыҟам… Зегьы рыԥшҭәхәы рыԥсахит, ауаҩы заҵәык иоуп иҟьантазӡа ииаанха…

Л у к а. Ас анакәха, зегьы еиҟароуп… Уара, сылашара, убаронызма?

Б а р о н. Уи закәыхзеи, уара ацәгьа узусҭада?

Л у к а *(дыччо)*. Аграфгьы дызбахьан сара, аҭауадгьы дызбахьан… Абарон уажәаада дсымбаӡацызт, иара уигьы дыԥхасҭахеит…

П е п е л *(аҟырҟырҳәа дыччо)*. Барон! Уара сурԥхашьеит…

Б а р о н. Василии, шьҭа иаамҭоуп иаҳа уҟәышхарцы…

Л у к а. Еҳе-ҳе! Сахьынашәылаԥшуа, сашьцәа, шәара шәыԥсҭазара – о-ои!

Б у б н о в. Ари еиԥш аԥсҭазаара, ашьыжь ҳшыҩагылалакь, аӷзы-мызра ҳналагоит…

Б а р о н. Ҳаԥсҭазаара ианеиӷьызгьы ыҟан… Ааи! Сара… иҟан… Ашьыжь сшааҿыхалакь, сиарҭа сшылаиаз акаҳуа зжәуан… Акаҳуа! Аҳҷаҭ хыҳәҳәаала… Ааи!

Л у к а. Зегьы – уаатәыҩсоуп! Егьа уееицаукыргьы, егьа уеуҟьаргьы, ушуаҩытәыҩсаз уиит, ушуаҩытәыҩсоугьы

уԥсуеит… Зегьы сахьрыхәаԥшуа сара, ауаатәыҩса иаҳа-иаҳа иҟәышхоит, иаҳа иссирхоит… Егьа рыԥсҭазаара цәгьазаргьы, аиҕьтәра иашьҭоуп… Изқәыркыз карыжьуам!

Б а р о н. Уара, аҭаҳмада, узусҭада!.. Уабантәааи уара?

Л у к а. Сароу!

Б а р о н. Умҩасҩума?

Л у к а. Адгьыл аҿы зегьы ҳамҩасцәоуп… Ирҳәо саҳахьеит ҳадгьылгьы ажәҩан аҿы имҩасҩуп ҳәа.

Б а р о н *(ирымчны)*. Уи усоуп, аха уара апаспорт умоу?

Л у к а *(иаразнак акәымкәа)*. Уара узусҭада? Ушьклаԥшҩума?

П е п е л *(даагәырҕьаны)*. Афырхаҵа, аҭаҳмада! Бароша, иуқәнагоз уаҳаит акәу?

Б у б н о в. Иашаны, ах, иқәнагоз иаҳаит…

Б а р о н *(дыԥхашьаны)*. Ҳы, уи закәызеи? Сара… Сыхәмаруан, аҭаҳмада! Саргьы қьаад ҳәа акгьы сымам…

Б у б н о в. Амц уҳәоит!

Б а р о н. Амала… Сара исымоуп ақьаадқәа… Аха урҭ акгьы иаԥсам…

Л у к а. Урҭ ақьаадқәа зегь усоуп ишыҟоу… Зегьы акгьы иаԥсам…

П е п е л. Барон! Уаала атрақтир ахь…

Б а р о н. Сыхиоуп! Аҳы, бзиала, аҭаҳмада, уаҩы гьангьашуп, уара!

Л у к а. Усгьы ҟалалоит, сыхаара…

П е п е л *(абарԥатәи ашә аҟнытә)*. Аҳы, ҳамцои, мшәан!

Дцоит, Б а р о н ирласны дишьҭалоит.

Л у к а. Ииашаҵәҟьаны, ани ауаҩ дбаронызма?

Б у б н о в. Уи здыруада дбарону? Даҳан, уи иашоуп… Иара уажәгьы: хар имамкәа дшыҟоу иаҳра ааиласлоит. Ихамышҭыцзаап макьаназы.

Л у к а. Уи аҳра, аиашазы, ацәрыԥшӡа иаҩызазаап… Уи ачымазара уаҩы далгоит, аха аҿаасҭа инхалоит…

Б у б н о в. Ус егьаҟазаргьы, уи хар имам… Амала, знызынла дҵыгьшәыгьуеит… Уара упаспорт азы ишиуз еиԥш…

А л и о ш к а *(агармошка кны, аҩы дашьны дыҩналоит, атрышә дасуеит)*. Еи, ара инхо!

Б у б н о в. Узырҟаауазеи?

А л и о ш к а. Саҭашәымҵан… Исанашәыжь! Сара суаӡылам ысуп…

Б у б н о в. Дырӡагьых иужәуеит акәу?

А л и о ш к а. Шаҟа уҭаху. Абыржәы аучасткаҟны апристав ицхыраа Медиакин сындәылицан, усгьы насеиҳәеит: «уара уфӡы, ухабар аулицаҟны амалагьы исымбароуп» ҳәа… Сара – ҟазшьа бзиа змоу уаӡуп… Зҿы сыҟоу аԥшәма иқьышә сықәиҵалоит… Изахьӡузеи аԥшәма? Ф-фи! Разҟыда-гәымхак иоуп… Ӡыжәӡык иоуп уи аԥшәма… Сара убри еиԥш уаӡуп… Акгьы сеигӡом! Акгьы сҭахым – шабаш! Аа, сга сара мааҭк ҳәа, ӡажәа ҳәа! Сара – акгьы сҭахым *(Настиа акәыхәна дааӡныҧуеит.)* Миллионкгьы сыҭ ис-сҭахым! Сара, ауаӡы бзиа, сара исеиԥшу аӡыжәӡы иууша-иуҳәаша ҳәа дысхагыланы исҭахым! Исҭахым! *(Настиа ашә дылагыланы Алиошка дихәаԥшуа лхы лырҧысуеит.)*

Л у к а *(дразны)*. Еҳ, арԥыс, уалахеит уара…

Б у б н о в. Ауаӡытәыӡса ибзамыҟәароуп…

А л и о ш к а *(адашьма дықәлоит)*. Аа, сышәфа! Сара акгьы сҭахым. Сара уаӡы мыждоуп, хырзамануп! Ишсашәҳәара, сзеицәаада сара? Егьырҭ сызлареицәоузеи сара? Абар! Медиакин ус сеиҳәеит: аулица уанымлан, акәымзар уқьышә ҭасхәахәоит ҳәа! Сара сцоит… Сцоит, насгьы аулица агәҭа слниалоит — сшәырҟьыцы! Сара акгьы сҭахӡам!..

Н а с т и а. Рыцҳа… Макьана дыԥшқоуп, аха… Заҟа дыбжьысузеи…

А л и о ш к а *(лара дшааибалакь дшьамхнышгылоит)*. Аҭыԥҳа! Мамзель! Парле франсе… Преис-курант! ҧыҭк зжәып сара…

Н а с т и а *(лыбжьы рдуны дхәыҭ-хәыҭны)*. Василиса!

В а с и л и с а *(ашә ааимԥааны, Алиошка иахь)*. Уара дырӡагьых ара уҟоума?

А л и о ш к а. Мшыбзиа!.. Бааи арахь…

В а с и л и с а. Уара, аласба, иуасымҳәахьази ара ухабар сумырбан ҳәа… Уара дырӡегьых уааит акәу?

А л и о ш к а. Василиса Карп-иԥҳа… Ибҭахызар сара…. Ауаӡы даныржуа амарш иадырҳәо бзасырҳәап?

В а с и л и с а *(ижәӡахыр дагәыԥасуеит)*. Удәылӡыр наҟ!

А л и о ш к а *(ашә дазынеигәо)*. Бҽаанкыл… Ус иҟалом. Аԥсыжратә марш… Исцеижьҭеи егьҵуам! Музика ҿыцуп… Бҽаанкыл! Ус ҟалом.

В а с и л и с а. Сара иусырбап ишыҟамло… Сара аулица иану зегьы иушьҭало, иузыӷыӷуа иҟасҵап… Нцәа дызмаӡам уара ашәиԥхьыӡ… Уара сҭыӡшәа аҳәара уацәыҷкәнцәоуп макьана…

А л и о ш к а *(дыӡнҟьаны)*. Ибзиоуп, нас сара сцоит… Василиса *(Бубнов иахь)*. Уи ихабарк ара иҟамлароуп! Иуаҳауоу?

Б у б н о в. Сара ара хьчаӡыс сбымам…

В а с и л и с а. Уара, узакәу, уи сара сус алам! Иухоумырштҭын, уара ара уахьрыцҳаҳшьо аҟнытә шакәу узыҟоу. Уара заҟа сызуҟәузеи?

Б у б н о в *(иҽыртҭынчны)*. Исымԥхьаӡацт…

В а с и л и с а. Уаангыл, сара исыԥхьаӡап!

А л и о ш к а *(ашә аартны, ҿитуеит)*. Василиса Карп-иԥҳа! Сара бара сбыцәшәаӡом… Сбыцәшәаӡом! *(Иҽиԥәаахуеит. Лука дыччоит.)*

В а с и л и с а. Уара узусҭада?

Л у к а. Сымӡасӡуп… Сныҟәаӡуп…

В а с и л и с а. Уԥхьарц акәу ма ара уаангылаӡарц уҭаху?

Л у к а. Саацшып, нас…

В а с и л и с а. Упаспорт?

Л у к а. Ибзиоуп…

В а с и л и с а. Иааг.

Л у к а. Сара ибызназгоит… Уи сара буадаҿы ибызназгап…

В а с и л и с а. Сымӡасӡуп… иҳәахт! Ианиҳәаахуа сҟьалоуп иҳәар… иаҳа аиаша иазааигәамхои…

Л у к а *(дқәыԥсычҳаны)*. Еҳ, бхаамзаап, баргьы…

В а с и л и с а дцоит, Пепел иуада ашә лхы азырха. Алиошка акәыхәна ихы аакылырхәҳәаны ибжьы ныҵакны иҳәоит, дцама? аа?»

В а с и л и с а *(даахьаҳәны)*. Уара уажәыгь ара уҟоума?

(Алиоша иҽизоит атрышә дасуа. Настиеи Лукеи ччоит.)

Б у б н о в *(Василиса лахь)*. Уи дыҟам…

В а с и л и с а. Дарбан?

Б у б н о в. Васка…

В а с и л и с а. Уи аҵыхәала кыр сузҵаама?

Б у б н о в. Избоит сара… Иахьабалакгьы бзынкыдԥшылааакыдԥшылои?..

В а с и л и с а. Сара аиҿкаара сацклаԥшуеит, иуаҳауоу? Уажәраанӡа ара изыԥссамзеи? Шаҟантә ишәасҳәахьоузеи иахьабалакь ицқьаны иҟазаарц?

Б у б н о в. Аԥссара зыхәҭоу аҗтиор иоуп…

В а с и л и с а. Уи сара сус алам аԥссара зыхәҭоу! Асанитарцәа ааны аштраф ансыҟәрҵа, нас сара… Шәара згьы шәдәылсырҟьоит!

Б у б н о в *(ҭынч)*. Нас бара хныҟәгашьас ибымоузеи?

Василиса. Џьара быбыцк ыҟамзароуп. *(Акәыхәнахь дцоит, Настиа лахь)*. Бара ара бԝаԝаӡа бызгылоузеи? Бхыбҿажә зырчызеи? Ахџыџ еиԥш бызгылоузеи? Аԝны ԥсса! Наталиа дыббазар? Ара дыҟазма?

Н а с т и а. Сыздыруам… Дсымбаӡеит…

В а с и л и с а. Бубнов! Саҳәшьа ара дыҟазма?

Б у б н о в. А… Ани даазгаз лара лоуп…

В а с и л и с а. Ари… Аԝны дыҟазма?

Б у б н о в. Васили дыҟан… Наталиа лакәзар… Клешьчи иареи ара еицәажәон…

В а с и л и с а. Сара дызцыҟадаз ҳәа сузымҵааит! Иахьабалакь агәам, аҳәынҵәа… рацәоуп! Гәамроуп!.. Еҳ, шәара… Аҳәақәа, иахьабалакь икеикеиуа иҟашәҵароуп… Ишәаҳауоу? *(Ирласны дцоит.)*

Б у б н о в. Уи аԥҳәыс заҟа дқәыџьмоузеи!

Л у к а. Пҳәыс ҟәыш дыруп…

Н а с т и а. Ари еиԥш аԥсҭазаараҿы убнауаԝхап… Уи лхаҵа иеиԥш иҟоу, дзеиԥш уаԝык идуҳәалозаалакь…

Б у б н о в. Ҳа-ҳа, уи лхаҵа митәык лхы идҳәалам…

Л у к а. Уи ас есқьынгьы… Илыҟазшьоума?

Б у б н о в. Ааи есқьынгьы… Ишубаз еиԥш, бзиа илбоз иахь дааит, аха иара дыҟам…

Л у к а. Ас анакәха лгәы иалсит. Еҳе-ҳе! Еибеиԥшымкәа шаҟаҩы аиҿкаацәа адгьыл... Аӡәи-аӡәи еибаршәоит, аха аԥсҭазаараҿы аиҿкаара ыҟам... Цқьарагьы ыҟам...

Б у б н о в. Зегьы аиҿкаара рҭахуп, аха ахшыҩ рыцәмаҷуп. Ус егьа иҟазаргьы, аҩны ԥссатәуп... Настиа!.. Бара напы абыркында...

Н а с т и а. Ааи, уи зымдырхуеи! Маҵуҩыс сшәымоуп ара сара... *(Ԥытрак ашьҭахь.)* Сеасыршьып иахьа сара... Убас сеасыршьып!

Б у б н о в. Уигьы усуп...

Л у к а. Беызхбырҟьозеи бара аҭыԥҳа, аҩы беаршьуа? Иахьа зны аҵәуара баҿын бара, уажәы, аҩы сеасыршьуеит ҳәа баауеит!

Н а с т и а *(иԥсеилархәаганы)*. Сеаршьны, дырҩегьых аҵәуара сеиҭалагоит... Уаҳа акгьы!

Б у б н о в. Иахбырҟьар...

Л у к а. Измааноузеи, беызхбырҟьозеи, исаҳәи? Ус, амала акы иахымҟьакәа аҵысхаҵәҟьа алшәом... *(Настиа ҿымҭӡакәа лхы арԥысра даҿуп.)*

Л у к а. Усоуп... Еҳе-ҳе... Ауаатәыҩса! Ишәԥеиԥшузеи шәара? Ма ари сара исыԥссап. Шәҩымсаг абаҟоу?

Б у б н о в. Ашә ашьҭахь, абарҵаҿ ишьҭоуп...

Л у к а аҩымсаг ахь дцоит.

Б у б н о в. Настенка!

Н а с т и а. Аа!

Б у б н о в. Василиса Алиоша ималкузеи?

Н а с т и а. Алиоша ажәаны ирылеиҵеит Васка игәы ҧылҵәаазшәа, иара Васкагьы лара дкаижьырц иҭахушәа... Наташа дигошәа... Сцоит сара ара сыҩныҵны аеаџьара... Даеа уадак ахь.

Б у б н о в. Ишԥа? Иаба?

Н а ст и а. Сгәы ԥҵәеит ара... Сара ара сымцхәуп...

Б у б н о в *(ҭынч)*. Бара иахьабалакь бымцхәуп... Бара быдагьы ауаатәыҩса зегьы адгьыл аҿы имцхәуп...

Настиа лхы лырԥцысуеит. Дгылоит, ашьшьыҳәагьы асаурахь дцоит.

Дааҩналоит М е д в е д е в. Уи дишьҭоуп Л у к а аҩымсаг кны.

М е д в е д е в. Сара уара усзымдыруашәа…

Л у к а. Егьырҭ ауаа зегьы удыруама?

М е д в е д е в. Сучасткаҿы иҟоу зегьы здыруазароуп… Абар уара усыздыруам…

Л у к а. Уи зыхҟьо уиоуп, уара уучасткаҟны адгьыл зегьы ауаҵакху… Маҷӡак акәша-мыкәша инхазгьы иҟоуп… *(Акәыхәнахь дцоит.)*

М е д в е д е в *(Бубнов дынидгыланы)*. Иашоуп, сучастка уиаҟара идумзаргьы… Аха идуқәоу зегьы раҵкьыс еицәоуп… Уажәы, адежурнара сахьықәгылаз сырҧсахаанӡа, амагәӡахҩы Алиошка абахҭахь дызгеит… Аулица агәҭа даниаланы агармон аирҳәон, дҟааура. Сара акгьы сҭахым, акгьы сеилаҳауам ҳәа!.. Аулица, ишудыруа еиҧш аҽцәа ануп, аныҟәацәа, амҩасцәа рацәоуп…. Ддырҟьыцыр алшоит… Дласуп, дхагоуп… Иаразнак дааидҳәҳәаланы… дыргеит. Бзиа ибоит алаша-ҩашара…

Б у б н о в. Уаха ашашкасра уаауоу?

М е д в е д е в. Саауеит. Ыы… Нас… Васка дышҧаҟоу?

Б у б н о в. Хар имам… Иара ус дыҟоуп…

М е д в е д е в. Ус анакәха… Дыҟоуп?

Б у б н о в. Уи дызургозеи? Ус иҟоу иҧсы ҭазаарц алшоит…

М е д в е д е в *(гәрамгарас икны)*. Иалшауану?

Л у к а *(аҩны дыҩналоит аведра кны.)* Аа… ара – ацәажәара ыҟоуп… Васка изы… Уара акгьы умҳәаӡаци?

Б у б н о в. Сара ажәарацәа саҳауеит…

М е д в е д и е в. Василиса лзы… Уара акгьы гәоумҭаӡеи?..

Б у б н о в. Изакәи?

М е д в е д е в. Баша… ус… уара иудыруаны, сужьазар? Зегьы усгьы издыруеит… *(Ирымчны.)* Амцҳәаара ҟалом, сашьа…

Б у б н о в. Амц зхысҳәаарызеи!

М е д в е д е в. Убасоуп, убас… Ҳаит, алақәа! Иҟәындҟәындуеит: Васкеи Василисеи… Еи… Амала… Уи сара ис-

залоузеи? Сара лаб сакәым, аха сланшьоуп. Сара изысхыччарызеи...

Дыҩналоит Квашниа.

Ишԥаҟалеи ауаа... Зегьы ирхыччоит... А-а! Бара... Баама?..

К в а ш н и а. Сылашара сгарнизон! Бубнов! Уи дырҩегь абазар аҿы дысхьынҳалеит агәргьын ҳхаҳцап ҳәа...

Б у б н о в. Баҵас... Бзыԥшузеи? Уи аԥара имоуп, макьана дагьарԥыс ҕәҕәоуп...

М е д в е д е в. Сароу? Ҳа-ҳа-ҳа!

К в а ш н и а. Ҳаит уара аҕра! Мап, уара сара реиҳа иахьсыхьуа уакьымсынишь! Уи, сыхаара, сақәшәахьеит... Аԥҳәыс лхаҵацара аӡы лхаҭара иаҩызоуп. Зньык иԥысшәеит – сыԥсаанӡагьы исхашҭуам...

М е д в е д е в. Бара баангыл... Ахацәа зегьы еиԥшым.

К в а ш н и а. Сара сзы зегьы еиԥшуп! Схаҵа, днеиҭаргааит, данԥсы, уиаҽны сышгәырҕьоз исырхәлеит: анасыԥ ду исоуз сызхаҵомызт...

М е д в е д е в. Бхаҵа ишакәым бипҟозар... Аполициаҿы башшыр акәын...

К в а ш н и а. Сара Анцәа иҿы сашшуан аа-шықәса, аха акгьы дсыхәомызт!

М е д в е д е в. Аԥҳәыс лыпҟара ҟалом, азин ыҟам шьҭа... Шьҭа зегьырзы иҟоуп амчреи азакәани аиҿкааразы! Дарбанзаалакь баша уаҩы ипҟара зыҟалом... Уаҩы дрыпҟоит аиҿкааразы...

Л у к а *(Анна дыҩнаигалоит)*. Абар, ҳҳәазаны ҳаагәышьеит... Еҳ, бара! Ари бымч шмаҷуала бымала бныҟәар ҟалома? Бҭыԥ абаҟоу?

А н н а *(ирбо)*. Иҭабуп, дад...

К в а ш н и а. Абан, аа, хаҵа дызмоу... Шәлыхәаԥшишь!

Л у к а. Аарлаҳәа дыҟоуп... Дахьыҟоу ана-ара, дахьынҳало ақьра-аҕзра даҿуп... Лымала дзышәышьҭуазеи?

К в а ш н и а. Дҳазгәамҭеит, ҳаҭоумҵан, дад! Бмаҵуҩы ԥшахьырсра дцазар ҟалап...

Л у к а. Баша былхыччоит... Уаҩы ас иныжьра ҟалома? Ауаҩы дшыҟазаалакь – ихә даԥсоуп...

М е д в е д е в. Ахылаԥшра лҭахуп! Ишәызгәамҭакәа дыԥсыр? Уи аус ахылҿиаауеит... Ахылаԥшра лҭахуп!

Л у к а. Усоуп, ухаҵкы унтер...

М е д в е д е в. Ҳы... Сара... Макьана зынӡас сунтерым...

Л у к а. Иашаны? Сахьухәаԥшуа – уфырхаҵоуп!

Асоураҿы рыбжькәа гоит, џьоукы хәыҭхәыҭуеит, иааҩуеит абжьы хәаҽқәа.

М е д в е д е в. Еилалеит ҳәа сыҟоуп!

Б у б н о в. Еиԥшуп...

К в а ш н и а. Сцаны избарын...

М е д в е д е в. Саргьы сцароуп... Еҳ, амаҵура! Изеимырхуазеи ауаа анеисуа? Урҭ дара рхалагьы еиҟәаҵрын... Ишеисуа ианааԥсалакь... Урҭ ианеисуа еиужьны ишзахәо еиурсыр... Аисрақәа маҷхон, избан акәзар рхьаақәа ԥыҭрак ирхашҭуамызт...

Б у б н о в *(ацәартҭаҕәы дылбаауа)*. Аиҳабыра ираҳә излацәажәаз аҵыхәтәала ишуҳәаз еиԥш...

К о с т и л и о в *(ашә ааимԥаа дыҳәҳәоит)*. Абрам! Уааи... Василиса Наташка... Дылшьуеит... Уааи!..

Квашниеи, Медведеви, Бубнов и еибарашы асоурахьы идәықәлоит. Лука ихы рҵысуа дрышьклаԥшуеит.

А н н а. О, Анцәа... Наташа рыцҳа!

Л у к а. Ана еисқәаада?

А н н а. Аԥшәмацәа... Аиҳәшьцәа...

Л у к а *(Анна дынлыдгыланы)*. Иршозеи?

А н н а. Убас дара, аҩыџьагьы амла иакуам, рыгәқәа бзиоуп...

Л у к а. Бара ибыхьӡузеи?

А н н а. Анна сыхьӡуп... Сахьухәаԥшуа... Уара сара саб уиеиԥшуп... Саб... Иара иеиԥш, уҿагәыбзыгуп... уаҩ гәыԥшқоуп...

Л у к а. Сдырҟәҟәеит имаҷымкәа... Убриазоуп сызтатоу... *(Ибжьы ырқыџьқыџьуа дыччоит.)*

Аҧарда

Аҩбатәи ақәгылара

Ауада шеилыргац еилыргоуп. Хәылбыҽхоуп, аҧечқь ааигәара: анарақәа рҿы С а т и н и Б а р о н и, К р и в о и З о б и, Т а т а р и н и амаца иасуеит. К л е ш ь ч и А ҟ т и о р и рыхәмаршьа иахәаҧшуеит. Бубнов ицәартәағәаҿы М е д в е д е в и иареи ашашка еицасуеит. Л у к а А н н а лиартәа ааигәара асқам дыҟәтәоуп. Изыҩноу ауадаҿы ҩ-лампак аркуп. Акы амаца иасуа рханы икнаҳауп, егьи Бубнов ицәартәағәы иқәгылоуп.

Т а т а р и н. Аҽазнык сыхәмаруеит, нас уаҳа сыхәмаруам...

Б у б н о в. Зоб! Ашәа ҳәа! *(Ашәа цәыригоит.)* Амра гылоит иҭашәоит....

К р и в о и З о б *(ибжьы иҩаимданы)*. Сара сбахҭаҿ илашьцоуп...

Т а т а р и н *(Сатин иахь)*. Амаца еилырх! Ибзианы еилырх! Ииадыруеит ҳара уара узакәу...

Б у б н о в и К р и в о и З о б и *(еицырҳәоит)*. Уахгьыҽынгьы аҟарулцәа – е-ех! Сара сҧенџьыр рыхьчоит...

А н н а. Апҟара... Ацәҳара... Урҭ рыда егьсымбеит сара!.. Егьсымбеит!

Л у к а. Оҳ, бара аҧарҧалыкь! Бымгәырҩан!

М е д в е д е в. Ушҧахәмаруеи? Уҧши!..

Б у б н о в. А-а! Усоуп ус, ус...

Т а т а р и н *(Сатин ҭаҷкәымла диқәмақаруа)*. Амаца зуҭцәахуа закәызеи? Исымбо џьушьо... Ее, уара!

К р и в о и З о б. Уаҟәыҭц, асра! Зегь акоуп, урҭ хара иаҳиааиуеит... Бубнов, ицәырга!

А н н а. Исгәалашәом сара, сызхара анысфахьаз... Ча ҿаҭцак сахӡызон... Сыҧсҭазаара зегьы сышӡыӡоз исхызгеит... Сгәаҟуан... Аӡә иеиҳа самхамфандаз ҳәа... Сыҧсҭазара зегьы акьантыжә сышәҭца исхызгеит... Сыҧсҭазара лахьыцәгьа зегьы... избан?

Л у к а. Ех, бара, аҧшқа! Бааҧсама?.. Иуадаҩымзи!

А ҟ т и о р *(Кривои Зоб иахь)*. Валетла ухәмар... Валетла, аҩсҭаа!

Б а р о н. Ҳара акороль ҳамоуп.

К л е ш ь ч. Урҭ егьа ҟауҵаргьы иаиааиуеит.

С а т и н. Уи ҳара иҳаҟазшьоуп…

М е д в е д е в. Дамка!

Б у б н о в. Саргьы исымоуп, аха…

А н н а. Сыԥсуеит абар шьҭа…

К л е ш ь ч. Ных, ных! Аҭауад, уаҟәыҵ ахәмарра! Уаҟәыҵ сымҳәеи!

А қ т и о р. Уи уара уда изеилымкаауеи?

Б а р о н. Уааԥшишь, Андриушка, урхха удәықәсҵап, сгәахәуеит!

Т а т а р и н. Аҽазнык иҳазша! Аԥҳал аӡахьы ианцоз аҽԥнаҽуан… Саргьы – убас.

Клешьч ихы рҵысуа Бубнов иахь днеиуеит.

А н н а. Сзызхәыцуа акоуп: Анцәа срыцҳашьа! Нарцәгьы гәаҟроума сара исԥеиԥшу? Гәаҟроума уаагьы?

Л у к а. Акымзаракгьы ҟалом! Бышьҭаз, идырны ибымаз, акымзаракгьы! Быԥсы бшьап уа!.. Иаачҳа ԥыҭрак, зегьы ачҳара рымоуп, сыхаара… Доусы ишихәҭоу аԥсҭазаара ичҳауеит. *(Дҩагыланы, дааццакны акәыхәанахь дцоит.)*

Б у б н о в *(ашәа ахы цәыригоит)*. Ишышәҭаху ишәхьчаларгьы…

К р и в о и З о б.

> Сара усгьы сыбналом…
> *(ф-бжьыкны)*
> Исҭахуп сара ахақәиҭра…
> Еҳ! Аҳагәыжь сара исзыԥҵәаӡом…

Т а т а р и н *(ибжьы рдуны)*. Аа! Амаца умаӷра иҭаугәама?

Б а р о н *(дыԥхашьашәа)*. Нас… Уԥынҵа ирҵәаҵәаны иҭазыцьгәарыма?

А қ т и о р *(ихарԥо)*. Аҭауад! Уара уажьеит… Аӡәгьы, ианакәзаалакгьы…

Т а т а р и н. Сара избеит! Агызмал! Уаҳа сыхәмаруам!

С а т и н *(амаца еизго)*. Уара, асан, уаҳҟәаҵ… Ҳара ҳшыгызмалу уара иудыруеит. Ус анакәха, узҳацхәмаруазеи?

Б а р о н. Абазк ауп иуцәаца, х-мааҭк рыхә аҵәа алухуеит, уҭауадхуп нас!

Т а т а р и н *(деицраланы)*. Ухәмаруазар қәнагала ухәмар-роуп!

С а т и н. Уи избан?

Т а т а р и н. Уи избан шԥа?

С а т и н. Убас... Ишԥауҳәо?

Т а т а р и н. Уара иузымдырыуеи?

С а т ин. Исыздыруам. Уара иудыруоу?

Татарин дгәамц-хамцуа дкажьцәоит. Зегь ихыччоит.

К р и в о и З о б *(дразшәа)*. Уеадоуп уара, асан! Уара уазхәыци! Урт қьиарыла (ламысла) ҳанхоит ҳәа иалагар, хымш рыла амла иагоит...

Т а т а р и н. Уи сара сусс иалоузеи! Уаҩы қьиарыла иԥсҭазара игалароуп!

К р и в о и З о б. Еиқәиршшеит. Уаала чаижәра ҳцап, иаҳа еиҕьуп... Бубен!.. Ех – аҳәагәыжькәа, сара сҳәагәыжькәа...

Б у б н о в. Шәара аихатә ќарулцәа...

К р и в о и З о б. Асанка, уаала! (Дцоит ашәа ҳәо).

Шәысзыԥҵәом, шәагьсзыԥеуам...

Татарин тачкәымла Барон диқәмақарны иҩыза дишьҭаххны иҿынеихоит.

С а т и н *(Барон иахь дыччо)*. Шәара, шәара шәыххь, адырҩегь аҕьараҳәа аӡмах шәлалаҭәеит! Аԥара ду змоу уаҩуп, аха амаца аилыхшьаҭәќьагы шәыздыруам...

Б а р о н *(инапы ќьо)*. Аҩсҭаа идырроуп, уи лара...

А қ т и о р. Аталант умам... Ухы уақәгәыҕуам... Урт рыда... Ианакәызаалакь, изакәызаалакь егьзыќалом...

М е д в е д е в. Сара дамкак сымоуп... Уара ҩба... Ааи!

Б у б н о в. Дамкакгьы шәарҭам, ахшыҩ узаҭар... Ухә-мар.

К л е ш ь ч. Уаҵахеит уара, Абрам Иван-иԥа.

М е д в е д е в. Уи уара иуусым! Иуаҳау? Ҿумҭын...

С а т и н. Аԥара иааирыла игоуп – ҩынҩажәеи-жәаха капеи.

А қ т и о р. Х-капеик сара исымазааит... Аха сара х-капеик?..

Л у к а *(акәыхәна аҿынтә дааҩналоит)*. Нас, Татарин даҵахеит, уаткажәра шәымцаӡои?

Б а р о н. Уаргьы уҳацаала!

С а т и н. Уашьны уаныҟоу узеиԥшрахо збандаз!

Л у к а. Иашьым дызлаиеиҕьу ыҟам…

А ҟ т и о р. Аҭаҳмада, уаала… Ажәеинраалаҟәа сузрыԥхьап…

Л у к а. Изакәызеи уи?

А ҟ т и о р. Ажәеинраалаҟәа, узымдыруеи?

Л у к а. Ажәеинраалаҟәа, изласыхәарҭоузеи урҭ сара, ажәеинраалаҟәа!

А ҟ т и о р. Уи ччарахап… Зны-зынлагьы ирхәыцгоуп…

С а т и н. Нас, ажәеинраалаҳәаҩы, уаалауоу? *(Барони иареи еиццоит.)*

А ҟ т и о р. Снеиуеит… Сшәыхьӡоит абар, иаҳҳәап, уара аҭаҳмада ажәеинраалак… Ишалагоз схашҭит… Исхашҭит. *(Илахь ирҟәычҷуеит.)*

Б у б н о в. Аҳы! Иԥхасҭахеит… Шьҭа уара ухәмар!

Медведев. Иахьакәымыз сцеит… Ишьы нас!

А ҟ т и о р. Аԥаса, сырҳәарах арыжәтә иаблаанӡа, сара зегь гәныскылон, сыхшыҩ бзиан… Уажәшьҭа абар… Аиашазы, сашьа! Са сзы, зегьы срылгеит! Сара уи ажәеинраала есҟьынгьы саԥхьон даара еиҟәыршәаны… Зегьгьы ргәы иахәон… Дыдроу џьушьарын иазыӡырҩуаз рнапы анеинырҟьалоз! Уара… Иуздыруам анапеинҟьара захьӡу… Уи, сашьа, ауатка иаҩызоуп… Аԥаса снеины слагылон абас… *(Дгылоит позала.)* Слагыланы… Нас… *(Ҿымҭкәа.)* Акгьы сгәалашәом… Ажәакгьы сгәалашәом! Реиҳа бзиа избоз ажәеинраала… Ихәарҭам ари, усоуми уара аҭаҳмада?

Л у к а. Иҟоузеи нас бзиарас, иреиҕьушьоз ухашҭзар? Уаҩы иреиҕьеишьо иԥсы зегьы аҕроуп.

А ҟ т и о р. Сыԥсҭазаара зыблит, аҭаҳмада… Сара сҭахеит… Сызҭахазеи? Ахаҵара, агәыҕра сымамызт сара… Скацәт сара…

Л у к а. Ных, иууазеи? Уара… Уеыхәшәтә! Арыжәтә иаблыз ауаҩы дырхәышәтәуеит, иуаҳауоу! ԥарада, сашьа, урхәышәтәуеит… Арыжәтә иаблыз рзы убриеиԥш

иҟоу ахәышәтәырҭа дыргылт… Амала ирхәышәтәларц… Иубама, арыжәтә иаблызгьы дышуаҩԥсу рыхшыҩ. аз-цазаап, игәырҕьаҵәагьы иҟалоит, арыжәтә иаблыз ихы анихәышәтәуа! Абасоуп ишыҟоу, уҽазкы! Уца…

А ҭ т и о р *(дхәыцуа)*. Сабацо? Иабыкәу иара?

Л у к а. Уи қалақьк аҿоуп… Иара ахьӡ сиршәа иҟоуп. Сара ақалақь ахьӡ уасҳәап!.. Уара амала ииура убри ауп: уҽырхиала уҽынкыланы. Ичҳаны арыжәтә уҽаҟәкы! Нас уеухәышәтәып… Уԥсҭазаара иҿыцны уалагап… Ибзиами, сашьа, уԥсҭазара иҿыцны уалагар. Нас, иахуҳәаауазеи, улаԥшы… Иаарласны иҳәа.

А ҭ т и о р *(дыччо)*. Иҿыцны!.. Дырҩегьых… Уи бзиоуп… Аа… Иҿыцны. (Дыччо.) Ааи-ааи! Сара исылшоит! Исылшоит мшәан, аа!

Л у к а. Изакәызеи нас? Ауаҩы – зегьы илшоит… Агәаԥхар а имазар…

Аҭтиор *(ацәа иалҵыз иеиԥш)*. Уара абзамыҟә. Уҟаз ма-кьана, абзиаразы! *(Дшәышәуеит.)* Аҭаҳмада… Абзиаразы! *(Дцоит.)*

А н н а. Дад!

Л у к а. Изакәызеи, нан?

А н н а. Унсацәажәар сҭахуп…

Л у к а *(Анна лахь днеиуа)*. Ибзиоуп, ҳаицәажәап…

Клешьч днаԥшы-ааԥшуа ҿымҭкәа иԥҳәыс дынлыдгылоит, длыхәаԥшуа, инапы наҟьа-ааҟьо ак леиҳәар иҭахушәа.

Л у к а. Изакәызеи, сашьа?

К л е ш ь ч *(ибжьы рхәычны)*. Акгьы…

Ԥшьаала дцоит асоура иҿоу ашә ахь, ԥыҭрак ашә дадгылоуп, нас дыҩналоит.

Л у к а *(лаԥшыла днаскьаго иара)*. Ахьаа ду имазаап быԥшәма.

А н н а. Шьҭа сара уи иаха сымам.

Л у к а. Бипҟалозу?

А н н а. Симпҟакәа… Иара инапхоуп ас сагьзырҩа…

Б у б н о в. Сара сыԥҳәыс, аҽаӡә бзиа дылбон, ашашка ибзианы дасуан, ақаҷаа…

М е д в е д е в. Ҳҳ-х…

А н н а. Дад! Усацәажәала, сыхаара, сгәы хынҳәуеит…

Л у к а. Уи уадаҩым! Ауаҩы данԥсыша ус дӷалоит, сҳәыҳә ԥшқа, иуадаҩым, сыхаара! Бара бгәыӷла… Абар, иаҳҳәап, быԥсыр, нас бӡынчхоит… Нас иарбанзаалакь акы бацәшәом – иарбанзаалакь! Аӡынчра араҳаӡра…. Башьӡаз… Бҽырӡынчны. Аԥсра – уи зегь арӡынчуеит… Уи ҳара ҳзы ихааупу… Уԥсыр, уԥсы ушьоит рҳәоит… Уи ҵабыргуп, сыхаара! Ара уаҩы иԥсы абеишьо?

Дааҩналоит П е п е л. Дыӡк ыжәны дыӷоуп. Деилажәжәа, илахь еиқәуп. Ашәаҿы ацәарӡаӷәы ҿымӡӡакәа дықәтәоит дӡынчны.

А н н а. Нарцәы ишԥаӷоушь – уаагьы гәаӷроушь?

Л у к а. Акгьы бақәшәом, акгьы! Уи – хаҵа! Бҽырӡынч уаҳа акгьы! Бара Анцәа иахь ибыԥхьаны ибарҳәоит: Анцәа ду, улыхәаԥшишь, абар дааит уара утәы – узқәиӡу, Анна…

М е д в е д е в *(дгәааны)*. Уара иалудыраауазеи уа ирҳәо? Еҳ, уара…

Пепел Медведев ибжьы шааиаҳалакь ихы шьӡыхны дӡырҩуеит.

Л у к а. Издыруазар акәхап, аҳ унтер…

М е д в е д е в *(иҽанраало)*. Ҳа-ааи! Нас… Уара иуусуп… Ишуӡаху… Сара макьана зынӡак… Сунтер…

Б у б н о в. Ных, уара, аф усааит…

Л у к а. Анцәа духәаԥшышт уара лаԥшы-хаала, егьуаиҳәашт: дыздыруеит сара Анна! Нас, дыжәга, ихәашт, лара Анна џьанаӡ! Драҳаӡхеит… Издыруеит сара уи лыԥсӡазара даара ишбааԥсыз… Даара дааԥсеит… Аԥсшьаха лыӡ, Анна…

А н н а *(лыԥсы лыхәлахо)*. Дад… Уара… сыхаара, ус акәындаз! Хьаа симамкәа сӡынчхандаз…

Л у к а. Акгьы базымхьын, акгьы баниом! Бара агәра га! Бара бшеигәырӷьо быԥсы, бымраҳакәа… Аԥсра ада ҳара ҳхәарӡам, ахәыҷқәа ран лыда ԥсыхәа шрымам еиԥш…

А н н а. Аа… издыруада, издыруада сгәы бзиахар сара?

Л у к а *(дыччо)*. Изматӡәоузеи? Бгәаӷларцу дырҩегь?

А н н а. Аҽа ԥыӡрак… Сыԥсы ӡазар… Пыӡрак! Нарцәы гәаӷреи џьабааи аныӷамла… Араӷа уаҩы ичҳар ӷалоит… Ичҳар ӷалоит!

Л у к а. Уа егьыҟам!.. Имариоуп…

П е п е л *(даагыло)*. Иҵабыргуп… Издыруада иҵабыргымзаргьы!

А н н а *(дырҳаны)*. Анцәа ду…

Л у к а. Аа, аԥшӡа…

М е д в е д е в. Дарбану иҟаауа?

П е п е л *(иара дынидгыланы)*. Сара. Иуҭахузеи?

Медведев. Баша уҟааует, убри ауп иуасҳәаах. Ауаҩы иқәнагоуп дҭынчны дыҟазаарцы…

П е п е л. Ных… Агәыжәпа-гәаҩаду! Баша уаншьоума…

Л у к а *(ибжьы рхәыцны Пепел иахь)*. Иумаҳауеи уара, умҟаан! Ара аԥҳәыс аԥсхыхра даҿуп… Лқьышә анышә аҿықәыҳәҳә иҟоуп… Улԥырхагамхан!

П е п е л. Уара, дад, ишуҭаху – уаҳаҭыр збап! Уара афырхаҵа зыхьӡу уаҩуп! Амц уҳәоит бзиа… Алакәгьы уҳәоит ихааӡа… Егьаурым, амц ҳәала… Имаҷуп, сашьа, уаҩы игәы иахәоны иҟоу аԥсабараҿы!

Б у б н о в. Ииашаны дыԥсыҵәҟьоу аԥҳәыс?

Л у к а. Сгәы иаанагоит дыхәмаруам ҳәа…

Б у б н о в. Ус анакәха аимҳәара даҟәыҵышт… Деимҳәон уи даара иҕәҕәаны…. Ҩыџьа згоит!

М е д в е д е в. Ыҳ, угәы ахы ҭашәааит!

П е п е л. Абрам!

М е д в е д е в. Сара уара узы сабрамым…

П е п е л. Абрашка. Наташа лгәы бзиам акәу?

М е д в е д е в. Уара уус иалоузеи уи?

П е п е л. Мап, уара аиаша ҳәа, иҕәҕәаны длыпҟеит акәу уи Василиса?

Ме д в е д е в. Уи уара иуусым! Уи ҭаацәалоуп… Уара уарбану?

П е п е л. Сара сзакәу уара иалаухузеи, амала ианысҭахха Наташка дшәымбаргьы ҟалап!

М е д в е д е в *(ахәмарра дааҟәыҵны)*. Иуҳәо закәи уара? Дарбан узыхцәажәо? Саҳәшьаԥҳа уара џьара… Ааит аҕьыч!

П е п е л. Сҕьычҩуп, аха макьана уара сузымкыцт…

М е д в е д е в. Уаангыл!.. Сара… Сара лассы…

П е п е л. Сукыр, мыш мыжда цәгьахашт шәара зе-

гьы шәзы. Угәы иаанагома уара, аусеилыргаҩ иҿы акгьы сҳәарым ҳәа? Уԥшыр, ақәыцьма бзиарак узнауп ҳәа! Исызҵаашт, дарбану уара аӷьычра уазызк, аӷьычырҭагьы уақәзыршәа?.. Мишка Костилиов иԥҳәыси иареи дарбан амаӡарах здызкыла? Мишка Костилиов иԥҳәыси иареи!

М е д в е д е в. Амц уҳәоит! Угәра харҵом урҭ!

П е п е л. Ихарҵоит, избан акәзар ииашоуп! Уаргьы уаласҟьашьышт, уи аус... Аа! Иубап, шәызынтәыкгьы анышә шәасымҭозар, аҩсҭаацәа!

М е д в е д е в *(ииҳәара иҿамшәо)*. Мцуп иуҳәо! Ы... мцуп! Иарбан сара цәгьарас уара иузызухьоу? Алаапк уара...

П е п е л. Бзиарасгьы исзуухьози нас?

Л у к а. Ус ауп!

М е д в е д е в *(Лука иахь)*. Уара узырҟыруазеи? Уара уус ара излоузеи? Ара – ҭаацәаара усуп!

Б у б н о в *(Лука иахь)*. Урҟәаҵ! Уареи сареи ҳзы акәым акнаҳага шаха зырԥо.

Л у к а *(иааимамккәа)*. Сара, мшәан – акгьы! Сара исҳәо убри ауп, аӡәы – аӡәы изын бзиа ҟаимҵацзар – иакәым ҟаиҵеит ауп...

М е д в е д е в *(иааизеилымкаакәа)*. Убри ауми! Ҳара ара... Аӡәи-аӡәи зегь ҳаибадыруеит... Уара узусҭада? *(Дгәааны иԥынца афыр-фыр ҭга ашырҳәа дцоит.)*

Л у к а. Дгәааит акавалер... Еҳ гәышьа, сашьцәа шәусқәа сара сахьрыхәаԥшуа... Еилагоу усқәоуп!

П е п е л. Василиса лахь дцоит дашшырц...

Б у б н о в. Атәым ажәа уҳәоит, Васили. Изыхҟьа сыздыруам, аха ухаҵа џьбароушәагьы уҟалеитеи... Ахаҵара, аибагара иахьаҭыԥу ибзиоуп, иаҳҳәап, абнахь кәыкәбааҟәшәара уанцо... Аха, ара уи заҭаххозеи... Урҭ уара иаразнак ухы ухырцҟьаап.

П е п е л. О, мап! Ҳара Иарославль иалҵыз ауаа ус мариала унапаҿы ҳузнагом... еибашьразар ҳаибашьып...

Л у к а. Аиашазынгьы, арԥыс, ари аҭыԥ уқәҵыр еиӷьын...

П е п е л. Иабыкәу! Нас иҳәеишь...

Л у к а. Уца Сибраҟа!

П е п е л. О, мап, саанҿасп сара, уи Сибра ҳәа узышьҭоу

ахь казенла сдәықәырҵаанӡа…

Л у к а. Усзыӡырҩи, уцаҵәӄьа! Уа иалшоит амҩа иаша уақәшәаргьы… Уа уара уеиԥш иӄоу аҭахуп.

П е п е л. Са сымҩа – ылхуп сара сзы! Сзыхшаз – иԥсы ахьынӡаҭаз абахҭақәа дырҭатәан. Саргьы исзынижьит уи… Сара саныхәыцыз аахысгьы исзырҳәон, аҕыч, аҕыч иԥа ҳәа…

Л у к а. Итәыла бзиоуп Сибра! Ихьҩежь тәылоуп. Зыхшыҩи зымчи ирықәиҭу изын уа аԥсыӡ аӡы иҭоу даҩызоуп.

П е п е л. Аҭаҳмада! Ҵабыргык зумҳәозеи?

Л у к а. Ишԥыкәу?

П е п е л. Удагәаахама! Мцымзар ҵабырг зумҳәозеи, сҳәеит.

Л у к а. Иарбан мцыс исҳәа нас?

П е п е л. Иуҳәаз зегьы мцуп… Нахьхьи уара узы ибзиоуп, ара ибзиоуп… Мцӡами нас убри? Изаҭахузеи иара?

Л у к а. Исҳәо агәра га, уца, ухала иба… Иҭабуп уҳәап… Иуҭахузеи, ара уеҳахьшьуа узҳашьҭоузеи? Насгьы, изуҭахузеи иара убри аиаша ҳәа узышьҭоу… Иагьумуӡеитеи! Аиаша ҳәа узышьҭоу уара узын еихаӄәуахаргьы алшоит…

П е п е л. Са сзын, зегь акоуп! Ӄәуазар — ӄәуазааит…

Л у к а. Аччархә! Изаҭахузеи ухала аҽешьра?..

Б у б н о в. Ишәпатӄалеиуа закәызеи шәҩыцьагьы? Сара ишәҳәо сзеилымкааит… Иарбан иашоу уара Васка иуҭаху? Егьзуҭахузеи?.. Иудыруеит уара ухазын аиаша… Зегьы ирдыруеит иара уи…

П е п е л. Уаангыл, уаӄәыц аӄырра! Исеиҳәеит уи сара… Усзыӡырҩ, аҭаҳмада: Анцәа дыӄоу?

Лука ҿымҭкәа аччара даҿуп.

Б у б н о в. Ауаа зегьы рыԥсы ҭоуп… ҫәыцәмаӄьоушәа аӡы ихыхәхәала ихуп… Аҩны дыргылоит… Аҕәыцәмаӄьақәа наӄ еиԥхьытта ицоит…

П е п е л. Нас? Дыӄоу? Иҳәа…

Л у к а *(ибжьы лыԥакшәа)*. Дхоуҵозар — дыӄоуп, дхоумҵозар – дыӄам… зыгәра хоуҵозаалакь ыӄоуп…

Пепел ҿымҭкәа, уамашәа ибаны, ила ааихмырсыҕькәа аҭаҳмада дихәаԥшуеит.

Б у б н о в. Сцоит, чаик снахәашт… Шәаала атрактир ахь, еи!

Л у к а *(Пепел иахь)*. Узҧшузеи?

П е п е л. Усоуп… Уаангыл… Ишуҳәо ала…

Б у б н о в. Ус акәзар, сара сымала… *(Днеиуеит ашәахь, дналҧылоит Василиса.)*

П е п е л. Ус акәзар… Уара…

В а с и л и с а *(Бубнов иахь)*. Настасиа аҩны дыҟоу?

Б у б н о в. Мамоу… *(Дцоит.)*

П е п е л. Аа… Бааит…

В а с и л и с а *(Анна дахьышьҭоу ахь днеины)*. Лыҧсы ҭоума уажәгьы?

Л у к а. Агәырҩа дабмырган…

В а с и л и с а. Уара… Ара узкажьузеи?

Л у к а. Сцар ҟалоит… Иаҭахызар…

В а с и л и с а *(Пепел иуада ашәахь лҿынаханы)*. Васили! Сара уара уҟны уск сымоуп…

Лука абарҭа асоура ашә днадгыланы иаартны аҕьеҩҳәа инкыдижьлоит, нас ашьшьыҳәа ацәарҭаҕәы дныҟәгыланы аҧечкьахь днеины дныҟәтәоит…

В а с и л и с а *(Пепел иуадаҿы)*. Васиа… Уааи ара…

П е п е л. Сызнеиуам… Исҭахым…

В а с и л и с а. Иззы? Узыргәаазеи?

П е п е л. Сгәы ҿыҕьуеит… Сгәы ҧырҵәеит сара абарҭқәа зегьы…

В а с и л и с а. Саргьы угәы ҧысҵәаоу нас?

П е п е л. Баргьы…

Василиса лкасала лыжәҩа ааилархханы иҿалҳәаоит, лнапқәа лгәы иаакыдырҕәҕәалашәа, днеиуеит Анна дахьышьҭоу ахь, ашьшьыҳәа дналҿаҧшны Пепел иахь даауеит.

П е п е л. Нас… иҳәа…

В а с и л и с а. Исҳәахуазеи? Мчыла бзиабара азалшом… Насгьы, сара егьсуаҩышьам аҿрыцҳатәны аҳәара… Иҭабуп аиаша иуҳәаз азы…

П е п е л. Иарбан иашоу?

В а с и л и с а. Сгәы ҧыбҵәеит ҳәа иуҳәаз… Ииашаӡами

нас уи?

Пепел ҿымҭкәа длыхәаԥшуеит лара.

В а с и л и с а *(иара иахь днеигәаны)*. Узсыхәаԥшуазеи?

П е п е л *(даақәыԥсычҳаны)*. Быԥшӡоуп бара, Васка... *(Аԥҳәыс лнапы ижәҩахыр иныҟәылԥоит, аха иара ижәҩахыр ааршәшәаны лнапы ыҟәиҟьоит.)* Амала ианакәызаалакгьы сгәы ыҟамызт бара бахь... ҳаиман егьын, аха... Ианакәызаалакгьы сгәы бахәомызт бара.

В а с и л и с а *(лыбжьы лыԥакны)*. У-усо-уп... На-ас...

П е п е л. Ҳзыхцәажәара уаҳа акгьы ҳамам ҳара! Акгьы... Бысԥырҵ наҟ...

В а с и л и с а. Даҿаӡәы дугәаԥхазаап?

П е п е л. Уи бара ибусым... Дысгәаԥхазаргьы, абжьацәажәаразы бара сбыԥхьарым...

В а с и л и с а *(лԥабырг надԥаны)*. Баша усыԥхьом... Издыруада сара дузысҳәарцы сылшаргьы...

П е п е л *(лыгәра мго длыхәаԥшуа)*. Дызусҭда бара исзыбҳәо?

В а с и л и с а. Уара иудыруеит... Изаҭахузеи ҿырҩашьа цәажәара? Васили... Сара суаҩ иашоуп... Суаҩ қьиоуп... *(Лыбжьы лышьҭакны.)* Изызӡарызеи... Сгәы нурхеит даара... Сызхурҟьа хәа акгьы ыҟаӡамкәа аҟамчы сыжәуҭазшәаҭцәҟьа сгәы саургеит... Иуҳәон бзиа бызбоит ҳәа... Нас иаразнак...

П е п е л. Иаразнак акәӡам, зынӡаскгьы... Сара кырҵуеит... Аԥсы бханы исымбеит сара... Аԥҳәыс илхазароуп аԥсы... Ҳара ҳгыгшәыгқәоуп... Ҳара иаҳҭахуп... Ҳара ҳаршьцылатәуп, иҳарҵатәуп... Бара – исбырҵазеи усгьы?..

В а с и л и с а. Ҵыхьа иҟаз, уажәшьҭа иҟам... Сара издыруеит, ауаҩы ихи имчи шеибамырхо... Суҭахым ауми уаҳа... Изаманоуп! Убас егьыҟазааит уи...

П е п е л. Ус акәзар ҳаилгоуп! Ҳаилыҵт ҭынч, цҭәада... Егьызаманоуп!

В а с и л и с а. Мап, уаангыл! Ус егьаҟазаргьы... Сара уара санудыз... Сгәыҕуан абри сызлахаз апылҳаҭра салугап ҳәа... Ҳаилухып ҳәа схаҵеи сареи, ҳаилухып ҳәа саншьеи сареи... Сацәугап ҳәа абри аԥсҭазаара ҳазлагылоу... Иҟалоит сара

уара уакәымзар бзиа избоз, Васиа.. Сгәыӷрақәа, схәыцрақәа удызбалон, убарҭ ракәын бзиа усзырбоз… Иуаҳауоу? Сгәыӷуан сара салугап ҳәа ари…

П е п е л. Бара бџәымӷым, сара – срыҭәам… Саргьы сгәы иаанагон бара бызлаҟәышыз ала… Мшәан, бара бҟәышми… Бара ирманшәаланы аиҵарсшьа бақәшәоит!

В а с и л и с а *(длаҟәны лҽынидылхалоит)*. Уааи, Васиа… аӡәи-аӡәи ҳаицхыраап…

П е п е л. Уи ишԥа?

В а с и л и с а *(лыбжьы лыцакны иаарыӷәӷәангьы)*. Саҳәшьа… Уара дугәаԥхоит, уи сара издыруеит…

П е п е л. Уи азы акәзаап дагьзыбыԥҟо! Ибырҳа, Васка! Уи блыламкьысын…

В а с и л и с а. Уаангыл, уазымгәамҵын! Зегьы ҟаҳҵарц алшоит ҭынч, еимакрада… Уҭахызар – дга уи ԥҳәысс! Уи анаҩсгьы сара аԥара усҭап… Хышә мааҭ рҿынӡа! Еиҳаны еизызгар – еиҳа усҭап…

П е п е л *(иҽынасҭхо)*. Баангылшь… Ишԥа уи? Иззы?

В а с и л и с а. Ҳаилых схаҵеи сареи… Самх сыкны сызмоу ацәгьа…

П е п е л *(илыцакшәа дышәшәуеит)*. Иубо изакәу! О-ҳо-ҳо! Уи – бара иманшәалаӡаны ибхәыцит… Бхаҵа ишыбҳәо ала – анышәахь, бзиа иббо – акартоӷахь (Сибраҟа), бара…

В а с и л и с а. Васиа! Изаҭахузеи акартоӷа? Уара унапала акәым…Уҩызцәа рыла! Иара, уара унапала акәзаргьы издырхуада? Наташа!.. Уазхәыц. Аԥара ҟалоит…. Уцап, иахьуҭаху џьара… Саргьы схы сақәиҭутәып наӡаӡа… Саҳәшьагьы саагәа лнымхара хараӡа илзеиӷьхап – исзышьҭымхуа сҟалеит лбара… Уара иухырҟьаны. ӷыӷырҭахәыс дыскит… Аҽынкыларагьы сылшом… Дсыргәаҟуеит аԥҳәызба – дсыԥҟоит, дсыԥҟоит убасҟак дрыцҳашьаны сҵәуа аҿынӡа. Аха дсыԥҟоит, сагьзаҟәыцуам лыԥҟара!

П е п е л. Ақәыџьма! Луаҩымра далаҽхәоит.

В а с и л и с а. Сыҽхәаӡом сара, аиашоуп исҳәо. Уазхәыц, Васиа… Уара ҩынтә схаҵа уихҟьаны абахҭа уҭатәахьеит… Иԥсымҭәра уахҟьаны… Уи сара апаҿеиԥш дсылаԥсны си-

кит… ԥшьышықәса ҭуеит сшьа сылицәцәаауеижьҭеи! Хаҵарасгьы исызилоузеи иара? Наташа ҭыԥ лиҭом, ччархәыс дикит, аччиа ҳәа длышьҭоуп! Зегьы рзынгьы дышҳамуп уи…

П е п е л. Гызмалрак быршоит…

В а с и л и с а. Сара сажәа хәашьрак алам, еилкказа, аргамаду иаахтны исҳәоит. Сара исҭаху, агаӡа иакәымзар, изеилымкаауа дарбан…

К о с т и л и о в ашьшьыҳәа дааҩналаны, иеӡо ԥхьаӷа иҿынеихоит.

П е п е л *(Василиса лахь)*. Нас, бца!

В а с и л и с а Уазхәыц *(дылбоит лхаԥа)*. Уара, иуҭахузеи! Са соума узышьҭоу?

Пепел дҩаҵӷьаны илақәа ҭархәылакны Костилиов дизыԥшуа далагоит.

К о с т и л и о в. Ари са соуп… Сара! Шәарҭ ара… Шәҩыџьа шәымала шәоума иӄоу, ара?.. Шәеицәажәозма? *(Ишьаԥы лышьҭакшаны далагоит иеыргәааны ацәажәара.)* Васка… Ацәыршәага… Аччиа… Акәахьча! *(Ибжьы ҿымҭкәа иахьаԥылаз аӷнытә даацәшәаны.)* Саҭоумҵан, Анцәа ду… Дырҩагьых салабгалт Василиса агәнаҳара… Сара быԥшаара саҿуп зехьынџьара… *(Дааӷызшәа.)* Ашьҭалара иаамҭоуп! Агаз алампа иштабҭәарыз бхашҭит… Ыы, бара! Аччиа… Аҳәажә… *(Инапқәа қыԥ-кыԥуа ишьҭыхны слысуеит ҳәа далагоит.)*

Василиса ашьшьыҳәа ашәахь лҿыналхоит, Пепел иахь дхьаԥшуа.

П е п е л *(Костилиов иахь)*. Уара! Уца… Удәылҩры!..

К о с т и л и о в *(аҳәҳәара далагоит)*. Сара саԥшәымоуп! Уара ухаҭа удәылҩры! Аӷьыч!..

П е п е л *(ибжьы ҭахәаҿны)*. Уца, Мишка!..

К о с т и л и о в. Амалахазгьы иумҳәан! Сара ара… Сара уара…

Пепел Костилиов ихәдацәа ҩыҵкааны икуеит. Аԥечқь аҿынтә ахәара-чараҳәа быжьқәак гоит. Пепел доуишьҭуеит иикыз Костилиов. Аҭаҳмада дыхәҳәаны абарҵахь дыҩуеит.

П е п е л *(ацәартаӷәы дныкәаԥаланы)*. Дарбан ари… Дызусҭда аԥечқь иқәиоу?

Л у к а *(ихы аахырҳәҳәаашәа)*. Аа?

П е п е л. Уароу?

Л у к а *(иҿыртҵынчны)*. Сара… Сара схаҭа… О, Анцәа ду.

П е п е л *(абарҭахьтәи ашә аиркуеит, иадиргылаша акы иҵшааауеит, аха ибом)*. Ыы… Аҩсҭаацәа… Улбаа, аҭаҳмада!

Л у к а. Уажәыҵәҟьа… сылбааауеит…

П е п е л *(иаахжәаны)*. Узыхәназеи аҧечҝь?

Л у к а. Нас иабаҭахыз сыхәнарц?

П е п е л. Абарҭахь умцази?

Л у к а. Абарҭаҿы, сыхаара, сара аҭаҳмада сзы ихьшәашәарацәоуп…

П е п е л. Уара… Иуаҳауазу?

Л у к а. Ааи, исаҳауан! Ишҧасмаҳахуаз? Сдагәахеит ҳәа уҟоу? Еҳ, арҧыс, анасыҧ узыҧшуп… Изакәытә насыҧузеи иузыҧшу!

П е п е л *(игәра мго)*. Иарбан насыҧу? Иабантә сзылбааи иара?

Л у к а. Аҧечҝь сахьыхәназ аҿынтә.

П е п е л. Иара… Ахәара-чараҳәа ацәыс-мысра узалагазеи уа?

Л у к а. Ашоура сакын акәхап… Уара аеҭым, унасыҧ азын акәхап… Иаразнак схы иааҧнаҟеит, дҩашьаргьы иудыруеи арҧыс ҳәа… Димхәаҿӡандаз… Аҭаҳмада ҳәа…

П е п е л. Аа… Сара усгьы ҟасҵар алшон… сзынеихәаҧшуам…

Л у к а. Уамарасгьы иаҵоузеи? Уадаҩрак алаӡам… Лассылассы ас иҩашьалоит ауаа…

П е п е л *(дҧышәырччоит)*. Уара, изакәи, знықыр иухьхьоума ус.

Л у к а. Арҧыс! Уазыӡырҩ сара иуасҳәо: ари аҧҳәыс умҧын дықәумыжьлан! Улызхьамҧшын зынӡакгьы! Уааигәагьы дааумышьҭын… Лхаҵа иакәзар уара уеиҳагьы ирманшәаланы адунеи ианыхра лылшоит, иудыруоу? Уара уи аҵьныш хылҵулзымӡырҩын…Уааҧши сара сзеиҧшрахаз? Схахәы зегь цеит… Изыхҟьеи зугәахәуа? Абарҭ аҳәсақәа роуп. Сара урҭ аҳәсақәа схахәы аиҳагьы здыруазар ҟалару хыҧхьаӡарала… Ари… Василиса ашларҟәынта аҵкьысгьы деицәоуп!

П е п е л. Исыздыруам сара… Иҭабуп ҳәа уасҳәару мамзар… Уаргьы…

Л у к а. Уара – умцәажәан. Са исҳәо еиҕьу ак узҳәом! Уӡырҩы: абра иаҳа еиҕьоушьо лыжәҩа унаҵагыланы дума унҭыҵны уца! Уца!.. Зымҩакы ухы рха…

П е п е л *(дынкахәыцуа)*. Исзеилымкааит сара ауаа! Иҟьиоугьы згәы ашьа ҭыкәкәа иҟоугьы зегь сцәеилаҩашьеит… Акгьы сзеилмыргеит…

Л у к а. Иузеилмырго закәи, мшәан, ара? Егьа руахкыла адәы дыҟәуп ауаҩы… Иқьаф зеиԥшроу акәхоит адәы иқәзаашьагьы зеиԥшрахо… Иахьа драӡӡа дыҟоуп, уаҵәы – деиқәыхәала дцоит…Амала ари аԥҳәызба угәы лкызар ирҕәҕәаны… Думаны уца арантә ухьамԥшӡакәа… Мамзаргьы умала уца… Уара уҷкәыноуп, аԥҳәыс лаагарагьы уахьӡап.

П е п е л *(ижәҩахыр аанкыланы)*. Мап, уара исоуҳәароуп абри зегьы зхухәаауа…

Л у к а. Уаангылшь, зны саауышьҭи… Сынлыхәаԥшыпи Анна… Лыхәда абжьы ҕәҕәаны игон… *(Днеиуеит Анна дахьышьҭоу, ахыза дҩаханы дынцәыԥаԥшуеит, инапалагьы дналкьысуеит. Пепел дхәыцуа, иҟаицара изымдыруа Лука дихәаԥшуеит.)* Арыцҳашьара ду змоу Анцәа, иудкыл ҿыц иузнеиз утәы Анна лыԥсы.

П е п е л *(илыԥакшәа)*. Дыԥсу?.. *(Лааигәа дықәымлаӡакәа дахьгылоу аҿынтә иҩыҩеиԥыхшәа акаруаҭ ахь дыԥшуеит.)*

Л у к а *(илыԥакшәа)*. Илхылгеит илулакгьы… Дабаҟоушь лхаҵа?…

П е п е л. Атраҟтир аҿы дыҟазар акәхап…

Л у к а. Иаҳәатәуп…

П е п е л *(даатрысны)*. Бзиа избом аԥсцәа…

Л у к а *(ашәахь днеиуеит)*. Бзиа избатәузеи урҭ… Бзиа ибатәу зыԥсы ҭоу роуп… Зыԥсы ҭоу…

П е п е л. Саргьы суццоит…

Л у к а. Ушәома?..

П е п е л. Бзиа избом…

Еибарццакны идәылҵуеит, ҭынчроуп, ҭацәроуп. Ндәылҵ абарҵахь игоит шьҭыбжьқәак, нас даащнашылоит А ҟ т и о р.

А қ т и о р *(ашә дылагыланы, наҟ-ааҟ инапқәа рыла ашәвазқәа кны дыҳәҳәо)*. Си, аҭаҳмада! Уабаҟоу уара? Сара – исгәалашәеит... Уӡырҩы. *(Дыбӷаӷо, ҩшьаҿак ҟаиԥоит ԥхьаҟа, нас иҽааиԥыхны, даԥхьоит.)* Шәхаҭцкы!

Аиаша ԥсыцқьахь зынӡа,
Адунеи ду иазылымхыр амҩа,
Ихьӡ дузааит ахеивыс – гаӡа,
Ауаҩытәыҩса ахьтәы ацәа далазгало.

Н а т а ш а Ақтиор дишьҭагыланы ашә даалагылоит.

А қ т и о р. Аҭаҳмада!..

Уаҭцәы ҳазну адгьыл амҩа изқәу
Арлашара ахашҭыргьы амра,
Иарлашон уаҭцәыҭцәҟьа адунеи зегь
Дзеиԥшразаалакь хеивыск ихшыҩ...

Н а т а ш а *(дыччоит)*. Аҭәарӷәеилаҳәа! Иҽӡааишьӡеитеи...

А қ т и о р *(ла лахь даақәгьежьны)*. А-а, бара боума ари? Аҭаҳмада дабаҟоу... Аҭаҳмада гәырӷьахә? Ара ишызбо ала, аӡәгьы дыҟамзаап... Бзиала, Наташа... Бзиала... ааи!

Н а т а ш а *(дааҩнашыланы*). Мшыбзиа мҳәаӡакәа бзиала ҳәа уаакылст...

А қ т и о р *(амҩа лызкны)*. Сара сцоит, сцоит... Ааԥынра ааит, саргьы – уаҳа сҟалом...

Н а т а ш а. Соушьҭ... Иабыкәу уара уахьцо?

А қ т и о р. Исԥшаарц ақалақь... Аҽыхәшәтәра... Баргьы бца... Офелиа... Бца аберҭыԥ ахь... Иҟоуп ахәшәтәырҭа ацәажьы азын...Аҩеаршьцәа рзын...Зеиԥшыҟам хәшәтәырҭоуп... Амармалташь хаҳәтә дашьма алашара, ацқьара, афатә... Зегь – баша, хәыда-ԥсада! Амармалташь хаҳәтә дашьмагьы, ааи! Сара исыԥшаауеит уи, сҽысхәышәтәуеит, нас... дырҩегьых салагоит... Сара ҿыц сцәырҭцыхрацы сыҟоуп...Акрал...Лир...Ишиҳәаз еиԥш. Наташа...Асценаҿы сара хьӡыс исымоуп Сверчков-Заволжски...Уи уаҩԥсыкгьы издыруам, уаҩԥсыкгьы! Исымам ара сара ахьӡ...Ибдыруоу

бара ахьӡ ацәыӡра ишԥсыԥжәага дуу? Алақәаҵәӷьагьы ирымоуп ахьӡ…

Наташа ашьшьыҳәа Аҟтиор днаивсны Анна дахьышьҭоу лкаруаҭ днадгылоит дазԥшуа.

А ҟ т и о р. Ахьӡ анимам – дыҟам ауаҩгьы…

Н а т а ш а. Унаԥшишь… Сыхаара… Дахьԥсы умбои…

Аҟтиор *(ихы рҵысуа)*. Аиаша бҳәону!..

Н а т а ш а *(дааидҵны)*. Анцәа иныс, дшыԥсы… Уԥши…

Б у б н о в *(ашә аҿынтә)*. Хәаԥшрас илҭахузеи?

Н а т а ш а. Анна… Дыԥсит!

Б у б н о в. Аимҳәара даҟәыҵт ауп, ус акәзар *(Днеиуеит, Анна дахьыҟәу, дналыхәаԥшуеит, нас иҭыԥахь дхынҳәуеит.)* Клешьч иаҳәатәуп… Ари иара иусуп…

А ҟ т и о р. Сара сцоит… Иасҳәоит… лыхьӡ лцәыӡт ҳәа! *(Дцоит.)*

Н а т а ш а *(ауада агәҭаны)*. Абас ауп саргьы… Знымзар зны абасҵәҟьа… Аподвал аҿы… Уаҩԥсы симба симаҳа…

Б у б н о в *(иартаҿы касыжәқәашәа акы еиҵыхны иқәҵо)*. Изакәи? Изакәызеи бара ибҟәынд-ҟәындуа…

Н а т а ш а. Ус… Баша… Схазы…

Б у б н о в. Васиа бизыԥшума? Бгәыбӷеаныз, бхы химырԥааит Васка…

Н а т а ш а. Зегьы акакәӡами ихзырԥалакь… ианаму иара иагьхирԥааит…

Б у б н о в *(дышьҭалоит)*. Уи бара ибусуп…

Н а т а ш а. Абар, ибзиами лара дахьԥсыз, аха сгәы далоуп… Ех, Анцәа!.. Дзықәузеи адунеи ауаҩы?

Б у б н о в. Зегьы усоуп: ииуеит, адунеи иқәуп, иԥсуеит. Саргьы сыԥсуеит… Баргьы… Арыцҳашьара заҭахузеи?

Ииаиуеит: Л у к а, Т а т а р и н, К р и в о и З о б, нас К л е ш ь ч. Клешьч зегь рышьҭахь дааиуеит, ашьшьыҳәа деиҵыхәаԥалаӡа.

Н а т а ш а. Сс! Анна…

К р и в о и З о б. Ишәаҳау… Лынарцә бзиахааит, дыԥсызар…

Т а т а р и н *(Клешьч иахь)*. Анахь дырҳәазаны дгатәуп!

Абарҭқа ахь дгатәуп! Ара аԥсы иныжьра ҟалом, ара зыԥсы ҭаны иҟоу ауаҩы дыцәароуп…

К л е ш ь ч *(ибжьы мырдукәа)*. Ддәылаагап… *(Иҩызцәа рыжәҩахыр дықәԥшны иԥҳәыс длыхәаԥшуеит.)*

К р и в о и З о б *(Татарин иахь)*. Уара угәы иаанагома ари лыфҩы гап ҳәа? Ари лыфҩы гарцы залшаӡом… Лара лыԥсы шҭазгьы наҟ дцахьан…

Н а т а ш а. Ее, Анцәа! Даарыцҳашәшьаргьы ҟамлози… Ажәа хаакгьы аӡәы иаашәҿыҵшәаны ишәҳәар ауазишь, еҳ, шәарҭ…

Л у к а. Бара аԥҳәызба, бымгәаан… Егьаурым! Ианбыкәу дара!.. Ианба ҳара аԥсы дрыцҳаҳшьо еиԥш аамҭа анҳауз! Еи, сыхаара! Зыԥсы ҭоу рыцҳаҳшьом… Ҳхыҵәҟьа рыцҳаҳшьомеи… Бара ибҳәо аха змада!

Б у б н о в *(дҿарҳасуа)*. Насгьы, аԥсра ажәа иацәшәаӡом… Ачымазара ажәа иацәшәоит, аха аԥсра – мап!

Т а т а р и н *(дадӷны)*. Аполициа аҭахуп…

К р и в о и З о б. Аполициа, хымԥада иаҭахуп! Клешьч! Аполициа адырра руҭахьоу?

К л е ш ь ч. Мамоу… Анышә даҭатәуп… Сара ҩ-абазк рыда аԥара сымаӡам…

К р и в о и З о б. Ус анакәха – иԥсах… Мамзар ҳара еизаагоит… Ҟәрышьк зылшо, доусы заҟа илшо… Амала аполициа адырра рыҭ… Иаарласны! Мамзар уԥҳәыс душьит ҳәа ргәы иаанагар алшоит… *(Днеиуеит ацәартҿәы ахь, Татарин диваиарацы иҽазикуеит.)*

Н а т а ш а *(Бубнов ицәартҿыә ахь днеиханы)*. Абар, шьҭа сыԥхыӡ далашәо далагашт… Сара енагь аԥсцәа среиԥхыӡлоит… Сшәоит сымала ацара… Абарҭқахь илашьцароуп…

Л у к а *(лара дналышьҭаланы)*. Бара зыԥсы ҭоу роуп бызцәашәалаша… Убри ауп сара ибасҳәо…

Н а т а ш а. Снаскьага, дад!..

Л у к а. Баала… Баала… Бнаскьазгап! *(Ицоит.)*

Ааҭгылара.

К р и в о и З о б. Оҳ, гәышьа! Асан! Ааԥынра лассы иа-

ашт... Иԥхарахоит, уажәшьҭа ақыҭарахь анхацәа рыцәмаҭәақәа дырҿееиуеит... Ацәаӷәара рҿаздырхиоит... Ҳара?.. Асан?.. Дыцәоуп уажәы Магомет алахша...

Б у б н о в. Аҭаҭарцәа ацәара бзиа ирбоит...

К л е ш ь ч *(ауада ашьҭаларҭа агәҭа дгыланы илаԥш ырцагәны иаԥхьа дыԥшуеит)*. Иҟасҵарызеи нас сара уажәшьҭа?

К р и в о и З о б. Ушьҭаланы уцә... Уаҳа акгьы...

К л е ш ь ч *(ибжьы лышьҭакшәа)*. Нас... Ари... Ишԥа лыԥсыхәоу? *(Уаҩԥсык иқәҿиҭуам.)*

С а т и н и А қ т и о р и ааҩнашылоит.

А қ т и о р *(ҿиҭуеит)*. Аҭаҳмада! Арахь, сара сҩыза иаша, Кент...

С а т и н. Ус нас ишԥа... Егьыӡбуп!.. Аҭаҳмада, иабаҟоу ақалақь?.. Уабаҟоу уара?

С а т и н. Фата-моргана! Аҭаҳмада уижьеит уара... Акгьы ыҟам! Иҟам ақалақьқәа, иҟам ауаа... Акгьы ыҟам!

А қ т и о р. Амц уҳәоит!

Т а т а р и н *(дҩаҵҟьаны)*. Дабаҟоу аԥшәма? Аԥшәма иахь сцоит! Ара ҳзыцәом – аԥара агара ҟалом... Аԥсцәа... Аҩы иашьыз... *(Дыццакны дцоит, Сатин ицаз дишьклашәшәауеит.)*

Б у б н о в *(ацәа далашьшьы)*. Шәышьҭал, арԥарцәа, шәыбжьы шәмырцәгьан, уахынлоуп, ҳацәароуп!

А қ т и о р. Ааи!.. Ара!.. Аԥсы... «Ҳара ҳакаҭқәа аԥсы дрыма иааит»... Ажәеинраала... Б-Беранжер иажәеинраала!

С а т и н *(ибжьы иргоит)*. Аԥсцәа егьраҳауам! Аԥсцәа ԥсцәоуп, акгьы рзеилыргом... Уҳәҳәа, уҟаа... Аԥсцәа акгьы раҳауам!..

Ашә даалагылоит Л у к а.

А ԥ а р д а

А х ԥ а т ә и   а қ ә г ы л а р а

Агәамчам еилажьны, ажәырҭ ахысны иҟоу гәараҭак. Агәараҭа агәҭаны игылоуп ихәхәаӡа қьырмыттә брандмауер дук. Уи ажәҩан аҵәахуеит. Уи ааигәара игылоуп амҵырбӷьқәа. Арыӷьарахь ала игылоуп илашьцаӡа, ма аҽҭра иатәу, ма казармак иатәу ҩҭәы

ҭʒамцк. Арымарахь игылоуп цәаҧштәхәла ихәаҧштәылашәа ажәытә шьыхгақәа ззынханы ана-ара изыдтаталоу Костилиовраа зыԥноу аԥны. Иара гылоуп ихьсаашәа, ашьҭахьтәи акәакь адәҳәыҧш агәаны иааʒома уҳәо иаакылҳәҳәо. Уии аҭʒы ќаҧшьи ирыбжьганы инашьҭуп мԥахәаста ҭшәак. Аҭʒы хәаҧштәылаҿы ԥ-хышәк амоуп: акы адгьыл иацтәаруп, егьи ԥ-аршьнак раќара адгьыл иааќәыгоуп, абрандмауергьы иазааигәоуп. Ари аҭʒы хыхь ала иақәжьуп қьрыста хжәахык, аурыла ҧшь-аршьынк рҿынʒа инаʒо... Арыҕьарахь ала ари аҭʒы иаважьуп аҕәыжәқәа, ақьырсҭақәа маҷымкәа. Хәылбыҽхоуп, амра ҭашәоит абрандмауер иаацәхаҧшьшәа ирлашо. Ааҧын ааҵсымҭоуп, рацәак ҵуам асы шьҭыҵижьҭеи. Ақьрысҭаҿы еиватәоуп Н а т а ш е и Н а с т и е и. Амҿќәар аҿы итәоуп Л у к а и Б а р о н и. К л е ш ь ч диоуп арыҕьарахьтәи аҭʒы ааигәара. Адгьыл иацтәарны иќаз ахышә аҿы иаакылҳәҳәоит Б у б н о в ихы-иҿы.

Н а с т и а *(лылақәа хԥаны, лажәа илҳәо инақәыршәаны лхы ќьо иаарыҕзшәа дцәажәоит)*. Абар дааит иара ауха абачҳаҿы, абеседкаҿы, ишеибаҳҳәаз еиҧш... Сара сизыҧшижьҭеи кырҵуеит, сыгәгьы ʒыʒоит, ашәареи агәырҕьареи рҿынтә. Иаргьы игәы ʒыʒоит ақьаадш еиҧш дышкәакәаʒа, инапгьы иакуп атапанча...

Н а т а ш а *(азараќьа рыц лќаќоит)*. Бымбои! Аиаша рҳәозар акәхап, астудентцәа – уаа хҧарақәоуп ҳәа анырҳәо...

Н а с т и а. Дагьналагеит уи сацәажәара узыцәшәааша бжьы уамак ала: «Кыр исзаҧсоу сыбзиабара... »

Б у б н о в. Ҳо-ҳо! Кыр исзаҧсоу?

Б а р о н. Уаангылшь! Иуҭахымзар – умʒырԥын, амц зҳәо уиҧырхагамхан... Нас!..

Н а с т и а. Сызхара исзымбаʒо, иҳәеит, сара сыбзиабара! Сзыхшаз азыразым, иҳәеит, бареи сареи ҳаинасыҧхара, агәыргьын ҳхаҵара... Сагьацәдыршәоит сара бара быбзиабара сахырќьаны исықәшәиʒарц адунен сахьынʒақәу. Убри аҿынтә сыҧсҭазара салҵʒароуп зынʒа, иҳәеит, иара... Атапанча иикызгьы жәантә иҭќьоз уамадук акәын, насгьы еиҵапапа иќан... Бымш аабзиахааит, схы-сыҧсы реиҧш бзиа избо, сԥыза бзиа! – иҳәеит иара – Исыʒбит сара хнырҳәышьак амамкәа... Бара быда аҧсҭазара – зынʒак исылшом. Иагьиасҳәеит сара: хашҭра зқәым сԥыза.. Рауль...

Б у б н о в *(уамашәа ибаны)*. Изакәи? Ишԥа? Акаруалба?

Б а р о н *(дыччоит)*. Настка! Мшәан, уи… уи ԥыхьа Гастон иакәынеи!

Н а с т и а *(дҩаԥҟьаны)*. Ҿышәымҭын…Анасыԥдақәа! Ыы… Ала ҟьалақәа! Шәарҭ ишәылшоу усгьы еилышәкаарцы… Абзиабара? Абзиабара иашаҵәҟьа? Сара – исыман уи… Аиашаҵәҟьа! *(Барон иахь.)* Уара! Аҵан илеиз… Аҵара змоу ауаҩы… Сианы акаҳуа зжәуан, уҳәеит…

Л у к а. Шәарҭ – шәаангылшь! Шәарҭ шәиԥырхагамханшь! Ауаҩ иаҳаҭыр батәуп… Ажәа акәым аус злоу, ажәа зхырҳәаауа ауп аус злоу… Иҳәала аԥҳәызба, егьаурым!

Б у б н о в. Ирԥшӡала, алаҳәа, ахӡқәа… Баҿыз…

Б а р о н. Нас иҳәала!

Н а т а ш а. Бырзымӡырҩын урҭ… Урҭ быцашьыцуеиҭ ауп… Рхазы ирҳәаша ак ахьрымам аҿынтә ауп…

Н а с т и а *(дырҩегь дтәаахуеит)*. Исҭахым уаҳа! Уаҳа сҳәом… Исҳәо харымҵозар… Иахыччозар… *(Аҵәажәара дааҟәыԥны кыр дӡырҩуеит, нас лылақәа хҩаны далагоит аҵәажәара, лыбжьы шьҭыхны, лажәа илҳәо лнапы аҵнага-ааго музикак абжьы дазыӡырҩуашәа.)* Саргьы ус-оуп, сыԥсҭазаара гәырҕьарас иазкашәаз, сымза лаша ҳәа иасҳәеит ҭакс иара. Саргьы уаҳа уда ԥсҭазаарак сыманы изалшом ари адунеи аҿы… Избан акәзар, бзиа узбоит сара, бзиа уагьызбалоит сыԥсы ҭанаҵы, сгәы аисра иаҿнаҵы! Аха, сҳәоит сара, узыхшаз гәырҕьарас адунеи ирзыҟәны ирымоу уара аӡәзаҵәык уоуп, урҭ ус ианаарҭахха – усыцрыҵ сара, усҟәаҵ! Еиҳа еиҕьуп сара сҭахар сшуҿгәыкаауа, сара сыԥсҭазаара… Сара – саӡәуп… Сара усоуп ҟазшьас исымоу! Сара сҭахааит… Еиҕьуп, – зегь акоуп! Сара акгьы саԥсам… Сара сзын акымзаракгьы, акымзаракгьы… (Лнапҟәа рыла лхы-лҿы кны лыбжьы шьҭымхкәа аҵәуара далагоит).

Н а т а ш а *(лҿы аганахь инарҳәашәа, лыбжьы шьҭымх-цәакәа)*. Бымҵәуан… Иаҭахым…

Лука дыччо Настиа лхы ишьышьуеит.

Б у б н о в *(акыркырҳәа дыччо)*. Ыы… Аҩсҭаа иҵыхәа змоу улзԥшишь. Аа?

Б а р о н *(уигьы дыччоит)*. Аҭаҳмада! Уара угәы ииаана-гома уи зегь иашоуп ҳәа? Ари зегь «Роковаиа лиубов» *(Абзиабара мыжда)* ҳәа шәҟәык ыҟоуп, убрантә иаагоуп… Уи зегь башоуп! Улҟәаҵ наҟ!..

Н а т а ш а. Уара уусс иалоузеи? Уара! Уҿы еихакы…

Н а с т и а *(лыҵсы еибакуа)*. Иҭахаз уаҩуп уара! Ууаҩ башаӡоуп зынӡа. Иумоу агәы?

Л у к а *(Настиа лнапы ааникылоит)*. Баала сыхаара. Егьоурым… Бымгәааан… Сара издыруеит… Сара ихасҵоит! Бара бтәоуп аиаша, дара ртәы акәым, бара агәра ганы быҟазар абзиабара, иашаҵәҟьаны ишбымаз, нас ус анакәха, ибыман ауп! Ибыман! Ани џьара ибыцыҟоу, уи бизымгәааан… Ус ҟалалоит, дбыҵашьыцҵәҟьаны дыбхыччозаргьы… Уи имамзаргьы ҟалон аиашаҵәҟьа… Акгьы имамзаргьы! Баала!

Н а с т и а *(лнапқәа лгәы икыдырҕәҕәаланы)*. Дадду! Анцәа иныс ишиашоу… Иҟан уи! Зегь ыҟан… Дыстудентуп иара… Дыфранцызуп… Гасташеу ихьӡын… Ихы-иҿы еиқәаҵәаны… Алакыруан магә цыр-цырқәа ишьаҵаны… Адыд абра схы ааиҟәырҧаны слышьҭанаҵааит иашамзар! Убас бзиа сибон… Убас сиҭахын!

Л у к а. Сара издыруеит! Егьаурым! Сара ихасҵоит! Алакыруан магәқәа бҳәама? Аи-аи-ааи! Нас, баргьы, иара бзиа дыббозу? *(Акәакьҭа инавалоит.)*

Б а р о н. Дгаӡаӡоуп ари аҧҳәызба… Гәыразк лоуп. Аха дгаӡоуп уамашәа!..

Б у б н о в. Изыхҟьозеи, мшәан, абри… Ауаҩы амцҳәаара бзиа ибо дҟазҵазеи? Еснагь аусеилыргаҩ дидгылоушәа!…

Н а т а ш а. Амцҳәаара… Аиаша аиҳа уаҩы игәы иахәозар акәхап… Саргьы…

Б а р о н. Изакәызеи бызҿу саргьы ҳәа? Иҳәеи?

Н а т а ш а. Сеиҧхьхәыцаауеит, нас стәоуп сазҧшуа…

Б а р о н. Иарбан?

Н а т а ш а *(даазыҧхашьаны дҧышәырччо)*. Ус… Абар сгәы иаанагоит. Уаҵәы… Даауеит аӡәы… Дызусҭзаалакь… Уамак иалаҟоу… Ма иҟалап изакәызаалакь акы… Иҟамлац акы… Кыр аамҭала сазҧшуеит, еснагь сазҧшып… Аха башоуп… Аиашазы, иарбан сара сзызҧшра исымоу?

Аатгылара.

Б а р о н *(даахыччаны)*. Быззыԥшра иҟоуи? Сара акгьы сазыԥшуам! Зегь уажәраанӡа… Иҟан! Ииаст… Иалгеит… Уаҳа?!.

Н а т а ш а. Ма сгәы иҭашәоит убас… Уаҵәы иаасыҟәшәаны сыԥсып ҳәа… Нас сгәы лҭыԥсаауа ашәара салагоит… Аԥхын ибзиоуп аԥсра азхәыцра… Усҟан иҟоуп адыд, амацәыс… Еснагь иҟалоит амацәыс уашьыр…

Б а р о н. Ибзиам бара быԥсҭазаара… Ани баҳәшьа луаҩышьа бааԥсуп!..

Н а т а ш а. Егьыҟада – зыԥсҭазара бзиоу? Аӡәы изынгьы ибзиам… Са изымбои…

К л е ш ь ч (ууанӡа ажәакгьы рыҟәымҵакәа иҭынчны ииаз, иаразнак дҩаҵҟьоит). Зегьы рзын ибзиам бҳәоу? Амц бҳәоит… Зегьы рзын акәым! Зегьы рзын акәзар… Егьаурымызт! Усҟан – сгәы иалсуамызт… Ааи!

Б у б н о в. Уара иуҵалазеи, аҩсҭаа тәыҩала дуҕрасма? Уԥшишь… Ауура дшалага!

Клешьч дырҩегь диахуеит ииарҭаҿы дуаруаруа.

Б а р о н. Аа… Сцароуп сара еинаалара Настенка лахь… Ҳанзеинымаала… Ҵәыцак злазжәыша смоуит ауп.

Б у б н о в. Нын… бзиа ирбоит ауаа амц аҳәара… Настка… Уи дырҩегьых акы иатәуп!.. Уи лхы-лҿы лышәлоит… Илшәыр лҭахуп лыԥсгьы… Аха… егьырҭ избан? Иаҳҳәап – Лука… Амц иҳәоит мцхәы… Насгьы, ма ҟьарк инаҭондаз… Дҭаҳмадоуп шьҭа… Нас иалеихузеи амц?

Б а р о н *(дахыччо, днаскьоит)*. Ауаа зегь рыҕрара рыҩнуҵҟа иҟоуп… Зегьы ирҭахуп идырҩашьар, иршәыр…

Л у к а *(акәакьҭа давсуеит)*. Уара, аҳ, агәырҩа дзаургои аԥҳәызба? Улԥырхагамхаландаз уи… Лара ишылҭаху дҵәуааит, лгәы лырҿыхааит… Уи лгәы лҟычразын ауп лылаҕырӡҟәа зааруа… Излауԥырхагоузеи уи уара?

Б а р о н. Гаӡароуп, аҭаҳмада! Ҳгәы ԥылҵәеит… Иахьа – Рауль, уаҵәы – Гастон… Дцан, даан акоуп еснагь илҳәо! Ишакәхалакь, сцоит, сара сылнааларц… *(Дцоит.)*

Л у к а. Уца… Насгьы даргәыбзыҕ! Ауаҩы иргәыбзыҕра – ианакәызаалакь ицәгьаӡам…

Н а т а ш а. Ууаҩы ҳалалуп уара, дад-ду… Узыҟалеи уара абасҟак уразны, уҳалалны?

Л у к а. Уразуп бҳәоу? Нас… Изаманоуп ус акәзаргьы… Ааи!

Аҭӡы ҟаԥшь анаҩсантә иааҩуеит амырзакани ашәеи рыбжьы.

Иаҭахуп, аԥҳәызба, дыҟазаарацы аӡәгьы дразны, дҳалалны… Ауаа рыцҳашьатәуп! Христос зегь рыцҳаишьон, ҳаргьы уи уазны иаҳзынижьт… Сара ибасҳәап – ианаамҭоу ауаҩы ирыцҳашьара мбатәы ианизеиҕьхо ҟалоит! Амаҵ зуан сара ҟарулс нҵьнырк идачаҿы… Сахылаԥшуан ари анҵьныр идача аҟалаҟь Томск ааигәара… Изаманоуп! – Акәша бнаран, иҭыԥ гҿахарҭашәа иҟан… Ӡынран, саргьы сзаҵәын… Адачаҿы цәгьа ибзиан! Зны сӡырҩызар, – исаҳауеит ҵьоукы рышьҭыбжь!

Н а т а ш а. Ҕьычцәоу?

Л у к а. Ҕьычцәан, иааиуеит ауп!.. Иаашьҭысхын сшәаҟь, сныҵҵит… Сыԥшызар – ҩыҵьа… Аԥенҵьыр аадыртын иалагеит аҕьычра, аха убас аҟара рхы-рԥсы зегьы аҟәҵаны иаҿын, дара сагьрызгәамҭеит, сара срыҟәҳәҳәеит: «Ааит шәара!.. Шәдәылҵ наҟ!… » Дара реиха аашьҭыхны сахь рҿаархеит… Сара шәаанҿас сҳәан срыҵаҳәҳәеит! Мамзар сшәеихсуеит, сҳәеит!.. Сшәаҟьгьы зны аӡәы иҟәыскуан, даҽазны даҽаӡәы иҟәыскуан. Рҩыҵьагьы илышьамхнышгылан исыҳәо иалагеит, ҳаушьҭ ҳәа, аха сара… Ани реиха азын… Срызгәааны сыҟан. Ус сҳәеит, сара шәанԥхасҵоз шәымцеит, уажәы, сҳәеит, шәуаӡәы илихааит амахәҟәа! Амахәхәҟәа ылырхт. Уажәшьҭа аӡәы уиа, егьи афырмахьц ижәҵа, – сҳәеит! Убас сара ишрасҳәаз ала аӡәиаӡәи еибаԥҟеит, ианеибаԥҟа ашьҭахь, Анцәа уиҵаԥшны чак ҳаҭ дад, ҳәа исыҳәо иалагеит… Ҳаауеит ҳамлашьуа, фак-жәык ҳамамкәа, рҳәеит… Абас аҕьычцәа… Сыхаара… *(Дыччоит.)* Абар аиха змануы исгәыдлаз! Ааи… Нхацәа бзиаҟәан рҩыҵьагьы… Сара ирасҳәеит абас: Ҳы, шәара абна иацәымҕхаз, уажәраанӡагьы шәаҳәандаз ача. Дара – аҳәарагьы ҳгәы ԥнаҵәаахьеит, рҳәеит… Уаҳәоит, уаҳәоит, уаҩԥсыкгьы ак уиҭом… Уԥсы ԥжәап!.. Арҭ аҩыҵьагьы алӡынрак сара сҿы инхеит. Аӡәы – Степан ихьӡын, – сшәаҟь

аашьҭыхны абна днылашәкәа дцалон… Егьи – Иаков ихьӡын, еснагь дычмазаҩын, еснагь деимҳәон… Ҳахҩыкгьы ҳаицхырааны адача ҳахьчон. Иааит ааԥынра, умш аабзиахеит, даду, рҳәеит аҩыџьагьы! Егьцеит… Урыстәылаҟа ицеит…

Н а т а ш а. Урҭ зыҽӡаны иҟаз шьоукы роума? Акаторга иршьҭыз ирeиуоума?

Л у к а. Ииашаҵәҟьаны усоуп, зыҽӡаны иҟаз ирeиуан… Шәаанымгылар ҟалом ҳәа аангыларҭа ахьддырбаз аҿынтә зыҽӡаны иааз иреиуоуп… Инхацәа бзиақәан! Иаарыцҳасымшьар усҟан, иҟалон урҭ ма сара сыршьыр… Ма даҽак ҟарҵар… Нас – аусӡбра, абахҭа, Сибр… Қьарс иалоузеи уи? Абахҭа бзиарак унарҵом, Сибрагьы иара убас… Ауаҩы иурҵоит… Ааи! Ауаҩы илшоит абзиара уирҵар… Ҳәарас иақәузеи!

Аатгылара.

Б у б н о в. Ыы… Уи ҟалап, аха сара амцҳәаара сылшом! Иззаҭахи амцҳәаара? Сара сахьахәаԥшуа иҳәа иашас иудыруа зегьы, ишыҟаҵәҟьоу еиԥш! Иззаҭахузеи уи ацәыԥхашьара?

К л е ш ь ч *(дырҩегьых дҩаԥҟьоит акы даблызшәа, нас аҳәҳәара далагоит)*. Изакәытә иашоузеи? Иабаҟоу иара аиаша ҳәа узышьҭоу? *(Иматәа ацыжәжәаахақәа инацәа рықәкуа.)* Абар аиаша! Аусурҭа ыҟам… Амч ҳамам! Абри ауп аиаша! Аанҿасырҭа… Аанҿасырҭа ҳамам! Аԥсхыхра аҭахуп… Абри ауп аиаша! Аԥсцәаҳа! Усҭ… Иаласхузеи сара ари уиаша? Исыҭ аԥсы лага-ҩагаха… Аԥсы лага-ҩагаха сыҭ! исхароузеи сара?.. Иазызуазеи аиаша? Аԥсҭазаара – аҩсҭаа… Аԥсҭазаара лшара амам… Абри ауп аиаша!..

Б у б н о в. Абар дахьаланагала!..

Л у к а. Ее, Анцәа ду… Иуаҳауоу сыхаара! Уара…

К л е ш ь ч *(иԥсеибакыра дарқыцьқыцьуеит)*. Ишәҳәоит абра иҟоуп аиаша ҳәа. Уара аҭаҳмада, зегьы ргәы ҟауҵоит… Сара иуасҳәап… Сзынрыхәаԥшуам зегьы! Ари шәиашагьы… шәиԥхьыӡ ду змазааша! Еилукаау? Еилукаа! Шәиԥхьыӡ ду амазааит уи шәиаша! *(Дхьаԥш-хьаԥшуа акәакьҭа дыҩны даавалоит.)*

Л у к а. Ааи-аи-аи! Шаҟа дгәыԥ-ҿыԥхази… Уажәы дагьабацеи дыԥны?

Н а т а ш а. Деивысызшәа ауп дышца…

Б у б н о в. Цәгьашәа иҳәеит… Атеатр аҿы еиԥш дыхәмарлоит… Иҟалалоит ас лассы-лассы… Аԥсҭазаара макьана дашьцылам, имбацт…

П е п е л *(ашьшьыҳәа даавӷуеит акәакьҭа)*. Аҭынчра змазааша агәыԥ, ҭынч еилатәоу! Изакәи, Лука, аҭаҳмада гызмалҵас, уажәыгь уаҿума аҭоурых жәабжь аҳәара?

Л у к а. Иубандаз уара ауаԥы дшыҳәҳәоз ара!

П е п е л. Уи Клешьч иоума? Ихьзеи иара? Аӡыршы ихы иаҟәырҭәазшәа дыԥны дцон…

Л у к а. Уахьыԥрагьы убарым, ус еиԥш угәы ҿызкааша уаҟәшәаар…

П е п е л *(дтәоит)*. Бзиа дызбом уи… Амцхә дгәааны дыҟоуп, дагьԥагьоуп. *(Клешьч ицәажәаашьа ҟаԥо.)* «Са сусуԥуп». Зегьы иара иаҵкьыс илакәушәа игәы иабоит… Уи аус угәы иаҭахызар… Узхыҽхәо иалоузеи уа? Аусурала акәзар ауаа пату шрыҟәу… Аҽы аҟара аус зуа дарбану… Иԥуеит, насгьы ҿнаҭуам. Наташа бара бтәҟәа аԥны иҟоу?

Н а т а ш а. Анышәынҭрахь ицеит… Нас ирҭахын Анцәа иашьапкра…

П е п е л. Уи аупеи, изакәи ҳәа сыҟан, ас еиԥш бхы баҟәиҭны… Аламала иҟалацәомызт, ас!..

Л у к а *(дынкахәыцуа Бубнов иахь)*. Абар… Уара иуҳәоит — аиаша… Иара уи аиаша ҳәа узҿу еснагь ауаԥы ихьаа иахәоны избом… Изалшом еснагь угәы-уԥсы, иашала иухәышәтәырц… Сара ишәасҳәап убри аҵыхәала ажәабжьк: дыздыруан сара аӡәы аиаша дгьыл ыҟоуп ҳәа агәра ганы иҟаз…

Б у б н о в. Абриауми ассир!

Л у к а. Аиаша дгьыл. Иҟалароуп адунеи аҿы, иҳәон уи, аиаша дгьыл… Уи адгьыл аҿы даҽа уааҟәак ыҟәынхоит ҳәа… Уаабзиаҟәак. Аӡәи-аӡәи ҳаҭыр рыҟәибаҵоит, аӡәи-аӡәи, зегьы рзын еицхыраауеит… Урҭ рҿы зегьы уамашәа ибзиоуп! Абри адгьыл ахь дцарцы аҽырхиара даҿын еснагь иара… Иԥшаар иҭахын убри аиаша дгьыл. Дуаԥы мчымхан,

дынхон аарлаҳәа... Аа уажәшьҭа дымҧсыр уаҳа ҧсыхәас имоузеи уҳәаратәа аҟара агәаҟра аамҭа данҭагылалакь, дырҩегь игәы ишьҭуамызт, ус иҳәон: «Егьаурым! Исчҳап! Даҿа ҧыҭрак сааҧшып, нас ишьҭасҭап ари аҧсҭазаара зегьы, сагьцап аиаша дгьылахь...» Гәырҕьарас имаз акы заҵәык акәын – убри адгьыл...

П е п е л. Нас дцоу?

Б у б н о в. Иаба? Ыы!

Л у к а. Иара абри аҭыҧ аҿы – Сибра аус ыҟан – даарышьҭит иахцаны иҟаз аҵара ду змаз аӡәы... Ашәҟәқәа, апланқәа уҳәа убас кырқәа иманы... Ари ауаҩ еиҳәеит аҵара ду змаз: иҟалозар, даара суҳәоит, аиаша дгьыл ахьышьҭоу, цашьасгьы иамоу сырба ҳәа. Аҵара ду змаз иаразнак ишәҟәқәа ааиртын, ипланқәа ааиҵыхны... дрыҧшит, дрыҧшит, аха џьаргьы иҟамызт аиаша дгьыл!.. Зегь иашоуп, адгьылқәа зегь арбоуп, аха аиаша дгьыл захьӡу ыҟам!..

П е п е л *(ибжьы мырдуцәакәа)*. Нас? Иҟам?

Бубнов дыччоит.

Н а т а ш а. Уаангыл уара... нас, дадду!

Л у к а. Ари ауаҩы ихеиҵом... Иҟамлар алшом... иҳәеит, уҧшаа иҵегь! Мамзар, иҳәеит, ушәҟәқәагьы упланқәагьы акы иаҧсам, аиаша дгьыл аныҟамла... Аҵара ду змаз игәы нхеит. Сара спланқәа, иҳәеит, зегь реиҳа ииашоу планқәоуп, аха аиаша дгьыл џьаргьы иҟаӡам. Ари даргәааит адгьыл иаша аҟазаара хазҵозгьы. Ишҧа? иҳәеит, адунеи сықәын, сықәын, исчҳауан, исчҳауан, агәра гангьы сыҟан иҟоуп ҳәа! Уара упланқәа рыла иҟам ауп! Рҳәроуп ари. Ааит уара абзамыҟә ччиа! Уцәыбзоуп уара, аҵара ду змоу уакәым... Ас ҳәаны ихырҭа-илымҳарҭа шыҟаз еиҧш апҟаҩ-апҟаҩҳәа даст!.. Зны даанҿасны убри ашьҭахь аҩныҟа дцан – иҿихәырт!..

Аӡәгьы ҿиҭуам. Лука дҧышәырччо дрыхәаҧшуеит Пепели Наташеи.

П е п е л *(ибжьы лыҵакшәа)*. Аҩсҭаа дзықәшәиз.... игәҿыхагоу ҭоурыхым уи...

Н а т а ш а. Изымычҳаит амц...

Б у б н о в *(илактә ырлашьцаны)*. Илакәуп зегьы….

П е п е л. Ааи, гәышьа… Абри ауми аиаша дгьыл… Иҟамызт ауп, нас…

Н а т а ш а. Сгәы далсит… ауаҩы…

Б у б н о в. Зегь ахы иҭхәыцаауп… Аригьы! Ҳа-ҳа-ҳа! Аиаша дгьыл. Иара уахьџәҟьа! Ыы! *(Аҿенҵьыр дкылсны дцоит.)*

Л у к а *(Бубнов дызлацаз ахышә ахь ихы наҟьашәа дыччоит)*. Еех!.. *(Аатәгылара.)* Аҳы, арҧарцәа! Шәыҟаз шәбеианы! Сылҧырҵуеит сара сласны…

П е п е л. Уабацо шьҭа?

Л у к а. Ахахолқәа срылалоит… Исаҳаит даҽа динк хдыртит ҳәа уа… Ибатәуп уигьы… Ааи! Зегь рыҧшаауеит ауаа, зегь рҭахуп, иахьеиҕьу иашьҭоуп… Ирыҭ Анцәа ду уртҭ ачҳара!

П е п е л. Угәы ишҧаанаго… Ирбару?

Л у к а. Ауаау? Уртҭ ирбоит! Иҧшаауа ибоит… Иҕәҕәаны изҭаххаз – ибоит.

Н а т а ш а. Иарбанзаалакь даҽакы рхәыцындаз, еиҕьу акы рхәыцындаз…

Л у к а. Уртҭ – ирхәыцуеит, ацхыраара ауп ирҭаху уртҭ, аҧҳәызба… Ирыцҳашьатәуп уртҭ…

Н а т а ш а. Цхыраарас ирысҭарызеи сара? Схазынгьы… цхыраара сымамкәа сыҟоупеи…

П е п е л *(иаахжәаны)*. Дырҩегьых сара… Дырҩегьых сара сбацәажәоит… Баала… бсыцны! Наташа…. абар – абри ишиаҳауа… Ари – зегь идыруеит…

Н а т а ш а. Иабыкәу? Абахҭақәа рахьу?.

П е п е л. Сара исымҳәеи – саҟәыҭуеит аҕьычра! Анцәа иныс – сшаҟәыҭуа ианысҳәа, инасыгӡоит. Сара – аҭара сымоуп… Аусура салагоит… Абар ари иҳәоит – Сибрҟа ухала уцозароуп ҳәа… Баала, ҳцап уахь, нас?… Бара бгәы иаанагома, сара уажәтәи сыҧсҭазаара сгәы ахшәам ҳәа? Еҳ, Наташа! Сара издыруеит… Избоит… Сара сгәы злаҿҟычуа егьырҭ са сеиҳа иахьҕьычуа, усгьы ҳаҭыр рықәны иахьыҟоу азоуп… Аха уи сара исыхәарҭам! Уи… Даҽакала ибымҧхьаӡан!.. Сара сахьхәны сцәажәом…. Аламыс сара

иҟаны исыԥхьаӡом… Аха сара сгәы иаанагоит акы: иаҭахуп адунеи аҟәзаара… Даҿакала! Иаҭахуп адунеи аҟәзаара еиҕьны! Иаҭахуп убас ала аҟәзаара… Сара схы сара пату аҟәыстцаратәы еиԥш иаԥсаны исыԥхьаӡо…

Л у к а. Ииашоуп, сыхаара! Анцәа иуаҭәеишьааит… Дуцхрааит Анцәа! Ииашоуп ауаҩы ихы иара пату аҟәиҵозароуп…

П е п е л. Сара – схәыҷра инаркны сҕьычҩуп… Зегьы исарҳәон сара: дҕьычҩуп Васка ҳәа, аҕьыч диԥоуп Васка ҳәа! Аа? Ус аума? Ус акәзар абар – сҕьычҩуп сара!.. Бара еилкаа: издыруада сара сгәааны акәзар сышҕьычыҩха… Уаҩԥсык ианакәызаалакь даҿа хьӡык ала дахьсмыԥхьаз азын акәзар сызҕьычыҩха… Бара исыҭ даҿа хьӡык, Наташа, ахы!..

Н а т а ш а *(лгәы-лылахь еиҟәышьшьы)*. Агәра агара сцәуадаҩхашәа сҟалеит сара… Иарбанзаалакь ажәак… Сагьҭынчым сара иахьа… Сгәы хьоу-хьоууеит… Акы сазыԥшушәоуп сшыҟоу… Баша уалагеит, Васили, абри уцәажәара узҿу иахьа…

П е п е л. Ианбыкәу нас? Иахьа адагьы ибасҳәахьеитеи…

Н а т а ш а. Уццашьасгьы егьыҟастцарызеи усгьы сара? Бзиа убара акәзар… Дааракгьы бзиа узбом… Зны-зынла усгәаԥхалоит… Даҿа зны-зынлах – сгәы хынҳәуеит сахьухәаԥшуа… Ас ҟазҵо – бзиа узымбозар акәхап… Бзиа ирбо иҿы – ацәгьа рбаӡом… Сара избоит…

П е п е л. Бымшәан, сыббахра быҟоуп бзиагьы! Сара быссыршьцылоит… Амала бара баҳзыразха! Шыҟәсык аиҳа сбышьклаԥшуан… Избоит, злеишәа цәгьоу ԥҳәызбоуп бара, быбзиоуп, уаҩ быгәра игаратәа буаҩуп… Даара сбеилаҳауеит сара… Бзиа бызбоит, ҳәашьак зламам ала!..

В а с и л и с а леeилаҳәаны ахышә даалагылоит, нас уа дадгыланы дырзызырҩуеит.

Н а т а ш а. Усоуп. Сара бзиа субеит, аха саҳәшьа…

П е п е л *(даазыԥхашьаны)*. Изакәи баҳәшьа? Имаҷума… ус аиԥш…

Л у к а. Бара… Егьаурым, аԥҳәызба! Ача умоур… Даҿак уҟаҟалароуп… Ача анумоу нас…

П е п е л *(дхәыцуа)*. Бара... Срыцҳашьа сара! Ихаам адунеи сықәзаара... Қәыџьма ԥсҭазаароуп исымоу, саргәырҩьом уи сара... Апылҳаҭра сылахеит... Еснагь аҵахь сагоит... Иаанукылалакь... зегь бааауп... Акы уннакылом... Баҳәшьа... Уи сгәы иаанаган... Аха мап... Аԥаразы лыԥсы цәгьамзар – насгьы ла лыҟнытә... Исымгәаӷьрыз иҟази! Амала лара... Зынӡак са дшыстәу здыруазар... аха, уи даҽак лҭахуп... Уи лҭахуп... Ахақәиҭра лҭахуп... Ахақәиҭра ззылҭаху ацәыбза ус аныҟәгаразын ауп. Уи сара дсыхәом... Уара, аа қәыԥш уаҩызоуп – уаҩы уилакшоит, аха аҽынкыларагьы улшоит...

Л у к а. Саргьы ибасҳәоит – бицца, аԥҳәызба, ари арԥыс, уи – хар имам, дарԥыс бзиоуп! Амала бара лассы-лассы игәаларшәала дышуаҩ бзиоу, ихамышҭразы уи! Уи бара бҳәатәы хаиҵоит... Амала бара иабҳәалароуп абас: «Васиа, уара ууаҩ бзиоуп... Иухамшҭааит!» Бара базхәыц, сыхаара хырхарҭас уаҳа иагьбымаӡоузеи ус ада? Баҳәшьа дгыгшәыг цәгьоуп. Уи лхаҵа иакәзар, ҳәарасгьы иқәузеи, ажәала иузымҳәаратәа еиԥш дҭаҳмадоуп... ԥсҭазаарас абра иҟоу зегьгьы... Царҭас ибымоузеи бара! Арԥыс иакәзар – дыӷәӷәоуп...

Н а т а ш а. Царҭа сымаӡам... Уи здыруеит сара... Амала исыхь... аӡәгьы игәра згом, сахьцашаҳәагьы акы сымам, аха...

П е п е л. Мҩак ауп иҟоу... Аха уи амҩа сара быќәсҵом... Ианамуӡа бысшьыр еиӷьуп...

Н а т а ш а *(дԥышәырччо)*. Абар макьана супҳәысӡам сара, аха сышьра уҽазукт...

П е п е л *(дгәыдикылоит)*. Баҟәыҵ, Наташа! Зегь акоуп...

Н а т а ш а *(дидыӷәӷәаланы)*. Ак заҵәык уасҳәоит сара, Васили... Анцәа иаԥхьа сгыланы исҳәошәа ауп ишуасҳәо – знызаҵәык ушынсыслакь еиԥшҵәҟьа... Ма даҽакала сгәы анаанурха... Схы сеигӡом... Ма сеысшьуеит, ма...

П е п е л. Снапы ааҿҩааит анаӡарагьы џьара сыбкысуазар!..

Л у к а. Акгьы, бгәы млак-ҩакын, сыхаара! Иара изы бара иаҳа бхәарҭоуп, ба бзы – иара ихәарҭара аиҳа...

В а с и л и с а *(ахышә аҿынтә)*. Абар шәахьеибаҳәа! Ауаз ажәагьы, абзиабарагьы!..

Н а т а ш а. Иааит!.. Ҳаит, сыҵсындаз! Ирбеит… Еҳ, Васили!..

П е п е л. Бзыцәшәазеи ари аҟара? Уажәшьҭа аӡәгьы дыбкьысырц залшом!..

В а с и л и с а. Бымшәан, Наташа! Уи бара дбысырцы залшом… Уи апҟарагьы абзиабарагьы дрымаҭәам… Сара издыруеит!

Л у к а *(ибжьы лышьҭакшәа)*. Ыы, аҧҳәысажә… Ашҳам зыҿҟьо маҭуп…

В а с и л и с а. Уи ажәаҿы ауп амбатә ахьилоу…

К о с т и л и о в *(дааиуеит)*. Наташка! Ара иҟабҵозеи бара аҵхәаршәашәа гызмал? Ухәан-схәан баҿуп акәу! Бҭынхацәа бырзашшуеит акәу? Асамовар хиаӡами? Астол бмырхиаӡаци?

Н а т а ш а *(дахьцо)*. Шәарҭ ауахәамахь шәцарц шәҭахымзи…

К о с т и л и о в. Бара ибусым ҳара иаҳҭаху! Бара ибуалу бус аҟаҵара ауп… Иуҳәа зызбарҳәаз!

П е п е л. Усҭыҳә уажәыҵәҟьа! Уи уара уаҳа думаҵуӡым… Наталиа – бымцан… Иҟабымҵан… акгьы!

Н а т а ш а. Уара – уҽаанкыл!.. Цәыкьацәоуп.

П е п е л. Ишәызхоуп шьҭа! Шәахьынӡахыччахьоугьы, иазхоуп! Шьҭа нахыс уи – сара дыстәуп!

К о с т и л и о в. Уара дутәну? Данбааухәеи? Шаҟа лыхҭнуҵазеи?

В а с и л и с а аҟырҟырҳәа дыччоит.

Л у к а. Васиа! Уара уца…

П е п е л. Ижәбап, ишәҧеипшымзар иахьа акы… Шәлахҿыхцәаша шәызбоит! Шәымҵәуандаз!..

В а с и л и с а. Ааи, ҳаимшьындаз, ааи, сшәоит…

Л у к а. Васили – уца! Умбои шәшеичлырчо, улыргәаарацы аҵәы шулалҵо – игәоумҭаӡои?!.

П е п е л. Ааи… Аҳы!.. Амц иҳәоит… Амц уҳәоит! Иҟалоит бара изқәыбкыз бара ишыбҭаху еипш!

В а с и л и с а. Сара исҭахымхазгьы ҟаларц залшом Васиа!..

П е п е л *(иҭаҷкәым лыҟәырххо)*. Иаабап!.. (Дцоит).

В а с и л и с а *(ахышә дадууааны)*. Иусырҟаҵап сара ачара хәыҷы!

К о с т и о л о в *(Лука дналыдгылоит)*. Изакәызеи, аҭаҳмада?

Л у к а. Акгьы аҭаҳмада!..

К о с т и о л о в. Усоуп… Усоума уара, уцоит рҳәоит?

Л у к а. Иаамҭоуп…

К о с т и л и о в. Уабацо?

Л у к а. Сыла сахьаго…

К о с т и л и о в. Аныҟәара иаҟәикт… Иунаалозаарым, ишызбо ала, ҭыԥк аҿы аҟазаара?

Л у к а. Ахаҳә џьара ишьҭоу, ирҳәоит, аӡәгьы дзаҵсуам ҳәа…

К о с т и л и о в. Уи ахаҳә ауп… Ауаҩԥсы ҭыԥк аҿы иеыҟәкны дынхозароуп… Иҟалома ауаа аҳәаза-мазаҟәа реиԥш адәы рыҟәзаара… Дасу иахьигәаԥхалакь дҳәазаны идәыҟәзаара… Ауаҩы иуалуп, иҭыԥ џьарак илихырц… Баша дгьало адунеи иҟәзаара змаҭәоузеи?

Л у к а. Аха дыҟазар – иахьабалакь изҭыԥу?

К о с т и л и о в. Ус анакәха уи – дҟьалоуп ауп… Хәарҭарак злоу аӡә иакәым… Ауаҩы дхырҳаганы дыҟазароуп… Аус иуазароуп…

Л у к а. Уԥшишь!..

К о с т и л и о в. Ааи, уаҳа ишԥа?.. Изахьӡыда аныҟәаҩ?.. Аныҟәаҩ ҳәа изышьҭоу дныҟәаҩыҵәҟьазар… Егьырҭ дреиԥшӡам… Уи… дныҟәаҩ иашаҵәҟьазар, кыр идыруеит… Кыр идырхьазар ауп… Уаҩԥсы ииҭахӡам… Иҟалоит дахьныҟәоз идырзар аиашагьы… Аха иашас иҟоу зегьы уаҩы ихәом… Ааи! Уи – иара игәы нҭакны имазааит… ҿимҭааит. Уи дныҟәаҩ иашаҵәҟьазар, ҿиҭуам, ма иҳәоит убас ирҩашьаны уаҩԥсы изеилымкаауа… Уи акгьы башамаша ирҩашьом… Ауаа ԥсҭазаашьас ирымоу иара иусым… Уи дашьҭазароуп аҟьиа ԥсҭазаара, аԥсҭазаара иаша… Ҭыԥс имазароуп абнаҟәа рҿы… Аҳаԥҟәа рҿы… Уаҩы дахьимбо. Уаҩԥсыкгьы диԥырхагамхо, уаҩԥсык ицәгьа имҳәо… Зегьы рзы Анцәа диҳәо… Дунеи гәнаҳас иҟәу зегьы рзы… Са

сыгәнаҳара рзы, уара утәқәа рзы… Зегьы рзы! Убри аҿынтә ауп аԥстазаара иҽагьзалхәыдаитәуа… Анцәа диҳәаларц азын ауп… Абас ауп… *(Аатәгылара.)* уара… Ныҟәартәас иулоузеи уара?.. Апаспорт умам… Ауаҩ бзиа имазароуп апаспорт… Уаҩ бзиас иҟоу зегьы апаспортқәа рымоуп… Ааи!..

Л у к а. Иҟоуп – ауаа, аха иҟоуп дырҩегьых даҽа…

К о с т и л и о в. Уара… Уажәы мбатә ыҵукаазшәа уҽыҟоумҵан! Ацуфара уаламган… Сара уара уеиҳа сгәам… Изустқәада ауаа цәыхьқәа ҳәа узышьҭоу?'

Л у к а. Изакәытә цуфароузеи ара иҟоу. Сара исҳәеит – иҟоуп адгьыл алаҵалых азы иҽеим… Иҟоуп аҽаҩра рацәаны иаазышьҭуа адгьыл… Уи адгьыл аҿы илоуҵалакь ҟалоит… Абасоуп ишыҟоу…

К о с т и л и о в. Изхуҳәаазеи?

Л у к а. Иаҳҳәап, уара ухаҭа узы… Анцәа ихаҭагьы иҳәахааит уара узын абас… Михаило! Ууаҩха!.. Аҩбагьы акоуп – уи акы алҵуам… Абыржәы ушыҟоу еиԥшҵәҟьа уанхоит – акгьы узацҵом…

К о с т и л и о в. Уа… уа… ра иудыруоу сыԥҳәыс лаб иашьа – аполициара дшалоу? Уи сара…

В а с и л и с а *(дааҩнашылоит)*. Михаил Иван-иԥа, уааи ачаи ужәып.

Костилиов *(Лука иахь)*. Уара… Иуасҳәо уаҳауоу: удәылҩрны уца наҟ! Удәылҩры суаҭах!..

В а с и л и с а. Ааи, удәылҵ, аҭаҳмада!.. Убз амбатә иауцәахеит!.. Иагьыздыруада… Иҟамлои уара зыҽӡаны иааз уреиузаргьы…

К о с т и л и о в. Иахьаҵәҟьа акәхароуп, уӡбахәгьы ара уаҳа имгароуп! Мамзар сара… Идыр!..

Л у к а. Уаб иашьа уиԥхьашама? Уиԥхьа уи… зыҽӡаны иҟаз аӡә даасырԥшит ҳәа иаҳә… Аҳам3ҭа иоур ҟалап… хԥаҟа капеи…

Б у б н о в *(ахышә аҿынтә)*. Иарбан ара излахәҳахәҭуа? Иззы – х-капеик?..

Л у к а. Сара исықәмақаруеит сырҭирацы…

В а с и л и с а *(лхаԥа иахь)*. Уаала…

Б у б н о в. Х-капеик рзу? Угәы уҽаныз аҭаҳмада… Урҭ капеик азынгьы урҭиуеит.

К о с т и л и о в *(Бубнов иахь)*. Уара… Аҩны иахылаԥшхәу иеиԥш ула ҭырҟыҟы узаҳзыԥшузеи аԥечка ахы уахьыҟәжьыз! *(Дцоит иԥҳәыс диманы.)*

В а с и л и с а. Шаҟа уаа ҵашәшәала иқәузеи адунеи… Ацәгьахәцқәакгьы убас!..

Л у к а. Хаара аҵазааит шәчысхә!..

В а с и л и с а *(даахьаҳәны)*. Убз уҿы иааҭакны… акәыкәбаажә! *(Лхаԥа дицны акәакьҭа днавалоит.)*

Л у к а. Уаха иалыршаны сцоит…

Б у б н о в. Ус еиҕьуп. Ианаамҭоу ацара еснагь ибзиоуп…

Л у к а. Аиаша уҳәоит…

Б у б н о в. Сара издыруеит. Сара, акартоҕа сызлацәца, ианаамҭаз сахьцаз акәзар ҟалап.

Л у к а. Ииашаны?

Б у б н о в. Иашаны, уи шыҟала абас ауп: сыԥҳәыси ҟазаҩыки еихнаҳәааит… Аҟазаҩ иҟалап дыбзиазаргьы… Лаԥшы иазеилмыргo ацгәацәа цыҕцәоушәа ишәуан… Убас иҟаимҵоз акы ыҟамызт. Ажәакала, дҟаза бзиан. Ишакәхалакь, сыԥҳәыси иареи еилаҵәа ицеит. Урҭ реинаалашьеи ргәаԥхеибашьареи рыла сацәшәаратәы сҟалеит саргьы, ма хәышәкы садыргару ҳәа, ма даҿа ԥсыхәак сзуны, цәгьаԥсышьак сырҭару ҳәа. Сара нап асыркит сыԥҳәыс лыпҟара… Аҟаза – сара сыпҟара.. Цәгьаӡа дгәааны дсеисуан! Зны сжакьа абжак амижәеит, свакьыцқәагьы акы ԥҵәеит, саргьы ҳәашьак змамыз ала сгәааит… Зны сыԥҳәыс лхы еихатәы аршьынла апҟацаҳәа сасын… Ишакәхалакь, аибашьра ду ҳабжьалт! Аха сахьахәаԥшыз, хәарҭак сара сзы ишалымҵуаз здырт… Ишсиааиуаз еилсыргеит! Нас гәаныла исыӡбит сыԥҳәыс слылгарц… Исыӡбит иҕәҕәаны! Аха ианаамҭаз сыҽгәасҭеит – сырԥырҵт…

Л у к а. Иаҳа еиҕьын ус, иҟарҵалааит дара ахьеидтәалоу ицыҕцәаны ацыгәцәақәа!..

Б у б н о в. Амала… Аҟазарҭа зыхьӡ ахыз сыԥҳәыс лакәым… Саргьы сшынха убоит! Аиашазы изжәхьазаарын са исзынхаргьы уи, аха… Аҩы сшагаӡаз убоит, усгьы.

Л у к а. Аҩы сагаӡеит уҳәоу? Аа!

Б у б н о в. Ҳәашьак змам ала сҩыжәыҩхеит! Саналага сцәа ада ак сықәымкәа инақәсырӡуеит иара... Насгьы саашьаҩуп. Аусурак аԥсра нахыскаауеит...

Иааҩнашылоит С а т и н и А ҟ т и о р и еицны, ажәак еимакуа.

С а т и н. Башоуп! Џьаргьы узцаӡом... Уи зегь аҩсҭаа бызшәаоуп! Аҭаҳмада! Иауҳәазеи ари ахыблааха илымҳа уҭацәажәаны?

А ҟ т и о р. Мцуп! Дад ду! Иаҳә абри — амц шиҳәо!

Са сцоит! Иахьа аус зуан, амҩаду сыԥссон... Ауатка сымжәӡеит! Ишԥоубо? Абар хԥа-хԥа ҟәрышь ицақәо сԥарақәа аҩбагьы, саргьы ижәны сыҟаӡам!..

С а т и н. Хшыҩ аҵам арыгь акгьы! Иааг, сара изжәып аҩы аҭныхны, мамзар амаца иуцәагоит...

А ҟ т и о р. Наҟ усԥырҩ! Ари – сымҩақьыроуп!

Л у к а *(Сатин иахь)*. Уара, ари ирҩашьара узашьҭоузеи?

С а т и н. Исаҳә нас, адырыҩ, Анцәа бзиа иибо, сызқәашәарцы исԥеиԥшузеи аԥсҭазаараҿы? Сыцәҳәӡеит, сашьа, сыԥсы сзеивымго, аха макьана сгәыҕрақәа зегь ыӡым, иқәуп адунеи агызмалқәа са сеиҳа иҟәышқәоугьы!

Л у к а. Улафҳәааҩуп уара, Константин... Уаҩы игәы узцаратәа уҟоуп!

Б у б н о в. Аҟтиор! Уааишь арахь!

Аҟтиор ахышәахь днеины ари иаԥхьа деиҳәҭҟәыҟәланы дтәоит, еицәажәоит рыбжьы лышьҭакшәа.

С а т и н. Сара саныҷкәыназ уаҩ дсеилаҳаратәа сыҟан! Иансгәалашәо сгәы иахәоит... Сыҷкәына хьшьыцбан... Скәашон уамашәа, сыхәмаруан асценаҿы, бзиа избон ауаа рыччара... Изаманан!

Л у к а. Нас абас еиԥш амҩа ссир узқәыз ушԥацәыхҟьа, ыы?

С а т и н. Ишԥоуҭаху зегь удырыр, аҭаҳмада! Зегь удыррац уашьҭоуп, аха иалаухузеи?

Л у к а. Еилыскаар сҭахуп ауааԥсыра русқәа... Аха уара сахьухәаԥшуа, акгьы сзеилкаауам! Абри иеиԥш ауаҩеилҟьа Константин... Дгаӡам... Нас...

С а т и н. Абахҭа, дад! Сара ԥшьышықәсеи бжьымзи абахҭа сҭакын... Санҭыҵ – хгарҭа сымам!

Л у к а. Ҳо-ҳо! Узхаҭакызи?

С а т и н. Лак азы... Сыԥсахы ааилахәаны санааицрала — уи ала дысшьит... Иара абахҭаҿоуп амаца асшьа егьахьысҵа...

Л у к а. Душьыма ԥхәыск илхырҟьаны?

С а т и н. Саҳәшьа гәакьа лзы... Ишакәхалакь — уара усҟәаҵ! Бзиа избом сара иансазҵаауа... Уи... Иҟалеижьҭеигьы крааҵуеит... Саҳәшьа дыԥсит... Уажәашьҭа жәышықәса ҵлашт дыԥсижьҭеи... Дуаҩԥсы бзиан уи саҳәшьа иԥсыз!..

Л у к а. Ирмарианы уара аԥсҭазаара ухугоит! Ара уаанӡа слесарк... дааҩнҵәааит... ааи... ааи-ааи!

С а т и н. Клешьч иакәзар?

Л у к а. Ихаҭа. Аусура ыҟам, иҳәеит... Акгьы ыҟам!

С а т и н. Дашьцылап... Усурас сара напы зсыркри?

Л у к а *(ибжьы лышьҭакны)*. Уԥши! Дааҩеит...

Дааиуеит К л е ш ь ч ихы рҟәны.

С а т и н. Еи, уара ахаҵаеиба! Уфҩыга ԥынҵа зхьынурҳалозеи?' Иухәыцрацы иуҭахузеи?

К л е ш ь ч. Сазхәыцуеит... Усс напы зласкра? Мыруга сымам... Зегьы – лыжра иақәӡит! .

С а т и н. Иууша сара иуабжьасымгои: акгьы ҟаумҵан! Баша адгьыл уаныз!..

К л е ш ь ч. Ибзиоуп... Иҳәала... Сара ауаа сырцәыԥхашьоит...

С а т и н. Уаҟәыҵ! Ала аԥсҭазаара аҵкыс уара уԥсҭазаара ахьеицәоу ауаа ацәыԥхашьаӡомеи... Уазхәыци, уара аус умур, сара изымур... Аҿа шәҩык... зқьҩык зегьы! – уазхәыци? Зегь аусура карыжьыр! Аӡәгьы уск анапалакра иҭахымхар – убасҟан иҟало удыруоу?

К л е ш ь ч. Зегьы амла иакны инҵәоит...

Л у к а *(Сатин иахь)*. Уара ари еиԥш уажәақәеи уареи аҟьалацәа рахь ауп иахьухәҭоу... Иҟоуп урҭ реиԥш ауааҟьалацәа ҳәа изышьҭоу...

С а т и н. Издыруеит... Урҭ гаӡам, дад!

Костилиовраа рҧенҵьыр аҿынтә иааҩуеит Наташа лыбжьы «сызхурӄьои? Уаангыли… сызхурӄьои?» ҳәа.

Л у к а *(илымҳа ианаатҟас)*. Наташа? Лара лоума иҳәҳәо? Ыы?.. Ҳаит, лара…

Костилиовраа руаҭах аҿы ачанах-ҧеыхақәа рышьҭыбжьи Костилиов ибжьи ааҩуеит. «А-а… адинда бара… зхымацара иашьҭоу… ҳәа.

В а с и л и с а. Уаангыл… Уеаанкыли… Уи сара… Абар… Абар…

Н а т а ш а. Сыршьуеит! Сыҧсы ҭырхуеит…

С а т и н *(аҧенҵьыр ахь ибжьы иргоит)*. Еи! Шәара уа шәызҿуузеи?!

Л у к а *(дҳәыҧәы-ҳәыҧәуа)*. Васили иакәымзар… Иҧхьара аҭахымзи Васиа… Еҳ, Анцәа ду! Аҩызцәа… Арҧарцәа…

Акҭиор (дыҩны дцоит). Сара… Уи уажәыҵәӄьа…

Б у б н о в. Уажә иаазқәылаз лассы-лассы дырпӄо иалагеит…

С а т и н. Уаала, аҭаҳмада… Уареи сареи ҳшаҳаҭзаап…

Л у к а *(Сатин дишьҭаланы дцоит)*. Шаҳаҭрас исылоузеи сара! Сызмаҭәоузеи… Васили иакәын уи иаҳа иамаҭәаз.

Н а т а ш а. Саҳәшьа… Саҳәшьа… Уа-а-а!..

Б у б н о в. Лҿы рҵыгәеит ҳәа сыӄоуп… Сцаны слыхәаҧшыпи…

Костилиовраа руаҭах аҿы абжьқәа есааира иаҳа-иаҳа еихсыҕьуеит, иуаҳауеит аҭаҳмада ибжьы: «Шәаангыл!» Ирҕәҕәаны агәақьхәа ашә лкыдижьлоит… Ашә икыдижьлаз ашьҭыбжь егьырт абжьқәа зегь ааҵанарӡуеит. Асценаҿы тынчроуп. Хәылбыеха аацлашәшәымҭазы.

К л е ш ь ч *(акгьы иус алаӡамшәа амҿырӄәара дылатәоуп, инапы рӄәычуа. Нас далагеит аӄәынд-ӄәындра, раҧхьа ииҳәо уаҩы изеилымкаауа)*. Уи анаҩс – ишҧа?.. Адунеи аҟәзаара аҭахуп… *(Ибжьы рдуны.)* Ахыдкыларҭа аҭахуп… Нас? Хкыдкыларҭа ыӄам… Акгьы ыӄам! Аӡәы заҵәык… Аӡәы, сзаҵәхеит… Цхыраара сымам…

Ашьшьыҳәа ибҕа рӄәны дцоит. Кыр секунд адамраҿы еиҧш асценаҿы ҭынчроуп. Нас бжьысырҭак аҿы иааҩуеит зеилыргара уадаҩу быжьқәак. Урҭ абыжьқәа ирызҳауа иааскьоит, иуаҳауагьы иалагоит аӡәаӡәала рыбжьқәа.

В а с и л и с а. Сара уи слаҳәшьоуп, соужь!..

К о с т и л и о в. Зинс ибымоузеи бара?

В а с и л и с а. Акартоҕа уаҩы уара!..

С а т и н. Васка уиԥхьа!.. Зоб уис уи!

Аполициа шәыршәыр бжьы.

Т а т а р и н *(дыҩны дааиуеит. Иарҕьа напы ҿаҳәоуп).* Иарбан закәану иҟоу асала – ҽынла ауаҩ ишьра?

К р и в о и З о б *(иара Медведев дишьҭоуп).* Еҳ, ихысҟьеит, амала знызаҵәык!..

М е д в е д е в. Уара – излаулшазеи аисра, аҟәԥара?

Т а т а р и н. Уара? Уара уалс излаудузеи?

М е д в е д е в *(акриучник дишьҭалоит).* Уаангыл! Ашәыршәыр сыҭ...

К о с т и л и о в *(дааҩнҟьоит).* Абрам! Думышьтын... Дкы! Дишьит!..

Акәакь иаавҵуеит К в а ш н и е и Н а с т и е и, урҭ аҩыџьагьы Н а т а ш а лыжәҩа иаҵагылоуп, Наташа лхахәы еилажәжәа дыҟоуп, Сатин Василиса длыгәҭасуа шьҭахьла дцоит. Василиса лнапы ҟьо лаҳәшьа длысыр лҭахуп, лааигәара дыԥо дылҿагьежьуеит ихагахаз иеиԥш, Алиошка ллымҳа дҭашәшәауеит, дҟааиуеит, дууеит. Уи идагьы ихьыжәкәыжә иҟоу ҳәсеи хацәеи ԥыҭҩык ыҟоуп.

С а т и н *(Василиса лахь).* Бабацои? Атәы шәиԥхьыӡ!..

В а с и л и с а. Усԥырҵ, акартоҕа уаҩы! Сыԥсы згәаҕьуеит, уигь дысҟәаҟәап – деимгәызжәап!..

К в а ш н и а *(Наталиа дынлыдгыланы).* Бара Карп-иԥҳа, иазхоуп... Быԥхашьа! Изакәи аҟәыџьма еиԥш бызҿҟәоу?

М е д в е д е в *(Сатин димԥасны).* Аҳа... Усԥыхьашәт!

С а т и н. Зоб! Урыс урҭ!.. Васка... Васка...

Зегь ааидгәыгәлоит абжьысырҭаҿы аҭӡы ҟаԥшь ааигәара. Наташа арҕьарахь дганы амҿырҟәаара дыладыртәоит.

П е п е л *(агҿыҩра даавҟьаны, ҿымҭкәа, мчы ҕәҕәала игылоу днарыгәа-аарыгәаны).* Наталиа дабаҟоу? Бара...

К о с т и л и о в *(акәакь иҽаваԥәахны).* Абрам! Васка дкы!.. Аҩызцәа, шәсыцхраа Васка икразы! Аҕычыҩ... Арҳәҩы...

П е п е л. Уара... Аҭаҳмада, илахаз! *(Ишимчу ала инапы ҟьо аҭаҳмада дисуеит.)*

Костилиов дкаҳауеит, акәакь аҿынтә ихәамц азыбжарак ауп иубо. Пепел Наташа лахь днаҭрысуеит.

В а с и л и с а. Васка шәис! Ламыс шәымазар… Аӷыч шәис!

М е д в е д е в *(Сатин иахь ибжьы рдуны иргоит)*. Иулшом… Ара ҭаацәара усуп! Урҭ еигәакьоу роуп… Уара узусҭада?

П е п е л. Ишԥа? Изла уара? Ҳәызбалоу?

К в а ш н и а. Урыхәаԥшишь, закәытә гыгшәыгқәоузеи! Зыршыла аӡӷаб лшьапы рыблит…

Н а с т и а. Асамовар хдыршәҭит…

Т а т а р и н. Издыруада, имашәырхазар… Уи қәнагала еилыргатәуп, идыртәуп… Еилмыргаӡакәа ацәажәара ќалом…

Н а т а ш а *(лыԥсы лылшәашәаны)*. Васили!.. Сга уара… Џьара сжы…

В а с и л и с а. Ауама! Шәыԥши? Шәыԥши! Дыԥсит! Дыршьит…

Абжьысырҭаҿы Костилиов ииаигәара зегь еидгәыгәла ииаилагылоит. Бубнов агәыԥ дынрылсны Василиса лахь иҿынеихоит.

Б у б н о в *(ибжьы рмаҷны)*. Васка! Аҭаҳмада… Иара ус… Далгеит!

П е п е л *(дихәаԥшуа ииҳәо изеилмыргошәа)*. Уца, урыԥхьа… Ахәышәтәырҭахь дгатәуп… Шьҭа дареи сареи ҳаибабап!

Б у б н о в. Сара исҳәоит аҭаҳмада аӡәы дышҭеирхаз…

Асценаҿы ашыкьбжьы ҭынчхоит, амца аӡы аќәҭәаны иандырцәо еиԥш. Амала, зны-зынла хаз-хазы илыҵакшәа быжьқәак ааҩуеит: «Ишԥоуҳәо?», «Ас убахьоу?», «Ҳцап, сашьа!», «Ыы, аҩсҭаа!», «Уажәшьҭа уҿрыӷәӷәа!», «Зымҩакы ҳхы аагапи аполициа аанӡа!» ҳәа. Ажәлар маҷхоит, ицоит. Бубнови, Татарини, Настиеи, Квашниеи, Костилиов дахькажьыз ахь еивасны рҿынархоит.

В а с и л и с а *(дахьтәаз дҩеиханы даазгәырӷьашәа лыбжьы лыргоит)*. Дыршьит! Схаҵа… Абри иоуп дызшьы! Васка дишьит. Сара избеит! Избеит! Изакәызеи, Васиа? Аполициоу?..

П е п е л *(Наташа дынлыдԥны)*. Соужь… Наќ! (Аҭаҳмада дихәаԥшуеит. Василиса лахь.) Шьҭа? Бгәырӷьоу? *(Ишьапала*

аӊсы днеикьысуеит.) Иӊсы ихыҵт…Алажә! Бара ишыбҵахыз иҟалеит… Аа… Баргьы быӊсы бхыхтәӡами? (Дылгәыдлоит.)

Сатини Кривои Зоби ииаимҵасны дааныркылоит. Василиса лҽылӡоит.

С а т и н. Бхы аҭыӊ аҿы ииааг!

К р и в о и З о б. Уаагыл! Уабацо уҩны?

В а с и л и с а *(даацәырҵны)*. Изакәызеи, Васиа, дыбзиоу аҩыза? Алахьынҵа узацәцом…Аполициа! Абрам…Атрышә уас!

М е д в е д е в. Ашәыршәыр ҿыржәеит, аҩсҭаацәа…

А л и о ш к а. Абар иара! *(Атрышә дасуеит.)*

Медведев дыҩны дрышьҭалоит.

С а т и н *(Пепел Наташа дынлыдгыло)*. Васка умшәан! Аисраҿы ауаҩшьра… Имариоу усуп! Уи – уамак аҵанакуам…

В а с и л и с а. Дышәкы Васка! Иара иоуп дызшьы…Сара избеит!

С а т и н. Саргьы уи аҭаҳмада хынтәҟа сист… Рацәакгьы ауиҭахыхыз, сара шаҳаҭс усыӊхьа, Васка…

П е п е л. Сара… Ахырқьиара сҭахӡам… Сара Василиса джьаны далазгалап ҳәа акәын исҭахыз… Дагьалазгалеит сара уи. Уи акәын лара илҭахыз… Лара сара сазыҟаҵара даҿын, лхаҵа ишьразын… Сазыҟаҵара!..

Н а т а ш а (иаразнак лыбжьы аардуны). А-а… Сара еилсыргеит!.. Ус акәу, Васили? Уаа ҳалалқәоуп! Урҭ ражәа акоуп! Саҳәшьеи иареи… Ражәа акоуп! Урҭ роуп ари еиӊш зегь сзызчаӊа! Ус ауми, Васили?.. Уара… Уи азакәу сара уаанӡа узсацәажәоз.. Лара зегьы лаҳарцы? Ауаа ҳалалқәа! Уи иара бзиа иибоз лакәын… Ижәдыруоу уи… Уи зегьы ирдыруа усуп… Урҭ ражәа акоуп! Лара… Уи лара лоуп дазыҟазҵа лхаҵа ишьра… Лхаҵа урҭ дырӊырхаган… Саргьы сырӊырхаган…Абри агәра сдыргеит сара…

П е п е л. Наташа! Изакәызеи… Изакәызеи бара?!

С а т и н. Абар…Аҩсҭаа усхә!

В а с и л и с а. Мцуп! Амц лҳәоит… Сара… Иара, Васка дишьит.

Н а т а ш а. Уртҭ – рхәоу акоуп! Шәиҧхьыӡ шәыдзааит! Шәара шәҩыџьагьы…

С а т и н. Ҳы-ҳы, ахәмарра!.. Уҽырӷәӷәа, Василиа! Уҵаадырҟәылоит уртҭ уара.

К р и в о и З о б. Аилкаара уаҩытәыҩса илшом!.. Ех, уара… Аусқәа!

П е п е л. Наталиа! Ииашаны бара… Иҵабыргынгьы? Ииашаны ихабҵону, лареи… Сареи…

С а т и н. Анцәа иныс, Наташа, бара базхәыц!

В а с и л и с а *(абжьысыртҟа аҿынтә)*. Дыршьит сара схаҵа… Ухаҵкы… Васка Пепел аӷьыч… Уи иоуп дызшьы… Ухаҵкы апристав! Сара избеит… Зегьы ирбеит…

Н а т а ш а *(ахагара ззааз иеиҧш дыҩуа дықәуп)*. Ауаа ҳалалқәа… Сара саҳәшьеиВаскеи дыршьит! Аполициа – шәӡырҩы!.. Абри, саҳәшьа лоуп, лара лоуп дазыҟазҵа… Бзиа илбоз… Абар иара, шәиҧхьыӡ зду! Дара дыршьит! Ижәга… Рус шәыӡба… Сыжәга саргьы… Абахҭахь! Анцәа даахәаны сшәыҳәоит… Абахҭахь сыжәга!..

Аҧшьбатәи ақәгылара

Асцена рхиашьас иамоу актәи аҿы рхиашьас иамаз ауп. Аха Пепел иуаҭах ыҟам. Ауада злеиҩкааз ҧҽуп, Клешьч дахьтәаз аҿгьы иҟам ажьирҭа, Пепел иуаҭах ахьыҟаз акәакьҭаҿы диоуп Татарин, хрыжь-хрыжь игоит иӷызбжьы. Астол дахатәоуп Клешьч, уи амырзакан иагу ҟаиҵоит, зны-зынлагьы игәеиҭоит ишаҳәо. Егьирахьтәи астол ахахьы итәоуп С а т и н, Б а р о н, Н а с т и а. Урт раҧхьа иқәгылоуп баҭликак ауатка, 3 баҭликак ауараш, чеиқәаҵәа ҽыҭ дук. Ауаџьаҟ аҿы дыҳәҳәы-дәдәуа, деимҳәо, дықәуп А қ т и о р, уахынлоуп. Асцена арлашоит астол агәҭаны иқәгылоу алампа. Адәны аҧша суеит.

К л е ш ь ч. А-аи… Уи ари ахынҭаҩынҭара аныҟала далаӡт…

Б а р о н. Дрыцәцеит аполициа… Алҩа амца ишахымҵуа еиҧш…

С а т и н. Агәнаҳа ус ныҟәзгахьоу аҧсыцқьа иҽшицәиҵәахуа еиҧш!

Н а с т и а. Дҭаҳмада бзиан уи! Шәартҭ… Шәуааӡам… Шәартҭ – шәжьакцоуп!

Б а р о н *(ижәуеит)*. Бара бгәаабзиаразы, леди!

С а т и н. Уамашәа иубаша ҭаҳмадак… Ааи! Абар Настенка – дылгәапхеит иара…

Н а с т и а. Ааи, дысгәапхеит… Бзиагьы дызбоит! Ииашоуп! Уи – зегь ибон… Зегь еиликаауан…

С а т и н *(дыччо)*. Насгьы… жәпаҩык рзы… Дҟәымшәышәшәа дыҟан хаԥыц змам рзы…

Б а р о н *(дыччо)*. Ашәра цәцәны иԥызжәо хәшәушәа…

К л е ш ь ч. Уи… Дгәрыцҳашьаҩын… Шәарҭ ишәымам гәрыцҳашьара…

С а т и н. Уара излаухәарҭоузеи сара урыцҳасшьеит ҳәа?..

К л е ш ь ч. Уара иулшоит… Ауаҩы ирыцҳашьара адагьы… Уара иулшоит игәы анмырхара…

Т а т а р и н *(ацәарҭаҕәы дыҟәтәоит, нас инапы ихьуа игәыдкыланы аҟьара далагоит ԥшқақ дикушәа)*. Аҭаҳмада дыбзиан… Игәаҿы азакәан иман!.. Згәаҿы азакәан змоу ауаҩы дыбзиоуп! Азакәан зцәызыз — дыԥхасҭахоит!..

Б а р о н. Изакәытә закәанузеи, аҭауад?

Т а т а р и н. Изакәытә закәанузеи уҳәоу! Ус… Егьа руахк… Иудыруоу изакәтәу?

Б а р о н. Изакәтәузеи!

Т а т а р и н. Игәы нумырхан ауаҩы – абри ауп азакәан!

С а т и н. Уи иахьӡуп «ашьауси арҽеиреи рыԥҟарра» ҳәа.

Б а р о н. Уи адагьы «Аинралтә хьырхәыгас ишьҭнахыз аӡбаракәа рԥҟара» ҳәа…

Т а т а р и н. Аҟәырҟан иаҳәоит… Шәа шәҟәырҟан закәанзароуп… Аԥсы ҟәырҟанзароуп… аа!

К л е ш ь ч *(амырзакан ишаҳәо гәаҭо)*. Аԥсыԥ ацәцоит, аҩсҭаа дзықәшәииз! Ҳаҭауад ииҳәо иашоуп… Адунеи уқәзароуп закәанла… Аевангелиа ишаҳәо ала…

С а т и н. Уқәыз ус…

Б а р о н. Иԥышәа…

Т а т а р и н. Моҳамеҭ аҟәырҟан анирҭа ус иҳәеит: «Абар азакәан! » Аус ныҟәгала абра ишану еиԥш! Нас иааиуеит даҽа аамҭак, аҟәырҟан маҷхоит… Аамҭа иҟоу зегьы дара рзакәанқәа аԥыртцоит…

С а т и н. Уи ауми… Иааин аамҭа иаҳнаҭеит, «ахьырхәра ԥҟарақәа»… Изакәан ғәғәоуп… Лассаамҭа ииасуам уи!

Н а с т и а *(аҭаца астол иқәыкшаны)*. Мамзаргьы иззы... Сыззыҟоузеи сара абра... Шәа шәҿы? Сцоит... Иахьакәызаалакь џьара... Нас дгьыли жәҩани ахьеивҵоу ахь.

Б а р о н. Бшьапы хтну, леди?

Н а с т и а. Сҟьантазны! Џшьынапҳа сҳәазап!

Б а р о н. Уи сахьа ссирхарын, леди... џшьынапҳа бдәықәлар...

Н а с т и а. Ааи, сҳәазаны! Ишакәхалакь, ухы-уҿы ахьызымбара... Оҳ, акгьы сызнахәаџшуам... Аҧсҭазаарагьы... Ауаагьы!..

С а т и н. Бцозар, Акҭиоргьы дышьҭых... Уигь уахь ихы ирхарц иҭахуп... Уи иаҳаит дгьыли жәҩани ахьеивҵоу ааҩсанҵәҟьа хәышәтәырҭак шгылаз – аорганонқәа рзы...

А қ т и о р *(аҧечқь ихы аавырҳәаҳәаны)*. Орга-ни-зм-қәа, агаӡа!

С а т и н. Арыжәтә иагаз аорганонқәа рзын...

А қ т и о р. Ааи! Дцоит, иара! Уи дцоит... Ижәбап!

Б а р о н. Дарбан уи ҳәа узҿу, сер?

А қ т и о р. Сара!..

Б а р о н. Мерси, анцәа ран лымаҵ зуа... Ус ауми, мшәан? Адрамақәа, атрагедиақәа рынцәа ран ҳәа... ауми ишлышьҭоу?

А қ т и о р. Муза ҳәа ауп, аҽеада! Нцәа раным, музоуп!

С а т и н. Лахеза... Ҳера... Афродита... Атропа... Аҩсҭаагьы изеилыргом урҭ! Ари зегьы аҭаҳмада иоуп изхароу –дазыҟаиҵеит Акҭиор... иуаҳауоу, Барон!..

Б а р о н. Аҭаҳмада дгаӡоуп...

А қ т и о р. Амдырыжәқәа! Абнауаа! Мель-по-мена! Гәы змаӡам ауаа! Ижәбап уи дышцо! «Ишәҳаҳала ахшыҩ лашьца-хьамҭақәа»... Беранже иажәеинраала... Ааи! Уи иҧшааиуеит иҭыџ... иахьыҟам... иҟам...

Б а р о н. Акгьы ыҟам, сер?

А қ т и о р. Ааи! Акгьы! «Ари ажра... Са сзы инышәынҭроуп... Сыҧсы схыҵуеит сҵыкәкәаны, сымч сылӡааны!» Адунеи шәзықәоузеи шәара? Шәзықәоузеи?

Б а р о н. Уара! Уқьиоу, мамзар ацәарӡгаразы угениу! Умҟаан!

А қ т и о р. Амц уҳәоит! Саҟәыҵуам аҟаара!

Н а с т и а *(астол лхы ԥықәхны, лнапқәа ҟьо)*. Уҳәҳәа! Иазыӡырԥлааит!

Б а р о н. Иаанагари нас уи, леди?

С а т и н. Урҟәаҵ урҭ, Барон! Анцәа ицәымыӷхаз!.. Иҳәҳәалааит... Иԥырҽелааит рхқәа... Иаҿызааит! Уигьы акы аанамго иҟам!.. Уиԥырхагамхан ауаԥы, аҭахмада ишиҳәаз еиԥш... Ааи, уи иара иоуп арҭ ҳҿылацәа зырԥашьа...

К л е ш ь ч. Џьара рхы азишьҭит, иахьакәу ҳәа мԥа димырбаӡеит...

Н а с т и а. Амц уҳәоит! Уара уоуп ауаԥы-гьангьашҭцәҟьа!

Б а р о н. Аҭахмада... Уаԥы-гьангьашуп...

Б а р о н. Быбжьы бмырган, леди!

К л е ш ь ч. Аиаша уи... Бзиа ибомызт аҭахмада... Аиаша ицәымӷын цәгьа уи... Ус ауп егьшаҭаху! Имцым – изакәытә иашоузеи иҟоу ара? Уи адагьы ҳаԥсы ҳзылага-ԥагом... Абар хаҭауад... Инапы ҭҟьа игеит аусураҿы.... Иҿсаны наҟ икаимыжьыр ада ԥсыхәа имамкәа дыҟоуп... Абар иара аиашагьы!

С а т и н *(иҭаҷкәым астол иқәыкшо)*. Шәыбжьы шәмырган! Шәарҭ шәызынтәыкгьы – шәҳаиуанқәоуп! Агаӡақәа... Шәихьымцәажәан аҭахмада! *(Даазҭынчны.)* Уара Барон зегьы уреицәоуп... Уара акгьы уздырӡом... Насгьы, амц уҳәоит! Аҭахмада дуаԥы гьангьашым... Изакәызеи аиаша? Ауаԥы – аа, аиаша! Аҭахмада уи идыруан... Шәарҭ шәцагәқәоуп, ақьырмыҭқәа реиԥш... Са – деилыскаауеит аҭахмада... Ааи! Уи амц иҳәон, аха шәара шәрыцҳашьаны акәын, аԥсҭаа иишәихьоу шәарҭ! Иҟоуп имаҷымкәа ауаа, ауаԥы дрыцҳашьаны амц зҳәо!.. Са саԥхьахьеит! Иԥшӡаны, ухнахратәы, угәы шьҭнахратәы амц рҳәоит... Иҟоуп амц, угәы зырҭынчуа, уанзраало... Амц иарқьиоит аусуԥ инапы ахьанҭара, насгьы ахарара рықәырҵоит амла иакны иԥсуа... Са издыруеит амц! Згәы ҫәҫәам... насгьы, тәым џьабаала зхы ныҟәызго, амц рҭахуп... џьоукы ирыцхраауеит иара, даҽаҵьоукых иарала рус хәашьқәа рҵәахуеит... Амала, зхы иаԥшәымоу, аӡәы ихьыԥшым, аӡәы итәгьы зым-

фо, иззиҭахузеи уи амц? Амц – динуп атәқәеи аԥшәамацәеи рзын… Аиаша – нцәоуп зхы иақәиҭу изын!..

Б а р о н. Прауа! Заманала иҳәоуп! Са сазыразуп! Уара уцәажәеит… Уаҩеибгак иеиԥш!

С а т и н. Изилымшари зны-зынла гәарабжьара ҷкәынак хар змам ауаа… Гәарабжьара ҷкәынҵас ицәажәозар! Ааи… Сара исхашҭит мбатәы аха исгәалашәогьы ыҟоуп! Аҭаҳмада? Уи дҟәышуп!.. Уи… бҩатә ҟәрышь ажәык, ҟьашьык аҵәҵәыра ақәҭәар иазнауаз ала дсызныҟәеит.. Иаажәып дныҳәаны аҵәыцак! Иҭаҭәа…

Настиа аҵәца ауараш ҭаҭәаны Сатин илҭоит.

С а т и н *(дыччо)*. Аҭаҳмада адунеи дықәуп ихаҿынтә… Уи зегьы дрыхәаԥшуеит иара илақәа рыла. Зны сизҵааит сара, аҭаҳмада, изакәызеи адунеи ауаа ҳәа?.. *(Лука иҟаԥашьақәа ҟаԥо, ицәажәашьақәагьы шьҭыхны.)* «Еиҕьу азы иқәуп адунеи, ауаа, сыхаара! Иаҳҳәап, иҟоуп ауасҭацәа, аха акы иаԥсам ууауп… Нас дара дырхылҵуеит ауасҭа… Убас уасҭак зеиԥш адунеи зынӡагьы дықәнамгалаӡацыз зегьы драԥыст ҟазарала, ауасҭара аҿы иваҟәылогьы ауаҩы дыҟам. Ауасҭара ус зегьы иара инапымҭа анубаало иҟалоит… Иаразнак аусгьы 20 шықәса рыла ԥхьаҟа ицоит… Убас ауп егьырҭгьы… Аслесарцәа… уҳәа, амагәӡахцәа уҳәа убас егьырҭ аусуцәа зегьы… Анхацәагьы… Аҳцәаҵәҟьагьы убас азын ауп адунеи изықәу! Зегь ргәы иаанагоит рхазын инхоит ҳәа. Уԥшыр еиҕьу азын акәзаарын ишыҟаз! Шәы-шықәсала… Иҟалоит, еиҳаны акәзаргьы, еиҕьу ауаҩы изын ауп адунеи изықәу ауаа!», – иҳәеит.

Настиа лылақәа еихмырсыҕьӡакәа Сатин диҿаԥшуеит. Клешьч амырзакан дызҿыз даҟәыҵны уигьы дӡырҩуеит. Барон, ихы рҟәны,инацәақәа астол рықәыкшара даҿуп. Аҟтиор аԥечҷь ихы авырҳәҳәаны, ашьшьыҳәа ацәарҭаҕәахьы дылбаарц даҿуп.

С а т и н. Зегьы, сыхаара, зегьы адунеи изықәу еиҕьу азоуп! Убри азын ауп ауаа ҳаҭыр зхарықәҵатәу… Иҳаздыруам ҳара, дызусҭоу уи, дыззиз, иҟаиҵарцгьы илшо… Иҟалоит уи дизаргьы ҳара ҳзы днасыԥ дуны… Иҳахәаша ус дук азы дизаргьы… Еиҳаракгьы ҳаҭыр зықәҵатәу ахәыҷқәа роуп!.. Ахәыҷқәа адунеи рықәзаара ҭбаазароуп! Ахәыҷқәа

рыԥсҭазаара шәаԥырхагамхан… Ахәыҷқәа раҳаҭыр жәба!..

Б а р о н *(дынкахәыцуа)*. Мм-ааи… еиҕьу азы. Уи исгәаланаршәоит ҳара ҳҭаацәара… жәытә жәлоуп… Екатерина илхаану жәлоуп… Аамсҭацәан… Еибашьцәан! Франциатә иааз иреиуан…Амаҵ руан, есааира азҳара, адухара иаҿын… Актәи Николаи ихаан сабду, Густав Дебиль… иман амаҵура ду… Абеиара… шәҩыла атәцәа…. Аҽқәа… Ахәырхиацәа…

Н а ст и а. Амц уҳәоит! Иҟамызт уи еиԥш!

Б а р о н *(дҩаԥҟьаны)*. Изакәи? Ыы… нас?!

Н а с т и а. Иҟамызт уи еиԥш.

Б а р о н *(дҟаауеит)*. Москва аҩны! Петербург аҩны! Акаретақәа… Акаретақәа агербқәа рыманы!

Клешьч ишьҭихуеит имырзакан, дгыланы, днаскьоит аганахьшәа. Нас уантә дазԥшуеит ари асцена.

Н а с т и а. Иҟамызт!

Б а р о н. Бысҭыҳә! Сара исҳәеит… жәаҩыла амаҵуцәа!

Н а с т и а *(лыԥсы азҭыкәкәа)*. И-и-иҟамызт!

Б а р о н. Бысшьуеит!

Н а с т и а *(аҩра лҽазырхио)*. Иҟамызт акаретақәа!

С а т и н. Биҟәаҵ, Настенка! Иԥсы ԥыбымжәан уи…

Б а р о н. Баангыл!.. Бара агәымха! Сара сабду…

Н а ст и а. Дыҟамызт уабду! Акгьы ыҟамызт!

Сатин аҟырҟырҳәа дыччоит.

Б а р о н *(игәаара дарааԥсан, дтәоит асқам аҿы)*. Сатин, илаҳә ари… Ацәыбза… Уаргьы уччоит акәу? Уаргьы… Агәра угом ауп? *(Иԥсы ԥжәо аҳәҳәаара далагоит, иҭаҷкәымкәа астол иқәыкшо.)* Иҟан, аҩсҭаа иигаз шәара!

Н а с т и а *(дгәырҕьо)*. А-а ибыбит рацәа! Иубама изеиԥшроу, ауаҩ иихәо анхарымҵо?

К л е ш ь ч *(астол ахь дгьежьны)*. Сара шәеисуеит ҳәа сыҟан.

Т а т а р и н. Аа-ах, заҟа игаӡоузеи ауаа! Даара ибзиам!

Б а р о н. Сара… Исылшом исычҳарцы аӡәы дысхыччо! Сара агәраргагақәа сымоуп… Адокументқәа, аҩсҭаа!

С а т и н. Урҟәаҵ урҭ! Иагьухаршҭ! Уабду икаретақәагьы… Ииасхьоу акарета ала џьаргьы узцом…

Б а р о н. Ишԥалгәаҕьи ус акәзаргьы!

Н а с т и а. Уамашәагьы иубеитеи! Ишԥалгәаҕьи?

С а т и н. Умбои, илгәаҕьит! Дызлауеицәоузеи уи уара? Иҟалап, уи ԥыхьа илымамзаргьы акаретақәеи абдуи ракәым, аби анигьы...

Б а р о н *(иҽыртынчуа)*. Аф усааит уара... Уара... Иулшоит тынч ухәыцны ацәажәара... Сара... исымамзаап ачҳара, исылымшозаап аҽынкылара...

С а т и н. Иантца, иматәахәу акоуп...

Аатгылара.

Настиа! Бара ахәышәтәыртахь бцалоу?

Н а с т и а. Иззы?

С а т и н. Наташа лахь.

Н а с т и а. Рацәа цәыкьагьы дугәалашәеит! Уи дтыцижьтеи кырцуеит... Дтыцт, дагьызт!.. Џьаргьы дыҟам, дцаӡеит...

С а т и н. Ус анакәха, дынтцәаӡеит ауп... зынӡа...

К л е ш ь ч. Ириааирыда урт уажәы, Васиа иакәу Василиса лакәу?

Н а с т и а. Василиса дацәцоит! Уи дгызмалуп. Васка акартоғахь дрышьтуеит...

С а т и н. Аиқәԥараҿы ауаԝшьразы – бахта такроуп иҟоу...

Н а с т и а. Уи акәмызт иқәнагоз... Сибраҟа дрышьтыр акәын... Шәызынтәгьы... Уахь акәын... Шәеизыҳәҳәаны ҟьамсартцас... шәлеилажьтәын џьара, жрак аҿы!

С а т и н *(уамашәа ибаны)*. Изакәызеи ибҳәо? Бхагахама?

Б а р о н. Ллымҳарта тцызғәаап... Абасқәа рзын!

Н а с т и а. Иаԥшьгеишь! Ускьыси!

Б а р о н. Напы асыркып ҳәа сыҟоуп!

С а т и н. Улҟәатц, Улкьымсын!.. Лгәы даумырган ауаԝы! Сара егьа саҳаргьы схы дтызаауам... Уи атахмада! (Акыркырҳәа дыччоит). Игәы доумырган ауаԝы!.. Сара... Сгәы садыргахьазар зны... Насгьы сыԥсы танатцы исхамыштуа. Усҟан ишԥа? Ирызсырԝарцу? Мап, ианакәызаалакгьы аӡәгьы...

Б а р о н *(Настиа лахь)*. Бара ибдыруазароуп бареи сареи ҳшеиԥханагьлацәам! Бара… бырԥхашьагоуп!..

Н а с т и а. Ааит, уара, анасыԥда! Уара… Са сыла ауп уԥсы златәоу, ахәац аҵәала аԥсы шҭоу еиԥш!

Ахацәа зегьы иаразнак ркьатеиах ԥҵәо аччара иалагоит.

К л е ш ь ч. Ыы… Агаӡа! Аҵәа!

Б а р о н. Иҟалом… Агәаара… Дзакәытә бзамыҟәуузеи!

Н а с т и а. Шәыччома? Амц шәҳәоит! Шәыччаӡом шәарҭ!

А ҟ т и о р *(игәы-илахь еиқәшьшьы)*. Убас… Убас… Бырмеигӡан!

Н а с т и а. Исылшоны сыҟазар!.. Сара шәарҭ… *(Астол ачанах аақәхны икыдылҟьоит.)* Абас шәзызуан!

Т а т а р и н. Ачашка иамалкузеи? Ее… Бара бгаӡаҵәҟьазаап!..

Б а р о н *(дҩагыланы)*. Мап, уи сара уажәы… Илсырбап аҟазшьақәа!

Н а с т и а *(дыҩны дахьцо)*. Аҩсҭаа иигаӡаз шәарҭ!

С а т и н. Иазхоуп шьҭа! Ибыршәо дызусҭада? Егьбмуӡеитеи, иаҳҳәеит хәа!

Н а с т и а. Ақәыцьмақәа! Шәлеиқәынҵәа шәцароуп шәызынтәыкгьы! Ақәыцьмақәа!

А ҟ т и о р *(игәы илахь еиқәшьшьы)*. Амин!

Т а т а р и н. У-у! Игәаау аԥҳәысажә, аурыс ԥҳәысажә! Лҟазшьа цәгьоуп… Лхы даԥызоуп! Аҭаҭар ԥҳәыс – мап! Аҭаҭар ԥҳәыс азакәан лдыруеит!

К л е ш ь ч. Даара аԥҟара лҭахуп…

Б а р о н. Агьаурхша!

К л е ш ь ч *(амырзакан аҳәашьа гәаҭо)*. Ихиоуп! Аха изтәу уажәыгь дыҟам… Амца ицроуп, ахәыцы мыжда…

С а т и н. Уажәшьҭа ижә!

К л е ш ь ч. Иҭабуп! Аиарагьы иаамҭоуп шьҭа…

С а т и н. Уҳашьцылару ҳара?

К л е ш ь ч *(ижәны акәакьҭахь, ацәартәагәқәа рахь днаскьоит)*. Егьоурым… Иахьабалакь – уааауп… Зны иузгәаҭом уи… Нас, уанԥшлакь, иубоит ишуааау… Егьоурым!

Татарин ацәартәаҕәы ак нықәыршәны, нас дшьамхнышланы Анцәа иҳәара далагоит.

Б а р о н *(Татарин иахь Сатин дхьарҧшуа)*. Уҧши!

С а т и н. Уиҟәаҵ! Уи – дарҧыс бзиоуп... Уиҧырхагамхан! *(Акыр-кырҳәа дыччоит*). Иахьа сара сгәы ҳалалшәа сыҟоуп... Изыхҟьа аҩсҭаа издыруам!..

Б а р о н. Уара еснагь угәы ҳалалуп ҩык анужәлакь... Уагьҟәышхоит усҟан...

С а т и н. Аҩы сашьны саныҟоу... Зегь сгәаҧхоит... Ааи... Уи, Анцәа диҳәоит акәу? Изаманоуп! Ауаҩы азин имоуп адин ахаҵарагьы ахамҵарагьы... Уи иара иусуп! Ауаҩы ихы дақәиҭуп... Уи зегьы рзын кыр зыҧхықәу иара иоуп: адин хаҵаразын, ахамҵаразын, абзиабаразын, ахшыҩ азынгьы, ауаҩы зегьы рзын ҭакзыҧхықәу иара иоуп, убри аҟнытә – ихы дақәиҭуп! Ауаҩы – аа аиаша! Изакәызеи – ауаҩы?.. Уи уара уакәым, сара сакәым, анҭ ракәым... Мап!.. Уи уара, сара, ани аҭаҳмада, Наполеон, Моҳамеҭ... еилаҵаны! (Нацәала аҳауаҿы ауаҩҧсы исахьа ҭихуеит.) Еилукаауоу? Ари уама дуӡӡоуп! Ара зегьы иралагамҭоуп, иагьрынҵәамҭоуп... Зегьы ауаҩҧс иҿоуп иахьыҟоу, зегьы ауаҩҧс изоуп изыҟоу! Адунеи иқәу ауаҩҧсы заҵәык иоуп, егьырҭ зегьы иара инапқәаеи ихшыҩи ирымҭоуп! Ауаҩҧсы! Ари заманоуп! Ари ашьҭыбжь гоит уаныҽхәартә! Ауаҩҧсы! Ҳаҭыр иқәҵатәуп ауаҩҧсы! Ирыцҳашьара акәым... Дларҟәтәым рыцҳашьарала... Ҳаҭыр иқәҵатәуп! Иаажәып ауаҩ иныҳәаҿа, Барон! *(Дгылоит.)* Ибзиоуп уи – ушуаҩыҵәҟьоу адырра! Сара сбаандаҩуп, ауаҩы дызшьыз соуп, сцәыгьхәыцҩуп, ааи! Сара амҩа санану – ауаа, ҟьалак, бжьыск иеиҧш ауп ишсыхәаҧшуа!.. Ихьаҧш-хьаҧшуа ихараны исывсуеит... Егьсарҳәалоит урҭ сара аҟьала ҳәа абжьагажәақәа, аус уы ҳәа. Иззызури аус? Иззы? Сызхара ыфаны сыҟазаарцу? *(Аҟырҟырҳәа дыччоит.)* Сара ианакәызаалакь сызнрыхәаҧшуамызт зызхара афара маҵара иашьҭоу ауаа.. Уи акәым аус злоу, Барон! Уи акәым аус злоу!.. Ауаҩы деиҳауп! Ауаҩы – азхарафара аҵкьыс деиҳауп!

Б а р о н *(ихы рҵысуа)*. Уара ишәо-изо уалацәажәоит.... Уи бзиоуп... Уи угәы арӷәандозар акәхап... Сара уи салаӷам... Сара – исылшом! *(Дынхьаҧшуеит ашьшьыҳәа игәыиҿанны.)* Сара, сашьа, сшәоит... Зны-зынла, иудыруоу? Сшәоит... Избан акәзар, иӷаларызеи анаҩс ҳәа?..

С а т и н *(длеиҩеиуа)*. Башоуп! Ауаҩытәыҩса дзыцәшәара иӷоузеи?

Б а р о н. Иудыруоу... Схы здыруа сӷалеижьҭеи... Сара схаҿы ҧсҭҳәаҵас еилгара амамкәа иҭатәоуп акы. Ианакәызаалакь акгьы сыхшыҩ азцомызт сара. Сара... Схы ҧхасшьартә сыӷоуп... Сгәы ииаанагоит сара, адунеи сықәижьҭеи аҿеилаҳәара ада акы саҿымызшәа... Избан? Исыздыруам! Ашкол сҭан, ҭауади-аамсҭеи рыхшара иршәырҵо амундиргьы сшәын... Нас исҵази? Исгәалашәом... ҧҳәыс даазгеит, – исшәысҵеит афрак, нас ахалаҭ... ҧҳәыс иаазгаз бааҧсӡак лакәын, избан? Исыздыруам. Исымаз зегьы нысхит, еиқәа цәхаҧшьки палта кьаҿ хәычҷыки сшәын... Ак сымамкәа ианаасымпыҵӡаа, исызгәамҭеит... Амаҵура салан аказен палатаҿы... Амундир, ахылҧа, акокарда аманы... Аказен ҧара нысхит, нас абаандаҩы маҭәа ласшәырҵан... Уи ашьҭахь абри сшәысҵеит... Уаҳа акгьы... Аҧхыӡ салазшәа... Ыы? Ари... кьатеиҧҵәагоуп...

С а т и н. Дааракгьы икьатеиҧҵәагам... Ианаму – игаӡароуп...

Б а р о н. Ииашоуп... Саргьы гаӡароуп ҳәа сгәы иаанагоит... Ыы... Амала акы сазкны смиӡеи... Ыы?

С а т и н *(дыччо)*. Акәхап... Ауаҩы диуеит еиҕьу азы! (Ихы рҵысуа.) Усоуп... ибзиоуп!

Б а р о н. Ари... Настенка!.. Дцеит... Иаба? Сцап, игәасҭап... Дабаӷоу? Ишакәызаалакь... Лара... *(Дцоит.)*

Ааатҭгылара.

А ҟ т и о р. Татарин!

Ааатҭгылара.

Аҭауад!

Татарин даахьаҧшуеит.

А қ т и о р. Сара сцынхәрас… Анцәа уиашьапкы…

Т а т а р и н. Изакәи?

А қ т и о р *(ибжьы еиҵатәны)*. Уиашьапк Анцәа… Сара сцынхәрас!

Т а т а р и н *(ҧытрак ақәҿимҭқәа)*. Уара уиашьапк…

А қ т и о р *(ирласны аҧечҟь длалбааует. Астол дладыххылан ауатка лҭатәаны ижәны, дыҩуа абарҭахь иҿынеихоит)*. Сцеит!

С а т и н. Уа, уара, сикамбыр! Ухы абаурхо? *(Дишьклашәшәует.)*

Даахналоит М е д в е д е в аҧхәыс кәафҭа ишәҭаны, Б у б н о в гьы дицуп, аҩыцьагьы ижәны иҟоуп, рацәак ирылсым. Бубнов изнапык ала чархә-ҿахәаарак икуп, егьи инапала хәша ҽыҭк икуп. Иҩыҵра иҵарҕәҕәа икуп уатка баҭликак. Егьи ибаҭлика ахы икьаҿ аҵьыба иҭыхәхәаоит.

М е д в е д е в. Амахҽ деиҧшуп уи кыргьы… Аҽада деиҧшуп, алымҳа имам акәымзар.

Б у б н о в. Уаҟәыҵ! Уара ухаҭаҵәҟьа уоуп аҽада еиҧшшәа иҟоу.

М е д в е д е в. Амахҽ зынӡа лымҳа амаӡам… Уи ҧынҵала ифҩышәаны ауп акыр шаҳауа…

Б у б н о в *(Сатин иахь)*. Аҩыза! Сара уҧшааразын трактири кабак цыҧхьаӡеи сынкыдыгәгәало! Абаҭлика сымх – снапқәа зегь акака ркуп!

С а т и н. Уара акренделькәа астол инаганы иныкәуҵар, узнапык ҭамцәуеи…

Б у б н о в. Ҵабыргуп! Еҳ, уара… Бутар, уҧши! Абар иара, аа! Дҟәышуп!

М е д в е д е в. Агызмалцәа зегь ҟәышуп… Сара издыруеит! Урҭ хшыҩда ҧсҭазаара рылшом. Ауаҩы бзиа, уи – дгаӡазаргьы дыбзиоуп, ауаҩы бааҧсы химҧада дҟәышзароуп. Амала амахҽ ҳәа иуҳәаз, уара уиашам… Уи уаҩ дзықәтәо ҧстәуп… Уи тәыҩа амам… Иамам ахаҧыцгьы.

Б у б н о в. Иабаҟоу ауаа? Изыҟамзеи ара ауаа? Еи, шәхәыҵыҩр!.. Сара какалк шәсыркышт! Акәакь аҿы иҟада?

С а т и н. Уабанӡананагари ҩыжәрала абри иумоу аԥыҭ! Ацәаҳа!

Б у б н о в. Сара – уажәыҵәҟьа! Уажә мал рацәас еизыргаз егьыҟам… Зоб дабаҟоу?

К л е ш ь ч *(астол днадгылaны)*. Уи дыҟам…

Б у б н о в. У-у-ррр! Барбос! Брриу, брлиу, брлиу! Агәагәышь! Умшын, умгәрымын! Ижәла, уԥшахьырсла угәыулахь еиқәумҵан… Сара зегьы идсыркуеит какалк-какалк! Сара, сашьа, аӡәы акы аниҿасҵо бзиа избоит. Сара амал змоу аӡә сакәзар… Сара… ԥарада ауаа акра¬хьырфаша атрактир сыргылон! Анцәа иныс! Музикала, ашәаҳәацәа ыҟаны… Унеи, крыф, крыжә, ашәа уазыӡырҩ, угәы аԥсы аршьа! Ууа ҕарзар – ууаила страктир ахь! Амала круҿасҵоит! Сатин! Сара… Уара… Иусҭон малс исымаз зегьы рыбжа! Абас акәын!..

С а т и н. Уара уажәы исыҭ зегьы…

Б у б н о в. Смал зегьу? Уажәу? Усҭ! Абар мааҭк… Абар аҽа… ҩ-ҟәрышьк… Аҟәрышьқәа… Зегьы!..

С а т и н. Нас ибзиоуп! Са сҿы иԥхасҭахарым… Срылахәмарп урҭ сара…

М е д в е д е в. Сара – сшаҳаҭуп… Аԥара ҵәахтәыс ишыҭиу… Заҟа ыҟоузеи хыԥхьаӡарала?

Б у б н о в. Уароу? Уара умахҽуп… Ҳара шаҳаҭ даҳҭахӡам…

А л и о ш к а *(ишьапы хтны дааҩналоит)*. Сашьцәа! Сара сшьапы сырбааӡеит!

Б у б н о в. Уааи уҟарҟы ырбааӡа… Уаҳа акгьы! Сыхаара уара… Уара егьужәуеит, уагьыхәмаруеит… Уи даара ибзиоуп! Амала арыжәтә иумжәраны иужәуеит! Уи сашьа, иуԥырхагоуп… Арыжәтә ԥырхагоуп!..

А л и о ш к а. Уи уара улагьы уаҩы ибаратәы иҟоуп. Уара ижәны уаныҟоу ауп ауаҩы уаниеиԥшу… Клешьч! Амырзакан иагыз ҟауҵоу? *(Ашәа ҳәаны дацкәаашоит.)*

Ех, сара ас схы-сҿы
Иԥшӡамкәа иҟазар,

Сгәыла ҧҳәызба ас еиҧш бзиа
Иалшомызт сылбарцы!

Сыхьҭшьит сара, сашьцәа! Хь-хьҭоуп!

М е д в е д е в. Мм… ҳузҵаар ҳара: дарбан сгәыла ҧҳәызба ҳәа узышьҭоу?

Б у б н о в. Усҟәаҵ! Уара уажәшьҭа уҽеиҟәкы! Уара уажәшьҭа еиҿкаам уакәым, уагьдиадиам…

А л и о ш к а. Ус ҧҳәыск улхаҵоуп!

Б у б н о в. Уаҳәшьаҧҳак абахҭа дҭакуп, егьи аҧсра даҿуп…

М е д в е д е в *(даазҧагьаны)*. Амц уҳәоит! Уи аҧсра даҿӡам. Уи сара дысцәыӡт, лыӡбахә ҳәа ак смаҳаӡо!

С а т и н аҟырҟырҳәа дыччоит.

Б у б н о в. Зегь акоуп, сашьа! Ауаҩы еҳәшьаҧҳада даншьам!

А л и о ш к а. Уххь згеит, ухаҵкы! – ахаҟәиҭра зырҭаз ашьтәа, адаул арҳәаҩы.

Сгәыла илымоуп аҧара,
Сара исымам ҟәрышькгьы!
Уи ауп, аха сыҵкәын гәырҕьоуп
Уи ауп, аха сара сыбзиоуп!

Сыхьҭшьуеит…

Дааҩналоит З о б, нас аҡт аанҵәаанӡа даҽа ҧыҭҩык, ҳәсеи хацәеи. Урҭ рҽеилырхуеит, ишьҭалоит ацәарҭаҕәқәа рахь.

К р и в о и З о б. Бубнов! Уаазцаз арбан уҩны?

Б у б н о в. Арахь уааи! Утәа… иаҳҳәап ашәа, сашьа! Бзиа избо… Аа?

Т а т а р и н. Аҵх неихеит, ацәара аҭахуп! Ашәа анҳәатәу ҽынлоуп.

С а т и н. Егьаурым, Аҭаҕәад! Уара – уааи арахь!

Т а т а р и н. Изахьӡузеи – егьоурым? Ашьҭыбжь ҟалоит. Ашәа анырҳәо ашьҭыбжь ҟалоит…

Б у б н о в *(Татарин иахь днеины)*. Аҭаҕәад! Иахьзеи унапы? Ихырҵәама унапы?

Т а т а р и н. Иззы? Ҳааҧеиҧшып… Иҟалоит ихҵәатәымхаргьы… Анапы – еихатәым, ахҵәара уадаҩхом…

К р и в о и З о б. Ихәартәам, уара уус, асанка! Напыда акы уаҧсахом уара! Ҳара ҳашьа инапқәеи изқәеи ахьынӡаимоу ауп акыр даҧсаны даныргхьаӡо… Иҟам анапы – дыҟам ауаҩы! Башоуп уара уус!.. Уца уаткажәра… Уаҳа акгьы!

К в а ш н и а *(дааҩналоит)*. Оҳ, шәартә сара сыхаара сҿылацәа! Адәахьы акәзар, адәахь акәзар! Хьҭоуп, ҳәынҵәоуп… Аиҿымкаа ара дыҟоу? Аиҿымкаа!

М е д в е д е в. Сара!

К в а ш н и а. Дырҩегьых сара скәафҭа ушәуҵахт акәу? Насгьы уара… хәыцык ани… Ы? Иззыҟоуҵеи ус?

М е д в е д е в. Иахьа сымшира мшуп азы… Бубнов… Егьыхьҭоуп… Ҟьаҵәыроуп!

К в а ш н и а. Арахь уҧши… Сара сҿы… Ҟьаҵәыроуп! Амш умган… Уцаны ушьҭал…

М е д в е д е в *(акәыхәнахь дцоит)*. Сышьҭаланы аҵәара сара исылшоит… Сара исҭахуп… Иаамҭоуп!

С а т и н. Изакәи бара… Блеишәа бырцәгьаӡеитеи уи изы?

К в а ш н и а. Ада ҧсыхәа амам, сыхаара, ани иеиҧш иҟоу ахаҵа амацәаз ахы дҭаргьежьуа думазароуп. Уи сара дсыдыскылан… Ҳаидызарц. Сгәы иаанагон акы даасыхәап ҳәа… Иара дызлеибашьҩыз, шәартә аапкра шәхы излаҭоу… Са сызмароу ҧҳәыс усуп… Аха иара… ажәра! Уи сара изласымаҭәоу акгьы ыҟам!

С а т и н. Ацхыраа҈ бзиа дыбзалымхит бара…

К в а ш н и а. Иеиҕьу дыҟам ауп… Уара са сыцынхара уҭаххашам… Уара, умбои узеиҧшроу! Усзаангыларгьы мчыбжьык аиҳа унхом… Исымоу, исыхӡу зегьы иф-ижәны уаасылгашт!

С а т и н *(аҟырҟырҳәа дыччоит)*. Уи иашоуп, аҧшәмаҧҳәыс! Саабылгоит…

К в а ш н и а. Усоуп ус! Алиошка! Алиошка. Аа – сара!

К в а ш н и а. Уара сара сзын иупатҟалеиуа закәқәоузеи?..

А л и о ш к а. Сароу? Зегьы! Зегьы рзы, аиашазы ҳцәажәозар, дабаҟаху, сҳәеит, абри леиԥш аԥҳәыс! Уамашәа дубап! Ажьышәа, ашша, абаӷыжә ԥутк аҟынӡа лымоуп, аха ахшыӷ – золотникгьы лымам!

К в а ш н и а. Ных, уа амц уҳәеит. Ахшыӷ ҳәа узҿу имаҷымкәангьы исымоуп… Амала изхухәааи уара леиҿымкаа дылԥҟалоит ҳәа?

А л и о ш к а. Сара дбыԥҟоз џьысшьан, ихахәы данкны данбырҳәазоз…

К в а ш н и а *(дыччо)*. Абзамыҟә! Уара иумбошәа. Аҭаацәашәа адәахьыҟа издәылгатәузеи?.. Насгьы – игәы иалсит иара… Уара уцәажәарақәа рҿынтә аӷыжәра далагеит…

А л и о ш к а. Ус анакәха, аиаша рҳәозаап, акәтгьы иажәуеит ҳәа анырҳәогьы!

С а т и н и К л е ш ь ч и аҟырҟырҳәа иччоит.

К в а ш н и а. У-у, абызцәгьа! Узакәытә уаӷузеи, мшәан уара, Алиошка?

А л и о ш к а. Зеиԥш дыҟам уаӷуп сара! Зегь сылоуп! Сыла назхәаԥшлакь зегьы сгәы рызхьуеит, зегь сыханы сыргоит!

Б у б н о в *(Татарин ицәартҭаӷә ааигәара)*. Уаала! Зегь акоуп ацәаха уахҭом. Ашәаҳәаара ҳаҿызаауеит… Уаха шаанӡа! Зоб!

К р и в о и З о б. Ашәаҳәароу? Изаманоуп…

А л и о ш к а. Сара – иасырҳәап!

С а т и н. Ҳазыӡырӷуеит!

Т а т а р и н *(дԥышәырччо)*. Ааи, ани агызмал! Бубна… Иааг аӷы! Иаажәлап аӷы, ҳқьаф ҟахҵалап, аԥсра анааилакь — уахь ҳхы ҳархап!

Б у б н о в. Изҭаҭәа, Сатин! Зоб, утәа! Еҳ, сашьцәа! Рацәак иҭахума ауаӷы!.. Аа, сара снахәан — сыгәгьы ҭԥраауа сҟалеит, Зоб!.. Ицәырга… Бзиа иаабо!.. Исҳәеит… Сҵәуеит ауп!..

К р и в о и. Зоб (ашәа ациҳәоит.) Аа-амра гылоит иҭашәоит…

Б у б н о в *(иааимданы.)* Са-ара сбахҭаҿы илашьцоуп!

Ашә ааимҟьоит.

Б а р о н *(ашəхымс аҿы дылагыланы дыҳəҳəоит)*. Еи….

Шəарҭ! Шəааи… Арахь шəааи!.. Нахьхьи ацəҳəыраҿы Аҟтиор… иҽыхəырны иҽеишьт!

Аӡə ҿиҭуам. Зегь Барон ихəапшуеит. Уи дааивсны Настиа лыла гəыҭбаақəа еиҵыхны имырҟəысӡакəа, ашьшьыҳəа астол ахь дааиуеит.

С а т и н *(ибжьы шьҭыхцəамкəа)*. Ех… иҧхасҭоутəит ҳашəа… Абзамыҟə.

А ҧ а р д а

Л О П Е д е В Е Г А

Л А У Р Е Н С И А

(Ауаса рӡыхь)

Жәлар ртрагедиа 9 сахьак аманы

Ажәохәтәи ашәышықәса аҩбатәи азбжа аан Кастилиа (Испаниа) нап адыркит аиқәԥара, акрал ҭыԥ еимакны. Ари акрал ҭыԥ еимакны еиқәԥоз афеодалцәа ҩыџьараны рееиҩыршеит.

Усҟан кралс иҟаз Ҳенрих 4-тәи иаҳәшьа Исабелла акралра лоур зҭахны иашьҭаз рымч еиҳа иӷәӷәан, Ҳенрих иԥҳа Хәуана илоур зҭахны иашьҭаз раасҭа.

Даара акыр ианеиҿыха ашьҭахь, акрал ҭыԥ дықәдыртәеит Исабелла (1464).

Ас аниба, Арагонтәи акрал иԥа Фернандо Исабелла дизиҳәарц дашьҭалт. Ари аус аманшәалахара, ҳәара аҭахызма, еиднаҵон ҩ-хәынҭқаррак (Арагониеи Кастилиеи), иагьарӷәӷәон акралра амчра. Насгьы Фернандо уаҩ ҟәышын, уаҩ еилҟьан, иагьилшон уи испаниатәи афеодалцәа аӷәра рҿакра, рхаԥызара ирымаз рымҟьара, иара убриала атәыла аҭынчра азырҳара.

Арҭқәа ирыцәшәаны афеодалцәа ӡәырҩык еиҵарҟьарц иашьҭалт Фернандои Исабеллеи реинасыԥхара. Урҭ ацәшәон рхаԥызара ирымоу рымырҟьаӡаны инапаҿы иааигар ҳәа акрал ҿыц.

Убри аҟынтә, аԥхьа Исабелла акрал лоур зҭахны иашьҭаз иааҳәны, ԥыхьа ирҭахымыз, акралра лгар ҳәа ишәаны изақәԥоз Хәуана илыдгылаҩцәахеит.

Хәуана уи аамҭазы португалиатәи акрал Альфонс дицҵахьан. Ҿыц иаатит аиҿыхара, ақәԥара. Аха уи ԥырхагас иамоуит Фернандои Исабеллеи реибагара.

1474 шықәсазы, Ҳенрих 4-тәи данԥсы, еидҵахеит Арагониеи Кастилиеи ахәынҭкаррақәа акны, ҩыџьа акралцәа ахагыланы.

Ажәлар, еиҳараӡак анхаҩыжәлар, аҭыԥантәи аҳцәа ссақәа згәаахы аакыдырхыз, арыцҳарақәеи агәаҟра дуқәеи

иртагылаз, аиқәԥарақәеи аиҿыхарақәеи згәы ԥыртәаахьаны иҟаз, асеиԥш аҳәынтқарра аизакхара даҽа аамтак ҳазнартәозар ҳәа ргәы иаанагон, ргәы иахәаны иаԥылт.

Аҳра ссақәа ахаԥызара анрымаз рыцҳарас ажәлар зықәшәаны иҟаз ҳдырбоит ҳара усҟантәи испаниатәи ахроникақәа.

«Ауаса рӡыхь» зхаану аамтазы Кастилиатәи ахроникақәа ирҳәоит абас: «Арҳәарақәеи амчымхарақәеи рацәахеит, абас аҟара аибажьареи аибатирақәеи уаҩы дырхәаҽуа аҟынӡа».

Арицарцәа ҳәа изышьтази абџьар иатагылази аҳәынтқарра иагралaны наҟ-ааҟ амаақәа ԥытәтәаны аҳрақәа ркит, арҳәарақәа ахьырзымариахашази изларзымариахашази ирзыԥшны.

Сант-Иаго ҳәа изышьтази, Калатравеи Алкантареи реибашьратә орденқәа ахаԥызара ду шьтыхны атәыла дырҳәуан. Акралра аказы арыцҳара ззымдыруаз, ашәтра иаҿижьтеи рацәак зхымцуаз, зыпроба лаҟәу амонета атыжьра уҳәа аиҿыхарақәа, аибарҳәарақәа уҳәа рыбзоурала имчыдахеит, иԥыкәкәаӡеит, атан илеит.

Асеиԥш аибафареи, аибарҳәреи, аибацәцәаареи аҳәынтқарра иазеиԥшу чмазараны, ичмазара дуны иахыҟоу ауаажәлартә шьақәгылашьаҿы зегь реиҳа ахьантара зхәда иқәло ауаажәларраҿ анхацәа роуп.

Ҳаарас иатахузеи, ас еиԥш аргәаҟрақәа згьы анхацәа ирзычҳауамызт, тынч рнапқәа еиқәтаны иԥшуа иартәомызт.

Изныкым, иҩынтәым атоурых наҳнарбоит ҳара, анхацәа гыланы ақәԥара ианалагахьоу. Иаҳгәалаҳаршәап афранцыз нхацәа «Жакериа» ҳәа ахьӡ аманы аицгылара иҟарцаз, Уот Таилер ихьӡ зху аицгылара (Англиа, 14-тәи ашәышықәсазы).

Абартқәа реиԥш иаҿын Испаниагьы. Аа, ари ус шакәу ҳзырбо Испаниатәи ахроникақәа: «Анхацәеи агәыԥ лаҟәклассқәеи, – ҳаԥхьоит ҳара абер хроникақәа рҿы, – еицгыланы ирақәԥон асениорцәа, дара бнауаак иреиԥшны изԥхьаӡоз, шәахтәыс иршәараны иҟаз зегьы ирыцәцарацы

ҏеeибаркны гәыԥ-гәыԥла иқәԥон, гәыԥ-гәыԥла иргәыдлон урҭ асениорцәа, аҳҭынраҿы аус зуаз аус еилыргацәа, баша агентцәа ирхәаахәон, рыԥсы шҭаз анышә иарҭон. Аамысҭеи ҭауади рыԝнқәа амца рыцраҵаны ирбылуан. Анхацәа иреиуоу аӡәы, исениор иҿы ԥыхьа дшыҟаз еиԥш амаҵ иуларцы аангылара дазыразхар, хымԥада акгьы ихмырҭкәа дыршьуан»…

Лопе де Вега итрагедиа аниԝуаз аламҭалаз иара дзыхцәажәо аҳҭыс иаҵанакуа анхацәа рыргәаҟра иаҿын аԝадахьтәи Испаниа.

«Ауаса рӡыхь» аҿы ицәыргоу анхаԝы уихәаԥшыр, цқьа уилаԥшыр, угәы иаанагар алшоит иҟалару абас аҟара зхы шьҭыхны иҟаз, зхы апату змырӡрацы иашьҭаз анхацәа ҳәа, аха Испаниа аҭоурых ԥыҭк издыруа изын ари еиԥш агәылакԝакра алшом.

Аекономикақәа уҳәа ҭоурыхла аамҭас изнызи (Пиринеитәи адгьылбжьахала згаз арабцәа рабашьра уҳәа) рыбзоурала, 14-тәи ашәышықәса аиԝшара аахыс икаҳаны иҟан Испаниа аҳратәра (Франциа аҳратәра каҳаит 18-тәи ашәышықәса анҵәамҭазы, егьирахь Европа зегь аҿы 19-тәи ашәышықәсазы). Уи ада Испаниа аҭыԥанқәа ирыман ахатәы усбара, дара далырхуан аиҳабы, аӡбаԝ убас егьырҭгьы. Урҭқәа зегьы рыдагьы испаниатәи анхацәа азин рыман амилаҭтә хеилаҵара усбараҿы аҽалархәра уҳәа убас иҵегьы.

Арҭқәа зегьы Кастилиа иқәынхоз анхаԝыжәлар рыхьмыӡҕи рыламыси, рхы апатуи ирзықәԥаратәа акыр абҕеиҵыхра рнаҭон.

Амала, ҳәарас иаҭахузеи, еилкаан испаниатәи ақыҭа классла ишеизакымыз, испаниатәи анхацәа рыкласстә интерес шеиқәымшәоз. Анхацәа ирылшомызт рықәԥарақәа рҿы еснагь рҳәатәы еиқәшәаны, еимактәы рымаӡамкәа аӡәк иеиԥш аидгыларақәа.

Аха ус иагьа иҟазаргьы, заамҭа цаз, зыкласс иацизЛопе де Вега итрагедиаҿы усҟантәи Испаниа хеиҿкаашьас, ԥсҭазаашьас иамази агәыԝ-ҿыԝи сахьа ԝырала, баԝхатәра дула иаарԥшуп.

Иалақәоу ауаа:

Фернан Гомес де Гусман – акомандор.
Флорес } – акамандор иматцуцәа
Ортунио
Акрал Дон Ферннандо – Кастилиа знапаҿы иҟоу.
Изабелла – акрал иԥҳәыс.
Дон Манрике – акрал иминистр.
Естебан – иара иԥа.
Лауренсиа – иара иԥҳа.
Алонсо – ақыҭа аиҳабы.
Леонело – анхаҩы.
Фрондосо – Леонело иԥа.
Менго – дынхаҩуп, дпоетуп.
Баррильдо – дынхаҩуп.
Паскуала } – қыҭа ҳәсахәыҷқәоуп.
Хасинта

Ахыбра ахьынтәи аӡбаҩ (инквизитор).

Анхацәа, анхаҩы ҳәсақәа, ашьаҟаруаа, амузикантцәа. Ақәгылара ахьыҟало Испаниа аҳәынҭқарраҿы Ауаса рӡыхь ақыҭеи Альмагори рҿоуп. Аамҭала ажәохәтәи ашәышықәса аиҩшамҭазы.

Актәи асахьа

Акомандор ихан ду аԥхьа идәҳәыԥшраны ишьҭоуп.

Акомандор
(жәаҩык дрыгәҭылагылаԥы даацәырҵуеит)

Иҭабуп, аҩызцәа, шәысаламқәа рзыҳәан,
Сгәы иахәоит даараӡа шәысԥылашьа сара.
Естебан

Иудаҳныҳәалоит, сениор, уиааира,
Иудкыл ҳамч зықәхоны иуаҭәахҳшьарц иаагаз!
Ҳҵас ишаҳәоз ала иҳалыршан иузаагеит:

Аҟызқәа, акәатақәа, аҭубарқәа, ашьтәажьы,
Ҽ-баӡ хатәра бзиала ҳахиам иара ишубо,
Еибашьыга бџьарлагьы ҳахиам иара убас,
Аха акакала убарҭқәа рцымхәрас
Иҳамоуп қьаф змоу аӡы ссирқәа жәпакы.
Ҳацқьашәқәа, ҳчашкәакәа, ҳчыс зегьы угәы ишьҭнахуа
Ицқьоуп уаӡы игәы ахылартәы ирхиоуп.
Ҳуҳәоит зегьы хнапы ианкыла иузаагаз
Ҳчеиџьыка уаҭәашьан какалк укырц иахьа.
О, гәыкала иузаҳҭахуп еснагь иуоуларц хиамӡа,
Ара – аӡны уаныҟоу, нахьхьигь – уаниабашьуа уаґак.

Акомандор

Иҭабуп шәхаҵкы, иҭабуп, арҭ шәныҳәапхьызқәа рзыҳәан,
Уажәшьҭа шәцақәар ҟалоит шәыӡныҟақәа зегьы.

Естебан

Уӡны иузыԥшуп, сениор, аҭынчра, аԥсшьара.
Уӡны ашәқәа, ахышәқәа зегьы иаҳӡычеит бҕьы иаҵәала,
Раӡнылa, хьыла уҳәа, иҵәцазаргьы ауакәмыз.

Акомандор

Хлаԥшрас исышәҭақәои шәмаҵушьақәеи сдыргәырҕьоит,
Сгәы ҳәуп, сышәзыразуп шәцақәа шәыӡныҟа ушьҭа.

Естебан

(асцена дахьнавало)

Еи, амузикантцәа! Амузика бжьы! Ашәақәа!

Асцена ашьҭахь игеит амузика бжьы. Лауренсиеи Паскуалеи ихьаԥш-кәаԥшуа асцена аҿаԥхьала иаақәгылоит, ицаз ирышьклаԥшуа.

Лауренсиа

Еиҳа сазгәырҕьаны исхызгауан џьабаа цәгьак,
Арахь уи уаҳа дшыхнымҳәуа здыруазар.

Паскуала

Ари ҳацубжьара иқәу рҿы сара
Игәасҭахьеит иаӡәымкәаны ӡәырӡык,
Ба беиҳа рҽырџьбаро аґьеӡҳәа иҟаз аҳәсахәыцқәа;

Урҭ башагьы рааигәара уаҩ дықәрымҵозшәа
ицәажәауан,
Аха илақьҭа-шәақьҭо цәашәа иҟалон ишнеиуаз.

Л а у р е н с и а

Ахаҳә иаҩызоуп урҭқәа рҿы са сгәы.

П а с к у а л а

Ибымҳәаӡан,
Егьырҭқәа зегьы зынназ бацәцашашәа зынӡак.

Л а у р е н с и а

Аха сара сыхьмыӡӷьы еиласымгарц сылшоит,
Дунеи зегьы сышьҭазааит, аҭахызаргьы аҽшәа.

(Лхы даатахәыцшәа.)

Иаҳҳәап, акомандор сара дагьысцәымӷыҵәҟьамзааит,
Дагьызбааит бзиа уи, аха са сзы уи иалҵрызеи?
Бгәы иаанагауоу сигап ҳәа пҳәысс?

П а с к у а л а

Бимгар ҟалап,
Сара бысзымҵаар уи аҟара бзеилмыргои?

Л а у р е н с и а

Аӡәгьы иасраӡом хьмыӡӷы баапсыла сныҟәгара,
Акомандор иҿынтә хьмызӷы цәгьамзар испеипшуи…
Сара издырует уи дышреиҽырбоз жәпаҩык,
Аха рацәак мырҵыкәа урҭ зегьы
Дрыцрыҵт аӡәаӡәала, хьмызӷыцәгьа дырганы.

П а с к у а л а

Бара ишыбҳәо ала уи бызицәцар ибылшаны,
Уаҩы иимбац ассир ду зылшаз ба бакәхот усҟан.

Л а у р е н с и а

Сара ибасымҳәеи, быпшла ианакәзаалакь
Игәы иахәаша акы са сҿынтә ибарцы залшозар,
Кыргьы ҵуеит уи илапш схиижьҭеи сара,
Дсыцрыҵӡом, сышьҭа дхуп, исышьҭатаны имоуп
Флорес, Ортунио. Урҭ схырхрацы иаҿуп,

Дунеи лахьышкәакәарак аӡәыр изы иҟалашазар,
Са сзы иҟалашашәа рыбз ахәша ақәҵа ицәажәоит.
Аха урҭ ражәақәа са сзы ибаша цәажәароуп.

Паскуала

Ианбыкәыз ус еиԥш урҭ ианбацәажәоз бара?

Лауренсиа

Иҟалап уи аахыс ԝ-мчыбжьаҟа ҵыр.

Паскуала

Урҭ агызмалқәа ирылшар ҟамлои бхыхра?

Лауренсиа

Сароу?..

Паскуала

Бара...

Лауренсиа

Са ԥыхьашәа бзиас сыԥхьаӡаны исышьҭоижьҭеи кыр ҵуеит,
Аха сара сҿы ихыржәжәар алшоит рыцқәа.
Са урҭ злаҽхәақәо сгәы хырхӡауам зынӡа.
Схи сыԥси сахьынӡарықәиҭу са сеилаҳауеит аԥсҭазаара,
Слахьынҵагьы иснаҭарц сзыҳәо рацәаӡам.
Аҽеилаҳәара сашьҭан сыҟан даарак,
Егьырҭ зегьы среицәамкәа сеилаҳәоуп,
Фатәы-жәтәы алагьы ақыҭан уаԝы дзызхьыша
Ак сыгым, сгәы бзиоуп, сқьаф бзиазааратәы сыҟоуп.
Шьыбжьышьҭахь ҳәа схәы рхианы ишысҭаху крысфоит,
Шьыжьхьак ҳәагьы – хш-цак надкыло чак ӡны.
Аус анызуагьы ӡыхьк хьшәашәаӡа снахәо...
Амраҭашәаразы шаҟа игәазырҳагоузеи,
Абаҳча бӷьы еилачы сахьҭоу, ажьымжәақәа
Ааҿыхны ифауа... аԝныҟа акәзаргьы
Исымоу сус хәыцқәа мариала срыхьӡауеит.
Сыԝны еилырганы ирыцқьаны исымоуп.

Урҭ хьыла схырхрацы изҿу сара сазжьом.
Шәарахк иашьҭоу гыгшәыгушәа,
Ирышьҭоуп иҩны аҳәсахәыҷқәа,
Изыхьӡаз хьмыӡӷ бааԥсы ддыргоит,
Нас даҽа џьоукы ишрышьҭалара иԥшуп.

Паскуала

Ҟазшьас ахацәа зегьы ирымоу иара убас ауп,
Уахьынӡаигәаԥхауа џьа илаԥш наухшәауам.
Мап-чап ҳәа ак иаҳар иԥсы ихыҵып уҳәахп,
Аха зегь ргәы иҭоу акоуп – егьа иласны
Ргәы ишаҭаху ҳжьаны ҳрызнагар рнапаҿы.
Знык рнапаҿы инеиз лзгьы имцацәароуп,
Нас тәык улаҩхны ауп ишухәаԥшуа дара.
Сманшәалахеит убрагь ҳәа иҩызцәа рҿы дахыҽхәо,
Даҽа гаӡак нап шлылеикыша иҽазырхио иҿынеихоит.
Аҳацәа ирулакь зегьы ранахоит, ирнаалоит,
Ҳара ҳаԥхыӡ акы алашәаргьы гәнаҳарас иркуеит.
Аԥҳәызба лзы ажәа бааԥсык рҳәар аҵкыс дыԥсыр
еиӷьуп.
Ус ззырҳәазгьы убри нахыс аӡәгьы хаҵа дигаӡом.
Абас ауп амцҳәаҩцәа ажәа гәыбзыӷла ҳшыржьауа.
Знасыԥ ыҟоу аԥҳәызбагьы ахацәа ражәа хазымҵаз лоуп.
Убзиабара ацымхәрас иувсны ицоит иухыччаны.

Иааиуеит А к о м а н д о р, О р т у н и о, Ф л о р е с.

Акомандор
(аҳәсахәыҷқәа инацәа нарыҟәкны)

Абарҭ аҩыџьа срыҳәоит инхарцы.

Лауренсиа

Изакәызеишь ииҭаху иҳаиҳәарц сениор?

Акомандор

Абас шәхы аԥшнымҵо шәцарак шьҭа уаҳа исзычҳауам
Иаамҭоуп уажәшьҭа шәсыххәыцразы сара.

Лауренсиа
(Паскуала лхы налеиарханы)

Дызусҭада иззиҳәауа арҭ ажәақәа, Паскуала?

П а с к у а л а
(хәыҭ-хәыҭла)

Ба боуп, беиҵамхан, быҩ!
Макьана иахыҧам, быҩ!

А к о м а н д о р
(иҿыркәаанда-ҿыргәыбзыҕны)

Шәа шәоуп иззысҳәауа ахьгәлыршәақәа, алмасқәа!
Са соуми, мшәан, шәызхьыҧшу, знапы шәану, шәызтәу?

П а с к у а л а
(илҳәо лҿамшәо дыҧхашьаны)

Ааи… Ус ауп, – нас ишҧа…

Л а у р е н с и а
(даахыхәмаршәа, аха лҵабырг надҵаны)

Ҳаутәуп ҳара, уи иашоуп, ҳаумаҵуцәоуп,
Иара убас ала мацароуп ҳагьшутәу.

А к о м а н д о р

Нас ус анакәха, исымами сара
Аҩныҟа шәааи ҳәа шәаҳәара азин?
Уа шәымала шәынхашам, шәзыцәшәои?..

Л а у р е н с и а

Уа ҳамала ханхом, иаадыруеит уи,
Аха уахь сабгьы днеиратәы уҳәаахьазар,
Нас шәарамкәан ҳузнеир ҟалон ҳаргьы,
Аха ҳа ҳамала ҳазнеишам усгьы…

А к о м а н д о р

Ибзиоуп…
Ус акәзар, нас ҳааиҧхьар акәхеит баб…
(Дыччоит.)

Аиашазы, уаҩ дарччарын уи даара!
Ных, сцап сара, Флорес, уара иудыруеит,
Шәнеи-шәааи ҳәа шраҳәатәу арҭ реиҧш ҳаҭыр зқәу…

Ф л о р е с

(аҳәсахәыҷқәа рахь)

Иазхоуп уажәшьҭа абас еиԥш аҽырххара.

Ишәԥеиԥшуп усгьы уи, нас иарбан шәыҽезшәырххо...

Излеиԥшым арбану иахьа мамзар уаҵәы...

Л а у р е н с и а

Иахьа са соуп зҳәауа уаҵәынӡа дықәӡаар алшоит...

Ф л о р е с

Ижәдыруандаз шәа шәзы изакәытә ҳамҭоу уа иҵәаху?

П а с к у а л а

Ҳа ҳзы шәа шәҳамҭақәа акакала зегьы
Иреиҕьуп ҳашьклаԥшра шәаҟәыҵыр, ҳашьҭа шәхыҵыр.

О р т у н и о

(Паскуала дылҿаҽырбо)

Са ибасҳәо бхы азышьҭ, уиаҟара шәыҽешәмрыцәгьан,
Акомандор изааргеит аҳамҭақәа жәпакы.
Урҭ шәанырхыԥхьаӡалаха шәа шәзы ихьӡырҳәага духоит.

Л а у р е н с и а

Шәа шәҭаацәа имаҷымкәа ишәзааргеит иахьа акәац.

Ф л о р е с

Иаҳзааргаз иарбану акы шәахҭниҵом шәҩыцьа...

Л а у р е н с и а

Кәацс иааиԥыхьашәалакгьы иҳаҳауеит, еилихӡом.
Аха ҳа ҳжьы шьашә ҽыҭқәаны иҿыттаргьы алшоит уи!

П а с к у а л а

Ных, аамҭа аагеит цәгьашәа, аҩныҟа ҳусқәа еилажьуп.

(Дцар лҭахуп.)

Ф л о р е с

(Лауренсиа лнапы аанкыланы)

О, сылашара, сыхьгәлыршәа, – даҽаӡәы изыҳәа сбыҳәом,
Сара сзоуп, знызаҵәык сақәиҭҭәы бгәыӡра...

Лауренсиа ллакҭа нарҳәны, ирыцәгьаны дизыԥшуеит.

Знызаҵәык бхатәы иашьак еиԥш гәы сыдкыланы...

(Лыгәӡра иҿазикуеит.)

Л а у р е н с и а

Унаскьа наӄ!

(Дигәҭасуеит наӄ Флорес.)

О р т у н и о

(Паскуала даагәыдкыланы)

Иагьзыбҳәарызеи мап ҳәа, акомандор
Дақәиҭуп раԥхьатәи ауха дбыцшьҭаларц...
Сара исымами быбзиабара азин?

П а с к у а л а

(лҿиампыҵжәааны)

Алахша! Ууаҩым уара!

Аҳәсахәыҷқәа урҭ аҩыџьагы ирыгәҭасны икарыжьуеит, нас дара ыҩны ирыцәцоит.

Ф л о р е с

(даныҩагыла ивара шьышьуа)

Ыы, аҩысҭаа иишәихьоу! Ҳәсахәыҷқәам арҭ!
Иџьнышқәоуп!

А ԥ а р д а

А ҩ б а т ә и а с а х ь а

Адекорациа шыӄац иӄоуп. Амра аӡы иӡаалоит. Ажәҩан ашәаԥшь цәыҵԥхауеит.

Л а у р е н с и а

Шьҭа ҳалгароуп ацәажәара, Фрондосо,
Лассы-ласс ҳшеиԥылоз лаԥшықәырҵан ауаа,
Иахьабалакь игәароуп уҳәан-сҳәан,
Уаргьы уԥшра, уртәаашьа,
Уахьынеибыҭоу уеиҿкаашьа,
Уаҩ илаԥш аахартәы иахьыӄоу аӄынтә,

Иаҳзырҳәарацы рҭахуп, иагьеиқәнагоуп убарҭ ҳәа.
Са ус еипш иҟақәоу саҳарц сҭахӡам зынӡас.

Ф р о н д о с о

Иззы, Лауренсиа? Абас са сзы бгәы зхаҳәхазеи?
Дунеи аҿы пстазаарас исзықәу ба боуп,
Ба мап аныбхәагы нас иарбан исзынха?
О, еи саҳаанӡа сыԥсыр еиҳа исзеиӷьуп,
Уахгьы-ҽынгьы сара сазхәыцуеит ҳаинасыԥхара,
Уи басҳәаргьы сҭахуп, аха блакҭа сахьынхыԥшыло
Мамоу ҳәа сабҳәарашәа иснаҭоит сгәы, сагьшәоит.

Л а у р е н с и а

Нас иарбан ҭакс сара уаҳа иуасҳәарц исылшо?

Ф р о н д о с о

О, уи сара зынӡаск сҭыԥ сықәнаҟьараны иҟоуп!
Изакәызеи, иҟалеи, сыԥсы ибыхьныкәкәала ибышьҭоу,
Сыбзиабара бҳәа бгәы аҿынӡа иназмыгӡои?
Уахгьы-ҽынгьы сгәы бҭоуп, сгәы быҭҵәашам
Схы, сыԥсы, сгәы, схәыцра — зегь ба боуп!
О, зны-зынла бхы-бҿы блакҭа ԥшӡеи рсахьа
Саҿгәыкаауа сгәаҿы иҭахәхәа иссирха иштоу,
Сатәамбауа, быҽхырцәажәауа баныспԥыло саапкӡоит.

Л а у р е н с и а

Уара са избо аҽыхәшәтәра уҭахуп.

Ф р о н д о с о

Абар, ишысҳәоз бцәажәашьа бымбои!
Ба быда даҽаӡәы сизыхәшәтәуам сара,
Бареи сареи ҳхы-ҳгәы еизышьҭ ҳанеинасыԥха
Усҟан ауп сара санхәышәтәу зынӡас!
Ианбалшаришь, Лауренсиа, иҳәеишь?

Л а у р е н с и а

Асеипш анакәха аамҭак анумоу иақәыршәан,
Цқьа ихы азышьҭны уаб илымҳаҿ инагӡа,

Нас ҳабацәа дара еицәажәап, ирыӡбап…

(Лхы дҭахәыцуа.)

Нас ҳабацәа дара еицәажәап, ирыӡбып…
Аха санхәыцлакь, усцәымӷыҵәӄьангьы уӄам.
Сгәы иаанагоит убас: уажәтәи схаҟәиҭра ныжьны
Ахаҵацараҳәа иансыхәҭахо,
Даҽеаӡә ила сҽысшьаҳар аҵкьыс уара уеиӷьуп…

Ф р о н д о с о
(амыргәырҕьара ихы иҭаны)

Лауренсиа, ба боума ас зҳәо!?
Ба ибҳәо ала шьҭарнахыс саҟәиҭыбтәуеит ауп
Баб иҿы ацәажәара ӄасҵарц?
Егьа исзырласуазаргьы исымами азин?

Л а у р е н с и а

Ас ада иузымычҳауазар, иуҭаху заманоуп.

Ф р о н д о с о

О, сгәы ацаҧха, ба бахьтә гәыҩбарак
Зҵам абзиабара сҽаҧсастәырц исылсыршо
Хаҵа иахьарнахыс.

Л а у р е н с и а

Са сахьтәи гәыҩбарак убарцы усгьы изалшауам,
Сара иусҭаз ажәа сеижьауам бзанҵык.
Аха, аиашазы, иуцәызӡарым, Фрондосо,
Ахаҵа-ҧҳәыс ҳәа шәа шәызлаҽехәаҟәо зегьы,
Раҵкьыс ишеиӷьасшьо уажәтәи схаҟәиҭра исымоу…

Ф р о н д о с о

Издыруеит уи, аха нас иуури…
Ихаҵа, Лауренсиа, ба бзы ҳа ҳаидызаара
Хьанҭарак аҵамлартә сшазныӄәало енагь.
Са исҭахым ба бызбарц бхьыркәа-сыркәо…

Л а у р е н с и а

Ибзиоуп, – нас – уажәшьҭа уца, Фрондосо,
Саргьы аҩныҟа сцап даҽа мҩак ала...

Ф р о н д о с о

Сцоит, Лауренсиа, бара бымгәаазааит...
Сшәоит бымацара бныжьны сахьцауа... (Дцоит.)

А к о м а н д о р
(дналыдгылоит иқьаф ицнаҳәо, дыхәмаруа)

Иахьа исықәҿиоит шәарыцара ҳәа сҭыҵра.
Бнаҽеацәк збозар ҳәа сахьаақәгылаз шәарахк
Иузаҩымхуаз лахкыгаха исҧылт ишәаҧырҳаҧуа...

Л а у р е н с и а

Ана аӡы сызхан, исыман ӡәӡәатәқәак...
Сыҧсы ааиҭаскып ҳәа санааҧса саақәлан ас,
Сыҧсы ааиҭаскыр нас сгьежьыхырц сгәы иҭоуп сусахь.

А к о м а н д о р

Абас еиҧш сара сатәамбара исыздыруам измааноу!
Егьырҭ зегьы рылымкаа блаҧшықәсҵеит сгәы бызцан,
Бара ибыҵала сыздыруам бымчы-мчуа.
Ибасҳәо иарбану акы бхы азыбышьҭырц бгәы иҭам!
Ба бҿы избоит акәымзар абасеиҧш џьара санымиацт!
Егьырҭқәа зегьы рҿы мариала илҵуан сажәа...
Себастиана, хаҵа ицахьоу,
Уи хаҵа дшимазгьы са сзы илҳәозма мап, аа,
Мартин иҧҳәысгьы убас...
Уи хаҵа диццеижьҭеи мчыбжьык аабжьысаанӡа,
Сгәы дшахәаз шылдырыз еиҧш,
Сҳәатәы дазааит зынӡас!

Л а у р е н с и а

Урҭ уаанӡагьы аӡәы иакәмызт бзиа ирбахьаз,
Убрагьы ирцәалаӡуаз егьыҟамызт, сениор,
Ных, ушәарыцара узышьҭоу еиҳа еиҕьхап...
Аҩысҭаак дсыдгылоуп сҳәарын, аха иабаҟоу
Аҩысҭаак уара уеиҧш иныҟәигом аџьар.

А к о м а н д о р

О, шьҭа ари бхәырчы-хырдуа, быҽхырцәажәарак ччашьа амам!
Насгьы иара уи бызгьы ишҳамха, маҭ бызҵас!
(Мчыла инапаҿы дааигарц далагоит.)
Иазхоуп, иазхоуп шьҭа амшгара,
Иаамҭоуп аус ҳазнеирц,
Ишьҭасҵап нак арҭ сабџьарқәагь,
Џырхагас иҟамларц.
(Ишьҭеиҧоит инаҩсан ихыци ихҿеи.)
Анапы џшқала, гәырҭәы ҭбаала
Ҳахеигәыбзыӷуа ҳарҭ,
Абџьардагьы иназқәыскло
Икылскаалоит сара.
(Лауренсиа даaигәыдырҕәҕәаланы дааникылоит.)

Л а у р е н с и а

Сениор, усҟәаҵ, усҟәаҵ, ухы еивысма!

А к о м а н д о р

Уажәтәи бҽырххара башоуп бара бзын!

Л а у р е н с и а

Сениор… Сениор, усҟәаҵ нак, уи намысдароуп!

А к о м а н д о р

Уажәшьҭа бысзаушьҭуам, уажәшьҭа базааишт сҳәатәы.

Л а у р е н с и а

Усҟәаҵ, нак алахша! *(Дыҳәҳәоит.)*
Нхаҩ шьа злан иҟоу иахәалакь арахь…

Ф р о н д о с о

(ачыкь бжьара даавҧаны иаашьҭиҧааиуеит акомандор ишьҭеиҧаз ахыци ахҿеи, насгьы ажәа ҿацала ишанханы иҟоу акомандор ихы инаеиархaны даацәажәоит)
Улыдҵ, уажәыҵәҟьа ишызбо, мап анакәха
Егьыҟам уара узын!

Акомандор

Уара алахша ишԥоугәаҕьи?!

Фрондосо

Лахшам ара иудгылоу, сениор,
Имлашьуа қәыцҵьмоуп! *(Л а у р е н с и а лахь.)*
Лауренсиа, бцала, беиҵамхан, быҩ, бцала!
(Л а у р е н с и а дыҩны дцоит.)

Акомандор

Сеивысӡеит акәымзар аҩны ишԥансыжьи саҳәа.
Аха егьоурым, абҵьардагьы деилысхып уи сара.

Фрондосо дигәыдларцы иақәикуеит, аха Фрондосо ихыц рыхханы иқәикуеит.

Фрондосо

Уеаанкыл уа сениор, мамзар ихиоуп ухҿа...
Уи ноусышьҭыр уԥсы аҭыхрагьы уи акәхоит.

Акомандор

(Лауренсиа дызлацоз ахь дынхьаԥшны)

Дцеит... ыы, анхаҩыҵәҟьа, алахша!
Ишьҭаҵа уажәыҵәҟьа наҟ ишызбауа сыхҿа!

Фрондосо

Аиаша уҳәеит, сениор, са сынхаҩыҵәҟьоуп.
Уи умаскырцы башахазгьы сгәы иҭам.
Аха ари ухҿа узсыргьыжьырцы сылшом,
Уи сымазар сҭахуп уаасгәаланаршәаларцы...
Уажәшьҭа, сениор, иуасҳәоит уԥсы уҭахшәа иумазар,
Уҭауад зқәа снықәырԥшшәа, удәықәлеишь шьҭа сениор,
Ухьамԥшкәа уқәгьыжьаан ушызбо уцалеи!..
Ухьаԥшырц башагьы ианақәык, ари иску
Ахҿа угәыдысҵоит ауп... Удәықәла шьҭа! Абас!
(Инапы нархханы амҩа иирбоит.)

А к о м а н д о р
(иаҳауа агәра мго, даҿхагаахо)

Мап, иалшом уи!

Ф р о н д о с о

Уеиҭамхан, уцала!

А к о м а н д о р

Ихасҭом исаҳауа!

Ф р о н д о с о

Ихаҭца!

А к о м а н д о р

Мап, мап, уи башоуп – анхаҩыҵәҟьоу!?

Ф р о н д о с о

Анхаҩыҵәҟьа...

А к о м а н д о р

Игәаҕьит?...

Фрондосо

Игәаҕьит...
Уеиҭамхан, уцала ԥхьаҟа!

Ихҿа дәықәиҵарцы иақәикуеит, акомандор ддәықәлоит, дахьцо.

А к о м а н д о р

Адунеи ааҳәырц иаҿызаап!

Ф р о н д о с о

Иаҿуп иааҳәырц уара узын!

А к о м а н д о р

Ибзиоуп уи, ҳаиқәшәахып даҽаӡьара!

Ф р о н д о с о
(ибжьы акомандор инаихьӡаны)

Уи усҟан иаҳҳәалап, ари ухҿа, сениор,
Еснагь уара узы ихианы ишыҟоу дыр...

А ԥ а р д а

Ахԥатәи асахьа

Аҩны абарҵаҿы армарахь итәоуп Е с т е б а н и А л о н с о и. Арҕьарахь Хәуани анхаҩи рыбжьқәа лыҵакшәа еицәажәоит.

Алонсо

Уажәшьҭа зегьы ирдыруеит Естебан,
Акомандор ихьыԥшу, инапаҵаҟа иҟоу анхацәа,
Мчы змам ак иақәиҭым атәқәа иреиԥшны ишиԥхьаӡо.
Иҳамоузеи ҳаԥсҭазаараҿы? Арыцҳара, агәаҟра,
Енагь аҽыларҟәра, ҳхы ҳаԥсы есқьынгьы рыцәшәара!
Ҵарала илашоу аԥсҭазаара зҭахны
Иҳалоу маҷума ауаа ҳа ҳаҩнуҵҟа?
Атәыла хылаԥшра азызурцы зылшо,
Иҳалоу маҷума ҵарада хшыҩ ду змоу?
Иҳамоуп ахьшьыцба иаҩызоу арԥар ссирқәа,
Убас аҭыԥҳацәа, рныс ҳәа унықәаратәа,
Аха урҭ цасҳәа алашьцара иҵрыжьуам.
Мцхаҵарас иҟоу зегьы ҟатеиқәаҵәаны ирԥан,
Лахтырак ҳарҭауам, иҳакәыршан ҳаркуп.

(Дааԥышәырччаны, игәы азымҳәо.)

Наҟ-наҟ иаҳԥеиԥшхаша рыӡбауеит анап аԥшцәа!

Естебан

Анап аԥшцәа уаҩ рҳәатәы хаиҵо иҟам.
Урҭ лахьынҵас иҳаушоуп изышьҭоу,
Ҳзыдгылоу, иааушa ак рыла иабаӡом.
Урҭ ражәа ҳара ҳус азы иԥырхага думзар,
Хырҳагак аланы изыҟалом бзанҵык.
Урҭ апапцәа ирҩызцәоуп, барбарроуп акәымзар
Аус злоу иарбану ак алшом ирҳәарцы.
Иузар еиҕьымзи убарҭқәа зегьы раҵкьыс
Уи аҟара иуадаҩым, ауаа ирзеиҕьу уск:
Игәаҭазар, сынтәа иаанашьҭша аҽаҩра.

Ргәырҽанӡамкәа даакылсуеит А к о м а н д о р. Ирҳәо рҿамшәо, инеихәаԥшы-аaихәаԥшуа иаақәхеит, нас ргәы ааԥсахны асалам ирҭоит.

Акомандор

Шәзыршәазеи асеиԥш шәыҵҟьартәы? Шәтәақәа!

Е с т е б а н

Мап, уххь згеит, сениор, ишԥахәатәу абри еиԥш…
Уара уҿы ҳара ҳтәарцы ишԥаҳахәҭаху…

А к о м а н д о р

Ишәымоузеи ари абжьарак ажәабжьыс
уаҩ дзызҭааша?

Е с т е б а н

Иҳамагәышьоузеи ус еиԥш уаҩ дзызҵаара,
Уара иузымдыруа ҳара иуаҳҳәауа иарбану…
Ажәеиԥшьаа иуаҭәеишьеит шәарахс иахьа, сениор?

А к о м а н д о р

Ажәеиԥшьаа исаҭәеишьаз ҳәа иуасҳәара сыздыруам…
Зеиԥш сылаԥш аахаратә имҩасуангьы изхьымԥшыц
Шәарах мӡанрак збеит сара иахьа.
Аха хәарҭас исымазгьы еилсыргеит…
Искырцгьы дааразҙа исҭахуп харак имгакәа.

Е с т е б а н

Ус аҟара уԥсы зеилаҳаз ашәарах
Ишԥалшахуа иумкыкәа иуцәацаӡарц…
Иабыкәу усҟангьы иахьамоу уи, сениор?

А к о м а н д о р

Ишԥасҳәара, иабыкәу ҳәа арирахь уахьыԥшлакь
Акаршәраҿ, ахәқәа рахь, акәараҿы…
Аха иахьанӡагьы искырцы сылшартә сыҟам.
Уара иулшауеит усыцхраарцы убра…

Е с т е б а н

Сара исзеилмыргеит арҭ уажәақәа змааназ,
Аӡәыр изы иуҳәауоу, мамзар узҿу закәи?

А к о м а н д о р

Уара сара избауа ажәа маанак узымдыруазаап…
Сзыхцәажәауа уԥҳа лоуп!..

Е с т е б а н

Ишԥа, ишԥа, сениор?

Акомандор

Уԥҳа лоуп сзыхцәажәауа.

Естебан

Сениор!..

Акомандор

Лауренсиа! Исхамыштӷыкәа издыруеит лыхьӡгьы…
Уи уамашәа ибатәны излаҟоу иарбану?
Насгьы лахь луӷароуп лара, аҩны уаннеилакь…

Естебан

Иззы, сениор, дзыхсырҟьарызеи?

Акомандор

Дзыхсырҟьарызеи ҳәа ушԥаӷцааиуеи, са сзы
Уи лԥан лырцәгьеит, уаҩ длыдлымкылаӡауашәа…
Егьырӷқәа сара сҿы уи аҟара рҳәаӡом.
Патусгьы ирыԥхьаӡоит шәысзааи ҳәа ззынасыцҳаз.
Уи аҟара зҳәатәузеи, нхаҩык
Абрирахь дыҟоуп ихарамкәа,
Убри иԥҳәыс дысзааирац лзынасыцҳан,
Ишысҳәаз еиԥш дысзааит иҩбалымтәыкәа сажәа.
Убри аамӷазыҳәа анхацәа ааира иаҿуп.

Естебан

Аха нас иарбан уи намыс дус иаӷцан иубаз?
Мамзаргьы ас уҿы ааӷыӡәӡаааӡаны иуҳәақәо
Ара ҳа ҳҿы иаӷыԥны исыԥхьаӡом.

Акомандор

Сара уамашәа избауеит абас хымдырцәажәара.

(Алаф аалхшәа даачаны.)

Ишԥалшахара наӡаракгьы дышәкьысырц аӡә шәара.

Естебан

Уара унапаӷцаҟа иҟоу улаԥш хаа зху

Ауасаӡыхьаа ҭынч анхара иашьҭоуп.
Гәыртыла, гәыразыла аҵәҵәахәа рыԥхӡы наԥхьахәо,
Иаҿуп ишрылшо ала рҽыргәаҟны умаҵ рурц.
Иагьмаҷым урҭ рҿы ҳаҭыр зықәҵатәу ауаа.

Алонсо

Ишакәым ала ҳаҳәсақәеи ҳаԥҳацәеи рызныҟәара,
Уара узы намыс дук аҵаны избом.

Акомандор

Ас еиҳа шәыламыс џьара илашәырҟәӡом?..
Иабаҟоу, мшәан иара? Ара ақыҭан? Ҳыҳы…
Ишәҭахымхари абарҭқәа рзы ҳамҭас ишәыстар чынк?

Алонсо

Ӡәырҩык ыҟоуп, сениор, ара
Ачын зызҭыҵны измоу,
Намысс ирымоу маҷӡоуп.

Акомандор

Шәарҭ избо ишәҳәар шәҭахызаргьы ҟалап,
Шәа шәеиԥш иҟоу ҳаҭыр ду зқәу ауаа сирқәа сара
Схы ҟәнымшьакәа сҽахьшәыдыскыло зынӡак
шәпатудастәуашәа.
Аха иазхоуп абарҭқәа реиԥш ацәажәара уажәшьҭа!
Сгәы иаанагон сара, шәарҭ шәыҳәсақәеи шәҭыԥҳацәеи
Са сылаԥш хаа ду ирху пату дус ирыԥхьаӡоит ҳәа!

Естебан

Ас еиԥш ахыччара ҳа иҳамбаӡацызт,
Насгьы арҭ иуҳәақәо акы иашам, зегь мцуп!

Акомандор
(ихы шьҭыхны дахыччо)

Мап, шьҭа избоит агәҿыҕьра шымариоу ара…
Изакәытә ҳаиуанқәоузеи урызхәыцыр анхацәа!
Изакәытә гәҿыҕьроузеи ақыҭаҿы иазыԥшу!
Қалақьзар уи аҽакуп, ҳаҭыр зқәу ауаа рзы,
Уа ҩныс иҟоу зегьы есқьынгьы рышә аатуп.

Ахацәа гәырӷьоит урҭ рыҳәсақәа данрысасуа
Зегь ирдыруа ҳаҭыр зқәу, хьыӡ ду змоу ауаҩы.

Е с т е б а н

Ас еиԥш ацәажәара ҳара ҳазлабжьо маҷуп.
Ихьмыӡӷыдаӡоу, закәан змам қалақьгьы ќаларым,
Ирымазароуп ақалақьқәагьы ахьмыӡӷ, азакәан.
Иахьанӡа ирымамкәа амчымхара иҭагылазҭгьы,
Мышкымзар мышказы ироуроуп урҭгьы хаҵгәашьак!
Ҳара агәра аагоит иахьа, мамзар уаҵәы,
Зыԥхӡы наԥхьаҳәаны махәҿала акруны изфо
Нхаҩыжәлар рымч мырхо ирықәтәоу шахьдырхәуа.
Змахәҿа зҿалазааӡо аӡәы иҵифаарц залшауам!

А к о м а н д о р

Уажәыҵәќьа шәызынтәык ишызбо шәықәҵны шәца!
Ара, ари адәаҿы шәаанымхароуп аӡәгьы!

Е с т е б а н

Ибзиоуп, нас, сениор, ҳцауеит.

А к о м а н д о р

Аха шәеицны акәым!
Аӡәаӡәала шәеилыҵны хаз-хазы!

Ф л о р е с

Иаарԥсыҿ угәаара, сениор…

А к о м а н д о р

Сара идсырбап урҭ!
Ара са избо ала еиҵырхуеит уск маӡала!

О р т у н и о

Сениор, иаачҳа иќалозар уи минуҭк.

А к о м а н д о р

Исаҳауам акгьы, шәеилыҵ уажәыҵәќьа!
Аха аӡәаӡәала шәеилыҵны хаз-хазы!

А л о н с о

Ҳаргьы абри зегьы ҳачҳалар акәын еснагь?!

Естебан

Са мҩас сызнылашеи, сышныӄәашеи са издырп.
Ажәлар еилыҵуеит.

Акомандор

Нас уара ирхуҳәаари абарҭ реиԥш аҳаиуан гәарҭа?

Ортунио

Анхацәаҵәӄьа ирхуҳәаари, аха иҳәатәуп аргама,
Есшаргьы урҭ рҿы агәнымхара ишазҳауа.

Акомандор

Мап, цқьа шәазхәыцишь, уи, изакәытә хымдырра дуузеи?
Са сӄнырҵәӄьа ахашьҭыхра! Уаҩы ибахьоума асеиԥш?

Флорес

(ажәҩан ахь ихы рханы, инапқәа шьҭыхны)

О, злыԥха ҳауша, Анцәа ду, ишԥалшауа уара
Ишурдыруа абас уаҩ иимбац усхәаашьык
Еҵарӄәаӄәарц џьоукы?

Акомандор

Дабаӄаӡоу иара, ани ақәылаҩ. ԥхамшьа,
Фрондосо ҳәа изышьҭоу?..
Уи дыӄоу, мшәан, уажәгьы?
Дымшәакәа игәаӷьны исааимырхәеи сыхҿа!
Аха убри азы иқәнагаҵәӄьа дақәсыршәеит усӄан,
Иаразнак, аҿрыххаха имҭакәа деизӄьа,
Дахьгылаз длықәсыжьт ашьаӄәада-баа иҿыҩруа…
Иԥсы ахәага ҭаны дахьынсыжьыз ауп сгәы иалоу…
Аха дабацари, дысхасырштрым бзанҵк.
Ишакәхалакь иԥсы ҭаны дынсыжьуам уи.

Флорес

(акыркырҳәа дыччо)

Уи иқәымҿиеит ари абжьарак… Иаха ахәылԥазы,
Нахьхьи, амшәаҳаҵыс ахьықәгылоу ҳаақәшәан
Убас ицәа ихысхит!.. Убас дысхәаахәеит уи!
Шьҭа иԥсы ҳәа иаанхазеи уҳәаратәы дӄасҵеит.

Аҵыхәтәан ииулакь иԥсы ахәага шҭаз дысцәыҩын…
Ишьамхы иҽаиргеит…

А к о м а н д о р

Дабаҟоушь уи уажәы?

Ф л о р е с

Абрирахь дыҟоуп рҳәоит џьара…
Дахьыҟаҵәҟьоу сыздыруам.

А к о м а н д о р

Абасеиԥш амшәара исыздыруам измааноу.
Мшәан, уи агәымха иақәимкызи сышьра!
Нас иарбану дымшәа-мырҳа абрирахь иҽҭыхны дзавоу?

Ф л о р е с

Мап, уххь згеит, сениор, уи амшәара иатәӡам.
Уи гаӡароуп изтәу, мамзар ишԥазҳәатәу,
Аҵәгәыр иазыҩуа ԥсыӡушәа, иԥсра ахьыҟоу иқәҵәеира?

А к о м а н д о р

Гренадаа рызынтәык зхыԥша иаршәо, арӡыӡо,
Сара акомандор, нхаҩыҵәҟьак игәаӷьны
Дымшәакәа исықәимки сишьырц сара сыхҿа!..
Изызҳәоузеи нас абри?.. Дунеи каамеҭ азкылсма?
Иаадыррц иҟоума?.. Мамзар ари закәи?.. *(Дцоит.)*

Иааиуеит Л а у р е н с и е и П а с к у а л е и.

Л а у р е н с и а
(акомандор инаишьҭаԥашәа)

Мап, уамашәа ибатәуп абриеиԥш агыгшәыгцәгьа
Иахьанӡагьы дахьаанхаз дахьырхәымкәа.

П а с к у а л а

Иҳамоузеи хыԥхьакырҭас? Ҳхацәа, ҳашьцәа, хабацәа,
Зегьы абџьардақәоуп… Иабаҳархари ҳхы?
Ашьхарагьы қәыцьма млашьык
Иаҩызахан еимдо иқәуп,
Аҩы иашьызшәа ршьа иаршын

Акрал иқьаҳиацәа!
Ари ауп ҳәа иарбану ҳхы ззаҳкра ак сыздыруам!

Л а у р е н с и а

Ишԥалшари иаҳхаҳгарц абасҵәӄьа зегьы рзын!
Акрал иҿы ҳашшыԥхьыӡ наҳагӡароуп уеизгьы.

П а с к у а л а

Акомандор диеиҕьым иара уигьы.

Х а с и н т а
(дааҩнаххны)

Аа, срыцҳауп, шәсыцхраа, сышәҵәаахы!..

Л а у р е н с и а

Ибыхьзеи, иӄалеи! Ибышьҭада бара мыжда?

П а с к у а л а

Иҳамчгәышьоузеи, акәымзар ба бзы ҳа ҳхы ҳшаҭозма!
Ибыхьзеи хсаблааҭых, иҳабымҳәои бзықәшәаз? .

Х а с и н т а

Абна акомандор даасҿаҳан, абна архәараҿы,
Сизымкыкәа сицәаауеит, аха исышьҭеиҵт ирыҩны
Сыдиркырц имаҵуцәа...

П а с к у а л а
(Лауренсиа лахь)

Иббоу дшаапкӡа ари ахаҵа ԥхамшьа!
Егьҳамчгәышьам, ббаашәит, ибаҳҭарызеи цхыраарас.

Л а у р е н с и а

Мчык хаман ҳшыӄам баргьы ибдыруеит усгьы...

Ф л о р е с
(Хасинта длышьҭаны дааҩнаххуеит)

Бара, абаа, бҳацәцарц бҭахызма быҩны?

О р т у н и о

Абар аҳәыҳәқәа реиԥш еидӄәыӄәланы иахьтәоу!

Ас акаҭ рылажьра маншәалоуп еиҳагьы.
Ҳуарбажә амлашьра иаҿижьҭеи кыргьы ҵуан…
(Иаҳәа ааҭыхны).
Уара, Флорес, ушаха ааиҵыртны
ҩәҩәала рыжәцақәа еидҳәаланы иԥа.

Хасинта
(дыԥо)

Мап, мап, сышәшьыроуп акәымзар

Шьаҿакгьы снеиуам сшәыцны.

Лауренсиа

Быԥши, быԥши арахь даҳзааиуеит Менго!

Хасинта
(дызку лыҿрымпыҵжәааны)

Уаҩ дыҟами, абаа, ушԥаԥшу Менго, умааиуеи!

Менго
(асцена даақәгылоит, нас Ортуниои Флореси рахь)

Шәарҭ шәеиԥш ауаа ссирқәа роума
Абас хьмызҕы бааԥсла иҳазныҟәарцы иаҿу?
Иззы? Ҳзыхшәырҟьозеи?

Ортунио

Уара ухашшааҩны урзаима арҭ,
Мамзар узлоу закәи?

Менго

Иҟалозар сшәыҳәоит, шәхаҵкы Хасинта дрыцҳашәшьарц…

Флорес

Дышьтәуп, дырцәажәатәзам зынӡак ари ала!

Менго

Сара сеисып ҳәа смааит ара, аха ианамугьы
Сабџьарданы сыҟаӡам, абар схыц, сыхҿа…
(Иҟәнихуеит ихыц.)

Ортунио

Умақаррацгьы уаҿуп акәу, уеивысӡазаап уара!

Уажәыҵәӄьа наӄ ишызбауа ишьҭаҵа ухыц, ухҿа!
Мамзар уеиҿысыӄьӄьап баҭканушәа ҽыҭ-ҽыҭ!

Дааиуеит а к о м а н д о р.

А к о м а н д о р

Изшыкьбжьузеи иго? Шәызҿузеи усс ара?

Ф л о р е с

Арҭ еилагеит дырҩагьых ибунтхарцы, сениор…

Ираҭәаршьарызаарым анхара унапаҵаӄа.

(Менго инапы иқәкны.)

Ари абџьарлагьы ҳиршәарц даҿуп дмақаруа.

М е н г о

Иӄалозар суҳәауеит, сениор, игәоуҭарц ҳгәаӄра
Иаарҿоукрац аӷәра шьҭа, ҳхәаҽны ҳазмоу ауаа.
Урҭ ухьӡ ду ашәшьыра иацрыҵуа рҽалакны
Ирыма ицарц иаҿуп ақыҭа ҳәсахәыҷқәа

(Аҳәсахәыҷқәа инацәа нарықәкны.)

Иӄалозар, суҳәоит, арҭ аурышьҭуа иӄоуҵарц.

А к о м а н д о р

Наӄ ишьҭаҵа уажәыҵәӄьа ухыц, апхамшьа!
Ухы ианӄьашаз акәын узышьҭаз,
Иагьулшеит уи!

М е н г о

Ухаҵкы, сениор…

А к о м а н д о р

Флорес, Ортунио, деидпахла дҿашәҳәа дзымҵысуа!

М е н г о

Саҭоумҵарц суҳәоит, сениор, срыцҳашьа…
Иӄалозар аҳәсахәыҷқәагьы аурышьҭуа иӄаҵа…

Ф л о р е с

Даҳшьру ҳиеихсны?

А к о м а н д о р

Ас иӄоу рзын акәым

Изшәырҭа абџьарқәа! Ас иҟоу рзын
Ахы былтәым!

О р т у н и о

Ишԥааури нас?

А к о м а н д о р

Аа рҵәыла ицәа ишәхырҵәраа.

М е н г о

Срыцҳашьа, сениор, сыгәнаҳауп!..

А к о м а н д о р

Ижәышәҵала, ибжьы ахьынӡаго, шәимеигӡан аказын.
Дыҳәҳәашт, дгызышт, аха уи хьаас ишәымкын.

М е н г о

Абригьы жәҩантә длаԥшны имбои ҳазшаз Анцәа!..

А к о м а н д о р
(Хасинта лахь)

Бара агаӡа ибдыруоу бзыцәшәаауа?
Зыхьӡ ыҟоуи зынамысгьы убас идуу еибашьҩык
Иҵкьыс нхаҩыҵәҟьак деиҕьабшьартә излаҟоуи?

Х а с и н т а

Срыцҳашьа, сениор! Абасҵәҟьа сцәа умрыцәгьан.
Уара ироуҳәаз ала сымҵадырст.
Уара ироуҳәароуп сақәиҭыртәыртәы схы...
Уиала унамыс зеиԥшроугьы ҳамбари...

А к о м а н д о р

Са ибасҳәауа бацныҟәар нас
иԥсыеҳап сгәаарагьы... баала...

Х а с и н т а

Иабыкәу сахьцо?

А к о м а н д о р

Са бсышьҭаны баала...

Х а с и н т а

Усхыччарц акәу уахь узсыԥхьауа сара!

А к о м а н д о р

Изуам ҳәа башагьы ианаҟәыбк ибзеицәоуп.

Х а с и н т а

Уи аҭкыс еицәаны сзыҟәшәараны иҟоу иарбану?

А к о м а н д о р

Аҽуардын хьышьцәа бырзысышьҭып ибзеиӷьзар!

Х а с и н т а

Мап, мап, сызцом сара уара иахьуҳәауа,
Сшәымгозар мчымхала…

А к о м а н д о р

Иазхоуп ацәажәара!
Аҽуардынхьышьцәа дырҩны дырзышәышьҭ,
уаауп уи лҭыԥ!
Арҭ иаанхаз ҳаныгьежьлакь исыҟәшәыршәа – шәласы!

Флореси Ортуниои Менго дҽарҳәоит. А к о м а н д о р дцоит. Флореси Ортуниои ирыманы идәыҟәлоит Менгои Хасинтеи.

Л а у р е н с и а

Мап, ҳшызынтәыку ҳдәыҟәлароуп,
Ҳизцароуп аҳ знапы ҳану…
Илымҳаҿы инаҳагӡароуп уи
Арҭ ҳгәаҟрақәа зегьы…
Баала, Паскуала аизарахь,
Аусқәа ҳа ҳрыхцәажәароуп…
Нас ацҳаражәҳәацәа ҳаманы
Ҳашиашоу аҳ иахь ҳцап!..
(Ицоит еибарыҩны.)

А ԥ а р д а

Аԥшьбатәи асахьа

Акрали иԥҳәыси рҭыԥқәа рҿы итәаны ицәоуп, дныҩналоит Дон – Манрике.

Дон-Манрике

Иахьа даара аус рузаап, иааԥсазар акәхап,
Ицәоуп ихааӡа! Сара ишԥазури уажәшьҭа!
Ауаса рӡыхь аҟынтә анхацәа шааз адырра
Зларысҭарызеи? Ишԥазури, аа? Исырҿыхарыма?
Урҭ рырҿыхара имариам, рыхәдақәа
ахыр-хырҳәа рыбжьқәа шԥаго!

(Илахь инацәа адкыланы дхәыцуа дышгылаз, акы аигәалашәазшәа.)

Ассир! Усоуп, урҭ сара маанала исырҿыхап.
(Мбатәык ихьызшәа аҳәҳәаара далагеит). Аи… аи..
Шәсыцхраа! Шәсыцхраа! Аҳәынаԥқәа сыжәлеит!

Уи иҳәҳәабжь дарҿыхоит акрал, дзықәтәоу аҟәардәгьы далыҩрны дкаҳауеит.

Акрал

О, шәсыцхраа, шәсыцхраа!

Дон-Манрике

Саҳ, иҟалазеи, иухьзеи?

Акрал

Дон-Манрике, уара уоума?
Изакәытә ԥхыӡ бааԥсузеи изба!

Дон-Манрике

Изакә ԥхыӡузеи иуба, саҳ?

Акрал

Даара ԥхыӡ бааԥск збеит исамсал еиқәаҵәаха,
Ҳәынаԥ дуӡӡак аҽӡо, сзықәтәаз асқам
Иазааины исыҵаԥнаҵәарызшәа…

Дон-Манрике

Агәхьаа уҽаумырган, саҳ, уԥхыӡ бзиоуп.

Ара санааҩнала избеит ҳәынаԥ дуӡӡак,
Узыҟәтәаз асҟам ахь аҽӡо аҿынанахеит,
Анеиха амҭакәа аихаӡала исшьит.

А к р а л

Анцәа лыԥхала салиргеит!
Аҳәынтҟарра арыцҳара ахигеит.

Убри аамҭазы акрал иԥҳәысгьы дыҩныҵәаан, дзыҟәтәоу акресло далыҩрны дылкаҳауеит.

А к р а л иԥҳәыс

Шәсыцхраа! Шәсыцхраа!

А к р а л и Д о н-М а н р и к е и

Ибыхьзеи, аҳкәажә, ибыҵалазеи?

А к р а л иԥҳәыс

Ԥхыӡ бааԥсык збеит.

А к р а л и Д о н-М а н р и к е и

Ԥхыӡс иббазеи, аҳкәажә?

А к р а л иԥҳәыс

Сыԥсшьарҭа уадаҿы аҟәраан лыҩнаԥрын,
Аԥенџьыр икылсны, снапы иамцкласуа иафо иалагеит..

Д о н-М а н р и к е

Агәхьаа бҽеабмырган, аҳкәажә, бхаҵкы.
Быԥхыӡ бзиоуп, арахь ахан ахь санаауаз
Ҟәраанк аҵла ишыҟәтәаз избан, хыцла сааихсын,
Иара убраҵәҟьа ишьны илалсырҩрит.

А к р а л иԥҳәыс

Анцәа лыԥхала салиргазаап аҳәынтҟарра
Цәгьарак азтәарцы иҟан, лыԥхала иалиргеит.

А к р а л

Гәырҩас акгьы ҟабымҵан, аҳкәажә, ҳара
Ҳ-Дон-Манрике хшыҩ ду змоу уаҩуп.

Уи иԥсы ахьынӡаҭоу цәгьарак ҳара ҳақәшәарц
Залшом, убри аҟынтә гәырҩада ҳацәалап,
Ҳаччо ҳахәмаруа, бзабаала имҩаԥаагалап хаԥсҭазаара...

Д о н-М а н р и к е

Уажәшьҭа исышәҭ азин ишәасҳәарцы сыззааиз.
Ауаса рӡыхьынтә анхацәа иаарышьҭит ацҳаражәҳәацәа...
Иуҳәоит иудкыланы рашшыԥхьыӡ уурҳарц.

А к р а л

Илашәышьҭ.
Сара исыхәҭоуп сҿы хаазарц урҭ рҿы.
Исхьыԥшу ауаа иаарышьҭыз ацҳаражәҳәацәа
Рыгәхьаа зкым аҳцәас ҳархны мацара акәым,
Хылаԥшрак иатәу акы рыгмыжьуа рбозароуп.
Нас ҳаҳра шәарҭамкәа ианҳарӷәӷәалакь,
Изеиԥшроу дҳарбап урҭ ас ахаԥызара цҳаражәҳәара. *(Дыччоит.)*

Илеиуеит Лауренсиа, Алонсо, Леонело, ҩыцьа анхацәа. Урҭ иахьылыҩнашыло игылоит иԥхашьа-ԥхаҵо, хәыҭ-хәыҭлагы акы еибырҳәошәа иаҿуп. Акрал иԥҳәыс Исабеллеи Дон-Манрикеи азал агәҭахьы иҟоуп.

Д о н-М а н р и к е
(даарыдгыланы)

Шәнеиха акрали аҳкәажәи ахьтәоу ахь.
(Ахацәа ишгәыԥу инеихоит, Лауренсиа дахьгылоу даанхоит.)

А л о н с о

Ауаса рӡыхь инхо ажәлар рыхьӡала
Урҭ ражәеиҭаҳәацәа зегьы иҭабуп ҳәа узаҳҳәоит,
Абас уара азин ахьҳауҭаз, ҳаԥсатәны.
Уара умаҵура насыԥ дус иҳаԥхьаӡоит.
Ҳуҳәоит зегьы цкьа ухы азышьҭны ҳашшыԥхьыӡ
Уазыӡырҩырц, қәнагакгьы ҳақәуршәарц.

А к р а л

Шәызхашшаарц иарбану шәыззааз, сара шәызсыҳәо?

А л о н с о

Угәы ҳрыцҳанашьар ҳәа ауп ҳазуҳәо, ҳҳәынҭқар...

Л а у р е н с и а
(аԥхьаҟа дниасны)

Иазхоуп! Сара исҳәоит иахьа ҳаззааиз ҳашшыԥхьыӡ…

Ахацәа еибаргәаҟуа илдмырҳәарц иаҿуп. Хәыҭ-хәыҭкгьы ларҳәоит.

Иахьа ҳаузааит, ҳҳәынҭқар, ақәнамгa баaԥс ҳақәршәан
Ҳазмоу ҳарцәухьчарацы ҳашшып ҳәа уара уҿы.
Арыцҳашьара даҳәоит зхы иавызбо ахара.
Уара уҿынтә ҳа иаҳҭаху аиашоуп, аҳәынҭқар.

А к р а л

Ҳара ҳнапаҵаҟа иҟоу иаҳхьыԥшу
Аӡәгьы игәы ԥбамтәкәа гәыӷырҭас
Ҳаикырцы алшауеит еснагь.
Ацхыраара ҳа ҳҿынтә уи игҳажьуам бзанҵык,
Шәыззашшырц дарбану шәзаа?

Л а у р е н с и а

Акомандор…
Акомандор ҳаԥсҭазаара хьмыӡӷыдаитәӡеит.
Ақәыцьма млашь даԥызаха деимдо дықәуп зегьынџьара,
Иқьаф инаҭауа зегьы ныҟәигарц даҿуп.
Уи дааҳалашәеижьҭеи иаҳхашҭны ҳаҟоуп ҳазынтәык
Ахәмарра, аччара, аҭынчра, аԥсшьара.
Акала ирыцҳаишьо иҟамлеит уи анхацәа.
Рцәа рыхӡызо иршәаноуп ишимоу рызынтәыкгьы,
Аҭыԥҳацәа дрызныҟәоит ишрыхәҭам…
Импыҵашәаз аӡәгьы лыҳәара-лчара дазхәыцуам…
Уахгьы-ԑынгьы инеиужьны дрышьҭаныҟәоит.
Дымшәа-мырҳа аӡәгьы џьара дызцом,
Аха иахьанӡагьы ҳшәаны џьара иҳазҳәомызт,
Нхаԥыжәлар зегьы ргәы рыхьны иҟоуп даара.
Есааирагьы ргәынхара иазҳауеит,
(Акрал Дон-Манрике иахь дынхьаԥшуеит.)
Уажәы Хасинта ҳәа ақыҭа иреиуаз ԥҳәызбак
Дымҵарсны диманы дцан хьмыӡӷы бааԥсы лиргеит.

Лҭынхакгьы Менго ҳәа лара дзықәшәаз изымычҳакәа
Ас еиԥш улзымныҟәан уи, дрыцҳашьа ҳәа иихәаз
Даахырҟьаны иҩызцәа дыдиркит,
Ицәаижь ӡаанамгауа дырхәахәеит уаҩ ишимбац.
Са сзынгьы ицқәа ихуеит, аха са игәы ишаанаго
Сыԥсы ҭаны сҟалом инапаҿы.
Асеиԥш агәаҟрақәа иҳамоу рацәаӡоуп.
Урҭ реиқәыԥхьаӡараҵәҟьа аамҭа рацәа агоит.
Иахьа ҳаузааит арҭ ҳгәаҟрақәа,
Рҵыхәтәа ԥуҵәарц ҳуашьапкып ҳәа.
Ақәыцьма ԥсымҭәы зыҽҭыхны иҳалоу ҳалухырц,
Акомандор изуурц иқәнагоу…
Иҭакны имоугьы иҭижьратәы иҟоуҵарц!

Л а у р е н с и а лҩызцәа шәаны илызгәааны илҿаԥшуеит.

А к р а л

Ҳәарақәым, сара избап убри аус.
(Аԥҳәызба игәы далсызшәа). Агәнаҳа цәгьа!
Згәы иаанагодаз ас дыҟоуп ҳәа акомандор.
Дуаҩ заманоуп ҳәа ҳгәы иаанагон зегьы.
Нас арҭ шәзыхцәажәауа аусқәа… Мап, иазхоуп!..
(Алонсо иахь). Азҳаҵәҟьап ҳәа иҟоу нас
Уи ажәлар ргәынхара?

А л о н с о

Аиашазы, зылшара дуу ҳҳәынҭқар,
Угәы нзырхашоуп иҟаӡоу ҳа ҳзын убра.

А к р а л
(иҽыргәыбзыҕны)

Нас дшәымоу ишәыԥгылоу еиҳабык?

А л о н с о

Иҳамада, аӡәгьы… Зегь шьуп,
Ишьым, ма дхәуп, ма дбаандаҩуп.

А к р а л

Ари аԥҳәызба дарбан?

Алонсо

Лауренсиа, ақыҭ ӡбаҩ Естебан иԥҳа.

Акрал

Изаманоуп, шәашшыԥхьыӡ сара инасыгӡап.

Исабела

Сара сгәы иаанагоит арҭ зхашшаауаз зегьы
Имцу, иҵабыргу аҭыԥан ибатәуп ҳәа.

Лауренсиа

Сара имцымызт исҳәоз, шәҭахызар, сқәып шымцым ҳәа!

Алонсо
(Лауренсиа длахәыҭхәыҭны)

Акрал

Дон-Манрике,
Ари аус уара унапы ианысҵоит.
Уара иуаҳаит арҭ рашшыԥхьыӡқәа ирҳәоз,
Акгьы ухамыршҭыкәа, изихцәажәақәаз зегьы
Угәы иҭакны, иҵабыргу, имцу
Харак имгакәа иԥшааны исырҳа.
Аҵыхәтәа ԥысҵәароуп абас иҟоу ақәнамга ус!
Иҳалшауеит ҳара, кыр зхарақәоу аарԥшны,
Ишрықәнагоу ҳрызныҟәарцы иаснагь.
Ишәхашәыршҭ ԥыхьатәи шәгәырҩақәа,
Ари аҳкәажәи сареи хылаԥшрак иахьа нахыс
Ишшәыгаҳмыжьуа жәдыруазааит.
Ҳара ҳахьынӡашәымоу
Баагәарак чаԥаны шәҭатәазар еиԥш шәгәы рҭынчны,
Шәгьежьқәа шәусқәа рахь зегьы.
Сара исыԥшаап ақәнамга ус шәызныҟәызгоз,
Нас урҭ ишрықәнагоу лахьыцәгьара рызсыртәап.

Алонсо

Жәҩан иалоу нцәахә зегьы уқәныҳәааит ҳҳәынҭқар.

Ҳагәқәа ихәарҿхарцы иаҿыз урҟәандеит жәа хаала.

(Иҩызцәа рахь.)

Уажәшьҭа ҳшәышьҭқәа, ҳгәырҩаратәы ҳаҟам уаҳа.

Л а у р е н с и а

Сара сизҵаар сҭахуп Хасинтеи Менгои рҵыхәала.

Л е о н е л а

Зҵаарас уи иаҭаху акрал иҳәар
Зыԥшрак ҟамҵакәа ирырҭеит ахақәиҭра,
Ус шыҟаиҵоз иҳәеит, ибмаҳаӡеи?
Лауренсиа акралцәа ражәа хауҵо иҟам...

Д о н-М а н р и к е

Уажәшьҭа шәзыԥшузеи уаҳа? Ишәмаҳаи
Шәа шәзышьҭаз шынарыгӡоз урҭ,
Закәан маа шәашшыԥхьыӡ ишарҭоз?
Шәцақәа шьҭа!

А л о н с о

Ҳцоит, ухаҵкы, ҳцоит.

Анхацәа цоит, Лауренсиа дрышьҭанеиуеит, ԥсхәыц дхәыцуа.

А к р а л

(аҳкәажәи Манрикеи рахь)

Шәышԥахәаԥшуеи арҭ рашшыԥхьыӡ иззааз?

И с а б е л л а

Сара сахьахәаԥшуа иахдырҟьошәа збоит.
Изаамҭахазеи! Анхацәаҵәҟьа
Ишааи-шааиуаз илырхт амҩа аҳҭынрахь.
Наҟ-наҟ иаҳԥеиԥшхаша азхәыцрагь уаҩ даршәап.

Д о н-М а н р и к е

Сара игәаӷьны ишәасҳәоит,
Сгәы башагьы ишыбжьажьо,
Акомандор изырҳәақәо
Аҵабырг ишазааигәоу.

И с а б е л а

Ҳазыразхап убригьы, иаҳҳәап урҭ ирҳәоз иашан ҳәа..
Аха нас ичҳатәу абарҭ аччиақәаҵәҟьа,
Аҳәынҭқар ду иаҳҭынра ԥшааны ашшра раара?

А к р а л

Иахьаҵәҟьа изызыҩуеит сара акомандор,
Изхароу алыԥшааны даҽазны ас аныҟәара
Гәаԥхарҭахәыс ирмауа иҟаиҵарц.
Рхы рхашҭуа иалагеит иаазқәылаз анхацәа!..

И с а б е л а

Уи зхароугьы акралцәа роуп зегьы раԥхьаӡа!

А к р а л

(Дон-Манрике иахь)

Иахьаҵәҟьа, Дон-Манрике, зыԥшрак ҟамҵакәа
Узықәгәыӷша ӡбаҩ ҿәҭәак дышьҭы Ауаса рӡыхьҟа.
Хәыц-хәыц дазыцраԥшӡаны иԥшааит ари аус,
Иҵәылхыҵәҟьаны дрызҵааит анхацәа,
Абра иҟаз уҳәа убас егьыртҭгьы,
Кыр иамараны иҟоу,
Згәы нхоу зегьы, аӡә дынмыжькәа.
Сара сахьахәаԥшуа еиҵарҟәаҟәоит арҭ ус хәашьык.

Д о н-М а н р и к е

Са исыдырҵахьоу уск аҿы схы сшамеигӡоз,
Сгәы иаанагоит иахьанӡа умаҵ изухьоу
Агәра унаргахьазар ҳәа!
(Дхырхәо, шьҭахьла мацара дықәгьыжьны дцоит.)

А к р а л

Еи, ашәаҳәацәа, ахәмарцәа, алафҳәацәа,
Агәырҿыӷьра ҳашәмырган! Шәеиза шәласны, шәыхәмар!!!

А ԥ а р д а

Ахәбатәи асахьа

Е с т е б а н иҩни игәареи. Агәашә аԥхьа игылоуп ҟәардәык. Аҟәардә иадгылаы ицәажәоит Л а у р е н с и е и Ф р о н д о с и. Хәылбыҽхоуп.

Л а у р е н с и а

Са уамашәа избоит абас еиԥш уара умшәара.
Гәаӷьышьас иоуҭозеи абрирахь есминуҭ
Аԥсра узыԥшны уахьтәоу умшәакәа аанхара.
Уицәымшәаӡои уара акомандор?

Ф р о н д о с о

Сара сҽынкылан ара сзыҟоу бара бзоуп!
Сгәы шакәу бара бҿынтә агәра бсыргарц азын ауп,
Аибашьра ҳәа дцеижьҭеи акыр ҵуеит акомандор.
Исҭахын имоураз уи арахь ҿааҳәырак уаҳа...
Уажәшьҭа изхан ҳшьа иҳаҵижәаахьоу уи...

Л а у р е н с и а

Дшәитәым, Фрондосо, уи, мамзар ирҳәоит
Аԥсра иҟәыблаахоит ҳәа ашәиԥхьыӡ зду.

Ф р о н д о с о

Ус акәзаргьы адунеи цәгьарас иану зегьы
Иара дымԥсуа дахьыҟазаалакь иқәзааит.
Ҭахызар дыҟазааит нахьхьи... Даҽаџьара...
Бӷеиҵыхрак имамкәан дҭакны, дҿаҳәаны...
Ишакәхалакь, ҳа ҳахь ҿааҳәыра имоуааит.
Уажәшьҭа исҭахын ҳа ҳус иахысҳәаарц ажәақәак.
Сгәы иаанагоит сара гәыкала бзиа бшызбо
Агәра бгозар ҳәа ибдыруазар ҳәа шьҭа.
Ба бзын аԥсра захьӡу сара саԥылон сеигәырӷьо...
Сацәшәаарцы башагьы сгәы иҭамшәеит уи зынӡас.
Сгәы иаҭахуп, Лауренсиа, сара сыбзиабара
Ба мап ацәыбкырц бгәы иҭамзар дырҩагьых
Бҿы иҭыԥны исаҳар сыбцәымӷу, сыбҭаху...

Л а у р е н с и а

Сара сгәы иаҭаху уаҩԥсык иҿы изӡом.

Уаргьы иудыруазааит, Фрондосо, бзиа ушызбо.

Ф р о н д о с о

О, сылаҭшаша, сгәазырҳага!
Са сзын арҭ бажәақәа мыч ҿыцны еиқәтәаауа
Аҟәыҳәа игәырцҳаг-гәеибарфаганы
Сгәаҿы илеины иҭаҭәоит,
Мархәаганы бсызкылҟәыҷит жәҩаныҭә.

Л а у р е н с и а

Агәхыхга цәажәара сҭахым сара, Фрондосо,
Уи аха ҳамоума, мамзаргьы уажә ҳара…
Уца, уаб илымҳаҿы инагӡа аус зеиԥшроу…
Уи иақәиҵо ҳаҳап, дазыразхозар, нас
Са сахьынтә гәыҩбарак убарцы усгьы изалшом…
Сара, ихаҵа, Фрондосо, сҿы нарҳәы-аарҳәын
Ацәажәара шысзымдыруа, ҟазшьас ишсымам уи.
Са бзиа узбауеит, уи уасҳәаахьеит, уи сеижьауам…
Уца уласны уусқәа рҽеи умԥшыкәа,
Саргьы аҩныҟа снеип, ишубо еиԥш лашьцоит.

Ицақәоит. Иаауеит Е с т е б а н и А л о н с о и.

Е с т е б а н

Уи усҟан адәаҿы иҿы ҭызәӡәааны дцәажәеит.
Зегьы мбатәшәа ирбоит иԥхамшьара, иламысдара,
Игәымбылрагьы ҳәашьак змаӡам…
Дунеи аҿы иҟамлеит ҳәаа змаз иара изын.
Хасинта рыцҳа ахьмыӡҕ лиргеит.
Аибашьра дахьцоз аҿуардынхьышьцәа дриҭан,
Даарышькларсуа агәхарштраз дрыма ицеит.
Дунеи аҿы иҟамзаап аиаша ҳәа изышьҭоу.
Хасинта рыцҳахәӡа дзықәшәаз, зшьаура иазӡышо,
Хьмыӡҕ баапсыҵәҟьаны зегь ҳахәда иахарԥоуп,
Ахаҳә уршыргьы иԥжәоит ҳәа рҳәоит, Алонсо,
Аригьы ҳачҳарцы шьҭа иҳалымшар ҟалап.

А л о н с о

Сара сшәаны сыҟоуп, акомандор игәаара
Дырҩагьых иԥсҭҳәеиқәаҵәа фарҭынцәгьаны
иҳазтәаар ҳәа.
Дласны дымцар ҟаломызт еибашьра,
Убри аҿынтә игәаара ичҳазар акәхап,
Аха дгьежьыр аамҭа цәгьа ҳазиртәашт.

Е с т е б а н

Имиасӡозар ҳанасыԥ издыруада дҭахар...
Мамзар уи аибашьра еилымгар кыраамҭа,
Ихашҭышт ҳашшыԥхьыӡ, игәаарагьы убас,
Аха ҳазлақәгәыӷуа егьыҟам уи ҳара.
Ҳаиламҳар алшауам иахьа, мамзар уаҵәы.
Иабанӡа ҳачҳалои арҭ ҳгәаҟрақәа зегьы?
Арҭ ҳахьмыӡӷқәа суаҩуп зҳәо аӡәы иламӡо?
Хасинта лыхьмызӷ зегьы ҳахәда иқәу усуп...
Мап, иалшауам иҳачҳарцы уи ҳара!
Ҳахиазароуп ҳзықәшәааша зегьы рзын!

А л о н с о

Уи аума, Менго дааизгәааан
Иҟәаҟәа шьашәха идирҟаҵеит иуаа.

Е с т е б а н

Нас иарбану изсыхьӡу аӡбаҩ ҳәа,
Ауаа зегьы хәаҽены измоу иус сыӡбарц
Исымамзар азин?

А л о н с о

Ауаа ҳәа узышьҭоу
Уи башахазгьы хьаас икӡом.

Е с т е б а н

Ҳгәыла Петра иԥҳәыс ишакәымыз ала дныҟәиган,
Нас дриҭеит ччархәс имаҵуцәа...
Абна... аҭаҳараҿ лыԥсахәага шҭаз дырбеит...
Сишь!.. Иааушәа џьоукы шьҭыбжьқәак саҳауеит...
Уаанҿасишь!..

Дааҩналоит Ф р о н д о с о.

Ф р о н д о с о

Сaҭашәымҵан, шәеицәажәара ԥсырҟьазар...

Е с т е б а н

Мап, дад, ишԥаҳәатәу абасеиԥш иҟоу ажәа!
Са сеигәырӷьоит еснагь уара убара,
Сыԥнашәгьы уара узын иаатуп есымшагьы,
Сасыс сыԥнашә заату иреиӷьу уреиуоуп.

Ф р о н д о с о

Иҭабуп, сениор, абасеиԥш ажәа бзиа
Сара саԥсамкәа исоуҳәо ишьҭнахуеит сгәы,
Иахьа сузааит ажәак гәаӷьны иуасҳәарцы...
Издыруада иқәнагамзаргьы ҟалап,
Са сҿала иуасҳәарц ус еиԥш иҟоу ажәа, аха...

Е с т е б а н

Издыруеит уи сара... Акомандор
Ишакәым ала угәы нирхазар акәхап,
Ихауҵап ҳәа сгәы иаанагоит, Фрондосо,
Уара изакәызаалакь иахәҭамкәа узықәшәо,
Са сыҭаҳмада гәы ихьаацәгьаны ишазтәо.
Сара исыхшаз аӡәы уиаԥхны бзиа узбоит.

Ф р о н д о с о

О, ус анакәха имӡакәа исҳәоит зегьы!
Абзиабара агәаӷьра ду снаҭт.
Уԥҳа, Лауренсиа слыҿгәыҳәаауеит сара,
Уи бзиа дызбоит, дызбоижьҭеигьы кыргьы ҵуеит.
Аха иахьанӡа ицәырганы исызҳәомызт,
Гәаӷьышьа сзаҭауамызт уара уҿы...
Иҟалозар, суҳәоит мап сцәумкырц сара,
Дунеи ианызар анасыԥ захьӡу,
Уи сара сзын хьӡыс иамоуп Лауренсиа!

Е с т е б а н

О, сыҷкәын, кыр иаԥсоу, уара уажәа, иуҳәаз ажәа
Сгәы сыҵԥыруа, сшьамхы еибафо сааҟанаҵт!
Сҿара сызурхынҳәит, сыҷкәынахеит зынӡа!

Сыԥстҭазаара уртҭәит иҿыцу гәырҕьарала.
Уажәшьҭа ани аҟәыцьма имаҟарра
Сацәшәом сара, сыԥхьа уанлынасыԥхьа!
Аԥаса ахьмыӡҕ анылгоз илумыргеит.
Уажәшьҭа унапы даныстҵоит уи зынӡа!
Аха, Фрондосо, зны арҭ иаҳҳәаҟәаз зегьы
Иҳаҟуп уаб илымҳаҿы инаугӡарц,
Уи иаҟәитҵо шәаҳароуп шәеинасыԥхьара...
Нас, мап анакәха, ачарагьы ҳарласып.
Ибзиоуп иара убригьы.
Уажәшьҭа хҭцас ишаҳәо ала
Аԥҳәызба хлацәажәап, лгәы иаанаго ҳаҳап.

Ф р о н д о с о

Изаманоуп, шәлызҭҵаа, лара дазыразымкәа
Сара, аиашазы иагьысҭахым ҳус хиарц.

Е с т е б а н

Иԥырхагам, ҳналызҭҵаар егьаҟазаргьы ус,
Бабаҟоу, дад, Лауренсиа? Баҳзааишь араҟа зны!

Л а у р е н с и а

Саб...

А л о н с о

Сара сахьахәаԥшуа иахәҭоуп ҳәа исыԥхьаӡоит,
Аԥҳәызба улацәажәан дазыраззар убарц...

Е с т е б а н

Уи амшала ҳаицәажәара иаԥсам.
Ихаҭца, Алонсо, урҭ иахьанӡагьы ишеибырҳәаахьоу,
Дагьышгәырҕьо лара лахьҭә...
Урҭ рус рыӡбеижьҭеи крымҵуа иҟам, аха
Са сгәы иснаҭауеит ирхашҭзар ҳәа акы...
Ара ҳахцәажәарцы иахәҭоуп иара убри...
Сыԥхьа илыцҭцатәу азы сара, Фрондосо,
Схы сырԥхашьаратәы сыҟаӡам, исыԥшаар ҟалап
хәыҷмыҷык.

Ф р о н д о с о

Убас акы уеалаумҵарцы суҳәауеит,
Кыр лыцсҵауеит ҳәа узҿу сгәы иалсуеит, Естебан.

Е с т е б а н

Шәыпҵшишь ишысҳәауаз! Аҿыҭыхагьы ааҳалымҭеит!..
Бааҳзыӡырҩишь, дад, Лауренсиа, ҳбызҵаар
ҳҭахуп уск амшала.
Бгәы ишҧаанагои, абри арҧыс бҩыза, Хилаиа,
Дигар, знасыҧ ыҟаз убри лакәын рымҳәари?..

Л а у р е н с и а

Изаманоуми, аха дигауоу лара?

Е с т е б а н

Сара сахьахәапшуа, уи диқәнагошәа збоит,
Дарҧыс еиқәшәоуп, дҟәышуп, деибагоуп...

Л а у р е н с и а

Уи мап азызҳәода, дыбзиоуп акы ицҭәам.

Е с т е б а н

Лара иахырҟьаны дыҧшӡоуп ҳәагьы узҳәом,
Аха ҳаҭыр злалықәуҵашагьы маҷӡам.
Бгәы ишҧаанагои, Лауренсиа, арҭ иаҳҳәақәо зегьы
Заманоуп даараӡа, аха ба биццар еиҕьми?

Л а у р е н с и а

Алафҳәара ухамышҭызаап, саб уажәгьы.

Е с т е б а н

Ишҳабҳәара, Лауренсиа, бгәы дахәауоу иара?

Л а у р е н с и а

Изызӡари, исҳәап... Сгәы изцеит уи, дысҭахуп,
Издыруада иуҭахызар иуаҳарц дызхызбо бзиа?

Е с т е б а н

О, уи са сзыҳәа зегьы акоуп!

Бара бгаӡам, дыбдыруеит бзиа иббаша,
Нас ажәа истаргы ҟалоит ибҳәо ала?

Лауренсиа

Иҭ, ажәа, саб, мамзар са исҳәо хеиҵом.

Алонсо

Уажәшьҭа уцаны уиацәажәа Леонело.

Естебан

Сыԥҳа деихрасҵоит ҳәа иуасҳәаз насыгӡоит.

Фрондосо

Сениор, уи аҭахым, уи сгәы ннархоит сара.

Естебан

Дад, уи сара издыруеит уара уеиҳа!
Аԥҳәызба еихраҵоу дышнеиуа зны илԥылоит.
Еснагь иахьаҵәҟьеиԥш шәҿаны шәгәы
еибафо шәазыҟалом,
Уашьҭан иугәалашәашт, уахьхәышт, аха ихьшәаахашт…

Естебани Алонсои цоит.

Лауренсиа

Исцәымӡакәа ишсоуҳәара, Фрондосо,
Иахьа ҳазлеицәажәаз кыр иахәауоу угәы?

Фрондосо

Саргәырҕьоит, Лауренсиа, хҳәаас иамоузеи уи.
Баргьы ибдыруеит уи, аха быҽхырцәажәоит қьафшақә,
Ба была иҭынчуп сгәы, сгәыҩ-ҿыҩуам уаҳа бышҟантә.
Аха сгәы аҭынчрагьы сгәыҩ-ҿыҩрагьы зегьы башоуп,
Ани ақәыцьма ԥсымҭә аԥсыцәгьа ҭанаҵы.
Иргәаҟӡоит анхацәа, ишыббо еиԥш, Лауренсиа,
Хаҵаԥҳәыс деилихӡауам, дышлоуп, дхәыҷуп иҳәом.
Зегьы ԥсцәаҳаха дрызкылст, иҵицәацәаауеит.
Мышкымзар мышкы зны ҳаидымҳалар залшауам.

Иагьааигәахазар ҳәа сгәы иаанагоит уи амш.
Ҳахиазароуп еснагь, есымша, ес минуҭ.
Ҳабзиабарагьы мыч ҿыцны иҳауроуп ҳақәҧараҿы.

Лауренсиа

Сара, иудыруазааит, Фрондосо, ишысзымычҳауа
Ари ҳабзиабара шьаҳагас иҟаларц
Ҳа ҳзын иаҳҧеиҧшу ҳақәҧараҿы.
Са раҧхьагьы сгәы ухшәоит, Фрондосо, ҳабзиабара
Маҷӡакгьы ақәҧара угәшыра иумоу архьшәашәар.
Саргьы ахаҵаҳәа изышьҭоу аӡә ишьҭахь сгылаӡом!
Икәҧароуп аҳәсагьы, ахацәа реиҧш абџьар мцала!!!

Фрондосо

Сгәы ҭәуп, Лауренсиа, мыч-ҿыцла сгәы дырҕәҕәоит,
Арҭ ибҳәо ажәақәа, бааи бхьы-напы сыркы!
Иахьарнахыс бареи сареи еиҩаҳшоит
ҳгәаҟра, ҳгәырҕьара,
Базыразыми уи, сыҧсеиҩҭкаара?

Лауренсиа

Сазыразуп!

Аҧарда

Афбатәи асахьа

Адекорациа ҿыц ыҟоуп. Амра ықәыҷҷо аҧхара иаҿуп. Естебан иҩнаҧхьа итәоуп асасцәеи амузикантцәеи. Абарҭаҿ итәоуп Естебан, Алонсо, Леонело, Хәуан, Менго, Баррильдо убас егьырҭгьы. Зегьы рхы-рҿы рхаччо иҟоуп. Аҧарда анаатуа џьоукы агитара адырҳәоит. Џьоукы агитара ашәа ацырҳәоит.

Инхыхәхәо ишәырҭәла аҧаҭхьқәа,
Шәқьаф ҟашәҵа, шәкәаша, шәлеи-ҩеи!
Инеиқәгәырҕьо маҳәи ҭацеи,
Қьафла иқәзааит адунеи.

Менго
(гәыла дахыччаны)

Мбатәы зҳәауа крызҵазкуа ашәа,
Убас крызҵазкуа ажәала ихиоуп.

Баррильдо

Уара иаацәырумгауеи еиҕьу.

Менго

Исылшарым угәахәуоу нас уара?
Иуадаҩӡоуп ҳәа игәы иаанагозаап уи.
Иахьа ажәеинраалак аҩра уадаҩрак алам:
Абжи агәыжьи иахьа арифма рылҵуеит.
Аӄәыд шьапкьаҿ, ашьнаӄәым – урҭ рифмала еиқәшәоуп.

Баррильдо

Уи иашоуп, мшәан, уара аӡәы игәы аҳәара,
Акритика изура ушазӄазоу ззымдырхуада.
Абарҭкәа рзын ами аҵара дуны измоу ҳәа
Егьшушьҭаӡоу згьы?

Менго

Аҵара ду ҳәа узышьҭоу адыррагьы уадаҩым.
Ишулшо уӄаала, ухысла убас ажәала!
Анемец Гутенберг ихәыцижьҭеи акьыпхь,
Гудк азна ашәӄәы зку, ҵарала идуу уаҩуп.

Естебан
(дырхыччо)

Иазхоуп ажәеимакра! Ачараҿоуп шәахьтәоу…
Ҵарала аиқәпара хышәмыртлар ӄалоит ара.

Баррильдо
(Менго дихыччаны)

Аа рҵәыла ихырхижьҭеи ицәа,
Ҳпоет дӄәышхаӡеит рацәа.

Менго

Знык инапы уаҵыхьашәондаз уи уара
Нас иаабарын ишулшауаз абас аҳәара.

Естебан

Ҳаит, афырхацәақәа, шәышҧахьӡыртәуеи уҳәарауеи!

Баррильдо

Сара сгәы иаанагоит дыхьӡдыртәрын ҳәа еиҳагьы,
Акомандор иуаа уиаҟара дрымхәахәар.

Естебан

Ачараҿы изҳәатәузеи уи аҵҭәа,
Зегьы ирдыруеит акомандор дзакәу.
О, иалшарушь, уи знык ҳара ҳшеибгоу дхыбгаларцы?!

Лауренсиа Паскуалиеи Фрондозои лыцны дааиуеит.
Ишеицу инеины инеидгылоит Леонело.

Лауренсиа

Уҳақәымныҳәои, дад?!.

Леонела

О, мап, дад, биҳәа баб.
Уи дшәыҟәныҳәароуп зны, са сныҳәаҧхьыӡ абашәыцәцо.

Инеины Естебан инаидгылоит.

Естебан

Еснагь еизҳәоу шәгәы шәеибаҭахны, шәеиқәгәырґьо,
Шәҭаацәа шәҿгьы гәыхь шәымамкәа,
шәыхәмаруа-шәыччауа,
Қьаф бзиала шәгәы шәыҵҧыруа,
шәыҧсҭазаара лашараны,
Знасыҧ шкәакәаз урҭ ракәын ҳәа зегьы
ишәзырҳәауа шәыҟазааит!

Фрондосо

Шәааи ҳабацәа ҳааидгылаиы, ҳнапқәа еибашәыркы,
Ҧсык ауп ҳашәыцьоугьы иаҳхоу иахьарнахыс.

Леонела

Шәарҭ шәынасыԥ зегь рынасыԥ иазхәан рхәо иҟалааит,
Жәлары ирзылбааԥхааит иахьанахыс жәҩантә амра!
Нхаҩыжәлар ргәыхь-рҵәыхь ас аҟара изыргәаҟхьоу,
Ԥхынрак азы қәыршҩы бааԥсык иниаҟьаз иаҩызахан,
Ашьҭа-мҭа хбала-хыӡланы, гьежьра ақәымкәа арахь,
Иахьарнахыс атымитыша лашьцара ду иагааит.

Естебан

Ҳаҳаи, уажәшьҭа шәымшәан аӡәгьы,
шәыхәмарла, шәыччала!
Уара узыԥшуеи, Менго, иаацәырга уԥхьарца!
Иарҳәа аӷьеҩҳәа аркәашага, еинышәҟьа, шәкәашала…

Акомандор
(ибжьы гоит асцена ашьҭахь)

Изыбжьузеи уи иго? Ачароума шәызҿу?
Ҳа, аи, џьара шә неилымшәароуп! Аӡәгьы
уцарцы уеазумкӡароуп!

(Ауаа ицны дааҩналоит.)

Еилашәымган, уажәраанӡа шәшааиуаз еиԥш шәаҿыз.
Шәымшәан акгьы, еинышәҟьала, шәыхәмарла, шәкәашала…

Леонела

Ҳара ҳузгәырӷьауа ҳауԥылауеит, сениор…
Ара иаҳзааирц згәы иҭаз, иҳацгәырӷьарц зҭахыз,
Зегь раԥхьа угыланы иаҳзааиз сасуп уара.
Уара уақәиҭуп иалухырц иахьеиӷьаушьауа ҭыԥк.
О, хиамҩа уалеиҵарц ҳашиҳәоз Анцәа ду,
Лыԥхала уалиргеит уахьҭыҵыз еибашьра ҳәа.
Уара изқәукыз уск аҿы иҟалозма уманшәаламхар!
Ухыԥша мацара рцәа рыхнарԥоит, иарӡыӡоит уаӷацәа!

Убри аамҭазы акомандор Фрондосо иахь днаԥшны илахь ааимаир-
цуеит.

Фрондосо
(Лауренсиа лахь)

Араагьы дааит ари! Уи хиамҩа ҳалаимҵозаап…

Л а у р е н с и а

Дшумеигӡо удыруеит усгьы, нас иарбан узыԥшу?

Убри аамҭаз асолдатцәа Фрондосо иааисны дыркуеит, иареи дареи аиқәԥара иалагоит.

Л е о н е л а
(Франдосо иахь)

Уаҟәыҵ, дад, ақәԥара, рҳәатәы уазааироуп, усгьы…

Фрондосо.
(ақәԥара дшаҿыз)

Мап, мап, сымԥсыр аныҟамла, сыԥсыроуп

иара абраҵәҟьа,

Сыԥсы ҭаны ишырҭаху сызрыцныҟәом сара!

А к о м а н д о р

Ара даҳшьып ҳәа аӡәы уаҩ дышәзымааит…
Аха уи арԥыс урҭ днарыцныҟәааит уажәы…
Сара сааԥшып уашьҭан лахьыс иҭатәу зеиԥшроу.

Фрондосо дҿархәоит деилырхха. Лауренсиа ак иалҳәоит хәыҭхәыҭла хыма-ԥсыма.

П а с к у а л а

Уажәоуп урҭ агәыргьын анаархырхыз, сениор…

А к о м а н д о р

Акрамоума нас уи?.. Дзыԥсахра дҟамлари?

П а с к у а л а

Угәы нирхазаргьы ҟалап ишакәымыз ала,
Аха зегьы ҳуҳәауеит даҭоумҵарц уи иахьа…

А к о м а н д о р
(Паскуала лахь)

Макьана ба бхәыҷуп, адырргьы

бцәыхьанҭахашт мамзар,

Бара ишыбҳәо еиԥшҵәҟьагьы имариам уи усҟан ииуз…
(Игылоу зегьы даарызхьаҳәны.)

Уажәгьы идырны шәыҟам ишызбо ала,
Са сымацара шсакәым изхьмыӡҕу,
Уи усҟан сара сҿы игәаҕьны дымшәакәа изқәикыз.
Сара ахьмыӡҕ исиргаз ихьмыӡҕы цәгьаны ирзыԥхьаӡоуп
Акрал дахьынӡахьыԥшу уаа рус иану зегьы.
Урҭ ахьмыӡҕ надзыргаз иахәҭоу изумзар алшом,
Ус еиԥшқәа згәы иҭақәоу ауаагьы зыцәшәаша ала.
Ҿырԥштәыс дышьҭырхратә ҳизныҟәароуп иара.
Идырны шәыҟоу шәарҭ хьмыӡҕыс исиргаз уи сара? –
(Изымбатәбарахашәа.)
Сыхҿа, сара сыхҿа дымшәа-мырҳакәа исеиаимырхеи!

Естебан

Изааӡари, сениор, Фрондосо усҟан
Угәы нирхеит уи иашоуп, ҳәашьас иамоузеи,
Аха изынирхазеи ҳәа уҳәарцгьы имҩаӡам.
Изҳәаны итәаз аԥҳәызба ишакәымыз ала
Улызныҟәарцы уаҿын, данақәшәа игәы изамырчҳаит…
Иагьамамызт, уархәыцыр чҳашьа уи.
Дызусҭада схаҵоуп ҳәа згәы иҭоу убас змурыз?

Акомандор

Абас еиԥш хшыҩда цәажәарак са сҿы
Иахьанӡа игәаҕьны аӡәы иҟаиҵо сымбацызт…
Дызусҭада иара изҳәо аԥҳәызба дырҳәаахьоушәа?

Естебан

Аԥҳәызба дырҳәаахьеит аӡәы дшырҳәац еиԥш, сениор!

Акомандор

Аха… Ас аума усацәажәарц шуҭаху?
Наҟ имшәх аӡбаҩ илабашьа!

Естебан

(алабашьа наиркны)

Иазызуеи уи сара?
Иахьанӡагьы снапы мчык аманы иакымызт.
Еижьаган усгьы уи, иагьышәзеизыкәкәашт… зегьы зны…

А к о м а н д о р

Абри ауп иуқәнагоу уара!..
(Дисуеит имихыз алабашьала.)

Е с т е б а н
(дыҳәҳәаны)

Усыс, усыс дырҩегьых, апалач!

Л а у р е н с и а

Узысуа дарбану, аԥхамшьа! Дзыхурҟьои? *(Дыҳәҳәо.)*
Вбас имоузеи саб уара уҿы?

А к о м а н д о р

Уиаҟара лмырҳәакәа дҿашәҳәеи уигьы!
Дҭашәк хылаԥшра лыҭаны џьара!..

Акомандор иуаа иихәаз нарыгӡоит, нас иара днарԥыланы иҿаҳәаз рыманы ицоит.

Е с т е б а н

Абас еиԥш ахьмыӡґ сычҳар акәу саргьы?
О, дыҟаӡоушь дунеи аҿы зыжәҩахыр ґәґәа ҳнаҵазкыша

П а с к у а л а

Абар ачара гәырґьара ҳа ҳзы иахьылаґырӡышаха...

Б а р р и л ь д о

Абригьы ҳачҳар акәу иахьанӡа иаҳачҳац реиԥш?
Л е о н е л а
(ԥсхәыц дхәыцуа дышгылаз)

Аӡәк иеиԥш ҳаицгыланы ҳақәԥар акәхеит уажәшьҭа!

Е с т е б а н

Қәԥароуп! Қәԥароуп!..

А ԥ а р д а

А б ж ь б а т ә и а с а х ь а

Е с т е б а н иҩны. Ауаа аaира иаҿуп. Иaaиуа иркуп ацәашьқәа. Иaaилакь зегьы иахьааҩнало идырцәоит. Аԥарда анаатуа асценаҿы иқәгылоуп: Е с т е б а н, Б а р р и л ь д о, М е н г о, ҩыџьа анхацәа.

Е с т е б а н

Иабаҟоу, мшәан, егьырҭ?

Б а р р и л ь д о

Макьана изымаацт, уххь згеит…

Е с т е б а н

Ишәозаргьы ҟалап, аха ишԥоуури!..

М е н г о

Жәлары зегьы рцәа иҭӡыӡаауеит, ишәоит.
Аӡәы иххәыцуа иҟам урҭ уажәы.

Б а р р и л ь д о

Ааи, уи дархагаӡеит иахьиқәымҿиаз иус,
Дахьаҵахаз, дахьцаз деибашьразы.
Иус иқәымҿиаз агәаҕ рхихрацы даҿуп
Арҭ ицныҟәоз…

М е н г о

Уара издыруада урҭ ар
Иреиуоу рцәажәараҿы џьа иаланы иуаҳазар,
Ирзычҳауам ҳәа ззуҳәаша изеиԥшразаалакь
гәынхарак…

Б а р р и л ь д о

Зҵаара аҭахума уи, – ашьаҟаруаа рыҩнуҵҟа
Агәынхара еиҳа-еиҳа ес-шаргьы азҳауеит.
Аха ирыҵыҵыр ҳәа ишәоит урҭ цәгьаҳәарала,
Шәнеи зҳәаша дрымазар минуҭк иԥшуамызт урҭ..

Е с т е б а н

Еҳ, ажәра лымшара, ушԥамчыдароушь уара!

Л е о н е л а.
(дааҩналаны)

Сара ирыласҳәеит жәлары зегьы ишеизашаз.

Менго
(Леонело иахь)

Фрондосо ихабар ҳәа иуаҳахьоузеи?

Леонела

Абаа дҭакуп, дзымҵысуа дԥахны…
(Ауаа ааира иаҿуп.)

Естебан

Еҳ, ҳаԥсҭазаара ишԥахәаҿӡоушь зынӡа!

Менго

Убжьы аармаҷ, сениор, мамзар ишәарҭоуп даара.
Урҭ ҳашьҭыбжь анраҳа егьыҟам ҳара ҳзыҳәа.

Леонела

Шьҭа ҳаизара хҳартып… Ҳшаҿу егьырҭгьы ҳзааип.
Иагьа иаҳзырласуазаргьы, мамзар цәгьароуп иҳаҵырхыр.

Баррильдо

Ҳа ҳацубжьара иҟоу аӡә дынхом.
Зегьы ирылаҳҳәеит шеизара дууз иахьа.

Естебан

Дадраа, гәаҟрыла, лахьыцәгьарыла еиԥшхаз!
Шәара ижәдыруеит усгьы ҳус зеиԥшроу.
Ууаԥсыс ҳаикуам аӡәгьы иеҭыхны дҳалоуп қьақәоушәа..
Хасинта рыцҳахәӡа дыхьмыӡгыдеитәӡеит зынӡа…
Убас ақыҭан ҳәса дзызныҟәааз рацәаӡоуп.
Фрондосо, ишыжәдыруа, дҭакуп абаа дԥахны.
Сыԥҳагьы убрахь дыргеит дшыҵәаауаз деидҳәаланы…
Урҭ роума ҳазынтәык ишиҭаху дҳажәланы,
Игәҭакы ҳалиршоит, ууаԥсуп ҳәа ҳаикуам аӡәгьы…
(Аԥыхәтәан иихәақәо раан ибжьы шьҭихуент.)

Леонела

Убжьы аармаҷ, сениор, мамзар ишәарҭоуп даара.
Ашьшьыҳәа ҳашьҭыбжь мыргакәа ҳус ҳахцәажәароуп.

Е с т е б а н

Мап, мап, иазхоуп уажәшьҭа, уи ауп иагьзыхҟьаӡа
Ҳа ҳрыцҳарақәа, ҳгәаҟрақәа зегьы.
Зегь ҳашрыцәшәоз, ҳшырцәрырҳауаз
иаҳзыҟалт мышмыжда!

М е н г о

Уи ус ауп, аха ҳус иазеиҕьми ҳшәар иахьа?

Е с т е б а н

«Иазеиҕьми ҳшәар иахьа!» Исашәҳәишь нас сара,
Еиҕьуп ҳәа шәгәы иаанагауоу нас ҳа ҳзын?
Издыруада еиҕьзар ҳшааилац ҳааилар?
Издыруада еиҕьзар ҳҳәазалар?
Иаргьы дышҳажәыц дҳажәзарцы есқьынгьы?
О, мап, иазхоуп ҳцәа иалаигӡахьоу уи!
Ҳтәыла рыцҳа иамам гәеиҵыхра, ихәаҽуп,
Аӡәгьы дубарцы алшом ҳаҩнуҵҟа,
Зхи зыԥси ирцәымшәакәа инхо.
Абасеиԥш зҩа бааԥсны даҳзыҟоуп уи ҳара!
Аха ҳа ҳачҳара аҵыхәтәак ааԥҵәаӡом....
Ҳабжьы гауам уажәгьы идыдыбжьушәа!..

Л е о н е л а

Арыцҳарақәа ҳзықәшәаахьоу ирымам хыԥхьаӡара.
Аӡәгьы днимыжьт ихы дацәымшәо дҭынчны...
Акрал иахь ашшцәа ҳашьҭын, аха акралгьы
Ҳазфац ақәыцьма ҳазнижьт дырҩагьых...

Б а р р и л ь д о

Акралцәагьы урықәгәыҕратәы иҟам,
Урҭ дара руаа ргәы цәызҟьаша акагьы ҟарҵом,
Ирхара-ирхарам рылыргара иашьҭоуп.
Ҳара ҳазлацәажәаша уи акәым – даҽакуп:
Ҳахиазароуп ҳзыцәшәаша зегьы рзын!

Л е о н е л а

Сара сгәы иаҙбаз шәацныҟәар зегьы
Шәыҩнқәа шәырхыҵыр акәхон уеизгьы.

М е н г о

Уара Ҳаԥсадгьыл нҳажьрац акәзар иуҳәо?
Уи усгьы хшеизаз аниаҳа
Идырны шәыҟаз рыцҳашьара шимуа.

А л о н с о

Аҳаблаҿы зегьы бзиа ирбоз ҳаҙбаҩ,
Илабашьа иикыз имхны далаиԥҟеит.
Ихы ашла иалаз аҳаҭыргьы гәаимҭеит.
Ҵеи бзиак дҳаланы, имуит, дыԥҳәысыз, дхаҵаз..
Амагә шьхәа ҳаиргеит, ҟамчыла ҳцәа ҳахирҵәраат..,
Мап, шьҭа изхоуп иҳалаигҙахьоу уи.

М е н г о

Нас иарбан нап злаҳкра иумҳәо!

А л о н с о

Даҳшьыроуп, ма ҳанҵәароуп ҳшызынтәыку.
Уи ада ԥсыхәак ҳамам шьҭа хара.
Ҳамч иқәымхар ҳәа башахазгьы шәгәы мыҭрысын.
Имаҷуп урҭ, ҳшаиаауа дырны шәыҟаз!..

М е н г о

Аха иудыруама уара ҳанзымиааигьы
Ҳазну зегьы шқьаԥҭажәитәуа уи зынҙа.

Е с т е б а н

Уи иашоуп, ҳаҕа игәы уаҩ дрыцҳанашьо дыҟам.
Ара еизаны иҟоу ҳакәым, схы сацәшәаҙом сара.
Егьызхараҙам ҳаҳәсақәеи ҳхәыҷқәеи
дшырмеигҙо здырует,
Ҳаҩны, ҳадәны зегьы мцала иқәихышт уи.
Урҭ санрызхәыцлакь ауп санхагахо сара.

Уи ауп иҵааршәыра цәгьаны сгәаҿы исызҭатәоу.
Уаҩ дрыцҳаишьарц залшауам бзанҵык.
Ашьа иазӡышо қәыцьма ԥсымҭәуп уи,
Ҳшьа ҳаҵжәаара даҿижьҭеи кыргьы ҵуеит,
Аха иааигәоуп уи иаамҭа, ихамацәысырц дыҟоуп.
Ҳшьа иҳалицәцәааз зегьы шьашә ҽыҭқәаны иғрыттап...
Ара аӡәаӡәала зегь шәеиҳа са сиргәаҟхьеит,
Аха, аиашазы, уазхәыцыр даара ишәарҭоуп.

Л е о н е л а

Ҳа ҳзын уажәшьҭа ҳзыцәшәаша иҟоуи уаҳа?
Ҳтәаны ҳшыԥшуа иҳауишьҭышт уи амца...
Дааҳадгылашт дымшәакәа уи аҳәаҭыхла...
Иазхоуп уажәшьҭа! Уажәшьҭа зда ԥсыхәа ҳамам
Урҭ рықәхроуп, рахырӡаароуп шьаҭала!

Л а у р е н с и а дыҩны дааҩнашылоит, лцәацәҩыча ԥжәаны иҟоуп, лхахәы еилажәжәоуп, лылақәа ахагара рхушәа уаҩы дацәшәаратәы ишаҟь-шаҟьо.

Л а у р е н с и а

Слашәышьҭ саргьы шәахьеилацәажәо!
Ахацәа шәҿы ҳара ҳазқәиҭу маҷуп, аха
Иҳалшоит аҳәҳәара – саргьы сыҳәҳәоит...

Е с т е б а н
(изымбатәбараханы)

Лауренсиа ба боума изҳәауа?!

Л е о н е л а

Уԥҳа дузымдырт акәу, Естебан?

Л а у р е н с и а

Шәзыԥшузеи, ижәбауоу сзеиԥшрахаз сара?!.

Е с т е б а н

О, сызӷаб, о, сыԥҳа, ибыхьзеи, дад, иҳәеишь?

Л а у р е н с и а

Сыԥҳа ҳәа саумҳәан шьҭа, нахыс уара!..

Е с т е б а н

(ииура изымдыруа даҿхагахо)

Иззы, иззы, сыԥсаҩыҭкаара сыԥҳазаҵәы?
Дунеи зда сзықәым сызҕаб, – сзыхбырҟьои?

Л а у р е н с и а

Саб, шьҭанахыс суԥҳам сара,
«Дунеи зда сзықәым сызҕаб» ҳәа ушсышьҭаз,
Анҭ агыгшәыг цәгьақәа иреиԥшха зыҿҭыхны иҳалоу
Саныргоз акы узымҳәа,
Иахьанӡагьы шьаурада уанынха…
Иаҳзеилазаарцы иҟоузеи уи ашьҭахь абра – ҷкәынрас…
Иуҳәар ҟалап уи зусу бхаҵа иоуп ҳәа,
Аха уи схаҵа ҳәа изысҳәо дсымбаӡацт.
Саб уда гәыҕырҭас аӡә дсымаӡамызт уаҳа…
Аха ушәеит уаргьы егьырҭ ишәаз зегьы реиԥш.
Ас ада мыч шумамыз анудыруаз иуԥшаандаз
ԥыҭҩык, узцәымшәашаз, дрыхьчарацы зылшарыз,
«Дунеи зда сзықәым сызҕаб» ҳәа узышьҭоу.
Ара уаҩы дшәыламзаап ахаҵа ҳәа изышьҭоу.
Шәшәаргәындақәоуп шәарҭ шәызынтәык,
Шәыԥсы шәацәшәаан шәымхәыцӡакәа,
Ақәыцьма ԥсымҭә аҿы иҭашәыжьт асыс!
Изакәытә џьабаацәгьоузеи изба уа!
Изакәытә ажәа бааԥсузеи исаҳа!..
Изакәытә ргәаҟроузеи исхырга сара схала
Сазааирцы уи амаҳагьа ицәыбзара…
Урҭ ахьмызҕы сдыргарацы ианаҿыз,
Изымурц сахьықәԥауаз амагә шьхәа садыршьит,
Сыдраҭт ҭаҷкәымла, схахәы зегьы шьыҵәра-шьыҵәрала
Еиларжәжәеит, исеигӡомызт аказын!… .
Шәарҭ ахьмызҕ абашәцәызи? Иԥхамшьаӡои шәыблақәа?

Мап, шәхацәаӡам, шәарҭ, ахьажьқәа шәырҩызоуп,
Ианаму, шәагьреицәоуп... Урҭ ус егьаҟазаргьы ирылшоит,
Ирыхьчарцы рыԥшқақәа зҭахырхуа рыҭрақәа!
Ианрылымшогьы рыԥсы ақәырҵоит имшәакәа...
Ахаҵа дшәылаӡам, ишыжәбауа илшәылганы,
Шәҭыԥҳацәа, шәыҳәсақәа хьмызӷы бааԥсы ддыргоит:
Аха шәшәаны ажәакгьы шәызҳәауам...
Шәаахьаԥши сара сахь! Ижәбома сахьҭакыз
Исзыру хаха-хымыш рыҩнуҵҟа апалачцәа!
Шьхәала ишсыӷрасуаз сцәа сжьы зегь рхәахәан,
Ишәыта-шәытаны ишьаарҵәыраханы иҟоуп.
Нас дыҟоу аб ара? Дабаҟоу аиашьа? Ахаҵа?
О, мап, асарақәа шәырҩызоуп шәарҭ зегьы!
Иара убас шәахьыҟоу акәзаргьы ҟалап
Ауаса рӡыхь ҳәа изашьҭоу адгьыл ҳазну!
Ара ӡәырҩык ирымоуп абҵьар – наҟ ишьҭашәҵ!
Ишьҭашәҵ шәымԥшыкәа!
Абҵьар шәарҭ ишәнаалауоу иныҟәыжәгарцы...
Аҟызхьчароуп ишәнаало, аӡаагароуп.
Ишәшәышәҵ аԥҳәыс маҭәа, аҳәарақәа шәыхьчала,
Аҟәыд жәжәла, агарақәа шәырҵысла!
Ахәышҭаара усуп шәарҭ ишәнаалоны избауа!
Нахьхьи акомандор жәлары зегьы иахьырбарҭоу
Абаа ҳарак ду аҿы дыкнеиҳарцы даҿуп
Егьзхараӡам Фрондосо...
Шәарҭ шәызынтәыкгьы ишәԥеиԥшуп, иара убас...
Егьеиӷьуп ус, дунеи ианӡамзар еиӷьуп
Шәарҭ шәеиԥш иҟоу ауаа.
Ҟамчыла дшылашәысуаз, ашьаршәы шәыӷразыртәаз,
Шәишьӡар ҳәа шәицәшәаны цқьа ила шәызхыԥшылом...
Шәҳәазаноуп ишьапы шәагәӡырцы шәшашьҭоу!
Дахьыжәбо шәылақәа ашьа рхажжыло ирхалоит,
Аха шәшәаны иныҳәаҿақәа шәкуеит.
Ҳа аҳәсақәа иаҳзычҳауам шьҭа уаҳа.
Ҳашәԥырҵны ҳцоит шьҭа иахьарнахыс ҳақәԥарц!

Шәа шәизынха акомандор, ишышәҭаху шәыҟаз.
Иахьа дыкнеиҳап дшыжәбауа Фрондосо,
Нас шәарҭ нап шәылеикып…
Дышәҟәаҵрым шәеиуа дыҟанаҵы.
Шәызну ақыҭақәа зегьы ахәацра рхышьшьыла
Иқьамҭажәраны иҟаиҵашт… Дунеи
ианыӡаашт шәызбахәгьы.
Ҳарҭ аҳәсақәа абџьарла ҳ҄ееибыҭаны,
Ҳаигәыдлап ҳшьа зыжәхьоу ҳамшәакәа, хаҵагәыла!..
Даххарӡаап, дықәаххып, дааблып, абџьар мцала!..

Е с т е б а н

О, мап, сара схәыцҳы, ҳаргьы иҳачҳарцы залшауам
Уажәшьҭа арҭ хгәаҟрақәа иахьанӡа ҳцәа иҭаӡоз.
Имчуп ба бажәақәа, аха ииашоуп урҭ…
Ҳцәа ҳхыхны бцәажәауеит, аха иқәнагоуп!
Сҭаҳмадазааит сара, аха саангылом уажәшьҭа,
Сцауеит сигәыдларцы нхаҩыжәлар зегьы
Ҳаԥсы шҭаз ҳбыҩлаша зҿатататз, ҳабаҩ ҭыцәцәааауа
Ашьа иазӡышо иҳалоу агыгшәыг цәгьа!..

Л е о н е л а

Саргьы сцоит!

А л о н с о

Саргьы!

Б а р р и л ь д о

Саргьы сыжәга!

М е н г о

Саргьы сыжәга ацәҳаргьы сымоуп,
Џьара сахьшәыхәаша ҟалап…

З е г ь ы

(агуҳәа еицҿакны)

Шәнеи! Шәнеи! Шәнеи! Қәԥароуп! Қәԥароуп!..

Анхацәа руаӡәы

Са сцап акыҭа сырҵысырцы.

Егьианхаҩы

Згьы ҳцоит!
Ишьҭышәх уаҩы иикратәы иаашәымҧыхьашәо згьы.

Естебан

Инышәмыжьын аҳәа, аҧса, атапанча,
Аиха, ахыц, ахҿа, аҽбыга, алом!

Леонела

Иҳаҳәи иҳалшаны уа неишьас иҟаҳҵаша,
Нас аӡәык еиҧш ҳаигәыдлап уи згьы!

Баррильдо

Ҳзыргәаҟуаз рызынтәык амқәшәатә рзаагап!

Згьы

Каамеҭ рызкылаҳцароуп ашьажәцәа ишызынтәыку.
Аӡгьы даанымхароуп! Рыхәҵәы –
мҵәах иқәҳарӡаароуп!!!

(Еишьҭеибаҧа адәылҧра иалагоит згьы.)

Лауренсиа

(адәылҧра иаҿу инархьыгӡаны)

Шәца, ишәықәҿиааит шәус шәзыздәықәлаз
 уа шәахьнеиуа…
Сара саарыҧхьарцы сҭахуп иаҳзааиз аҳәсақәа.
(Ахышә лхы нкылганы.)
Еи, аҳәсақәа, арахь! Шәымҧшын, иаашәырццакы,
шәышзахәо!
Иаҳзааит ҳа ҳаамҭа… Иахьа инаркны
Аҵыхәтәа ҧаҳҵәароуп агәаҟра ҳазҭагылоу.
Хьмызҕы бааҧсыс ҳзықәшәаз згьы
Иаҳҟәааӡәӡәароуп ҳаҕацәа ршьала!

П а с к у а л а

(дааҩнашыланы)

Бызҳаԥхьазеи, Лауренсиа?

Л а у р е н с и а

Жәлары ирзымычҳаит аамҭацәгьа изну…
Ҭаҳмадеи ҷкәынеи ҳәа аӡәгьы дныхмхакәа зегьы,
Ақыҭақәа зегь рахьтә еибарҭцысны,
Ишызынтәыкыз амҩа иқәылт, иӡбны
Дыршьырц акомандор, нас иқәырхырц ауаа.

Дааҩнашылоит Х а с и н т а.

Ҳаргьы уи аисраҿы ахацәа реиԥш ҳақәԥароуп,
Ахацәа реиҳагьы аамҭа цәгьа ҳзыҟан аҳәсақәа…

Х а с и н т а

Нас иарбан ҳара ҳазлагара?

Л а у р е н с и а

Рыжәҩахыр еибырҭааит аҳәсақәа зегьы,
Ахацәа ишыруз еиԥш.
Ишьҭырхааит абџьар аӡәк иеиԥш рызынтәык.
Рҳәоу еибыҭаны идәықәлааит – ныртцәароуп ҳәа!

Х а с и н т а

Ҳцоит…

А ҳ ә с а қ ә а

Ҳцоит зегьы, зегьы ҳашнеиуа ҳнеироуп ҳарҭгьы!!!
Иԥсы ҭаны днымхароуп акомандор!

Л а у р е н с и а

Абираҟ бара ибкызароуп, Паскуала.

П а с к у а л а

Са снапаҿы иҟалар уи абираҟ,
Нас ибсырбап саԥсоу саԥсаму уи акра!

Х а с и н т а

Арҭ ҳар ԥхьагылаҩыс ирымада, Лауренсиа.

Л а у р е н с и а

Ихаҵа, Хасинта, са сахьыҟоу ар рҿы
Ԥхьагылаҩ дшаҭахым, ҳдәықәышәҵа уажәшьҭа!

А ҳ ә с а қ ә а

Ԥсроуп, ԥсроуп акомандор изы!..
(Идәықәлоит.)

А ԥ а р д а

А а б а т ә и а с а х ь а

А к о м а н д о р иҩны азал аҿы. Ашацкыр ааҵалоит. Аԥенџьыр ҳарак дуқәа рҿынтә иааиуеит иҭааӡа, ицәиаҵәааӡа алашара. Ауаа ахьтәоу аханы иҿоуп ашә дуқәа. А к о м а н д о р акресло дықәтәаны астол дадтәалоуп, иаԥхьа Ф л о р е с и О р т у н и о и гылоуп, урҭ дыркуп, ишьҭахьҟа ииаганы инапқәа еидҳәаланы Ф р о н д о с о.

А к о м а н д о р

Инапқәа ахьеидҳәалоу икылшәыжь уи ашаха…
Дагьалакнашәҳа нас иара!

Ф р о н д о с о

Сениор,
Сгәы ииаанагоит, уабацәа, урҭ рабацәа зегьы,
Ари ухьӡ хаа зларҳәаша ари уус бзиахә узҿу,
Ргәы иахәаны иазгәырҕьо иазыԥшуазар ҳәа уажәы.

А к о м а н д о р
(имаҵуцәа рахь)

Са ишшәасҳәаз еиԥш дыкнашәҳа днаганы,
Зегьы иахьырбаша абаа ҳарак ду аҿы.
Зегьы ирдыруазааит абунт ҟазҵарцы иашьҭоу
Абас еиҳа сшырмеигӡауа сара!

Ф р о н д о с о

Иугәаларшәеишь, сениор… Снацәа аасырҵысыр
Ахыц наԥҟьон, уԥсхыхрагьы иара убри акәхон,

Аха уи усҟан изымуит сара…
Уажәы ууаҩымрақәа зегьы уршшарц са сыла иақәукын,
Исзуура уздыруам…

Акомандор
(даапкны)

Убжьы умырган, алахша!
Уажәшьҭа аҵыхәтәа ԥҵәан иахьанӡатәи умақарра!
Егьырҭ ақәылацәа сара сшыҟоу зхашҭыз рызынтәык
Изҭоу рыҭрақәа зегьы шьхәала ицҟьа-шәҟьа иқәысцап.
Рыҩны, рыдәны зегьы исабастәып зынӡа...

Фрондосо
(ҭынч-ҭынч)

Сениор, ҳара иаҳхашҭӡом акгьы…
Аха уара иухашҭны уҟоуп
Ҳа ҳашуааԥсу… Ауаҩы дыԥстәым, ихашҭӡом ихьхьоу…..
Зегьы кноуҳарцы улшарым уара… Са исышьҭанеиуеит
Егьырҭ уара иузышьҭымхыз, уззымчҳаз ҳшьауцәа…
Иулшарым напыс иҟоу зегьы ҿоуҳәарацы, сениор!

Акомандор
(даҿхагаахо)

Иҿы еихашәк уажәыҵәҟьа!

Хаҳәык убри аамҭазы аԥенцьыр иаахауеит. Аԥенцьыр асаркьа ахьхьахәа илеилаԥсоит. Зегьы шәаны иааҭрысуеит.

Акомандор

Уи закәызеи?

Ортунио

Сыздыруам изакәу… Дызусҭадашь изгәаҕьыз?!

Флорес

Арааӡа дарбану ахаҳә ҩашьҭра зылшаз?!

Фрондосо
(дазҭынчны)

Усеиԥш зылшо аӡә иоуп ҳа иҳамоу, Менго иоуп,

Асцена ашьҭахь ауаа ршыкьыбжь гоит.

А к о м а н д о р

Иааилкааишь, Флорес, ундәылҵны изакәу!

Ф л о р е с дындәылҵуеит.

Амала ижәдыруазааит Фрондосо икнаҳара шахсмырҧауа,
Уажәыҵәҟьа дшәыманы шәцаны дыкнашәҳароуп,
Нахьхьи абаа ҳарак ду аҿы.

Ф л о р е с
(дааҩнаххны)

Нҵәароуп, сениор!
Фрондосо икнаҳара ҳаҧеиҧшып зны.

А к о м а н д о р

Иззы, дызусҭда, сус аиҵаҟьара зылшо?

О р т у н и о
(даақәҧәиааны)

Уара иҳауҳәаз анагӡаха ҳарҭауам…
Ана имаҷҩӡамкәа еизеит ауаа…

Ауаа ршыкьыбжьы ааҩуеит.

О р т у н и о

(дкылҧш-кылӡырҩуа, ахышәала алада дылбааҧшны)

Иҧырҿуеит ашәқәа…
Цәашьыла ирлашо иааиуеит ҳа ҳашҟа иқәланы.

А к о м а н д о р
(дархагаӡоит)

Дызусҭаа? Дарбан усеиҧш згәаӷьыз?..

Ф р о н д о с о
(илақәа ихаччо)

Жәлар роуп, сениор, згәы ҧуҵәаз ажәлар роуп…

А к о м а н д о р

Изалшом уи!.. Дунеи ргәы ахшәама ақәзаара!?

Ф р о н д о с о

Ргәы ахуршәаахьеит, сениор, уажәшьҭа ирзычҳауам уаҳа....

Ф л о р е с

(ахышә дадгылаены)

Ауаа рацәоуп, сениор, амбатәӡаҩык ыҟоуп!..

Ф р о н д о с о

Ҵҩа рымам урҭ!..

А ж ә л а р

(асцена ашьҭахь)

Фрондосо дҳашәҭ уажәыцәҟьа, апалачцәа!
Шәа шәымшәҿҳәара уажәшьҭа иласуп, шьҭа ԥсроуп
шәа шәзын инха!

А к о м а н д о р

Иабаҟоу ҳаԥшыхәцәа, ар ҳзыхьчарацы иҟаз?

О р т у н и о

Урҭ рызынтәыкгьы рҭыԥкәа рҿы игылоуп.
Са соуп иахьа иԥсахны иқәзыргыла.

А к о м а н д о р

Нас иарбану ахысыбжьы зысмаҳауа?
Уцаны еилкаа уа иҟалаз зеиԥшроу!

Ортунио иҿынеихоит. Асцена ашьҭахь ҟыжбжьык гоит. Игоит џьоукы реиқәԥара ашьҭыбжь.

Л е о н е л а

(асцена ашьҭахь)

Иаажәг амца, амца аажәг!..

А к о м а н д о р

(Ортунио иахь)

Унеишь, Ортунио!
Унарԥыланы иаанкылеишь ажәлар зны!
Аԥсеивгара ааҳнаҭап уи зны...

О р т у н и о
(ахышә дынкылҵшны)

Жәлар аанаҳкыло амч ҳамам уажә ҳара.

Б а р р и л ь д о
(асцена ашьҭахь)

Мцала еилаҳблып! Амца роуҳажьып, амца!

А к о м а н д о р
(аихсыҕьра иналакны)

Ишызынтәыкугьы исықәлоу нас аӡә днымхакәа?

О р т у н и о
(ахышә дадгыланы)

Ҳар шызынтәыкугьы, сениор, дара ирылоуп!

А к о м а н д о р

Анцәа ицәымыҕхаз!.. Аҧстәқәа!..

Асцена ашьҭахь игоит абжьқәа.

А ж ә л а р

Фрондосо дҳашәҭ! Дытҵшәыжь арахь, Фрондосо!

О р т у н и о
(инацәа Фрондосо иқәкны, акомандор иахь)

Иуаҳауам. Ажәлар зегьы Фрондосо изоуп изҳақәла...
Фрондосо дҳашәҭ ҳәа аҳәҳәара иаҿуп.

А к о м а н д о р
(иичра изымдыруа)

Даҳшьру, иҧсы шҭоу драҳҭару!?

Ф л о р е с.
(акомандор иахь)

Иуаҳауоу, сениор, узыҧшузеи?
Узцозар, уҩны уца! Ҳанҵәарцы ҳаӷоуп усгьы!

А к о м а н д о р

Уаҩ дахьзымаауаз баа ҕәҕәак сҭатәоуп хәа сыҟан,
Аха агәымхақәа ишәаны срыԥсахит иахьа,
Ирзуурызеи нас!..

Ф л о р е с

Дшәаны ишьамхы иҵаҟәало, ибжьы изҭымго
а к о м а н д о р диҳәоит.

Фрондосо даауҳажьып… Нас ажәлар ҭынчхап зны.
Уашьҭан дабаҳацәцари, даҳԥыхьашәап, дырҩагьых…
Зны ажәлар ҭынчханы аԥсеивгара ааҳаур,
Нас ҳабиԥаракгьы ирхамышҭратәы иҟаҳҵап…
Ԥеиԥшцәгьа рзаагап, аамҭацәгьа рызҳартәап!..

А к о м а н д о р
(дааиқәымхакәа)

Ихы дақәиҭышәтә, дшәыышьҭы.

Ортунио дыԥиртуеит Фрондосо, Флорес дицхраауеит.

Уи иалагәырҕьаауит зны.
Сара уи ацә ауҕә дырҩагь иахасҵап!
Урҭ рхақәиҭра шьардак ннаҵрым.
Иарбан аамҭоу атәқәа еисрак аҿы ианиааихьаз?

Фрондосо доужьуп.

А к о м а н д о р
(Фрондосо иахь)

Уца уласны, ираҳә анҭ изуа ззымдыруа,
Еибарҳәага рааны игылоу иалхны,
Иалхны исзаарышьҭырц рыгәрагацәа.
Исарҳәааит ҭынч, ирыламӡаз зеиԥшроу.
Уца уласны! Уеиҵамхан!

Ф р о н д о с о дцоит, иааҭынчрахоит ԥыҭрак. Нас асцена ашьҭахь
игоит абжьқәа.

А ж ә л а р

Фрондосо!

Л е о н е л а

Иԥсы ҭоуп Фрондосо! Дыԥсыроуп хымԥада акомандор!

А к о м а н д о р

(игәы аатҏысны)

Аа, усоума, изаманоуп, иаабахып…
Аҳы, Флорес, умԥшыкәа уҩны уца Альмарго,
Адырра иҭатәуп уи Дон Родриго
Иҳакәшаны иштәоу… Ишшәарҭоу… Ҳзеиԥшрахаз…

Ф л о р е с

Ишԥоуҳәо, ишԥоуҳәо, сениор, сыгәнаҳауп, срыцҳашьа…
Сараҵәҟьа сдәықәумҵан, мамзар андәылҵха сымҭакәа
Иаразнак иҟаӡамыз аӡә иеиԥш сыжәжәа сыргоит…
(Инацәа Ортунио иқәкны.)
Дышьҭы ани, ани дышьҭы, аӡә думышьҭыр умуазар,
Са сумышьҭын, срыцҳашьа… О, злыԥха ҳауша Анцәа ду!
(Ихы-илахь ԥшьо).
Иаасзиурызеи Менго сааимпыҵашәар!
Уара исоуҳәаз ала ицәа
Кказа илихысхӡеит ибаҩқәа ааԥшуа!..
(Дшәаны дхыц-хыцуа ихы-илахь аттаҳәа иԥшьауа, хәыҭ-хәыҭла акы иҳәауеит.)

А к о м а н д о р

(лаҵархәыла дихәаԥшуа)

Изаманоуп уи, ҳаицәажәап даҽазны.

Аҩнашә шьхәала иагәҭасны иаадыртуеит. Ашә иаалагылоит Е с т е б а н и, Л е о н е л о и, М е н г о и, Б а р р и л ь д о и назыԥгылоу анхацәа, ԥыҭрак иааиқәхоит, ҭынчрахонт.

А к о м а н д о р

Абар шәаргьы шәахьааи! Изакәызеи ишәҭаху аҩызцәа?

Е с т е б а н

(ашәхымс даалагыланы, акомандор инацәа иқәкны)

Абар, абар дахьгылоу ҳақәызхӡаз ақәыцьма!
Абан иахьидгылоу ипалачцәа, имаҵуарқәа!

Иахьоуп ҿҳәарас иамоу ҳшьа ижәжәахьоу зегьы
Шьашәны шәыҕрыттара…

А к о м а н д о р

Шәаанҿас зны! Ишәысҭоит ажәа,
Ишынасыгӡо шәарҭ иаашәасҳәо зегьы…
Саныҟәуеит Анцәа иҵьар уи сажәа сшышәзамеижьо.

Е с т е б а н
(ашәхымс дынхыԥны ибжьы рыцәгьаны)

Иазхоуп, апалач, уара узныҟәуа аҵьар
Шәиԥхьыӡуп ҳа ҳзын иану.
Уи зныҟәуго уара узҿу ашьажәра
Джьаны уаҩ ила ахнагарц азын ауп,
Мамзар, ҳа ҳзакәым…

А к о м а н д о р
(иҽыргәыбзыҕны аамҭа игарцы)

Ҳаи, удинаныс, урҭ уажәаҟәа уаарҟәаҵны,
Ишуҳәара шәарҭ ишәҭаху шәззааиз,
Нас иалшоит иҟаларцы…

Е с ҭ е б а н
(акомандор дааизааигәаны)

Акада алшом иҟаларц, иагьыҟалоит убри…
Уажәшьҭа уԥсы ҭаны уҳампыҵыҵырц залшауам уаҳа!..

А к о м а н д о р
(Естебан иахь)

Иудыруоу нас уара, шәзыҟәшәаша уи азын?
Са сымшала кәапеила ирташт шәара шәшьа.
Зыҟьҩылоуп шәшындырҵәаша шәыҟәыргыланы.
Шәа шәакәым, шәыҷкәынцәа, урҭ рыҷкәынцәа нзырҵәаша.
Аус ауп ҳәа шәызҿу.
Шәазхәыци иахыԥаанӡа, уашьҭан уи аха шәоурым…

А ж ә л а р

Нҵәароуп, нҵәароуп, акомандор изы,
Ишьа кәапеила иаҳтап аргәаҟәы, апалач!

Ажәлар лыҩнеибагәаны дыршьуеит акомандор, Ф л о р е с и О р т у н и о и аацәырҟьоит.

Ф л о р е с
(Ортунио иахь)

Ҳабацари, иабаҳархари ҳхы?
Арҭ ҳанырцыхьашәа ҳаиҿырхып маха-маха.

О р т у н и о

Уааи, ҳаҩны ҳдәықәлап, ҳхьамцшӡакәа шьҭахьҟа.
(Иҩны ицар рҭахуп, аха ажәлар рыкәшоит.)

М е н г о

Абар, абар дахьгылоу алахша!
Ҟамчыла исхызхыз сцәа, дылбаашәҳәа наҟ шәзыпшузеи?

Ф л о р е с

Саҭоумҵан, Менго, уи сара исхарамызт...
Сара исыдырҵон...

М е н г о

Уара инаугӡои!..
Ыы, алахша, аԥсроуп уажәшьҭа иуду!

Ахәсақәа аганахьшәа иаакылибаҳәаны Ф л о р е с игәыдлоит. О р т у н и о иҽиӡоит.

П а с к у а л а

Менго, Менго! Ҳа дҳанажь уи...
Уара уеицәа ҳаизныҟәарым ҳаргы.
Ҳшьа иижәхьоу зегьы игәқәааҳхып ҽытҳа-ҽытҳаны.

Ф л о р е с

Аа, срыцҳашәшьа, урҭ аҳәса рнапаҿы
Снашәмышьҭын, срыцҳауп... О, злыԥха ҳауша Анцәа ду

Мцакы ушгәаҟуа уалаблыр еиҭьуп
Урҭ аҳәсақәа урымпыҵашәар аҵкыс!

Аҳәсақәа Флорес ижәланы дыркуеит.

Хасинта

Дышәкы ари! Иҽабеиҭәахишь егьи,
Ала-шәарыцаҩ – Ортунио?

Паскуала

Абар, абар, дахьцәыҵатәоу, иҽҳацәӡаны,
Аҳәынаҧ еиҧш иҧынҵа қәац-қәацо...
Уцәыҵыҵ, уцәыҵыҵ арахь уажәыҵәҟьа – уцәыҵыҩр!

Ортунио

Сара исхарам... Анцәа иныс сара ишысхарам...
Уи зхароу ани иоуп...

Аҳәсақәа

Мап, мап, шәарҭ алақәа, шәарҭ аҳ иқьаҳиацәа.
Шәарҭ шәҩыҵьагьы аҳ ила-маҵуарқәа шәреиуоуп.
Шәарҭ шәҩыҵьагьы шәеиҧшуп, ишәеиҭьу ҳәа аӡәгьы дыҟам.
Уажәшьҭа ишәызхоуп иаҳзыжәухьоу!
Илбаашәҳәа, наҟ, ура-а!

Аҳәсақәа ура ҳәа иааиуеит Флореси, Фрондосои, Лауренсиеи, акомандор ихы аҳәа ҧынҵа иахаҭаны икны.

Лауренсиа

Дыҧсит ҳаргәаҟҩы, нагӡара ақәзааит ахақәиҭра!

Ажәлар

Нагӡара рықәзааит Лауренсиеи Ахақәиҭреи!

Лауренсиа

Нагӡара рықәзааит Ауаса рӡыхь иану нхаҩыжәлар!

Ажәлар

Нагӡара ақәзааит нхаҩыжәлар рхақәиҭра!
(Ажәлар аҕьараҳәа агәырҕьашәа рҳәоит.)

Аҧарда

Ажәбатәи асахьа

Дәҳәыпҵшроуп. Аӡбаҩ изыпҵшны игылоуп ажәлар.

Леонела

Абар уажәшьҭа иааигәоит ҳаргәаҟра аамҭа,
Даҳзааилашт шьҭа гәыблра ззымдырӡо,

ауаа зырҳәацәауа...

Алонсо

Хәыцҳи дуи, ҳәсеи хацәеи аӡә дынмыжькәа,
Зегь ыҟәдыргылашт...

Леонела

Идырҳәацәашт зегьы...

Алонсо

Идырҳәацәашт, идырҳәацәалашт иддырҳәаанӡа
Аус еиҵызхаз, апалач дызшьыз.

Естебан

Шәымшәан, дадраа, икашәмыжьын усцәҟьа шәгәы.
Жәлары зегь аӡәк иеипш рыжәҩахыр еибыҭа игылар,
Амшын цәҟәырҧа иаҩызахоит урҭ рымч.
Нас урҭ аанызкылаша мчык
Ҟаларцы залшом уеизгьы.
Шәымшәан аӡәгьы, ҳажәҩахыр еибаҳҭап ҳазынтәык,
Зегь аӡәк иеипш ҳаидгылап ҳҿырҕәҕәаны.
Нас хымҧада ҳшаиаа̄иуа жәдыр хара.

Менго

Ура! Ҳа ҳус иагоит, нагӡара аҟәзааит
Ауаса рӡыхь!

Естебан

Аиаша уҳәеит.
Уажәшьҭа исҭахуп сара нап асыркырц,
Ауаса рӡыхь ахьӡала аҧышәаара
Уара инауркны.

М е н г о

Ибзиоуп са сыхиоуп!

Е с т е б а н

Усзыӡырҩы ус акәзар, шәӡырҩқәа егьырҭгьы ари аус
Гәыкала зхы-зыԥсы иамеигӡауа иазгылоу.

А ж ә л а р

Иҳәа, иҳәа ҳаузыӡырҩуеит зегьы.

Е с т е б а н

Акомандор дызшьыз еилыркаарцы ианааилакь,
Ани аҳәеиқәаҵәа агәы згәу, ауаҩԥсы
Гәыблыс дымкыкәа дықәзыргыло аихаршы,
Аӡәаӡәала ҳаилыганы ҳиргәаҟышт, ҳирҳәацәашт,
Аха дызшьыда ҳәа дназызҵаалакь зегьы
Шәеицҿакны ишәҳәала – «Ауаса рӡыхьаа рызынтәык».

А ж ә л а р

Изаманоуп...

Е с т е б а н

Уажәы иаҳхәап, – ани зыӡбахә ҳҳәаз,
Аиха ршны ауаҩԥсы ишьапы хтны дықәзыргыло
Ишԥоуҳәарыз – дызшьыда акомандор?

М е н г о

Сара узсықәҟаауазеи, са сыда уаҩ, думбеи!

Е с т е б а н

Агаӡа! Сышуахәмаруа умбои, уԥысшәарц ауп сызҿу.

М е н г о

Са сԥушәарц сҭахым.

Е с т е б а н

Ус акәзаргьы иааҳаумҳәар залшауам
Акомандор дызшьыз.

М е н г о

Ауаса рӡыхьаа рызынтәык.

Е с т е б а н

Аиаша ҳәала, мамзар, ицыцаххыраха
Хәаша-хәаша еиласҵап, убаҩ-шаҩқәа.
Уажәытҵәҟьа исоуҳәароуп акомандор дызшьыз!

М е н г о

Сара иуасымҳәеи – Ауаса рӡыхьаа, рызынтәык.

Е с т е б а н

Иуҳәароуп агызмал,

(Инапқәа дҿаирҳәоит.)

М е н г о

Ои, ои, исҳәоит… снапқәа ԥшәырты.
Инапқәа ԥдыртуеит.

Е с т е б а н

Иҳәа уажәытҵәҟьа агызмал, дызшьыда акомандор?

М е н г о

Ауасарӡыхьаа рызынтәык.

Е с т е б а н

Еиҭаҿашәҳәа инапқәа.

М е н г о

Ус ала са сузыршәом.

Дҵыгшәыгьуа, дрымпыҵыҵны днеины дгылоит. Убри аамҭазы дааиуеит аӡбаҩ.

А ӡ б а ҩ

О, дадраа, адунеи иану ауаа зегьы
Изшаз даӡәуп, уи зегьы зымчу жәҩантә ҳаб.

Убри аӄынтә ауаа зегьы еишьцәоуп.
Шәарҭ шәаӡәк импыҵӄьан дыӄоуп амашәыр.
Дҳашәҭ агәнаҳара ӄазҵаз уи қәнамга ӡбарак
Изышьҭаҳҳрым, нас иаанхаз шәызынтәыкгьы
Ишәыздырҩап гәыбӷанс ишәырҭарц иӄоу.
Дызшьыда акомандор?

Ажәлар

(зны ҿымҭкәа ӷыҭк иааиқәхеит, нас рызынтәык еицырҳәеит)

Жәлары рыӷсеибакра!

Аӡбаҩ

Алақәа, ус ада ҿышәымҭӡазаргьы аабахп.
Аӡәаӡәала шәеилыгазар аҿҿаҳәа шәцәажәарц шәыӄоуп.
Даарылыжәгеи ани аҭаҳмада ирылоу!
Уи ила ҳалагап арҳәацәара.

(Естебан дрылигоит.)

Фрондосо

(Лауренсиа лахь ибжьы ныӷакшәа)

Баб дрылганы дыргоит, Лауренсиа.
Ирҳәацәара нап аларкышт.

Лауренсиа

Аха дуаҩгәкаҳам саб!
Уи ичҳара рацәоуп, ҳаираргамарцы залшом.
Естебан ирҳәацәара иаҿуп.

Аӡбаҩ

Иҳауҳәароуп иаҳцәымӡакәа аҵабырг, аҭаҳмада,
Дызшьы дызусҭада акомандор?

Естебан

Ауаса рӡыхьаа рызынтәык.

Аӡбаҩ

Деилашәырӷәӷәа еиҳа...

Е с т е б а н

Ои, ои, срыцҳашәшьа, ихәарҿхаз сыбаҩжәқәа
Еилашәхааӡеит, сыгәнаҳауп…

А ӡ б а ҩ

Дызшьыда акомандор?

Е с т е б а н

Ауаса рӡыхьаа рызынтәык…

(Иҧсы илышәшәаны дкаҳауеит.)

Л а у р е н с и а

Ҧсра уқәым, саб уара бзанҵыкгьы!

Ф р о н д о с о

Аҿар игылоу рзынгьы дыхьӡырҳәагоуп!

А ӡ б а ҩ

Уажәшьҭа даарылыжәгеи ани игылоу аҷкәын!
Дагьҿашәҳәа идырратәы иҕәҕәаны уи аласба!

Хәыҷык ажәлар дрылагылан, даарылганы дҿарҳәоит.
А ӡ б а ҩ аҷкәын ихы наиқәкны.

А ӡ б а ҩ.

Уара иудыруазар ҟалап, иумбакәа уҟам,
Иҳәеишь аус зеиҧшраз… Дызусҭа раҧхьаӡа
Акомандор дызшьырцы знапы иҩаха?

(Ахәыҷы ҿыцха дыҧшуа дгылоуп, ҿиҵуам.)

А ӡ б а ҩ

Иуҳәом акәу уаргьы
(Иуаа рахь.)
Шәара аҳәсақәа шәырҩызахама?
Ишәылӡаама шәымч?
Деилашәырҕәҕәа ишшәылшауа, убас еиҳа, еиҳа!
Дызшьыда акомандор?

А ҷ к ә ы н

Сыҧсуеит, сыҧсуеит, ои, ои…

А ӡ б а ҩ

Думҳәо, нас, дарбану дызшьыз акомандор?

А ҷ к ә ы н

Ауаса рӡыхьаа зегьы!

А ӡ б а ҩ

Динс иҟоу зегьы рныс сырмеигӡакәа ишықәысхуа,
Рыԥсы шырхысхуа рызынтәык снапала игәыҕьны!..
Дызшьы дызусҭада акомандор?

А ҷ к ә ы н
(иԥсы аарлаҳәа илага-ҩаго)

Ауаса рӡыхьаа рызынтәык...

Ф р о н д о с о

Ахәыҷыҵәҟьагьы ддыргәаҟуеит.

Л а у р е н с и а

Аха уаҩ даҵахом зегьы ирычҳауеит агәаҟра.

А ӡ б а ҩ

Уажәшьҭа даарылыжәга ани аԥҳәызба игылоу.
Зегьы ықәысхуеит, аӡәгьы дынсыжьуам деибганы.
Шәаалыԥхьа иаарласны, дагьҿашәҳәа дрыҕәҕәаны,
Ибымҳәои, аԥҳәызба ԥшӡа, дызшьыз акомандор?

П а с к у а л а

Ауаса рӡыхьаа роуп дызшьы.

А ӡ б а ҩ

Ишәырҕәҕәа!

Л а у р е н с и а

Паскуала ҳалраргамом.

Ф р о н д о с о

Ахәыҷыҵәҟьа ҳацәгьа имҳәеит, Паскуала

П а с к у а л а

Ои… ои…

А ӡ б а ҩ

Еиҳа, еиҳаа, шәыхәмаруама, алахшақәа?
Убас, убас, – дызшьыда акомандор?

П а с к у а л а

Исымҳәахьеи, мшәан уи, нас иарбану шәызсыдхала,
Аӡәы димшьӡеит лымкаала… Дыршьит Ауаса рӡыхьаа!

А ӡ б а ҩ

Шәиԥхьыӡла мацара быҟәзааит адунеи,
Наҟ доушәыышьҭ шьҭа! Уажәшьҭа даарылыжәга ани,
Ицыркьуашәа ирылагылоу арԥыс.

(Инацәа Менго иқәкуа.)

Уара, уара уаарылҵишь ас, уара иухәҭоуп уажәшьҭа.

М е н г о

(аҳәҳәаара далагоит)

Аа, са шәысҟәаҵ, срыцҳашәшьа – Анцәа ишәцьишьап!..

Ф р о н д о с о

Абри имҳәандаз ҳацәгьа…

Л а у р е н с и а

Ҳанҵәеит ауп нас ҳара.

А ӡ б а ҩ

Шәалга!

М е н г о

Аа, срыцҳашәшьа шәуааԥсыми абаақәа!

А ӡ б а ҩ.

Дызшьыда акомандор?

М е н г о

Ои… Ои… Ои…

А ӡ б а ҩ

Сара иусырбап, ои, ои шҳәатәу.
Ишшәымчу еиԥш деилашәырӷәӷәа!

М е н г о

Ои… Ои… Ои…

А ӡ б а ҩ

Иҳәа алахша, мамзар, уаҵәтәи ашара
Уара узы иҵәыршы лашьцараны иҟасҵап.
Дызшьыда акомандор?

М е н г о

Исҳәоит, исҳәоит.
Зегьы сҳәоит, аԥсеивгара аасышәҭ хәыцӡак…

А ӡ б а ҩ.

Ибзиоуп.
(Дҿазҳәоз рахь.)
Ԥыҭк зны аԥсеивгара ааишәҭ.
(Аԥсеивгара ирҭоит.)
Уажәшьҭа иҳаумҳәои акомандор дызшьыз?

М е н г о

Ауаса рӡыхьаа рызынтәык…

А ӡ б а ҩ

Изакәи, закәи, уара? Уаҳхыччарц уаҿуп акәу?
Сара ишәсырбап ахыччара зеиԥшроу!..
Деилашәырӷәӷәа ишшәылшауа!
Ҳзықәгылоу адгьыл иҳәҳәабжьы
Ихыџ-хыџуа иарҵысратәы ишәырӷәӷәа!
(Дҿарҳәоит ишрылшо дырӷәӷәаны.)
Уажәгьы иумҳәари акомандор дызшьыз?

М е н г о

(иԥсы илышәшәо дыҟоуп, аха аарлаҳәа)

Ауаса рӡыхьаа…

А ӡ б а ҩ

Анцәа шәицәымыҕхазаап шәшызынтәыку…

Ицугьы иаргьы ажәлар шрықәыҳәҳәо ишрықәшәышәуа
иҩны ицоит.

М е н г о

Оохә… Оохә…

(Фрондосои Лауренсиеи неихагыланы.)

Иухьзеи, Менго, уқьуа, уҕызуа…
Ажәлар икәшаны игылоит.

Б а р р и л ь д о

Менго, уара уаиааит, ууаҩеибагоуп уара, ухаҵа бзиоуп,

М е н г о

Ууаҩеибагоуп, ухаҵа бзиоуп! Иудырры уақәшәар
Ахаҵа бзиара зеиԥшроу… Уажәы изумҳәозеи…
Оои… Оои… Сыбаҩ-шыҩқәа зегьы еиларххаашт!..

Ф р о н д о с о

Иаачҳа, угәы каумыжьын усҵәқьа.
Иухашҭра иҟоуп уигьы, амала иузеиҕьын
Ҩык унахәар.

М е н г о

Иагьаажәгаҵәқьеишь аҩы…
Издыруада исханаршҭыргьы схьаақәа…
Аҵәыцак азна аҩы идыркуеит.

Б а р р и л ь д о

Дырҩегь, дырҩегь, даҿакых.

М е н г о

Иаажәг, иаажәг…

Ф р о н д о с о

Издыруада еиҕьзар, алимон-ӡы?
Ара иҳамоуп уигьы хианы.

М е н г о

Ааи, ааи! Еиҕьхап, уи еиҕьхап…

Б а р р и л ь д о

Ҳаи, Менго, уажәшьҭагьы дызусҭдоу ҳаумҳәари
Акомандор дызшьыз?

М е н г о

Нак̇ шәышцара шәызынтәыкгьы шәысԥырҵны!
Изакәи, шәцауа, шәаауа шәызсыдхалеи сара?
Сишь… Ахьҭа сылалар к̇алап ара сахьгылоу.
ԥшак хьшәашәаӡа икылк̇ьаны исзааит.
Еиҕьхап нак̇ снеиҭаҵыр…

Ф р о н д о с о

Уажәшьҭа бара ибыхәҭоуп, Лауренсиа!
Аҳы ишыбҳәара, дызшьыда акомандор?

Л а у р е н с и а

Ауаса рӡыхьаа!

Ф р о н д о с о
(ажәлар рахь ихы рханы)

Уажәшьҭа шәарҭ шәызынтәык сшәызҵаар
сҭахуп дырҩегьых,
Дызшьы дызусҭада акомандор?

А ж ә л а р
(агызыҳәа еицырҳәоит)

Ауаса рӡыхьаа.
Зегь гәырҕьоит, ихәмаруеит.

А ԥ а р д а

Ахқәа

Сергеи Зыхәба. Апатриот иаша, ашәҟәыҩҩы 3

Ажәлар рпоезиа аҟнытә 16
Ахаҵеи ашәаҩи 21
Аԥхәызба.. 21
Аҭак.. 22
Аԥхәызба ԥагьа... 23
Аҭак ашәа... 24
Ашәхәаҵаа Шьмаф.. 26
Зыԥхәыс дызцәыԥсыз иашәа.................................. 27
Дышԥассиру.. 27
Ажәытә аибашьра ашәа... 28
Арԥызбеи аԥхәызбеи рашәа................................... 29
Ахьӡыртәрақәа... 32
Кьахь Ҳаџьараҭ изы ашәа...................................... 33
Еды Мҷы.. 34
«Уа, ажәеиԥшьаа зылԥха ҳауша» 35
Ажәеиԥшь-Жәеиԥшьырҟан..................................... 36
Аҷкәын мыжда... 37
Аԥхәызба лашәа.. 39
Арлан Едрыси Гәыблиа-ԥхәа Нинеи рашәа.......... 40
Унан, бара, Какашьа.. 42
Сышԥаиццои, нас, сара!.. 43
Дышԥассиру.. 44
«–Сан, сара Очамчыраҟа сыргауеит, сана...»......... 44
«Ашьха гәыла дхәынҷауеит».................................

Аиҭагақәа
46
И. Крылов. Ақәыцьмеи асыси................................ 47
А. Жаров. Амаден ашәа 61
А. М. Горки. Аҵан... 141
Лопе де Вега. Лауренсиа (Ауаса рӡыхь)...................

Миха Дырмит-иԥа Гочуа

Ианҵамҭақәеи иеиҭагамҭақәеи

Михаил Дмитриевич Гочуа

Переводы и фольклорные записи

На абхазском языке

Аредақтор Заур Быҭәба
Акоррекҭор Ирма Џьениа
Атехредақтор Клавдиа Анфимова
Асахьаҭыхҩы Руслан Габлиа
Компиутерла иеиқәлыршәеит Димона Гергиа

Аформат 84х108 $^{1}/_{32}$. Атираж 300.
Иҟаҵә. акь. бҕь. 7. Иныҟә. акь. бҕь. 11,76.
Аҿаҵапҟа №....

Отпечатано в ООО «Флер-1»
350058, г. Краснодар, ул. Уральская, 98/2